

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

Vodič za romske aktiviste

Projekat izveden uz podršku
British Foreign and Commonwealth Office

© Copyright 2004, European Roma Rights Center (ERRC). Sva prava zadržana.
ERRC je registrovan u Mađarskoj kao nevladina organizacija.

Primeri publikacije mogu se dobiti od:
Evropski centar za prava Roma (European Roma Rights Center)
Nyár utca 12, 1072 Budapest, Hungary
P.O. Box 906/93, 1086 Budapest 62, Hungary
Tel: +36.1.413.2200
Fax: +36.1.413.2201
Email: errc@errc.org
Website: www.errc.org

REČI ZAHVALNOSTI

Rad personala, stažista i konsultanata ERRC-a doveo je do nastanka ovog priručnika za obuku o radu u oblasti ljudskih prava. Okvirna i početna verzija zasnovane su na istraživanju i pisanju Teri Ann Bryans i Zarine Habeeb. Tara Bedard i Larry Olomoofe obezbedili su komentare i uputstvo za prvu verziju. Rita Izsák je takođe dala svoj doprinos propratnim komentarima. Branimir Pleše i Andi Dobruši Andi Dobrushki uredili su poglavlje o sporenju i dali tehničke savete u vezi tog odeljka. Cristi Mihalache je dao komentare i uredio poglavlje o zastupanju. David Mark i Yoko Kubota sastavili su glosar i dali komentare i sugestije za pojedine delove druge verzije. Teri Ann Bryans i Claude Cahn uredili su i prepravili jednu ili više verzija. Dimitrina Petrova je uredila završnu verziju i autorizovala objavljivanje priručnika.

ERRC se dodatno zahvaljuje sledećim osobama za pomoć koju su pružili u toku pripreme ovog priručnika: Mona Nicoara, Dan Doghi, Ivailo Krastev, Cerasela Banica i Isabela Mihalache. Judit Kovács i István Fenyvesi uradili su pripremu i dizajn priručnika.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

SADRŽAJ

Uvodna reč	7
Deo A: Razmišljanje o ljudskim pravima	9
Poglavlje 1 Šta su ljudska prava?	11
Poglavlje 2 Borba protiv diskriminacije: univerzalno pravo jednakosti	27
Poglavlje 3 Kako se štite ljudska prava? Državne institucije i Ujedinjene nacije	43
Poglavlje 4 Kako se štite ljudska prava? Regionalni evropski mehanizmi	65
Deo B: Obezbeđivanje delovanja prava	85
Poglavlje 5 Istraživanje i dokumentacija o kršenju ljudskih prava	87
Poglavlje 6 Izveštavanje: iznošenje reči na videlo	17
Poglavlje 7 Zastupanje	137
Poglavlje 8 Sporenje za ljudska prava	163
Poglavlje 9 Neposredno delovanje	185
Dodaci	193
Opšta deklaracija o pravima čoveka	195
Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije	203
Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda	217
Direktiva 2000/43 Evropskog saveta: Primenjivanje principa jednakog tretmana medju osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko poreklo	237
Odabrana bibliografija	251
Važni i korisni linkovi	257
Glosar	261

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

UVODNA REČ

Oblast prava Roma razvila se sredinom devedesetih zajedno sa Evropskim centrom za prava Roma. Budući da se radi o primenjenim ljudskim pravima, ova oblast je ostvarenje apstraktnog – ona razvija pozicije ljudskih prava u pitanjima koja se odnose na Rome. Ipak, ostvarenje u ovom slučaju ne bi trebalo biti shvaćeno kao umanjenje. Načela i norme ljudskih prava ne diktiraju neposredno posmatranje pitanja koja se tiču Roma. Prava Roma ne sadrže se u ljudskim pravima kao genetske šifre u DNK jedne ćelije. Ostvarenje, spajajući sa pravima i uslove života, podrazumeva široki spektar nepovlaštenih zajednica na koje se gleda kao na “Cigane”, te istovremeno predstavlja obogaćenje savremenog učenja o ljudskim pravima. Tako prava Roma doprinose otvorenoj i sintetičkoj prirodi ljudskih prava, obezbeđujući njihov značaj i rastuću moć preobražavanja u politički univerzum koji se stalno menja. Devet godina po svom uspostavljanju, Evropski centar za prava Roma spreman je da predstavi, u ovom priručniku, neke od lekcija iz svojih projekata obuke namenjenih obrazovanju zastupnika prava Roma. Značajan aspekt ovih projekata obuke je njihovo postepeno spajanje sa iskustvom koje dolazi od romskih aktivista. Stoga je ovaj priručnik prikaz stalnog dijaloga između učenja i pokreta, prvi sistematični pokušaj da se obrazuju lekcije dijaloga kako bi se predale sledećoj generaciji pokreta Roma.

Cilj ovog priručnika je da ponudi strateško oružje onima koji unutar pokreta Roma deluju svojom svakodnevnom borbom za jednaka prava. Priručnik se može koristiti kako bi se aktivisti narodnih pokreta upoznali sa razmišljanjem i jezikom ljudskih prava. Instruktorima on obezbeđuje osnovne upute za aktivnosti prava Roma na nacionalnom, regionalnom, evropskom i međunarodnom nivou. Priručnik, međutim, zadržava i praktičnu perspektivu – biće od koristi za razvijanje veština najprikladnijih u odbrani i unapređenju prava Roma. Zbog toga je podeljen na dva odvojena dela.

Deo A, *Razmišljanje o ljudskim pravima* obezbeđuje pozadinu osnovnih načela koja leže u osnovi univerzalnih ljudskih prava, te ih putem primera i aktivnosti veže za pitanja sa kojima se suočavaju romske zajednice u Evropi. Poglavlja 1 i 2 naznačavaju ljudska prava kao univerzalne standarde koji se mogu primeniti na sve ljude, a zasnovani su na našoj suštinskoj čovečnosti. Ova poglavlja posebnu pažnju daju pravu na jednakost i borbi protiv diskriminacije u kontekstu prava Roma.

Poglavlja 3 i 4 usmeravaju se određenije na to kako se prava čuvaju i štite putem mnoštva instrumenata i mehanizama na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Počinje se pregledom nacionalnih institucija, da bismo se zatim kretali kroz Ujedinjene nacije, Savet Evrope, Organizaciju za bezbednost i saradnju u Evropi i, konačno, Evropsku uniju.

Deo B ovog priručnika zove se *Obezbeđivanje delovanja prava* i usmerava se na veštine i aktivnosti koje preduzimaju aktivisti i nevladine organizacije u svom radu u oblasti ljudskih prava. Poglavl-

lje 5 opisuje složeni proces istraživanja i dokumentacije ljudskih prava. Poglavlja 6 i 7 dalje prelaze na izveštavanje i aktivnosti zastupanja od javnog interesa u cilju izveštavanja i stimulisanja promene. Poglavlje 8 okreće se korisnosti angažovanja nacionalnih i međunarodnih zakona putem sporenja. Završno poglavlje priručnika posmatra stvaranje promene putem neposrednog delovanja od strane aktivista i građana, uz osvrt na istorijske pokrete u svetu.

Odeljci Glosar i Dodaci nalaze se kao referenca, kako bi pružili dodatnu informaciju podacima obezbeđenim u tekstu, te pomogli prilikom rada na vežbama koje se nalaze u priručniku.

Evropski centar za prava Roma veruje da će ovaj specijalizovani priručnik, sačinjen da predstavi trenutno stanje borbe za prava Roma, dodati vrednost postojećim, manje ili više opsežnim, priručnicima o ljudskim pravima. Budući da je zasnovan na interaktivnom obrazovnom pristupu, nadamo se da će predstavljati prijatno i lako upotrebljivo štivo u mnoštvu svojih oblika, gde god da se ukaže potreba za njim, obučavajući članove romskih zajednica kako da ustraju u borbi za svoja prava.

**Upoznajte svoja prava
i borite se za njih**

Deo A

**Razmišljanje o
ljudskim pravima**

Vodič za romske aktiviste

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Deo A
Razmišljanje o ljudskim pravima

Poglavlje 1.

Šta su ljudska prava?

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

1. ŠTA SU LJUDSKA PRAVA?

Uvod

Sledeći odeljak pojavio se u izdanju tromesečnog časopisa ERRC-a *Roma Rights* za 2003. godinu:

Radio Prag, stanica za vesti sa sedištem u Pragu, izvestio je da su lokalne vlasti u gradu Slaný, u blizini Praga, iselile pet romskih porodica iz njihovih domova u ulici Ouvalova, za vreme vikenda 14.–15. juna 2003. Prema *Udruženju Dženo*, češkom udruženju Roma, pet romskih porodica po iseljenju je, u znak protesta, okruženo nameštajem stajalo na ulici ispred svojih domova. Troje od izbačene dece navodno je odvojeno od majke i smešteno u prihvatni centar u Pragu, dok je njihova majka, koja je bila u drugom stanju, ostavljena na ulici.

Prema *Radio Pragu*, gospodin Ivo Roubik, gradonačelnik Slanýja, odbacio je optužbe za rasizam, tvrdeći da su planirana i iseljenja neromskih porodica. Gospodin Roubik je izjavio da je do iseljenja došlo zbog toga što porodice nisu plaćale kiriju. Međutim, nevladina organizacija sa sedištem u Pragu *Savetodavni centar za državljanstvo, građanska i ljudska prava (Poradna)* dala je izjavu da su neke od iseljenih romskih porodica platile svoju kiriju na vreme, dok su druge porodice nameravale da pregovaraju sa gradskim vlastima, ali im je odmah uskraćena saradnja. *Radio Prag* takođe je izvestio da je, nakon odluke gradskog veća, od porodica zatraženo da plate kiriju za život na ulici, budući da i ona predstavlja javno dobro.

Prema *Dženo*, vlasti Slanýja najavile su svoje planove da zgrade u kojima su prethodno stanovali Romi u ulici Ouvalova pretvore u sigurnu žensku kuću, te da uklone takozvane “neprikladne” građane u privremeni smeštaj koji se pravi na mestu bivše vojne baze. To novo mesto, nalazi se daleko od škole i mnogih uslužnih objekata, a navodno nije dostupno ni sredstvima javnog prevoza. Dvojica policajaca poslata su u tu oblast kako bi očuvali red.¹

Sada razmotrite naredne izjave. Da li se slažete ili ne sa svakom od tvrdnji? Upišite vaše mišljenje i dajte obrazloženje.

Tvrdnja	Slažem se	Ne slažem se	Objašnjenje
Manjina ne može trpeti diskriminaciju ukoliko živi pod istim zakonima kao i svi ostali.			
Svako ima pravo na adekvatan smeštaj.			

Tvrdnja	Slažem se	Ne slažem se	Objašnjenje
Ekonomska i socijalna prava ne mogu se zakonom nametati.			
Osoba ili grupa ljudi ima pravo da mirno protestuje protiv nepravde.			
Ukoliko nešto nije navedeno u nacionalnim ili lokalnim zakonima jedne zemlje, znači da nije pravo.			
Posebna pažnja i briga treba da se obezbede ženama u trudnoći.			
Svi ljudi su jednaki i uživaju jednaka prava.			

Prethodna aktivnost bila je usmerena na to da vas navede da razmišljate o pravima. Koja su vaša prava kao građana vaše države? Koja su vaša ljudska prava? Da li se ona razlikuju? Ko je odgovoran za zaštitu ljudskih prava? Da li prava dolaze zajedno sa određenim dužnostima ili obavezama? U goreopisanoj priči, češki Romi o kojima je reč jasno su pretrpeli nekoliko zloupotreba. Kakva je veza ovih zloupotreba i osnovnih ljudskih prava? U ovom poglavlju istražićemo termin “ljudska prava” i uvesti druge značajne pojmove vezane za rad u oblasti ljudskih prava.

Šta su ljudska prava?

“Sva ljudska bića rođena su slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima”,² što znači da svi ljudi poseduju određena prava od samog rođenja naprosto zato što su ljudska bića. Ova prava poznata su

---

Sva ljudska bića rođena su slobodna i jednaka

---

kao ljudska prava. Princip koji dopušta svim ljudskim bićima slobodu i jednakost predstavlja kamen temeljac rada u oblasti ljudskih prava. Ljudska prava postoje kako bi se zaštitile osnovne ljudske slobode i nepovredivo ljudsko dostojanstvo, kako od pojedinaca, tako i od grupa. Iz kog izvora potiču ovi principi slobode, jednakosti i dostojanstva? Oni proističu iz naše zajedničke čovečnosti, iz činjenice da svi ljudi, žene i deca imaju zajedničko stanje ljudskog bitisanja, bez obzira na međusobne razlike kao što su dob, etnicitet, pol, seksualna orijentacija, politička

ubeđenja, veroispovest, nacionalno ili socijalno poreklo, jezik, svojina, rođenje, ili neko drugo stanje. Svako ima pravo da bude poštovan kao ljudsko biće. Ljudska prava razlikuju se od potreba, jer su ljudska prava nešto na šta imamo pravo, dok su potrebe nešto što želimo.

Postoji mnogo različitih vrsta prava, od kojih sva poseduju sledeće odlike:

- Ljudska prava su univerzalna – Ona jednako pripadaju svim ljudskim bićima bez obzira na njihovu dob, rasu, etnicitet, pol, seksualnu orijentaciju, politička ubeđenja, veroispovest, nacionalno ili socijalno poreklo, jezik, svojinu, rođenje ili neki drugi spoljni faktor.
- Ljudska prava su suštinska – Ona su zasnovana na priznanju istinske vrednosti svakog ljudskog bića. Ona ne moraju da se kupuju, zarađuju ili nasleđuju.
- Ljudska prava su neotuđiva – Ljudska prava neke osobe ne mogu biti oduzeta, predata ili preneti. Nijedna osoba ili institucija nema pravo da drugo ljudsko biće liši njegovih ili njenih ljudskih prava. Ovo stoji čak i onda kada se ljudsko pravo ne priznaje ili se zloupotrebljava od strane jedne države.³
- Ljudska prava su međusobno zavisna – Sva ljudska prava vrede jednako. Povreda jednog prava utiče na uživanje drugog. Stoga su ljudska prava međusobno povezana, nedeljiva i sva jednako bitna za zaštitu ljudskog dostojanstva.

“Ljudska prava se obično smatraju pravima suštinskim za ljudska bića. Konceptija ljudskog prava zasniva se na priznanju da svako ljudsko biće ima pravo da uživa njegova ili njena ljudska prava bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili neko drugo ubeđenje, nacionalno ili socijalno poreklo, svojinu, rođenje ili neko drugo stanje”.

Human Rights: A basic handbook for UN staff (Ljudska prava: osnovni priručnik za osoblje UN), OHCHR UN Staff College Project 1999, str. 2.

Prema nacionalnom dnevnom listu Realitatea, sa sedištem u Bukureštu, dana 28. maja 2002, Dan Joan Karpušor (Dan Ioan Cărpuşor), gradonačelnik istočnorumunskog grada Roman u okrugu Neamt, pokušao je u pratnji lokalne policije i romskih vođa da uvede “karte za dobre Rome”. Karte su navodno bile izdavane Romima koji su pokazivali dobro ponašanje. Prema Realitatea, Romima koji ne poseduju ovakve karte bio bi zabranjen prisup u barove, restorane i diskoteke u Romanu.

Objavljeno u Roma Rights, 3–4/2002

Napad na Rome na ovaj patronizirajući i ponižavajući način napad je na univerzalnost, suštinu i neotuđivost njihovog ljudskog dostojanstva. Takva politika sugerise da su neka ljudska bića više jednaka od drugih, što je protivno utemeljenju ljudskih prava. Ne moramo da “zaslužimo” ljudska prava ili dostojanstvo, oni su prava nas kao ljudskih bića. Na sreću, u ovom slučaju izgleda da su neke vođe romske zajednice uočile povredu prava, te ovakve karte nikada nisu izdate.

Mitovi protiv činjenica o ljudskim pravima

Ovo što sledi spisak je uobičajenih mitova o ljudskim pravima. Obzirom na to da ste vi aktivisti za ljudska prava, deo vaše obaveze u obezbeđivanju prava za sve ljude je da raspršite mitove koji okružuju raspravu o ljudskim pravima.

Mit: Države nisu obavezne da obezbede ostvarenje ljudskih prava.

Činjenica: Odgovornost da štiti, promovise i osigurava uživanje ljudskih prava leži prvenstveno na državi. Sa izuzetkom nekoliko posebnih prava koja država poseduje prema svojim građanima ponaosob (npr. pravo da glasaju na izborima), država je odgovorna za zaštitu ljudskih prava *svih* ljudi na svojoj teritoriji. Ove odgovornosti uključuju i “obavezu da [država] preduzima proaktivne mere kako bi obezbedila zaštitu ljudskih prava putem obezbeđenja delotvornih lekova za osobe čija su prava povređena, kao i mere protiv povređivanja prava osoba na njenoj teritoriji”.⁴

Mit: Ljudi zaslužuju ljudska prava samo ukoliko ispunjavaju određene dužnosti.

Činjenica: Premda svako od nas ima moralnu obavezu i odgovornost da ne ometa prava drugih, ne postoje dužnosti koje moraju biti ispunjene kako bi se ljudska prava “zaslužila”. Ovo je uobičajena greška i mit koji se ponekad poteže od strane neke vlade koja gleda kako da ograniči prava svojih građana. Ljudska prava su prava svakog ljudskog bića i “nisu zavisna od prošlog, sadašnjeg ili budućeg ponašanja [...]”.⁵ Ljudska prava su nešto sa čime se svako ljudsko biće rađa.

Mit: Ukoliko su moja prava povređena, ja ne mogu ništa preduzeti u vezi sa tim, jer je to život.

Činjenica: Mnogi pojedinci ili grupe čija se prava neprestano povređuju imaju osećaj obespravljenosti. Mogućnosti, međutim, da pojedinci izazovu i zaustave povrede ljudskih prava postoje, kao i mogućnost da dočekaju pravdu za bilo koju štetu koju su pretrpeli. Primena ljudskih prava budno se posmatra od strane mnoštva činilaca. Državne službe na lokalnom i nacionalnom nivou često su prvo pribežište. Pored toga, sudovi, mediji, aktivisti za ljudska prava i NVO, kao i regionalne i međuregionalne vladajuće institucije, nadgledaju poštovanje ljudskih prava. Postoji široko mnoštvo dostupnih puteva kojima osobe koje su doživele povredu svojih ljudskih prava mogu zatražiti lek. O mnogima od ovih raspravljaće se u narednim poglavljima, a posebno u Delu B ovoga priručnika.

Mit: Ljudska prava su nebitna ljudima koji ne mogu sebi priuštiti da jedu ili da prehrane svoje porodice.

Činjenica: Razgovor o ljudskim pravima može izgledati veoma apstraktan u svetlu činjenica da mnogo ljudi ne može sebi priuštiti pristojan obrok svakoga dana. Zašto uopšte i pričati o ljudskim

pravima, upitaće se neko. Siromaštvo i ljudska prava su više povezani nego što se to čini na prvi pogled. Kako ćemo videti u ovom poglavlju, ljudska prava su međusobno zavisna. Stoga su povrede ljudskih prava međusobno povezane. Duboko siromaštvo povreda je prava jedne osobe na “[...] standard življenja odgovarajući za zdravlje i dobrobit ove osobe i njene porodice, uključujući tu i ishranu, odeću, smeštaj i medicinsku negu, te neophodne socijalne usluge [...]” prema članu 25 Deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija. Povreda prava jedne osobe na zdravlje može tu osobu sprečiti da radi, ograničavajući njen prihod i sposobnost da radi. Posledice ovoga osećaju se više ukoliko je ova osoba glavni privređivač u porodici. Mogućnost da se poboljšaju ispodstandardni uslovi u kojima ljudi žive dolazi od zahteva njihovih univerzalnih prava. Siromaštvo je čvrsto povezano sa povredama ljudskih prava, koje su posebno značajne za one koji se bore da sastave kraj s krajem.

Mit: Ljudska prava su samo utopijske ideje i u stvarnosti su neprimenjiva.

Činjenica: Ovaj mit često šire oni koji sumnjaju u univerzalna ljudska prava. U situacijama, kada se stalno suočavamo sa svetom zloupotreba i povreda ljudskih prava, povremeno može biti teško zadržati optimizam. Potrebno je, međutim, nastaviti raditi za ta prava koja nisu samo puka nada, već su garantovana međunarodnim pravom. Rad u oblasti ljudskih prava neophodan je kako bi se obezbedilo dostojanstvo i priznala vrednost svake osobe. Obaveza je svakoga da radi na ostvarenju svih prava za sve ljude, te da iznađe čovečnost za svako dete, ženu i čoveka na zemlji.

Razmišljanje o ljudskim pravima: Prepoznavanje prava

Na osnovu gorenaznačenih karakteristika ljudskih prava, imenujte četiri stvari za koje vi smatrate da su ljudska prava. Zašto smatrate da su to prava? Da li se ona razlikuju od potreba? Ko jeste ili bi trebalo da bude odgovoran za ispunjavanje / pridržavanje ovih prava?

1. Pravo: _____

Razlog: _____

Ko je odgovoran? _____

2. Pravo: _____

Razlog: _____

_____

Ko je odgovoran? _____

3. Pravo: _____

Razlog: _____

_____

Ko je odgovoran? _____

4. Pravo: _____

Razlog: _____

_____

Ko je odgovoran? _____

Primeri ljudskih prava

Prava koja pominjemo kao *ljudska prava* pokrivaju široki domen pitanja koja dodiruju sve aspekte ljudskog života potrebne za održavanje dostojanstva. Ova prava naznačena su u brojnim međunarodnim i regionalnim dokumentima koji će biti istraživani u poglavljima 3 i 4. Opšta deklaracija o pravima čoveka (UDHR) uopšteno se smatra najcenjenijim od ovih dokumenata i može se pronaći u odeljku Dodaci ovog priručnika. Neka od ovih prava koja se mogu pronaći u UDHR uključuju i:

✓ pravo na život	✓ pravo na zdravlje
✓ slobodu od proizvoljnog hapšenja ili pritvora	✓ pravo na obrazovanje
✓ slobodu od diskriminacije	✓ pravo na svojinu
✓ slobodu misli, savesti i veroispovesti	✓ pravo na traženje i uživanje azila

Pogledajte prava naznačena u UDHR. Uporedite ih sa pravima sa kojima ste se susreli u toku svoje dosadašnje delatnosti. Da li ste nailazili na nešto što je drugačije od onoga što sadrži UDHR? Da li ste u ovom dokumentu naišli na nešto što vas je iznenadilo?

Razmišljanje o ljudskim pravima: međusobna zavisnost

Kako je pomenuto gore, pravo na obrazovanje jedno je od univerzalno garantovanih prava spomenutih u Opštoj deklaraciji o pravima čoveka. Malo ljudi bi osporilo vrednost obrazovanja u obogaćivanju nečijeg života. Međutim, koristi obrazovanja za pojedinca su mnogo dublje ukorenjene od ovoga: druga ljudska prava zavise od delotvornog ostvarenja prava na obrazovanje.

Vratite se na UDHR još jednom i ispitajte posebno svaki od njenih 30 članova. Kako bi vaša mogućnost da uživate ova prava bila drugačija da niste obrazovani? Kada su povređena druga ljudska prava, kako to može uticati na pravo pojedinca na obrazovanje? Ispod se nalazi primer jednog bugarskog slučaja koji se tiče prava na obrazovanje. Dok čitate o ovom slučaju, razmotrite sledeća pitanja:

1. Koji izazovi postoje u obezbeđenju ljudskog prava na obrazovanje?
2. Koje su obaveze države po pitanju obrazovanja njenih ljudi?
3. Kako integraciono školstvo, u kome romska deca uče zajedno sa neromskom decom, unapređuje pravo na obrazovanje? Koja druga prava ono unapređuje?

Segregacija u oblasti obrazovanja u Bugarskoj

Romi se suočavaju sa ozbiljnim nepogodnostima u pristupu kvalitetnom obrazovanju u Bugarskoj. Poređenje podataka dva nacionalna popisa održana 1991. i 2001. pokazuje da je broj nepismenih Roma porastao 1991. godine sa 28.897 na 46.406 u 2001. godini. Oko 70 procenata romske dece školskog uzrasta u Bugarskoj pohađa škole samo za Rome, smeštene u segregiranim romskim naseljima u kojima žive samo Romi. Mnogi od njih imaju ispodstandardne programe usmerene ka obučavanju samo za određena zanimanja. Kvalitet obrazovanja u ovim školama nikada nije bio jednak onome u regularnim školama za nerome. Takve škole su obično pretrpane i nedostaju im osnovne pogodnosti. Časovi se ne drže redovno; neki od učenika koji završe ove škole jedva znaju da čitaju ili pišu. Nekvalifikovani učitelji, loši uslovi i rasne predrasude prema Romima od strane školskih vlasti osnove su obrazovanja koje se dobija u ovim školama. Ovo se lako može videti u jasno izraženim neravnomernostima u pogledu postignutih rezultata između romske dece u "geto" školama koje pohađaju samo Romi i njihovih vršnjaka u neromskim školama. Procenjuje se da oko 70 procenata romske dece u Bugarskoj pohađa ovakve škole.⁶

Dana 15. septembra 2000. godine, oko 300 romske dece iz romskog naselja Nov Pat u Vidinu, Bugarska, započelo je školsku godinu autobuskim prevozom u jednu od šest redovnih mešanih škola u gradu. Program za jednak pristup obrazovanju za romsku decu, koji je započela nevladina organizacija DROM potpomognuta od strane Instituta za otvoreno društvo (Open Society Institute), sa sedištem u Vidinu, predstavlja veliki izazov obrascu neprekidne obrazovne segregacije romske dece u Bugarskoj.⁷ Osnovna ideja vidinskog projekta za desegregaciju je da garantuje jednak pristup obrazovanju za romsku decu iz vidinskog naselja Nov Pat putem omogućavanja njihovog prevoza u regularne škole u gradu.

Romska deca raspodeljena su u svih šest škola u Vidinu. Besplatan školski materijal, kao što su pomoćni udžbenici, sveske i pribor za pisanje, obezbeđeni su za otprilike 80 procenata dece obuhvaćene programom desegregacije. Ovo im je pomoglo da postanu ravnopravni učesnici u nastavnom procesu. Štaviše, dodatni časovi su ponuđeni deci koja nisu bila sposobna da savladaju nove lekcije zbog toga što je njihov startni nivo bio niži od onog koji su imali njihovi neromski vršnjaci.

Uspeh vidinskog projekta izmeren je ocenama koje su romski učenici dobili na kraju prve godine. Mada romska deca na početku školske godine nisu imala isti nivo znanja kao njihovi neromski vršnjaci, ona su uspela da ih stignu do kraja godine. Nijedan romski učenik nije morao da ponavlja školsku godinu zbog slabih ocena. Rezultati pokazuju da je strah da romska deca nisu sposobna da se priviknu na takmičarski duh nove školske sredine – neosnovan.

Razvoj ljudskih prava

Kao što se menjaju ljudi, njihovi odnosi i svet, tako se menja i sadržaj određenih prava i cilj ljudskih prava. Zbog toga, spisak specifičnih zaštita naznačen u UDHR nije neophodno iscrpljen. Ljudska prava su dinamična i nestatična, što se odrazilo u tome da je međunarodno pravo tokom niza godina usvojilo dodatne ugovore i konvencije o ljudskim pravima.

Budući da su identifikovane posebne grupe na koje neproporcionalno utiču kršenja ljudskih prava ili se u vezi sa njima uočavaju novi oblici povrede ljudskih prava, razvija se međunarodno pravo

---

Budući da su identifikovane posebne grupe na koje neproporcionalno utiču kršenja ljudskih prava ili se u vezi sa njima uočavaju novi oblici povrede ljudskih prava, razvijeno je domaće i međunarodno pravo koje se bavi ovim pitanjem. Primer za to je uvećan stepen pažnje koji su poslednjih godina dobila prava manjina zbog eskaliranja etničkih, rasnih i verskih napetosti u čitavom svetu. O diskriminaciji i pravima manjina raspravljaje se šire u poglavlju 2.

Dve grupe koje su uočene kao posebno ranjive po pitanju zloupotreba određenih ljudskih prava su žene i deca. U čitavom svetu, svakog dana žene se “[...] sistematski diskriminišu, isključuju iz političkog učešća i javnog života, segregiraju u svakodnevnom životu, siluju u oružanom sukobu, tuku kod kuće, onemogućavaju im se prava na ravnopravan tretman prilikom razvoda ili nasleđivanja, ubijaju se zbog toga što su imale polni odnos, teraju se na udaju, napadaju se zato što se ne prilagođavaju polnim normama i prodaju za prisilni rad”.⁸ Zloupotrebe takođe uključuju, između ostalog, nasilje u porodici, povrede reproduktivne slobode i obezvređivanje njihove brige o deci i drugih poslova koje obavljaju u kući. Ovo su povrede univerzalnih ljudskih prava koje se posebno odražavaju na žene zato što su žene, dok vlade često čine malo toga ili ništa da te povrede zaustave. Premda se zloupotrebe ženskih prava događaju na različite načine i u različitim merama, žene se i dalje diskriminišu u većini zemalja sveta, pri čemu se opravdanje za to često pronalazi u verskim ili “kulturnim” vrednostima.

Kada je reč o deci, u svetu je opšte prihvaćeno da “dete, usled njegove [ili njene] fizičke ili mentalne nezrelosti, zahteva posebne staratelje i negu, uključujući tu i odgovarajuću pravnu zaštitu [...]”.⁹ Deca u celom svetu su ranjiva na eksploataciju, seksualnu zloupotrebu i zloupotrebe u kući. Mnoga su zaboravljena kao deca sa ulice, naterana na ropski rad, prostituciju ili gurnuta u vojnu službu. Druga su diskriminisana ili zanemarena u obavezama države na zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Kako su oni velika i uglavnom nečujna grupa, poseban fokus se sve više posvećuje pitanjima ljudskih prava koja se odnose na decu. Druge grupe kojima se posebno obraća međunarodno pravo uključuju izbeglice i radnike migrante. Neki aspekti međunarodnog prava biće više razmatrani u poglavljima 3 i 4.

Ljudska prava i odgovornost

Zajedno sa ljudskim pravima dolazi i odgovornost. Kao nosioci prava, imamo *dužnost da poštujemo ljudska prava drugih ljudskih bića*. Postoje određene *granice* u pravima kako bi se izbalansirala prava jedne osobe sa ljudskim pravima drugih. Ove granice neophodne su za svakoga, kako bismo živeli zajedno i dostojanstveno. Na primer, svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, ali ljudi se mogu suočiti sa građanskim, a u nekim slučajevima i krivičnim kaznama za širenje laži i govora mržnje o drugim osobama ili grupama. Ove aktivnosti umanjuju dostojanstvo drugih i povređuju njihova ljudska prava. Odgovornost je svake osobe da poštuje i podržava prava drugih.

Pored povreda koje čini država, često zloupotrebe ljudskih prava vrše i nedržavni činioци (oni koji nisu državni činovnici ili članovi vlade). Tradicionalno, država se gleda kao zaštitnik, ali i kao mogući povredilac ljudskih prava, te na njoj leže određene obaveze zaštite ljudskih prava. Kako je krajnje jasno da države nisu jedina odgovorna strana za povredu ljudskih prava, nedržavni činioци se takođe smatraju odgovornim za povrede. “Poslodavci, korporacije, stanodavci, učitelji, lekari i bilo koji drugi građanin sposoban za povredu prava pojedinca usled nemara ili ohrabrenja države sve više se smatraju odgovornima [...]”.¹⁰

**Kao nosioci prava, imamo
dužnost da poštujemo ljudska
prava drugih ljudskih bića**

Povrede ljudskih prava ne odvijaju se samo javno. Zloupotrebe počinjene prema ženama i deci često se događaju u privatnoj sferi doma ili porodice, gde veliki broj žena i dece na svetu provodi najveći deo svoga vremena. Povrede dostojanstva u ovoj sferi mogu uključivati, ali nisu ograničene samo na, nasilje u kući, silovanje i kršenje reproduktivne slobode. Pojedinci su odgovorni i smatraju se odgovornima za poštovanje prava drugih u svim sferama života, mada ovo ne umanjuje odgovornost države da osigura i zaštititi ljudska prava svih onih koji se nalaze unutar njenih granica.

Naredni slučaj iz Rumunije predstavlja primer povrede ljudskih prava od strane privatnih činilaca, kao i nemara države da osigura zaštitu prava.

Dana 20. septembra 1993. godine, Rupa Lăcătuș, Pardalian Lăcătuș i Mircea Zoltan, sva trojica romskog porekla, ubijeni su od strane rulje etničkih Rumuna u mestu Hădăreni. Linč se dogodio nakon što je etnički Rumun, Crăciun Chețan, izboden nožem na smrt od strane jednog Roma za vreme tuče koja se dogodila nešto ranije toga dana. Vest o sukobu i smrti Crăciun Chețana proširila se brzo među seljanima i proizvela nasilničku reakciju, u početku samo protiv Roma koji je bio umešan u sukob, a zatim protiv svih Roma u selu. Ubrzo nakon toga, veliki broj seljana saznao je i za smrt mlađeg Gligora Chețana. U besu su se okupili da pronađu braću Lăcătuș i Mirceu Zoltan. Ljutita svetina došla je do kuće u kojoj su se krila trojica Roma i zatražila da svi izađu. Kada su ovi odbili da napuste svoje sklonište, rulja je zapalila kuću. Kada je požar zahvatio kuću, braća su pokušala da pobjegnu, ali su bila uhvaćena od strane razbešnjene svetine koja ih je tukla i udarala vinogradskim prtkama i toljagama. Kasnije te večeri braća su izdahnuła. Mircea Zoltan je ostao u kući, gde je izgoreo u požaru.

Kasnije iste večeri, seljani su odlučili da izliju svoj bes na sve Rome koji žive u selu, što je preraslo u paljenje romskih kuća i svojina u naselju Hădăreni. Pogrom se nastavio sve do sledećeg dana i rezultirao je time da su seljani zapalili više romskih kuća, te uništili i drugu svojinu Roma, kao što su štale, kola i stvari. Ukupno, 13 romskih kuća je uništeno.

Deset meseci kasnije, tri osobe su optužene za ubistvo. Kasnije su puštene, a njihove naloge za hapšenje poništio je glavni tužilac. Tužbe protiv policije podnete su Kancelariji vojnog tužioca, koja je donela odluku da odustane od gonjenja. Ta odluka potvrđena je nakon žalbe.

Gotovo četiri godine kasnije, sledeći burne međunarodne proteste u vezi sa incidentom i pritiske na rumunske vlasti da žrtvama daju pravdu, javni tužilac okruga Mureș (Mureș) konačno je podigao optužnicu protiv 11 građana osumnjičenih za krivična dela, što je kasnije prošireno i na ostale. U presudi donetoj 17. jula 1998. godine, 12 osoba optuženo je za uništenje svojine i uznemiravanje, uključujući tu i zamenika gradonačelnika mesta Hădăreni. Petoro je osuđeno za ubistvo. Kazne su se kretale od 1 do 7 godina, a po žalbi su skraćene. Vrhovni sud je kasnije oslobodio dvoje optuženih, dok su oni koji su ostali u pritvoru pomilovani od strane rumunskog predsednika u junu 2000. godine i oslobođeni. Građanski sud odbio je sve zahteve za nenovčane (moralne) odštete, obrazlažući da zločini nisu bili takve prirode da bi proizveli moralno oštećenje.

Iscrpivši sve pravne lekove kod kuće, tužitelji su se okrenuli Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu. U vreme objavljivanja ovog priručnika, slučaj je deklarisan kao prihvatljiv i nalazi se pred sudom.

Obaveza na poštovanje, zaštitu, ispunjenje i unapređenje

Ljudska prava državama nameću nekoliko obaveza: da poštuju, štite, ispunjavaju i šire ljudska prava. Poštovanje ljudskih prava zahteva od država da se uzdrže od sprečavanja pojedinca da uživa prava. Zaštita ljudskih prava podrazumeva osiguranje da ljudska prava ne povređuje “treća strana”. Obaveza o ispunjavanju ljudskih prava znači da država mora da obezbedi ostvarenje ljudskih prava za svakoga. Promovisanje ljudskih prava znači ne samo podizanje svesti o pravima i načinima da se brane nečija prava, nego i odgovornosti da se poštuju prava drugih.

Neko će se upitati da li je uživatelj prava, ukoliko nema sposobnost da pristupi određenom ljudskom pravu, usled siromaštva, nepismenosti, korupcije ili neke druge pretpostavke, lišen svoga prava? Odgovor glasi – ne. Ljudska prava označavaju određenu odgovornost vlada da obezbede da ljudska prava svih koji se nalaze pod njihovom jurisdikcijom ne budu samo garantovana zakonom, nego i da se sva delotvorno uživaju.

Ljudska prava označavaju određenu odgovornost vlada da obezbede da se poštuju ljudska prava svih koji se nalaze pod njihovom jurisdikcijom

---

Takođe ste možda primetili dosada i to da neka prava znače slobodu da se nešto uradi, dok druga prava znače oslobođenje od nečega. Prema nekim teorijama o ljudskim pravima, ove dve vrste prava određuju se kao “pozitivna” i “negativna” prava.

Pozitivna prava zahtevaju da se preduzme pozitivna aktivnost od strane neke druge strane kako bi se to pravo ostvarilo. Neka prava se ne pojavljuju bez pomoći ostalih, što je odgovornost koja uglavnom pada na vlade. Od vlada se zahteva da preduzmu pozitivne mere kako bi ispunile obaveze za određena prava. Primeri pozitivnih prava uključuju pravo na obrazovanje i pravo na zdravlje. Bez intervencije vlade i ustanovljavanja određenih institucija (npr. škola i bolnica), ova prava ne mogu biti zadovoljena.

Negativna prava su ona prava koja ne zahtevaju nikakvu aktivnost da bi se ispunila. U stvari, negativna prava se ispunjavaju samo u odsustvu aktivnosti. Primeri negativnih prava uključuju pravo na život, slobodu od mučenja i slobodu izražavanja. Neka osoba je slobodna da uživa ova prava sve dotle dok ih neko (ili neka sila) ne povredi.

Razlika između pozitivnih i negativnih prava može biti korisna, ali ne sme se smatrati za apsolutnu. Neki teoretičari podvrgli su ovu razliku kritici, ističući da se, na primer, “negativno” pravično suđenje ne može delotvorno uživati bez neprekidnog i adekvatno finansiranog napora da se izgradi i održava delotvoran sudski sistem.

Povrede prava uglavnom imaju jedan od dva oblika: **dela izvršenja** i dela propuštanja da se nešto izvrši. **Dela izvršenja** su kada se neko delo hotimično preduzme od strane države ili nedržavnog činioca protiv neke osobe ili grupe ljudi. Primer dela izvršenja je prisilno i ciljano iseljavanje pojedinaca iz njihovih domova. Dela propuštanja da se nešto izvrši, da se interveniše i/ili donese zakon o nečemu rezultiraju povredom ljudskih prava. Propust da se određenim zajednicama obezbedi infrastruktura i osnovne usluge kao što su voda, struja i kanalizacija čine delo propuštanja od strane vlade.

Razmišljanje o ljudskim pravima: Pozitivno protiv negativnog? Propuštanje ili izvršenje?

Vratite se na tekst predstavljen u uvodu ovoga poglavlja (strana 1). Koja su prava povređena? Da li biste ta prava smatrali kao *pozitivna* ili kao *negativna*? Od opisanih događaja, koje povrede predstavljaju dela *izvršenja*? Koja su dela *propuštanja izvršenja*? Koristite kao pomoć UDHR iz dodatka i definicije date gore, te zabeležite svoje odgovore.

Prava koja su povređena	Da li se radi o pozitivnom ili negativnom pravu?	Da li je to bilo delo izvršenja ili propuštanja izvršenja? Objasnite.

Napomene

- 1 Prilagođeno iz članka iz publikacije ERRC-a *Roma Rights* (Prava Roma) 4/2003. Dalje informacije mogu se naći na http://www.errc.org/rr_nr4_2003/snap12.shtml.
- 2 *Opšta deklaracija o pravima čoveka*. Dostupna u odeljku Dodaci ovoga priručnika.
- 3 Neka ljudska prava, međutim, postoje u određenim granicama, koje su određene zakonom “samo u svrhu osiguravanja dužnog priznanja i poštovanja za prava i slobode drugih [...]” (UDHR, član 29 (2)). To znači da, na primer, nečija sloboda kretanja može biti ograničena ukoliko je ta osoba zatvorena zbog toga što je počinila zločin ili zbog nacionalne opasnosti. Određena prava, doduše, nikada ne mogu biti suspendovana ili ograničena, čak ni u slučajevima najveće opasnosti. Ova prava uključuju, između ostalog, pravo na život, slobodu od mučenja i priznanje ličnosti pred zakonom.
- 4 Kancelarija Visokog poverenika Ujedinjenih nacija za ljudska prava (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights). *Human Rights: A Basic Handbook for UN Staff* (Ljudska prava: osnovni priručnik za osoblje UN). Ženeva i Njujork, 1997.
- 5 Petrova, Dimitrina. “The Denial of Racism (Odricanje rasizma).” U *Roma Rights*, 4/2000, Budimpešta, 2000, str.26.
- 6 European Roma Rights Center. *Barriers to the Education of Roma in Europe* (Prepreke obrazovanju Roma u Evropi). Budimpešta, 2002.
- 7 European Roma Rights Center. *The Desegregation of “Romani Schools” – A Condition for an Equal Start for Roma* (Desegregacija “romskih škola” – uslov za jednak početak Roma). ERRC Conference Report (Izveštaj sa Konferencije ERRC-a). Sofija, Bugarska, 2001.
- 8 Human Rights Watch. Dostupno na: <http://www.hrw.org/women>.
- 9 Konvencija o pravima deteta. Dostupna na: <http://unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>.
- 10 Centre on Housing Rights and Eviction, European Roma Rights Center i Fondacija Milan Šimečka. *Defending Roma Housing Rights in Slovakia* (Odbrana prava Roma na smeštaj u Slovačkoj). Bratislava, 2004, str.12.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Deo A
Razmišljanje o ljudskim pravima

Poglavlje 2.

**Borba protiv diskriminacije:
univerzalno pravo jednakosti**

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

2. BORBA PROTIV DISKRIMINACIJE: UNIVERZALNO PRAVO JEDNAKOSTI

Uvod

Kao što smo već videli u našim aktivnostima koje se odnose na Opštu deklaraciju o pravima čoveka, određeno je da:

“Svakom pripadaju sva prava i slobode bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političko i drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti [...]”.

(Član 2)

Ali, šta to znači? Šta je diskriminacija? Šta je rasna diskriminacija? Što je najvažnije, kako uočavamo rasnu diskriminaciju i borimo se protiv nje? U ovom poglavlju raspravljat će se o ovim pitanjima, a dotaćićemo se i nekih pitanja zaštite prava manjina, kao i pitanja zašto govorimo o “pravima Roma”.

Razmišljanje o ljudskim pravima: diskriminacija

Posvetite malo vremena razmišljanju o sledećem:¹

Član 7 UDHR određuje:

“Svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo bez ikakve razlike na podjednaku zakonsku zaštitu. Svi imaju pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticanja na ovakvu diskriminaciju.”

Imajući ovo na umu, razmotrite:

- Da li su u vašoj zajednici svi ljudi jednaki pred zakonom ili se sa nekima postupa na drugačiji način?
- Koji faktori mogu dati nekim ljudima prednost u odnosu na ostale?
- Zašto je jednakost bitna za ljudska prava?

Šta je diskriminacija?

Diskriminacija se može definisati kao tretman jedne osobe ili grupe kao zasebne, superiorne ili inferiorne prema drugima, zasnovan na arbitrarnim kriterijima kao što su rasa, boja kože, pol, jezik, veroispovest, političko ubedenje ili nacionalno i socijalno poreklo. Diskriminacija na osnovu rase, boje kože ili etniciteta naziva se rasna diskriminacija, i uvek predstavlja povredu ljudskih prava. Rasna diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu koji imaju za cilj ili za rezultat da naruše ili kompromituju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uslovima, prava čoveka

---

Diskriminacija na osnovu rase, boje kože ili etniciteta naziva se rasna diskriminacija, i uvek predstavlja povredu ljudskih prava

---

i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj oblasti ili u svakoj drugoj oblasti javnog života.²

Za princip nediskriminacije osnovna su prava članova rasnih, etničkih i nacionalnih manjina na jednakost pred zakonom i na jednaku zaštitu zakona. Međunarodno pravo zabranjuje rasnu diskriminaciju u određenom spektru oblasti uključujući, ali ne

isključivo, obrazovanje, zdravstvo, smeštaj, zapošljavanje, i obezbeđivanje i pristup javnim dobrima i uslugama. Države imaju pozitivnu obavezu da sprečavaju, kažnjavaju i ispravljaju rasnu diskriminaciju, kao i da pregledaju svoje zakone i političke smernice kako bi osigurale da one nemaju diskriminatorni uticaj na etničke grupe, čak i ako su na površini neutralne (to jest, čak i ako nemaju za cilj da oštete bilo koju određenu grupu).

Smatra se da diskriminacija ima dva oblika: “neposredni” i “posredni”. Prema Direktivi Saveta Evropske unije 2000/43/EC o primeni principa jednakog tretmana bez obzira na rasu ili etnicitet, neposredna diskriminacija se pojavljuje tamo “gde se jedna osoba tretira sa manje naklonosti nego što druga osoba jeste tretirana, bila je tretirana ili bi bila tretirana u istoj situaciji, a na temelju rasnog ili etničkog porekla”. Primer za to može biti biro za zapošljavanje koji, u praksi, odbija da prihvati nezaposlene Rome ili agencija za smeštaj, koja, namerno i planski, Romima dodeljuje smeštaj ispod standarda.

Mnogi od nas primećuju napadna diskriminatorna dela. Da li je vama ili nekome koga znate ikada bila odbijena usluga u kafeu ili restoranu zato što je konobar ili vlasnik rekao da ne služi “Cigane”? Da li znate nekoga ko nije dobio posao, stan ili medicinsku pomoć zato što je on ili ona Rom? Da li ste ikada videli znak koji zabranjuje prisustvo “Cigana” ili “Roma”? Ovo su sve krupni diskriminatorni činovi koji se na nesreću pojavljuju često u Evropi.

Druga kategorija diskriminatornih činova su dela gde reč “Rom” ili “Ciganin” nije eksplicitno korišćena, ali gde je moguće pokazati da se odigrala diskriminacija. Na primer, mnogi kafei sada ulazak Romima i drugim osobama sa tamnom kožom odbijaju pod izgovorom da zahtevaju “članstvo u klubu”, ili tako što kažu da je u toku privatna zabava. Slično tome, često se izveštava da se

Romima koji se prijavljuju za posao telefonom kaže da dođu na razgovor, da bi im se, kada dođu i osobe koje im nude posao vide da su oni Romi, reklo da nema posla ili da je posao nedavno dodeljen nekome drugome.

Posredna diskriminacija pojavljuje se tamo “gde bi naizgled neutralno rešenje, kriterij ili praksa stavili osobe određenog rasnog ili etničkog porekla u izvestan nepovoljan položaj u poređenju sa drugim osobama, osim ako je odredba, kriterij ili praksa objektivno opravdan zakonitim ciljem i sredstvima koja ciljaju na to da budu prigodna i neophodna”, u skladu sa Direktivom Saveta 2000/43/EC. Primeri mogu biti robna kuća, koja tvrdi da osobe sa dugim suknjama ne mogu ući u prodavnicu, ili vladina kancelarija koja zabranjuje ulaz svim osobama koje pokrivaju glavu. Ova pravila, mada su neutralna po pitanju etniciteta na svojoj površini, u stvari mogu nesrazmerno oštetiti članove određenih manjinskih grupa koje imaju tendenciju da nose dugačke suknje ili pokrivaju glavu.

U nekim srednjo- i istočnoevropskim zemljama, mnogi ljudi veruju da Romi ne mogu trpeti diskriminaciju zato što Ustav ili neki drugi zakon deklarise diskriminaciju kao nezakonitu, eksplicitno priznaje Rome kao manjinu ili slično. Ovo verovanje predstavlja nerazumevanje ideje diskriminacije koja se danas primenjuje u Evropi. To što Ustav ili zakonske odredbe zabranjuju diskriminaciju u nekoj zemlji ne znači da se diskri-

---

**To što Ustav ili zakonske
odredbe zabranjuju
diskriminaciju u nekoj zemlji
ne znači da se diskriminacija
ne događa**

---

minacija ne događa. Postojanje zakona protiv diskriminacije ne znači da je nemoguće da trpite diskriminaciju – on samo obezbeđuje sredstvo putem koga se borite protiv diskriminacije. U stvarnosti, jedna osoba može doživeti mnogo diskriminirajućih dela svakoga dana.

U veoma ograničenom broju situacija, nejednak tretman može biti zakonit. U odnosu na neposrednu diskriminaciju, ovo se nameće u onome što se zna kao izuzetak “čiste profesiolane kvalifikacije”. Ne može, na primer, biti nepravično ograničavanje da neke poslove obavljaju određeni ljudi, kao na primer, da rabin bude čovek jevrejske vere ili da radnik sa romskom omladinom bude Rom.

Slično je u nekim slučajevima kada se iznose optužbe o posrednoj diskriminaciji, gde optužba može biti odbijena, a nejednak tretman po određenom pitanju opravdan kao zakonski. Tamo gde je tužitelj utvrdio da praksa nesrazmerno oštećuje rasnu ili etničku grupu, odgovorna osoba ima zakonsku obavezu da dokaže kako praksa sledi zakonski cilj. Kao primer za to može poslužiti objekat u izgradnji koji zahteva da svi radnici imaju sigurnosne kacige. Ova politika posredno diskriminiše određene grupe kojima je zabranjeno pokrivanje glave na bilo koji način. Poslodavac može, međutim, zahtevati da opravda ovo traženje pokazujući da je, u ovom slučaju, njegov zakonski cilj osiguravanje bezbednosti radnika, da je zahtev proporcionalan riziku, te da je nošenje kaciga razuman zahtev prema regulacijama bezbednosti na radu.

Takođe, ukidanje rasne diskriminacije ne sprečava vlade i druge vlasti da planiraju, dizajniraju i primenjuju programe “pozitivnog delovanja” ili “afirmativnog delovanja” koji pomažu grupama koje tradicionalno doživljavaju rasnu diskriminaciju. Ovi programi su u mnogim slučajevima neophodni kako bi se ispravila istorijska nepravda i/ili osigurala različitost. Kao primer za ovo može da posluži ostavljanje određenog broja mesta za romske kandidate na univerzitetu. Trenutno u srednjoj i istočnoj Evropi postoje takvi programi u oblasti visokog obrazovanja, međutim ovo ne obuhvata sektore kao što su zapošljavanje i stanovanje.

Razmišljanje o ljudskim pravima: uočavanje diskriminacije

Koristeći definicije date gore kao uputstvo, ispunite donju tabelu. U koloni koja se nalazi krajnje levo nabrojano je nekoliko situacija primera. Uočite da li je dati primer diskriminacija i ukoliko jeste, koja je vrsta diskriminacije? Da li je taj oblik diskriminacije nezakonit ili zakonit?

Situacija za primer	Da li ovo znači diskriminaciju Roma?	Ukoliko jeste, vrsta diskriminacije: neposredna ili posredna?	Objašnjenje
Osobi romskog porekla bez medicinskog zvanja uskraćen je posao hirurga specijaliste za operacije na mozgu.			
Politika vlade uskraćuje socijalni smeštaj onima za koje se utvrdi da nezakonito stanuju u zgradi ili narušavaju tuđi posed u poslednje tri godine.			

Situacija za primer	Da li ovo znači diskriminaciju Roma?	Ukoliko jeste, vrsta diskriminacije: neposredna ili posredna?	Objašnjenje
Restoran odbija da unajmi Roma kao konobara zato što bi gosti “u vezi sa tim mogli imati problem”.			
Bolnica rutinski rasno segregira romske i neromske pacijente putem odvojenih bolničkih odeljenja “iz kulturnih razloga”.			

Drugi načini izražavanja diskriminacije

Rasna diskriminacija – posebno neposredna rasna diskriminacija – zasnovana je na ili je poduprta predrasudama i stereotipima o određenim grupama, te na verovanju da je rasa značajan faktor koji određuje ljudske poteze i sposobnosti. Uobičajeno poznato kao rasizam, ovo verovanje znači da genetički (nasledstvom) ili kulturno stečene razlike proizvode nepobitnu suopriornost jedne rase nad drugom.

“Rasizam se posmatra ne samo kao stvar individualne predrasude i svakodnevnih prakse, već kao fenomen koji je duboko ukorenjen u jezik i percepciju”.

Vago, Steven, u *Law and Society* 6th ed.
Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ, 2000, str. 68.

Fenomen sličan rasizmu je **ksenofobija**. Ksenofobija je strah od nepoznatih ili stranaca i često se ispoljava kroz odbijanje, neprijateljstvo ili nasilje protiv određene ciljne grupe. Ova vrsta diskriminacije tiče se Roma koji se često posmatraju kao “stranci” u zemljama njihovog porekla, bez obzira na to koliko generacija žive kao građani tih zemalja. Ovo je takođe od posebnog značaja za Rome izbeglice i migrante, koji veoma često doživljavaju udar ksenofobijske netolerancije i rasne diskriminacije u zemljama u koje su pobjegli/preselili se. Ksenofobija se ponekad podgrejava od strane političke elite koja zagovara rasističku i diskriminatornu politiku kako bi “zaštitila” svoju zemlju od “onih odande”.

Diskriminacija, rasizam i ksenofobija potiču od percepcije kulturne ili etničke superiornosti koji su rezultat **etnocentrizma**. Etnocentrizam je stanovište sa koga neko vidi svet kroz svoje sopstveno kulturno gledanje, te druge kulture posmatra kao bitno niže od sopstvene. Etnocentrični ljudi sude o drugim kulturama putem sopstvenih standarda, dok ne uspevaju da premoste kulturne razlike i razumeju koncepcije sveta koje imaju drugi ljudi. Ova netolerancija i nedostatak poštovanja za druge kulture, verovanja i prakse rezultiraju diskriminacijom.

“Mnogi ljudi smatraju da su bitno suzbili rasizam u društvu tako što su stavili izvan zakona (najizrazitije oblike) rasne diskriminacije i obezbedili pristup pravdi i adekvatan zakonski lek žrtvama diskriminacije. [...] Dok je ova strategija činjenja rasne diskriminacije nezakonitom i podnošenja tužbi sudu u slučajevima zloupotrebe preko potrebna, ona sama ne može iskoreniti, pa čak ni bitno umanjiti rasistička delovanja (a kamoli stavove) u društvu. Kako se nestanak ili umanjenje zločina ne može postići samo putem sistema kriminalne pravde, bez obzira na to koliko je on razvijen, tako je nemoguće rasizam ukloniti ili umanjiti kada su strategije za suprotstavljanje ograničene na proglašavanje njegovih ispoljavanja nezakonitim. Sudsko sporenje nije univerzalan i dovoljan odgovor na rasizam. Društvo zasnovano na vladavini zakona može biti upravo društvo rasističkog samozadovoljstva [...]”.

Petrova, Dimitrina. “The Denial of Racism”. U *Roma Rights*, 4/2000.
Dostupno na: http://errc.org/rr_nr4_2000/noteb2.shtml

Razmišljanje o ljudskim pravima: rasizam

Diskriminatoriski stavovi i rasizam utiču na sposobnost Roma da ostvare svoje univerzalno garantovano pravo na jednakost, uključujući i jednakost pred zakonom. Ovo što sledi primer je toga kako se rasizam i diskriminacija ispoljavaju u sistemu krivične pravde. Pročitajte pasus i odgovorite na pitanja koja slede, koristeći Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD), koja se može naći u Dodatku ovoga priručnika.

Romima ponuđena kompenzacija od strane mađarskog suda nakon što su osuđeni kao “primitivni”³

U novembru 2003. godine, Gradski sud u Segedinu (Szeged) dodelio je dvojici braće Roma optuženim za ubistvo umanjenu kompenzaciju u iznosu od 1.2 miliona mađarskih forinti ponaosob (približno 4.650 evra) nakon što ih je okarakterisao kao “primitivne”. Dva brata, koji su proveli 15 meseci u pritvoru zbog lažnih optužbi podignutih protiv njih, tražili su svaki po 2 miliona mađarskih forinti (približno 7.750 evra), kao obeštećenje. Odluka Suda bila je navodno zasnovana na lekarskom mišljenju koje je smatralo da su ova dva čoveka “primitivniji od prosečnih ljudi”, te da su, konsekvntno, manje trpeli.

Dana 18. decembra 2003. godine, Okružni sud u Čongradu (Csongrád) odlučio je da je sud u Segedinu pogrešio dajući kompenzaciju dvojici Roma na temeljima toga što su smatrani “primitivnim”, ali je podržao odluku da se svakome od njih kao kompenzaciju dodeli svega 1.2 miliona mađarskih forinti. Obrazloženje suda u Segedinu ocenjeno je od strane suda u Čongradu kao ponižavajuće i stoga je, navodno, kvalifikacija ovih ljudi bila promenjena od “primitivni” u “prosti”.

Pitanja:

1. Koji su članovi ICERD relevantni u ovom slučaju?
2. Da li smatrate da je druga presuda bila pravedna? Zašto jeste ili zašto nije?
3. Kako je moguće boriti se protiv rasističkih stavova ličnosti u sudstvu?

Prava manjina

Premda su ljudska prava univerzalna, zloupotrebe ljudskih prava često se javljaju nesrazmerno protiv određenih grupa. Često su ove grupe manjinske zajednice ili zasebne populacije unutar jedne države. Budući da ne postoji konsenzus po pitanju definicije, manjinska grupa uopšteno se definiše kao “nedominantna grupa pojedinaca koji dele određene nacionalne, etničke, verske ili jezičke karakteristike koje se razlikuju od onih koje poseduje većinska populacija”.⁴

Premda su ljudska prava univerzalna, zloupotrebe ljudskih prava često se javljaju nesrazmerno protiv određenih grupa

---

Mada država neće neophodno “zvanično” priznati takvu grupu kao manjinu, u porastu je konsenzus da je manjina pitanje činjenica, a ne zakona. Tako, na primer, iako turska vlada nije priznala Rome kao manjinu u Turskoj, ovo nije zaustavilo određeni broj međunarodnih posmatračkih tela da zatraže informacije o romskoj zajednici u Turskoj, zato što u praksi ova grupa ima iste karakteristike kao i svaka druga manjina i trpi zloupotrebe ljudskih prava specifičnih za tu grupu.

Većina zemalja u svetu ima bar jednu manjinsku zajednicu, a mnoge imaju i mnogo njih. Tretman manjinskih grupa, kao i način njihovog prožimanja sa većinskom populacijom varira od države do države. Najčešća politika prema manjinama ide od integracije do segregacije i isključenja, te od asimilacije do davanja manjinskih prava. U nastavku se nalaze kratke definicije ovih pristupa.

Isključenje: Ova politika ili praksa teži da isključi ili segregira manjine u aspektima ekonomskog, političkog, i sociokulturnog života, kao i u fizičkoj geografiji.⁵ Politika isključenja i praksa nastoje da “zaštite” većinski narod od opasne “druge” grupe. Ovo rezultira socijalnim isključenjem. Primeri isključujuće politike prema Romima podrazumevaju obrazovnu segregaciju romske dece u škole za mentalno zaostale ili druge ispodstandardne školske aranžmane u određenom broju zemalja u Evropi.

Asimilacija: Ova politika pokušava da prisili manjinu da postane kao “glavni deo” većinske populacije ili kulture. Ovo se radi putem politike koja nastoji da “civilizuje” manjinsku grupu ili na drugi način tera svoje članove da se prilagode kulturno određenoj normi. Mada je ovakva politika često (mada ne uvek) opravdana namerom da se manjina poboljša ili da je to u korist manjine, to i dalje ostaje etnocentrična i paternalistička politika koja ima za cilj desetkovanje manjinske kulture. Romi su se nalazili na kraju reda koji prima asimilacijsku politiku u čitavoj Evropi, posebno pod komunističkim režimima.

Integracija: Integracija se često postavlja kao superioran pristup u odnosu na asimilaciju u tretmanu manjina. Integraciona politika smatra se da “dovodi pojedince društvu kao pune članove”,⁶ dok poštuje individualna prava, uključujući tu i kulturna prava.

Prava manjina: Politika koja podržava prava manjina daje određenu zaštitu manjinama kao grupi. Ovo znači da manjinska grupa ima pravo na univerzalno garantovana individualna ljudska prava, kao i određenu zaštitu koja proističe iz njenog statusa kao članova manjinske grupe. Ova “posebna prava” nisu privilegije, već mere usvojene da omoguće manjinskim grupama očuvanje njihovog identiteta, osobina i tradicija.⁷ Neke od ovih zaštita uključuju i:

- pravo na učešće u kulturnom, verskom, socijalnom, ekonomskom i javnom životu;
- državnu zaštitu postojanja manjine i nacionalnog ili etničkog, kulturnog, verskog i jezičkog identiteta;
- učešće u ekonomskom napretku i razvoju; i
- slobodu da pripadnici manjina uživaju svoja prava, kako pojedinačno, tako i u zajednici sa ostalim članovima manjinske grupe, bez diskriminacije.

Ova politika takođe naglašava pravo na kulturni identitet.

Razmišljanje o ljudskim pravima: Uočavanje politike prema manjinama

U tabeli koja sledi nabrojano je nekoliko smernica vladine politike prema manjinskim grupama. U sredini odgovarajuće kolone, identifikujte politiku koja se opisuje – da li je to politika isključenja, asimilacije ili poštovanja prava manjina? U desnoj koloni, dajte objašnjenje svog odgovora.

Politika	Koja je ovo vrsta politike?	Zašto?
Pod mnogim bivšim evropskim socijalističkim režimima, politika usmerena ka Romima podrazumevala je zakone o “stalnom naseljavanju nomada” i zabranu upotrebe i negovanja romskog jezika.		
Politika koja promoviše multikulturalizam i osigurava prava i promociju manjinskih jezika kao i kulturnu autonomiju u obliku lokalnih i nacionalnih manjinskih samouprava.		
Politika italijanske vlade o održavanju segregiranih ispodstandardnih stambenih naselja, poznatih kao “logori za nomade”.		

Politika	Koja je ovo vrsta politike?	Zašto?
Politika koja postavlja izvestan broj mera za promovisanje punog učešća Roma u društvu, uključujući i obrazovne mere koje imaju za cilj zaustavljanje segregacije i izjednačavanje akademskih mogućnosti za romsku decu.		

Razmišljanje o ljudskim pravima: kultura

Svako ima svoj kulturni identitet. Često je on toliko usađen u jednoj osobi da prolazi neprimećeno sve dok neko ne postavi pitanje o tome ili od toga odstupi. Kako je primećeno ranije, češće se dešava da jača grupa nastoji da nametne svoju kulturu manjinskim kulturama.⁸

1. Zašto je pravo na kulturni identitet važno?
2. Zašto dominantne grupe često zahtevaju da nametnu svoju kulturu na manjinske grupe?
3. Zašto je važno da se očuvaju, razvijaju i cene različite kulture?
4. Koje su neke od ključnih komponenata vaše kulture?
5. Koji su, ukoliko postoje, koraci koje vaša vlada preduzima kako bi ojačala vaša prava na pripadnost manjinskoj grupi i kulturi?

Zašto govoriti o romskim pravima?

Aktivisti u oblasti prava Roma često se sukobljavaju sa argumentima opozicije koja pita zašto su potrebna “posebna prava” za Rome. Oponenti mogu obrazlagati svoje pitanje argumentima da posebno usmerenje na “prava Roma” stvara podelu u većinskoj zajednici, te da bi aktivisti trebalo da rade na ostvarivanju ljudskih prava za sve.

Kako smo napominjali u ovom poglavlju, premda su ljudska prava univerzalna, članovi određenih grupa doživljavaju povrede ljudskih prava na nejednak način – jedna od tih grupa su Romi. Stoga

je potrebno posvetiti posebnu pažnju jednakom pristupu univerzalno garantovanim ljudskim pravima. Prava Roma nisu posebna prava, prava Roma su ljudska prava.

Prava Roma su ljudska prava

Jedan od zahteva za “prava Roma” je pravo na nediskriminaciju. Oslobođenje od diskriminacije nije “posebno pravo”, već izraz principa jednakosti prava koji ima centralno mesto u filozofiji ljudskih prava i pravu. Jasno je da u čitavoj Evropi, uprkos sve većem priznanju centralnog mesta ljudskih prava i porastu i razradi zakona u oblasti ljudskih prava, uključujući tu i antidiskriminatorno zakonodavstvo, Romi doživljavaju mnogo veće stope povreda ljudskih prava nego što je to slučaj sa većinskim populacijama. Formalni **jednaki tretman** često ima malo uspeha za mnoge Rome u uslovima njihove svakodnevne realnosti; odatle fokus na autentičnu jednakost mogućnosti. Kako bi se postigla stvarna jednakost, tretirati sve ljude *na identičan način* ponekada nije dovoljno. Grupe koje pate od povreda ljudskog dostojanstva nesrazmerno u odnosu na većinsko stanovništvo treba da imaju dodatnu zaštitu kako bi osigurale jednake mogućnosti. Pokret za prava Roma obraća se istorijski nesrazmernim povredama ljudskih prava koja doživljava romski narod.

Romkinje

Romkinje se suočavaju sa teretom koji je poznat kao **dvojna diskriminacija**: one se često diskriminišu na osnovu etniciteta i roda. Dok diskriminacija i socijalno isključenje nepovoljno utiču na mnoge Rome, Romkinje često nose veći deo povreda ljudskih prava na razmeđu između rasizma i seksizma. Siromaštvo i ekonomska obespravljenost, zdravstvena pitanja, nepismenost i tradicionalne kulturne obaveze nesrazmerno utiču na Romkinje.

Romkinje često nose veći deo povreda ljudskih prava na razmeđu između rasizma i seksizma

---

Romkinje su često prvenstveno odgovorne za brigu o domaćinstvu, deci, ili drugim članovima porodice ili zajednice. Preopterećene brigom o deci, vodeći domaćinstvo i stvarajući dohodak, žene su često ekonomski marginalizovane. Često nedostatak sigurnosti u oblasti stanovanja oduzima Romkinjama ekonomsku autonomiju, fizičku sigurnost i lično dostojanstvo, te služi kako bi se žene marginalizovale putem doprinosa feminizaciji siromaštva i njihovoj neprestanoj socijalnoj potčinjenosti. K tome, postoji praznina u obrazovanju i vođstvu/političkom učešću unutar romskih zajednica. Stoga, važno je spoznati ova posebna pitanja, te razmotriti, unaprediti i zaštititi ljudska prava Romkinja.

Naredni tekst naznačava jednu od najozbiljnijih manifestacija rasne i polne diskriminacije koja rezultira zloupotrebom ljudskih prava.

Prisilna sterilizacija

Od sedamdesetih do devedesetih, čehoslovačka vlada programski je sterilisala Romkinje, kao deo svoje politike koja je imala za cilj smanjenje “visokog, nezdravog” nataliteta među Romkinjama.

Mada je ova praksa navodno obustavljena sredinom devedesetih, postoje mestimične naznake da se ona mogla nastaviti i tokom devedesetih. Od pada komunizma, izvestan broj javnih zvaničnika davao je izjave koje su izražavale alarmantnost visokog nataliteta Roma u Slovačkoj i njegove navodne pretnje u Slovačkoj, ili su na druge načine pozivali na mere da se obuzda natalitet među Romima. Za vreme svoga govora u septembru 1993. godine, tadašnji premijer Mečiar okarakterisao je visoki natalitet Roma kao pretnju slovačkim građanima, tvrdeći da će se “ovaj brojni odnos [Roma prema neromima] menjati u korist Roma. Zato, ukoliko se ne pozabavimo njima sada, oni će se za neko vreme zabavljati nama”.

Na temelju istraživanja koje je 2002. sproveo ERRC, postoje naznake da je Slovačkoj postoji ozbiljno pitanje rasno zasnovane sterilizacije Romkinja u odsustvu prihvatljivih – i u mnogim slučajevima čak rudimentarnih – standarda informisane saglasnosti. Na primer, u jednom slučaju dokumentovanom od strane ERRC, jedna Romkinja rodila je peto dete putem carskog reza. Prema njenom svedočanstvu, pre operacije dobila je da potpiše formular na slovačkom jeziku. Niko joj nije objasnio sadržaj formulara, niti je ona znala da čita slovački. Potpisala je papir u ubeđenju da se on odnosio na operaciju carskog reza. Nakon što je operacija završena, doktor je navodno obavestio da više neće moći da ima dece. Žena nije želela da bude sterilizirana i nikada to nije zahtevala. Kada je u besu upitala doktora zašto su joj to uradili, lekar joj je navodno rekao da je sterilizirana zato što je imala previše pobačaja i previše dece.

Čini se da su visoki nivoi rasističkog animoziteta dokumentovanog u Slovačkoj – a pogotovo antiromskog osećanja – odigrali izvesnu ulogu u zlonamernom ili nemarnom tretmanu žena od strane doktora i medicinskih sestara. Slična pitanja dokumentovana su od strane ERRC u Mađarskoj i Češkoj Republici.

Borba protiv rasne diskriminacije

Ostatak ovoga priručnika baviće se opisom zaštite ljudska prava putem zakona i delatnosti koje možete preduzeti kada su vaša ljudska prava ugrožena ili povređena. Ovo što sledi neki su od načina borbe protiv diskriminacije Roma u Evropi:

- ✓ **Uključite se!**
- ✓ Stvorite **političku volju** za promenu
- ✓ Izvršite pritisak za stvaranje novog **zakonodavstva** ili za delotvornu promenu postojećeg zakonodavstva
- ✓ Zastupajte usvajanje i **primenu delotvornih zakona/politike o manjinama i anti-diskriminaciji**
- ✓ Zastupajte **“pozitivno delovanje”**
- ✓ Vršite pritisak za formiranje **specijalizovanih tela** koja će raditi na pravima i pitanjima manjina
- ✓ Prikupite pouzdane **statističke podatke koji uključuju podatke za rasu** da bi sa njima uticali na politiku
- ✓ Angažujte se **u dijalogu** sa vladinim telima, državnim činionicima i sudskim telima
- ✓ Promovišite antirasizam i **obrazovanje** o ljudskim pravima – učite druge i širite nauku o tome!
- ✓ **Angažujte međunarodna tela** – saznajte šta sve treba da se uradi i učinite da se vaš glas čuje
- ✓ Podstaknite **političku mobilizaciju** u svojoj zajednici i učestvujte u političkom procesu
- ✓ Izgradite **mrežu** drugih NVO i aktivista koji rade za romska prava

Napomene

- 1 Ova vežba je prilagođena iz: Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava. ABC: *Teaching Human Rights* (ABC: podučavanje o ljudskim pravima). Ženeva: United Nations Publication, 2003, str. 38.
- 2 Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD). Član 1. Vidi odeljak Dodaci ovoga priručnika.
- 3 Ceo tekst dostupan je na: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1871>.
- 4 Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava. *Fact Sheet No. 18, Minority Rights* (Letak br. 18: prava manjina). Dostupno na: www.unhchr.ch/html/menu6/2/training.htm.
- 5 Ringold, Dena, Mitchell Orenstein & Erika Wilkens. *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle* (Romi u Evropi u ekspanziji: prekidanje kruga siromaštva). Vašington: The World Bank, 2003, str. 19.
- 6 Ringold et al., str. 21.
- 7 Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava. *Fact Sheet No. 18, Minority Rights* (Letak br. 18: prava manjina). Dostupno na: <http://www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs18.htm>.
- 8 Ova vežba je prilagođena iz: Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava. ABC: *Teaching Human Rights*, str. 47–48.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Deo A
Razmišljanje o ljudskim pravima

Poglavlje 3.

**Kako se štite ljudska
prava?**

**Državne institucije i
Ujedinjene nacije**

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

3. KAKO SE ŠTITE LJUDSKA PRAVA? DRŽAVNE INSTITUCIJE I UJEDINJENE NACIJE

Uvod

U poglavljima 1 i 2 bavili smo se nekim osnovnim konceptima koji jačaju delatnosti u oblasti ljudskih prava. Ukratko smo raspravljali o tome šta su ljudska prava, zašto su ona značajna za sva ljudska bića i kako se diskriminacija, prava manjina, a posebno romska prava preklapaju sa ljudskim pravima. U poglavljima 3 i 4, teme koje se tiču sprovođenja ljudskih prava i zakona o ljudskim pravima biće ispitane kako bi se dalje objasnili napori ka usmeravanju i borbi protiv povreda i zloupotreba ljudskih prava.

Naredne stranice predstaviće razne institucije i mehanizme koji zajedno teže obezbeđenju zaštite dostojanstva svake žene, čoveka i deteta. Na početku, pročitajte naredne odlomke, a zatim ispunite tabelu koja sledi, okrećući se još jednom za upute Opštoj deklaraciji o pravima čoveka. Koja su prava uskraćena? Koja prava se primenjuju da bi se dobio lek? Koji članovi UDHR u vezi sa tim?

Situacija #1: Poslednjih godina, lokalna neromska populacija, uz pomoć lokalnih zvaničnika na vlasti u mađarskom gradu Jaslodanj (Jászládány), napravila je segregirani školski sistem pod krinkom “privatne škole”, u koju su upisivana isključivo neromska deca kako bi se obezbedilo školovanje “samo za bele.” Na početku, Okružna administrativna kancelarija ukinula je odluke lokalne vlade da označi razrede u lokalnoj osnovnoj školi kao privatno školovanje, na osnovu činjenice da su takvi razredi bili nezakoniti. Brojni pokušaji učinjeni su kako bi se ponovo otvorila privatna škola u nastojanju da se obezbedi odvojeno školovanje za neromsku decu. Kada je lokalna vlada dobila spor koji je usledio kako bi se otvorila privatna škola, lokalni aktivisti i nevladine organizacije krenuli su u borbu protiv diskriminatorske prirode škole, nastojeći da u privatnu školu upišu i romsku decu. Uspeha je bilo malo. Nedavno je Parlamentarni poverenik za nacionalne i etničke manjine proglasio privatnu školu neustavnom, izjavljujući da škola nije trebalo da dobije dozvolu zato što je osnovni cilj ove škole bio da diskriminiše i odvaja romsku decu. Prema novom zakonodavstvu koje u Mađarskoj stupa na snagu sledeće godine, svaka škola za koju se utvrdi da segregira decu na rasnim osnovama biće smesta zatvorena.

Situacija #2: Nedavno je četvoro Putnika [pripadnika zajednice koja se u Velikoj Britaniji naziva “Travellers” – prim. prev.] dobilo nadoknadu od 4.500 evra koju je trebalo da im plati lokalni pab nakon što im je tu odbijena usluga. Odluka je doneta od strane vladinog tela odgovornog za ispitivanja jednakosti, koji je pratio incident u kome je upravnik paba navodno instruirao personal da ne služi Putnike. Od grupe je zatraženo bez ikakvog razloga da

napuste pab, nakon što im je vratar prethodno dozvolio da uđu. Uprava paba tvrdila je da ima striktnu politiku prijema gostiju i kodeks oblačenja, koji je nalagao vrtaru da proverava garderobu i druge detalje koji bi nekoga identifikovali kao “lošeg izgleda”. Pripadnik personala paba navodno je posvedočio da je zatražio mišljenje upravnika zato što je jedna od žena Putnika nosila “otrcanu letnju haljinu” i “neukusne” naušnice. Upravnik je izjavio da ga je jedna od njih podsetila na izvesnu ženu koja je bila umešana u jedan pređašnji incident u pabu. Porotnici su dosudili u prilog četvoro Putnika zato što im je bila odbijena usluga na osnovu pretpostavljene (i nedokazane) povezanosti sa nekim incidentom koji se dogodio nekoliko godina ranije, a ne na osnovu pojedinačnog razmatranja.

Situacija	Uskraćena prava	Prava primenjena da se traži lek	Član UDHR koji se nalazi u vezi sa datom situacijom
#1			
#2			

Prava i obaveze

Kako smo videli u poglavljima 1 i 2, države imaju određene obaveze u pogledu primene osnovnih ljudskih prava. Ove obaveze nisu samo moralne, nego i pravne odgovornosti. Ljudska prava su pravna potraživanja koja jednako pripadaju svim pojedincima. Čak i kada nedržavni akteri počine povrede, vlade se smatraju odgovornim za zaštitu i obezbeđenje ispunjenja ljudskih prava kao pravnih obaveza za nosioca prava. Principi i norme ljudskih prava naznačeni su u međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i drugim standardima kao dodatak na odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, što jamči pravo individualnog nosioca prava kao i odgovornost vlada. Aktivisti koji rade na obezbeđenju poštovanja ovih obaveza od strane vlada i obezbeđenju njihovog poznavanja od strane pojedinaca zauzimaju takozvani pristup zasnovan na pravima. Zakoni daju pravnu snagu moralnom pravu na ljudska prava. Jedna od koristi pristupa zasnovanog na pravima je da postoje mehanizmi kojima se leče povrede ljudskih prava. Pojedinci mogu tražiti pravdu u slučajevima kada veruju da su njihova prava povređena, a postoje i posmatračka tela koja angažuju vlade po pitanjima ljudskih prava, te ih podstiču da vode politiku zasnovanu na ljudskim pravima. U gorenaznačenim situacijama, na primer, primenjen je pristup zasnovan na pravima.

Državni instrumenti

Pitanja ljudskih prava i zaštita počinju na lokalnom nivou. Kako smo ispitali u prethodnim poglavljima, država je odgovorna za primenjivanje standarda ljudskih prava na one koji borave unutar njenih granica, uključujući i pozitivne obaveze i negativne slobode.

Ne postoje dve države identične u zakonima, procedurama i primeni ljudskih prava, iako su sve one odgovorne za obezbeđivanje poštovanja osnovnih prava, kao i obezbeđivanje zaštite ukoliko se ona povrede. Stoga je nemoguće da se u okvirima ovog priručnika opiše tačno kako se ljudska prava primenjuju i štite u svakoj od država u kojima deluje ERRC, ali ovo je suštinski deo aktivizma u oblasti ljudskih prava. Kao aktivista, važno je da poznajete domaći pravni poredak svoje zemlje. Ukoliko već niste, poželete da se više upoznate sa:

- Ustavom,
- kako se zakoni (statuti) usvajaju u parlamentu,
- kako egzekutivna tela izdaju pravne akte (npr. predsedničke dekrete, izvršne rezolucije),
- kakva je hijerarhija sudova i kako funkcioniše pravni sistem.

Spisak pravnih instrumenata koje aktivisti preduzimaju često se ne završava ovde. Kada preduzimate zastupanje ili vodite određeno pitanje, od vas se može zatražiti da se upoznate sa relevantnim zakonima, institucionalnim statutima i odredbama. Na primer, prilikom istraživanja slučajeva nasilja počinjenih od strane državnih počinilaca, važno je poznavati koje odredbe regulišu ponašanje lokalne policije, i koja prava pojedinci imaju prema domaćem zakonu kada je reč o policiji. Takođe, dobro je da se zna kako je lokalna administracija organizovana, uključujući tu i procedure i politiku relevantne za vaš rad.

Odeljci koji slede posmatraće međunarodno pravo i regionalne **međuvladine organizacije** (IGOs). Prilikom vašeg rada na lokalnom i državnom nivou važno je imati na umu međunarodno pravo. U mnogim državama postoje ustavne odredbe koje određuju da će norme međunarodnih zakona ratifikovane od strane države biti i direktno primenjene.¹ Primer ovoga je Slovačka Republika čiji ustav izjavljuje:

Međunarodni ugovori o ljudskim pravima i osnovnim slobodama koji su bili ratifikovani od strane Slovačke Republike i promulgovani na način određen zakonom imaju presedan nad njenim sopstvenim zakonima, pod uslovom da oni osiguravaju veću meru ustavnih prava i sloboda. (Član 7(5))

Usvajanje ove odredbe ne znači, međutim, da su prava naznačena u međunarodnim dokumentima automatski “primenjena” od strane države u praksi. Države moraju biti ocenjene prema tome kako one primenjuju zaštitu ljudskih prava, a ne samo prema njihovom pravnom ili institucionalnom okviru. Važna pitanja koja treba postaviti obuhvataju:

- Da li vaša država izvršava svoje međunarodne obaveze?
- Kakva je socijalna realnost Roma koji žive u vašoj državi?
- Da li određene manjinske grupe doživljavaju nesrazmernu povredu njihovih prava?
- Da li je vaša država razvila antidiskriminatorno zakonodavstvo, do koje mere je ono delotvorno?

Razmišljanje o ljudskim pravima: Ljudska prava i ustavi

Značajna delatnost koju država može da preduzme je da uključi međunarodno utvrđena ljudska prava u domaći pravni poredak kao prvi korak ka punoj primeni ljudskih prava.

Kako vaša država stoji u odnosu na međunarodne standarde u oblasti ljudskih prava?

Uzmite primerak Ustava svoje države i koristite verziju Opšte deklaracije o pravima čoveka koju možete pronaći u odeljku Dodaci ovog priručnika. Za svako pravo navedeno u donjem grafikonu, naznačite štrihiranjem u odgovarajuće polje da li je dato pravo uključeno u ustav vaše države kao i u UDHR.

Pravo	Uključeno u UDHR	Uključeno u ustav moje države
Slobodan izbor zaposlenja	☐	☐
Slobodna štampa	☐	☐
Slobodan izbor supružnika	☐	☐
Adekvatno utočište	☐	☐
Sudski proces sa učešćem porote	☐	☐
Slobodan izbor broja dece	☐	☐
Sloboda od mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja	☐	☐
Sloboda veroispovesti	☐	☐
Pravo na sopstvenu imovinu	☐	☐

Prvo na slobodno putovanje	☐	☐
Pravo na obrazovanje	☐	☐
Adekvatna ishrana	☐	☐
Pravo na čist vazduh i vodu	☐	☐
Sloboda od diskriminacije	☐	☐
Adekvatna medicinska nega	☐	☐
Pravo na adekvatno stanovanje	☐	☐
Sloboda govora	☐	☐

Pitanja:

1. Da li ste iznenađeni onim što ste saznali?
2. Koja su prava bila utvrđena ovim dokumentima za koje smatrate da bi trebalo da budu univerzalna?
3. Da li građani vaše države imaju ikakva druga prava osim onih obuhvaćenih UDHR?

Kako je pomenuto u gornjem odjeljku, unošenje ovih prava u Ustav samo je prvi korak. Države su takođe odgovorne za efektivnu primenu standarda ljudskih prava. Takođe je potrebno i:

- ✓ Usvajanje i primena zakona kako bi se osiguralo da svi imaju pristup pravdi kad su zloupotrebljena osnovna ljudska prava;
- ✓ Preispitivanje postojećih i sačinjavanje nacrtu novih zakona kako bi se osiguralo da se oni ne suprotstavljaju ljudskim pravima;
- ✓ Delovanje u cilju razbijanja grupa zasnovanih na idejama koje se protive ljudskim pravima;
- ✓ Delovanje u cilju unapređenja ljudskih prava koja sankcionišu počiniocima povreda prava;
- ✓ Obezbeđenje pravde u praksi za žrtve zloupotreba ljudskih prava;
- ✓ Vođenje politike koja promoviše ljudska prava za sve;
- ✓ Obuka članova javne uprave, vlasti rukovodstva krivičnog suda, sudskog i ostalog osoblja o normama ljudskih prava, načelima i pristupima.

Ujedinjene nacije

Ujedinjene nacije (UN) obrazovane su 1945. godine sa ciljevima: da se održava međunarodni mir i sigurnost; da se razvijaju prijateljski odnosi među nacijama; da se saraduje u rešenju međunarod-

nih problema i promovisanju poštovanja ljudskih prava; da one čine centar za usklađivanje delatnosti nacija. Ovi ciljevi naznačeni su u Povelji UN, a trenutno postoji 191 država članica u Ujedinjenim nacijama saglasna u podržavanju ovih ideja. U UN postoji šest glavnih organa. To su: Generalna skupština, Savet bezbednosti, Ekonomski i socijalni savet, Starateljski savet, Sekretarijat i Međunarodni sud pravde. Sve države članice zastupljene su na Generalnoj skupštini, ali to ne važi za neke manje organe UN. Da biste više saznali o delatnostima glavnih organa UN-a, možete posetiti UN internet stranicu na adresi: <http://www.un.org/Overview/brief.html>.

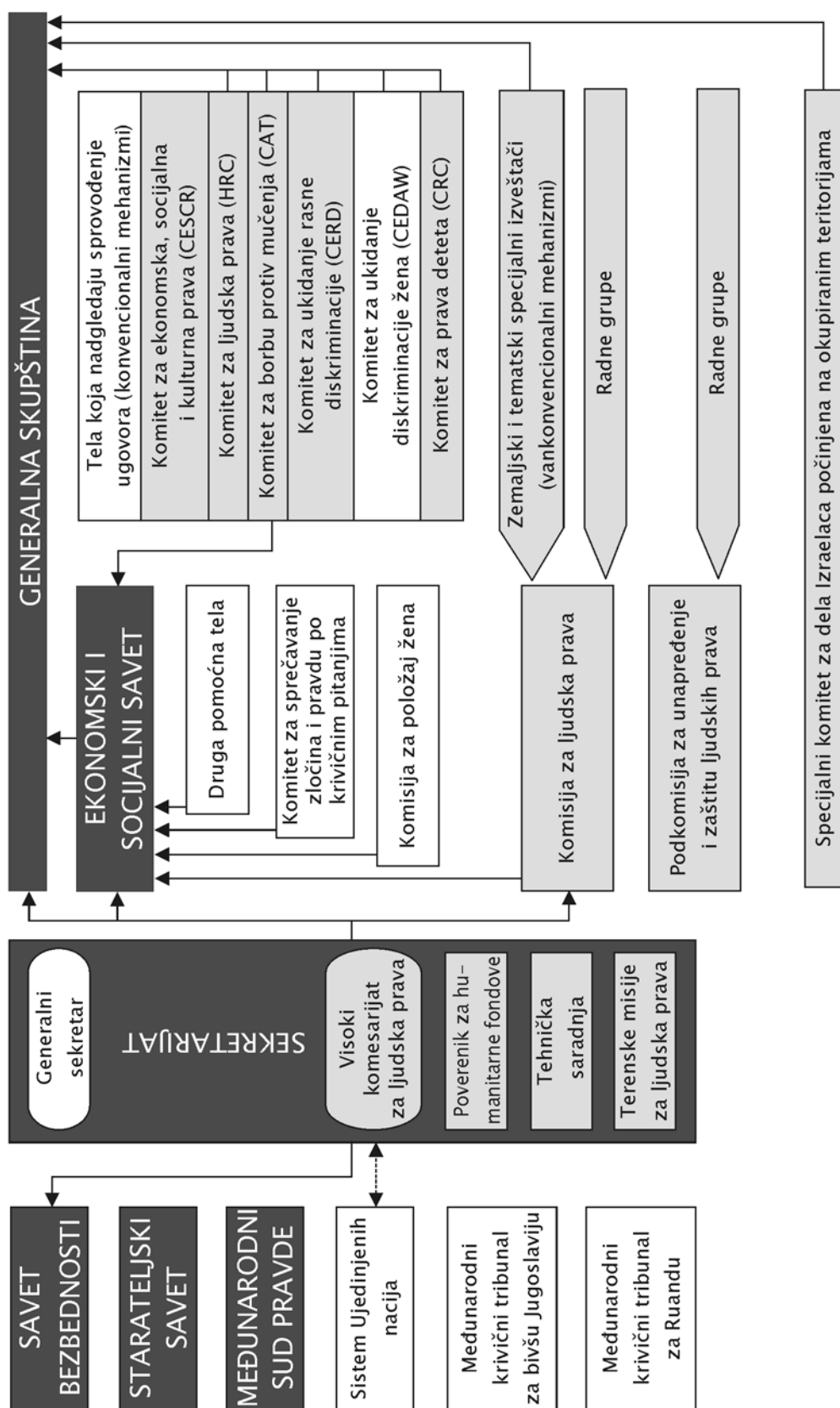
Jedno od najvećih dostignuća UN je razvoj međunarodnog prava o ljudskim pravima. Za manje od polovine veka, UN je “nadgledao razvoj i kodifikaciju ljudskih prava u glavnom pokušaju da ih pomeri iz oblasti etičkih načela ka obavezujućem zakonu.”³ Na primer, Opšta deklaracija o pravima čoveka postavila je temelj za više od 80 konvencija, ugovora i deklaracija. Ovo pokazuje centralnu ulogu koju ljudska prava igraju u radu Ujedinjenih nacija.

Sistem UN, kao i njegovi unutrašnji instrumenti za ljudska prava mogu se činiti složenim i prilično zbunjujućim, posebno na prvi pogled – kako pokazuje i dole navedena mapa UN sistema ljudskih prava. Mada je taj sistem veliki i složen, ne mora biti obeshrabrujući. Ostatak ovoga poglavlja posvećen je objašnjavanju sistema ljudskih prava u UN.

Međunarodni ugovori o ljudskim pravima

Prateći poglavlja 1 i 2 počeli smo da se upoznajemo sa najšire poštovanim međunarodnim standardom u oblasti ljudskih prava, **Opštom deklaracijom o pravima čoveka** UN. Ovaj dokument UN su usvojile 1948. godine, nakon zverstava koja su se dogodila tokom Drugog svetskog rata, proglašivši ga “zajedničkim standardom dostignuća za sve narode i nacije.” Ipak, to je samo jedan deo **međunarodnih ugovora o ljudskim pravima**, koji takođe obuhvataju i **Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR)** i **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)**, zajedno sa njegova dva **Opcionalna protokola**.

Razlika koja deli Deklaraciju od ova dva ugovora je njen pravni status. Budući da je **deklaracija** UDHR nije pravno obavezujući dokument, već određuje opšte principe i standarde u oblasti ljudskih prava. Iako nema zvaničnu pravnu snagu, smatra se da su mnogi od njenih članova “običajno međunarodno pravo”, što znači da se razvila kroz konsistentnu praksu država koje priznaju svoju pravnu obavezu da se ponašaju prema ovim standardima. Vlade prilaze deklaracijama onako kako bi prišle pravno obavezujućem dokumentu, ali ovo čine samo da ukažu podršku idejama i standardima koje taj tekst osvetljava. ICESCR i ICCPR su, međutim, konvencije (ponekada često nazivani još i ugovori i paktovi) koje utvrđuju međunarodne norme i standarde,

Izvor: Kancelarija Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za ljudska prava (1997) Ženeva, Švajcarska

pravno obavezujući države potpisnice da prate njihove principe. Samo one države koje su potpisale i ratifikovale konvenciju obavezne su da se pridržavaju ovih standarda (vidi omeđeno polje).

Faze u evoluciji konvencija

Pre nego što postanu kodifikovani kao obavezujući zakon, koncepti ljudskih prava moraju proći kroz dugi proces koji podrazumeva izgradnju konsenzusa i praktične politike na međunarodnom i nacionalnim nivoima. Konvencije su:

- 1) **Izrađene kao nacrti** od strane radnih grupa. Komisije Generalne skupštine UN sastoje se od predstavnika država članica UN kao i od predstavnika međuvladinih i nevladinih organizacija.⁴
- 2) **Usvojene** putem glasanja na Generalnoj skupštini UN.
- 3) **Potpisane** od strane država članica. Kada države članice potpišu konvenciju, one naznačavaju da su otpočele proces koji zahtevaju njihove vlade za ratifikaciju. Potpisom one takođe pristaju da se uzdrže od dela koja bi bila suprotna ciljevima konvencije. Ponekad će neka država potpisati ugovor, ali nikada neće preduzeti dalje korake za njegovu ratifikaciju ili pristupanje.
- 4) **Ratifikovane** od strane država članica. Kada jedna država članica ratifikuje konvenciju, ona naznačava svoju nameru da pristane na specijalne odredbe i obaveze dokumenta. Ona preuzima odgovornost da se pobrine o tome da njeni nacionalni zakoni budu u skladu sa konvencijom. Takođe, postoji proces putem koga države mogu ratifikovati konvenciju, ali isto tako i naznačiti njihove rezervacije po pitanju određenih članova.
- 5) **Stupile na snagu**. Konvencija stupa na snagu kada ju je određeni broj država članica ratifikovao. Na primer, ICCPR i ICESCR su usvojene 1966; ipak, nisu stupile na snagu do 1976. kada ih je ratifikovao potreban broj od 35 država članica.

Izvor: Flowers, Nancy. *Human Rights Here and Now: Celebrating the Universal Declaration of Human Rights*.

Dostupno na internet adresi:

<http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hereandnow/Default.htm>

Za vreme njihovog stvaranja, zbog "političkih i proceduralnih razloga,"⁵ izrada nacrtu konvencija u cilju kodifikacije prava UDHR dovela je do nastanka dva odvojena dokumenta. Ovo je delimično bilo uslovljeno politikom doba hladnog rata, kao i time što su različite mere zahtevale da se primene prava koja su određena u dva dokumenta.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima naznačava uglavnom negativna prava koja zahtevaju uzdržavanje od ometanja uživanja ovih prava, kao što je sloboda misli, savesti i veroispovesti, pravo da se učestvuje u radu organa vlasti i sloboda mišljenja i izražavanja. Članovi naznačeni u ovom dokumentu izražavaju prava orijentisana ka oblasti sloboda i političkim slobodama. U mnogim državama, neka od političkih prava poseduju isključivo građani (na primer, pravo da glasaju na vladinim izborima), dok se druga garantuju svim osobama koje se nalaze pod jurisdikcijom države (na primer, sloboda govora i sloboda veroispovesti). Jedan način da se sagledaju glavna pitanja ICCPR jeste da se uoči da su nastala iz potrebe da se pojedinci zaštite od arbitrarnog sprovođenja državne moći. Politička i građanska prava takođe se odslikavaju u UDHR u članovima 3 do 21. Ovi se često pominju kao “prva generacija prava”. Ovaj dokument se može naći na internet adresi: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm.

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima više je usmeren na pozitivna prava nego drugi slični dokumenti. On naglašava obavezu koja leži na državi da osigura ekonomsku, socijalnu i kulturnu dobrobit pojedinaca zasnovanu na pravu pojedinca na osnovne potrebe, uključujući, ali ne isključivo: socijalnu sigurnost, adekvatan standard življenja, pravo na najviše ostvarive standarde zdravlja i pravo na obrazovanje.

Postaviti pitanja ispravno: važni termini i definicije

Deklaracija: Dokument koji ugovara standarde, ali nije zakonom obavezujući. Ovo su važne političke i moralne obaveze.

Konvencija: Obavezujući ugovor između država; koristi se kao sinonim za ugovor i pakt. Konvencije su jače od deklaracija zato što su pravno obavezujuće za vlade koje su ih potpisale. Kada Generalna skupština UN usvoji konvenciju, ona stvara međunarodne norme i standarde.

Protokol: Ugovor koji modifikuje neki drugi ugovor (npr. ubacujući dodatne procedure ili substantivne odredbe).

Ugovorna tela: Komitet nezavisnih eksperata koji posmatraju primenu odredaba ugovora o ljudskim pravima. Članovi komiteta se imenuju i biraju od strane država koje su ratifikovale ugovor.

Rezerva: Obrazloženje koje unosi vlada kada ratifikuje ugovor koji naznačava želje države da ne bude vezana za određene odredbe ugovora.

Glavna razlika između ovog dokumenta i ICCPR je to da se ekonomska i kulturna prava smatraju “progresivnom obavezom” koja leži na državama potpisnicama da deluju “prema maksimumu raspoloživih resursa” u primeni ovih prava. Ovo je značajna razlika između građanskih i političkih

prava, koja treba da budu odmah primenjena od strane država. Primena ove progresivne obaveze, međutim, ne znači da neka grupa treba da bude zapostavljena na osnovu diskriminativnih mera ili zbog uticaja nejednakosti. Ovo jednostavno znači da država ne može da izabere da nekoga posebno ošteti ili dozvoli određenoj grupi da nesrazmerno trpi od nedostatka ispunjenja ovih prava. Obaveza na ne-diskriminaciju po članu 2(2) primenjuje se odmah i nije podređena progresivnoj realizaciji ili dostupnosti resursa. Takođe, vlade treba da preduzmu trenutne korake i zatraže međunarodnu pomoć tamo gde na domaćem planu nedostaju resursi. Ekonomska, socijalna i kulturna prava se uopšteno pominju kao druga generacija prava i mogu se još naći u članovima 22–27 UDHR. Puni tekst ovog dokumenta možete naći na internet stranici: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm.

Premda su podeljena u dva različita dokumenta, oba pakta naglašavaju značaj i međusobnu zavisnost građanskih i političkih, kao i socijalnih prava za sve ljude. Preambula oba pakta uočava da:

“[...] u skladu sa Opštom deklaracijom o pravima čoveka, ideal slobodnih ljudskih bića koja uživaju građansku i političku slobodu bez straha i želje može biti postignut samo ukoliko se stvore uslovi gde svako može uživati svoja građanska i politička prava kao i ekonomska, socijalna i kulturna prava [...]”.

Ovo je značajno zato što u međunarodnom pravu utvrđuje važnost omogućivanja obe vrste prava za ostvarivanje svih ljudskih prava za sve ljude.

“Sva ljudska prava su univerzalna, nedeljiva, nezavisna i međusobno povezana. Međunarodna zajednica mora tretirati ljudska prava globalno, na pravedan i jednak način, sa istom osnovom i sa istim naglaskom. Dok se značaj nacionalnih i regionalnih osobenosti i različitih istorijskih, kulturnih i verskih pozadina mora imati na umu, dužnost je država, bez obzira na njihove političke, ekonomske i kulturne sisteme, da promovišu i štite sva ljudska prava i osnovne slobode”.

Bečka deklaracija i program delovanja, I(5)
Svetska konferencija o ljudskim pravima, Beč, 14-25. juna 1993. godine

Ugovorna tela

Pored utvrđivanja normi ljudskih prava u međunarodnom pravu, Ujedinjene nacije su uspostavile komitete nezavisnih stručnjaka kako bi nadgledale primenu odredbi ugovora. Ova tela pregledaju i komentarišu izveštaje koje podnose države, izdaju tumačenja članova i mogu ispitivati pojedinačne tužbe ukoliko je tako utvrđeno ugovorom. Ratifikacija ugovora naznačava pristanak države da bude

periodično ispitana od strane komiteta. Kod većine ugovora ovo se događa približno jednu godinu nakon ratifikacije, i potom uglavnom svakih narednih 4 do 5 godina. Plan državnih izveštaja ugovornim telima, kao i spiskove onih država koje su ratifikovale određeni ugovor možete naći na: <http://www.unchr.ch/html/menu2/convmech.htm>.

U ugovorima, države naznačavaju korake koje su preduzele kako bi ispunile određene ugovorne obaveze. Odgovarajući komitet daje mišljenja i zaključke zasnovane na državnom izveštaju kao i odgovarajućoj informaciji dobijenoj od NVO i drugih posmatračkih tela.⁶ Takođe, on može davati opšte preporuke na određena pitanja i teme. Komitet, međutim, ne može nametati državi svoje nalaze i preporuke.

Prema nekim ugovorima, takođe je moguće podneti pojedinačne tužbe protiv jedne države. Ovaj oblik traženja pravnog leka dozvoljava tužitelju da zatraži primenu leka koji ona ili on nisu mogli ostvariti unutar same države, kao i da se spreče buduće slične povrede. Da bi se, međutim, ova procedura izvršila, nekoliko faktora mora biti zastupljeno. Prvi je formalni pristanak od strane države putem ratifikacije člana protokola određenog ugovora koji se primenjuje na taj proces. Isto tako, tužba mora zadovoljiti određene standarde prihvatljivosti. O prihvatljivosti tužbi raspravljaje se više u poglavlju 8 koje govori o sporenju.

I ICCPR i ICESCR imaju svoja posmatračka tela. U slučaju ICCPR, to je Komitet za ljudska prava (HRC). HRC se sastoji od 18 eksperata iz oblasti građanskih i političkih prava određenih u ICCPR. Komitet svakih pet godina razmatra da li država ispunjava svoje ugovorne obaveze. Pored toga, za one države koje su ratifikovale prvi Opcioni protokol, HRC može saslušati tužbe od strane pojedinaca, čak i kada država nije na redu za razmatranje.

U svom pregledu državnih izveštaja, HRC često iznosi svoju zabrinutost po pitanju rasne i etničke diskriminacije. On takođe čini poseban osvrt na položaj Roma u nekoliko evropskih država. Na primer, u nedavnim zaključcima o posmatranju Slovačke, Komitet je izrazio zabrinutost zbog neprestane diskriminacije protiv Roma i utvrdio da:

„Država članica treba da preduzme sve potrebne mere kako bi iskorenila diskriminaciju protiv Roma i omogućila praktično uživanje njihovih prava prema Paktu. Država članica je takođe trebalo da učini veće napore kako bi obezbedila mogućnosti za Rome da koriste svoj jezik u zvaničnim komunikacijama, obezbedila dostupne socijalne usluge, pružila obuku za Rome kako bi ih osposobila za zaposlenje, i stvorila mogućnosti zapošljavanja za njih. Komitet bi želeo da dobije pune detalje usvojene politike i njene rezultate u praksi”.⁷

Poštovanje ICESCR se nadgleda preko Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava (CESCR). Ovaj Komitet takođe se sastoji od 18 stručnjaka i zahteva izveštaje od država članica svakih pet godina. CESCR je zainteresovan za naznačavanje zabrinutosti po pitanju rasne diskriminacije u svojim izveštajima i to čini u mnogim prilikama. U nedavnom izveštaju o Poljskoj,

Komitet je zatražio od države da “obezbedi aktuelne informacije o romskoj populaciji i usvoji sveobuhvatan program koji će se baviti preprekama za napredovanje romske populacije, uključujući tu i mere omogućavanja delotvornog pravnog leka za slučajeve diskriminacije protiv Roma u zapošljavanju, smeštaju i medicinskoj nezi.”⁸ Ne postoji procedura individualnih tužbi ustanovljena pri ICESCR.

Razmišljanje o ljudskim pravima: tematski instrumenti

Osim međunarodnih ugovora u ljudskim pravima, postoje tematski instrumenti o ljudskim pravima koji postavljaju odgovarajuće norme za određena pitanja. Ovi instrumenti ili pokrivaju specifična pitanja ili se odnose na određene grupe koje su osetljivije na povrede ljudskih prava. Oni spadaju u različite kategorije kao što su konvencije, deklaracije i kodeksi ponašanja. Puni pregled različitih dokumenata o ljudskim pravima koji su bili usvojeni pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija dostupan je na internet adresi: <http://www.unhchr.ch/html/intlinst.htm>.

U levoj koloni donje tabele nalazi se spisak nekoliko glavnih ugovora Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima. Duž gornje ivice tabele nalaze se pitanja koja se posebno tiču prava Roma. Za koji dokument ili koje dokumente mislite da su bitni za ova pitanja? Naznačite svoj odgovor štrahirajući odgovarajuće polje.

Naziv konvencije	Pitanja					
	Prisilna iseljenja iz smeštaja	Diskriminacija u zapošljavanju	Obrazovna diskriminacija	Pristup zdravstvenoj nezi	Fizičke zloupotrebe od strane policije	Azil za osobe progonjene u zemlji iz koje potiču
Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), 1966						
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), 1966						
Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD) 1965						
Konvencija za ukidanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), 1979						
Konvencija protiv mučenja, drugog nečovečnog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (CAT), 1984						
Konvencija o pravima deteta (CRC), 1989						
Konvencija koja se odnosi na status izbeglica, 1951						
Konvencija za zaštitu prava radnika migranata i članova njihovih porodica, 1990						

Tematski instrumenti

U donjem grafikonu nalaze se glavni instrumenti Ujedinjenih nacija za ljudska prava. Pored UDHR, već smo raspravljali o ICCPR i ICESCR zajedno sa njihovim odgovarajućim ugovornim telima. Kao i ICCPR i ICESCR, svaki od dolenađenih tematskih dokumenata ima posebnu proceduru za primenu standarda koje promoviše kod država potpisnica. Neke podrazumevaju mehanizme tužbe i svaki se nadgleda od strane komiteta ili sličnog tela. Dokumenti koji se odnose na ove ugovore mogu se naći na: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>.

**Međunarodni ugovori o ljudskim pravima
Opšta deklaracija o pravima čoveka (UDHR), 1948.**

**Međunarodni pakt o građanskim i
političkim pravima
(ICCPR), 1966.**

**Međunarodni pakt o ekonomskim,
socijalnim i kulturnim pravima
(ICESCR), 1966.**

Konvencija koja se odnosi na status izbeglica, 1951	Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije, 1966	Konvencija za ukidanje svih oblika diskriminacije žena, 1979	Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja 1984	Konvencija o pravima deteta, 1989
---	---	--	---	-----------------------------------

Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije

Kao glavni ugovor koji se bavi rasnom diskriminacijom, Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD) najjednostavniji je odgovarajući ugovor za pitanja romskih prava. Kako je naznačeno u poglavlju 2, definicija koju je ICERD dao za rasnu diskriminaciju je, “svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu koji imaju za cilj ili za rezultat da naruše ili kompromituju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uslovima, prava čoveka i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj oblasti ili u svakoj drugoj oblasti javnog života.” Konvencija garantuje pravo na jednakost pred zakonom i jednako uživanje građanskih, političkih, ekonomskih i kulturnih prava. Konvencija se primenjuje na građane i one koji nemaju taj status. Države moraju delovati protiv raspirivanja ideja zasnovanih na rasnoj superiornosti ili mržnji, kao i preduzimati mere za borbu protiv rasnih predrasuda i promovisati toleranciju. Ceo tekst ICERD-a je štampan u odeljku Dodaci ovog priručnika.

Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (CERD), koji razmatra periodične zemaljske izveštaje i takođe može da razmatra pojedinačne tužbe, nadgleda poštovanje Međunarodne konvencije o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije. Komitet se sastoji od 18 stručnjaka i razmatra situaciju u zemljama potpisnicama svake četiri godine. Pored komentaranja diskriminacije sa kojom se Romi suočavaju u mnogim zemljama koje je Komitet razmatrao po svom redovnom rasporedu daje brojne opšte preporuke, uključujući i “Opštu preporuku o diskriminaciji protiv Roma”.

Ova opsežna preporuka pokriva:

- Mere opšte prirode kao što su usvajanje ili prilagođavanje zakonodavstva ka ukidanju rasne diskriminacije protiv Roma;
- Mere za zaštitu protiv rasnog nasilja;
- Mere u oblasti obrazovanja;
- Mere za poboljšanje uslova života;
- Mere u oblasti medija; i
- Mere koje se tiču učešća u javnom životu.

Opšta preporuka se takođe posebno osvrće na situaciju romskih žena koje često doživljavaju dvojnju diskriminaciju. Puni tekst Opšte preporuke dostupan je na internet adresi:

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/11f3d6d130ab8e09c125694a0054932b?Opendocument).

Konvencija za ukidanje svih oblika diskriminacije žena

“Konvencija o pravima žena” naznačava metode i zahteve države kako bi se obezbedilo ukidanje diskriminacije zasnovane na rodu. Prava definisana u ovom dokumentu uključuju i pravo na jednak tretman pred zakonom; jednakost u obrazovanju, političkom učešću, zaposlenju, zdravstvu i ekonomiji; sloboda od seksualne eksploatacije; i mogućnost primene privremenih posebnih mera kako bi se prevladala nejednakost. Mnogi od članova Konvencije su od posebnog značaja za žene pripadnice manjina, uključujući i one koji utvrđuju mere za eliminaciju stereotipnih koncepata muških i ženskih uloga. Tekst ovog ugovora možete naći na:

<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/e1cedaw.htm>.

Komitet za ukidanje diskriminacije žena (CEDAW), koji se sastoji od 23 stručnjaka koji razmatraju izveštaje država svake četiri godine, nadgleda primenu Konvencije. Komitet je uočio da postoji posebno kršenje prava kod žena po pitanju njihove rase ili etniciteta. U nedavnim “Zaključnim primedbama na izveštaj Nemačke”, na primer, Komitet je uočio da je država propustila da obezbedi pravnu zaštitu za Sinti i romske žene, koje se često suočavaju sa rodnom i etničkom diskriminacijom. Mnoge Sinti i romske žene i devojke u Nemačkoj isključene su iz spektra zaštita garantovanih Konvencijom, posebno u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja i učešća u javnom i političkom životu.

Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka

Konvencija protiv torture naznačava potrebne korake za eliminaciju torture od strane jedne države. Konvencija definiše mučenje kao:

“Svaki akt kojim se jednom licu namerno nanose bol ili teške fizičke ili mentalne patnje u cilju dobijanja od njega ili nekog trećeg lica obaveštenja ili priznanja ili njegovog kažnjavanja za delo koje je to ili neko treće lice izvršilo ili za čije izvršenje je osumnjičeno, zastrašivanja tog lica ili vršenje pritiska na njega ili zastrašivanja ili vršenja pritiska na neko treće lice *ili iz bilo kojeg drugog razloga zasnovanog na bilo kom obliku diskriminacije* ako taj bol ili te patnje nanosi službeno lice ili bilo koje drugo lice koje deluje u službenom svojstvu ili na njegov podsticaj ili sa njegovim izričitim ili prećutnim pristankom.” (Član 1, naglašavanje dodato)

Komitet protiv torture je posmatračko telo Konvencije. Sastoji se od deset stručnjaka koji razmatraju izveštaje država potpisnica svake četiri godine. Uz to, ovaj Komitet može istraživati naznake pojave torture i izvan redovnih razmatranja. U svojim preporukama za Češku Republiku 2004. godine, Komitet je izrazio zabrinutost zbog optužbi po pitanju nekih incidenata nedobrovoljne i bez prethodnog obaveštenja učinjene sterilizacije romskih žena, koji se mogu smatrati za torturu sa stanovišta goredate definicije. Tekst Konvencije može se naći na internet adresi: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm.

Konvencija o pravima deteta

Konvencija o pravima deteta utvrđuje prava koja treba da uživaju deca (definisana kao svako ljudsko biće ispod 18 godina), bez diskriminacije bilo koje vrste. Ona se odnosi i na javne i na privatne činioce. Premda nije tako stara kao ostale, ova konvencija uživa gotovo univerzalnu ratifikaciju, budući da je najšire ratifikovan ugovor o ljudskim pravima. Može se naći na internet adresi: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/crc.htm>.

Komitet za prava deteta (CRC) nadgleda primenu Konvencije. Sastoji se od deset stručnjaka koji svakih pet godina razmatraju kako se Konvencija primenjuje. CRC izražava zabrinutost po pitanju česte diskriminacije romske dece, uključujući tu i nesrazmeran pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama u nekoliko evropskih država, među kojima su i Mađarska i Češka Republika.

Konvencija koja se odnosi na status izbeglica

Konvencija koja se odnosi na status izbeglica stvorena je kako bi se obezbedila zaštita osetljivom položaju onih koji su bili prisiljeni da napuste svoje domove. Pod Konvencijom, kao izbeglica definiše se onaj ko,

“[...] se zbog zasnovanog straha da će biti proganjan zbog svoje rase, veroispovesti, nacionalnosti, pripadništva određenoj grupi ili političkog mišljenja, nalazi izvan zemlje čiji je državljanin, te nije u mogućnosti ili usled ovakvog straha ne želi da se koristi zaštitom te zemlje; ili onaj ko, pošto nema državljanstvo i budući da je izvan zemlje njegovog prethodno uobičajenog boravišta, kao rezultat takvih događaja nije u mogućnosti, ili usled takvog straha ne želi da se u nju vrati.” (Član 1)

Konvencija naznačava minimum standarda tretmana i osnovna prava koja uživaju izbeglice, uključujući i odredbe o pravima na dobrobit, zaposlenje i lična dokumenta. Jedno od najvažnijih

temelja, međutim, je zabrana državama da proteraju ili prisilno vrata one sa statusom izbeglica u državu odakle su pobegli. Član 33 zahteva da “nijedna država ugovornica ne sme da protera ili vrati (*refouler*) izbeglicu na bilo koji način na granice teritorija gde su njegov život ili sloboda ugroženi po osnovu rase, veroispovesti, nacionalnosti, pripadništva određenoj socijalnoj grupi ili političkog mišljenja.” Tekst ove konvencije može se naći na internet adresi:

http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm.

Za razliku od gorepomenutih ugovora, Konvencija o izbeglicama nema komitet odgovoran za nadgledanje njene primene u državama koje su ratifikovale taj dokument. Briga za izbeglice zaštićene Konvencijom, međutim, stvar je Visokog komesara za izbeglice pri Ujedinjenim nacijama (UNHCR). Zadatak komesara je da “obezbedi međunarodnu zaštitu izbeglicama i traži trajna rešenja za izbeglice pomažući vladama da omoguće dobrovoljnu repatrijaciju izbeglica ili njihovu integraciju u nove zajednice.”⁹ Dalje informacije o Visokom komesarijatu za izbeglice mogu se naći na internet adresi: <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/home>.

Postoji na hiljade različitih pristupa angažmanu po pitanju izbeglica, a oni variraju od zemlje u kojoj se sačinjava zahtev za izbeglički status, zemlje porekla izbeglice i posebne situacije zbog koje se beži. Prva kontaktna tačka za pitanja trebalo bi da bude lokalna kancelarija UNHCR. Uloga koju igra lokalna kancelarija zavisi od odnosa koji je ona uspostavila sa vladom. Kontakt informacije za lokalne kancelarije Visokog komesarijata za izbeglice dostupne su na internet adresi: <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/home>.

Razmišljanje o ljudskim pravima: instrumenti razumevanja ljudskih prava

Postoji nekoliko dokumenata koji naznačavaju norme u oblasti ljudskih prava. U donjem uokvirenom tekstu naći ćete nekoliko instrumenata za ljudska prava Ujedinjenih nacija, od kojih smo o nekima raspravljali u ovom poglavlju. Koristeći informacije koje ste upravo dobili, popunite tabelu koja dolazi nakon toga.¹⁰ Naznačite da li je instrument pravno obavezujući ili ne, te aktivnost koja može da se preduzme u vezi sa povredama ljudskih prava i naziv instrumenta. Jedan primer je već dat uz korišćenje Deklaracije o braniocima ljudskih prava.

• Opšta deklaracija o pravima čoveka (UDHR)	• Konvencija koja se odnosi na status izbeglica
• Međunarodna deklaracija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD)	• Deklaracija o osobama koje pripadaju nacionalnim, etničkim, verskim ili jezičkim manjinama
• Konvencija protiv torture (CAT)	✓ Deklaracija o braniocima ljudskih prava

Tip instrumenta	Naziv instrumenta	Moguća aktivnost nakon kršenja
Pravno obavezujuće	<ul style="list-style-type: none"> • • • 	
Pravno neobavezujuće	<ul style="list-style-type: none"> • Deklaracija o braniocima ljudskih prava • • 	Razvoj novih principa, uputa, itd. kako bi se izvršio uticaj na stav države.

** Tekstovi međunarodnih UN instrumenata o ljudskim pravima koje ovde nismo naveli mogu se naći na adresi: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm.

Vankonvencionalni mehanizmi

Kao dodatak ugovorno zasnovanim mehanizmima i deklaracijama, sistem ljudskih prava Ujedinjenih nacija poseduje instrumente koji se klasifikuju kao ugovorno zasnovani vankonvencionalni mehanizmi. Jednostavnim rečima, to znači da oni deluju nezavano za ugovor ili konvenciju.

Komisija za ljudska prava

Na vrhu UN sistema ljudskih prava nalazi se Komisija za ljudska prava (CHR), visoko politizovano telo, sastavljeno od delegata iz 53 države izabranih od strane Ekonomskog i socijalnog saveta (ECOSOC). Ovo telo sastaje se godišnje kako bi raspravljalo o pitanjima koja se odnose na ljudska prava i utvrdile prioritete oblasti za rad UN na ljudskim pravima. Ovo može uključivati i postavljanje specijalnih izveštača, radnih grupa ili početak obrazovanja neke deklaracije ili kon-

vencije. CHR je usvojio mnogo rezolucija koje sadrže reference o rasnoj ili etničkoj diskriminaciji. Više o njihovom radu možete saznati na: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/2/chr.htm>.

Specijalni izveštači i radne grupe

Specijalni izveštači i radne grupe su stručnjaci postavljeni od strane CHR kako bi nadgledali posebne oblasti povreda ljudskih prava. Oni mogu imati zadatak da istraže određenu zemlju ili pitanje iz oblasti ljudskih prava. I specijalni izveštači i radne grupe mogu pisati direktno članovima vlade po pitanju zabrinutosti za ljudska prava, te izveštavati godišnje CHR-u. Neki od izveštača i radnih grupa koji su od interesa za aktiviste po pitanju romskih prava uključuju:

- Specijalnog izveštača za savremene oblike rasizma, ksenofobije i netolerancije u vezi sa tim,
- Specijalnog izveštača za ljudska prava migranata,
- Specijalnog izveštača za pravo svakoga na uživanje najvišeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja,
- Specijalnog izveštača za pravo na obrazovanje,
- Radnu grupu za delotvornu primenu Durbanske deklaracije i programa delovanja (u vezi Svetske konferencije protiv rasizma iz 2001. godine), i
- Specijalnog izveštača za pravo na adekvatno stanovanje kao sastavni deo prava na adekvatan standard življenja.

Pored vankonvencionalnih mehanizama nabrojanih ovde, postoje i drugi međunarodni instrumenti za ljudska prava koji spadaju u ovu kategoriju. To podrazumeva i specijalne procedure kao i Podkomisiju za promociju i zaštitu ljudskih prava. Više informacija o delovanjima instrumenata možete naći na internet stranici Komisije za ljudska prava: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/2/chr.htm>.

Visoki komesar Ujedinjenih nacija za ljudska prava

Visoki komesar UN za ljudska prava nastoji da vodi međunarodni pokret za ljudska prava. Visoki komesar je UN zvaničnik sa glavnom odgovornošću za UN delatnost u oblasti ljudskih prava. On često daje izjave za javnost i apele za vreme krize u ljudskim pravima, te mnogo putuje kako bi osigurao da se poruka o ljudskim pravima čuje u svim delovima sveta. Sadašnji visoki komesar je Luiz Arbur (Louise Arbour).

Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava (OHCHR) zasnovala je terenske misije u nekoliko zemalja. Zvaničnici posmatraju i istražuju povrede ljudskih prava i u mnogo slučajeva saraduju sa domaćom vladom i NVO u izradi i jačanju struktura koje imaju direktan uticaj na generalno posmatranje ljudskih prava. U Evropi, terenske misije postoje u Makedoniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, i Srbiji i Crnoj Gori. Izveštaji sa terena ukazali su na rasnu diskriminaciju koju su pretrpele romske zajednice u ovim državama. ERRC je saradivao sa tereskom kancelarijom u Srbiji i Crnoj

Gori kako bi sačinio memorandum “Zaštita prava Roma u Srbiji i Crnoj Gori.” OHCHR takođe obezbeđuje i administrativnu podršku za nekoliko ugovornih tela, kao i druge vankonvencionalne mehanizme, kao što je Komisija za ljudska prava.

Napomene:

- 1 Ovo, međutim, nije uvek slučaj. Ponekad sporazumi moraju biti formalno umetnuti u domaći zakon.
- 2 Prilagođeno prema: Nancy Flowers, *Human Rights Here and Now: Activity 8 Comparing Rights Documents* (Ljudska prava ovde i sada: vežba broj 8 za poređenje dokumenata za ljudska prava). Dostupno na: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hereandnow/Part-3/Activity8.htm>.
- 3 Fondacija Ujedinjenih nacija: http://www.unfoundation.org/un/un_about.asp.
- 4 Instrumenti u pripremi dostupni su na adresi: <http://www.unchr.ch/html/menu2/2/chrwg.htm#standard>.
- 5 Nancy Flowers, ed. “From Concept to Convention: How Human Rights Law Evolves (Od koncepta do konvencije: kako se razvija pravo u oblasti ljudskih prava)” in *Human Rights Here and Now*, <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hereandnow/Part-1/from-concept.htm>.
- 6 O ulozi koju NVO igraju u stvaranju “izveštaja iz senke” za ugovorna tela raspravljaće se u poglavlju 7.
- 7 Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija (United Nations Human Rights Committee). *Concluding observations of the Human Rights Committee: Slovakia, 22/08/2003* (Zaključna razmatranja Komiteta za ljudska prava: Slovačka, 22/08/2003). CCPR/CO/78/SVK. Seventy-eighth session, 2003.
- 8 Ekonomski i socijalni savet Ujedinjenih nacija (United Nations Economic and Social Council). *Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Poland, 19/12/2002* (Zaključna razmatranja Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava: Poljska, 19/12/2002). E/C.12/1/Add.82. Dvadeset deveto zasedanje, 2002.
- 9 Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava. *Fact Sheet No. 20: Human Rights and Refugees (Letak br. 20: ljudska prava i izbeglice)*. Dostupno na adresi: <http://www.unhcr.ch/html/menu6/2/fs20.htm>.
- 10 Prilagođeno iz: UN High Commissioner for Human Rights. *Minorities, the United Nations and Regional Mechanisms* (Manjine, Ujedinjene nacije i regionalni mehanizmi). Dostupno na: <http://www.unhcr.ch/html/menu6/2/minorities/pam1.doc>.

Deo A
Razmišljanje o ljudskim pravima

Poglavlje 4.

Kako se štite ljudska prava?
Regionalni evropski
mehanizmi

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

4. KAKO SE ŠTITE LJUDSKA PRAVA? REGIONALNI EVROPSKI MEHANIZMI

Uvod

Pored Ujedinjenih nacija postoje druge međuvladine organizacije (IGO) koje se bave ljudskim pravima. Aktivisti za ljudska prava u Evropi imaju tu povoljnost da raspolažu skupom nezavisnih regionalnih organizacija koje deluju na evropskom nivou. Ova tela potpuno prate međunarodne standarde za ljudska prava o kojima se govori u poslednjem poglavlju. U nekim slučajevima, oni se oslanjaju na te standarde, te u tome nisu samo razvili istančana načela, već su takođe stvorili i inovativne mehanizme za sprovođenje ovih principa. Često se presedan koji ustanove evropske institucije za ljudska prava usvaja od strane drugih regionalnih institucija, a povremeno čak i od strane institucija Ujedinjenih nacija.

Države su članice ovih regionalnih organizacija. Budući da ove organizacije zahtevaju delovanje u skladu sa standardima ljudskih prava, aktivisti dobijaju dodatnu mogućnost (pored mehanizama Ujedinjenih nacija) da privuku pažnju izvana na povredu ljudskih prava unutar teritorije jedne države. U Evropi, IGO od najvećeg značaja su:

- Savet Evrope (CoE)
- Evropska unija (EU)
- Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE)

Svaka od ovih organizacija ima sopstveni mandat i interese, ali sve igraju određenu ulogu u oblikovanju rasprave o ljudskim pravima u Evropi. Slično kao u Ujedinjenim nacijama, postoje određeni ugovori i konvencije sačinjeni od strane onih organizacija čije su države članice obavezane da ih poštuju.

Razmišljanje o ljudskim pravima: regionalni instrumenti

Kojim od gorepomenutih regionalnih evropskih međuvladinih organizacija pripada vaša država? To možete lako utvrditi proveravajući internet stranice svake IGO. Članstva država nabrojana su na:

- Savet Evrope: http://www.coe.int/T/e/com/about_coe/member_states/default.asp
- Evropska unija: http://europa.eu.int/abc/index_en.htm#
- Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi:
http://www.osce.org/general/participating_states/

Moja država članica je ili učesnica u:

CoE	☐
EU	☐
OSCE	☐

Ukoliko ste ustanovili da vaša država nije deo ovih IGO, možda biste želeli da pogledate zašto je to tako ili da li je ona kandidat za članstvo.

Savet Evrope

Savet Evrope (CoE) je osnovan 1949. godine. Prema članu 1 Statuta Saveta, evropske države oformile su ovu organizaciju kako bi “čuvala i unapređivala zajedničke ideje i načela, te podsticale društveni i ekonomski napredak”. Ciljevi CoE su da:

- štiti ljudska prava, parlamentarnu demokratiju i vladavinu zakona;
- razvija dogovore na kontinentalnom nivou kako bi standardizovao društvene i zakonske prakse država članica; i
- unapređuje svest o evropskom identitetu, zasnovanu na zajedničkim vrednostima i različitim kulturama.

Telo koje donosi odluke u Savetu Evrope je Savet ministara, koji se sastoji od 45 ministara inostranih poslova država članica Saveta Evrope. Ovo je najviša vlast organizacije. Parlamentarna skupština, sačinjena od delegacija koje šalju parlamenti svake države članice, obezbeđuje uputstva Savetu ministara. Kongres lokalnih i regionalnih vlasti sastoji se od Komore lokalnih vlasti i Komore regionalnih vlasti. Konačno, Sekretarijat, nadgledan od strane Generalnog sekretara, odgovoran je za upravu i svakodnevno vođenje organizacije. O telima CoE možete saznati više na njihovoj internet stranici: www.coe.int.

Kao dokaz navedene usmerenosti CoE na zaštitu ljudskih prava, ova je organizacija stvorila nekoliko instrumenata i mehanizama namenjenih napredovanju ljudskih prava unutar regiona. Ovi instrumenti uključuju, ali nisu ograničeni samo na:

- Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- Revidiranu Evropsku socijalnu povelju; i
- Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina.

Izvestan broj institucija u Savetu Evrope nadgleda primenu ovih instrumenata. Na primer, Evropski sud za ljudska prava tumači i sprovodi Evropsku konvenciju, dok Evropski komitet za socijalna prava obezbeđuje uvođenje u primenu Izmenjene socijalne povelje. Neke druge institucije Save-

ta Evrope nisu neposredno povezane sa međunarodnim pravom, ali su bez obzira na to značajne za nametanje pitanja od značaja za Rome. Na primer, Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije preduzima niz aktivnosti, uključujući i redovno komentarisanje pitanja rasizma u državama članicama Saveta Evrope.

Gorenabrojani instrumenti slični su u svojoj prirodi onima koji se koriste u Ujedinjenim nacijama, a sastoje se od ugovornih mehanizama i zahtevaju ratifikaciju od strane država. Jednako kao i u UN, osim instrumenata koji se usmeravaju na specifične tematske instrumente, postoje takođe i dokumenti koji u glavnim crtama izlažu građanska i politička, jednako kao i ekonomska i socijalna prava. Donja tabela uopšteno predstavlja strukturu mehanizama ostvarivanja ljudskih prava unutar Saveta Evrope.

Glavni instrumenti u ostvarivanju ljudskih prava i mehanizmi njihove primene u Savetu Evrope¹

Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda

Obično poznata kao **Evropska konvencija o ljudskim pravima** ili Evropska konvencija, ovaj dokument u svojim odredbama i protokolima naznačava građanska prava i slobode. Ratifikacija Evropske konvencije o ljudskim pravima uslov je državama za njihovo članstvo u Savetu Evrope. Prava naznačena u konvenciji uključuju:

✓ pravo na život	✓ slobodu izražavanja
✓ zabranu mučenja	✓ pravo na slobodu i sigurnost
✓ pravo na pravično suđenje	✓ kažnjavanje samo na osnovu zakona
✓ pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života	✓ slobodu misli, savesti i veroispovesti
✓ zabranu ropstva i prisilnog rada	✓ slobodu okupljanja i udruživanja
✓ pravo na brak	✓ pravo na delotvorni pravni lek
✓ zabranu diskriminacije	✓ pravo na obrazovanje

Osim prava naznačenih u odredbama Konvencije, postoje takođe i Protokoli koji dalje izlažu obaveze država prema onima koji se nalaze u njihovoj nadležnosti. Evropska konvencija i nekolicina njenih protokola nabrojani su u odeljku Dodaci ove knjige.

Prema Konvenciji, prava naznačena u njenim odredbama posebno su garantovana, “bez diskriminacije na bilo kom polju kao što su rod, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo ubeđenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili drugi status” (član 14). Ovo, međutim, nije nepovredivo pravo na nediskriminaciju, već se primenjuje samo na uživanje prava koja su određena Konvencijom. Opšta zabrana diskriminacije istaknuta je Protokolom 12, koji obezbeđuje da prava određena zakonom moraju biti uživana bez diskriminacije na osnovama rase, pola, boje kože, jezika ili bilo koje druge odredbe Člana 14 Konvencije. Protokol 12 stupiće na snagu odmah nakon što ga ratifikuje 10 država članica Saveta Evrope.

Evropski sud za ljudska prava

Dok su države tela koja primenjuju Evropsku konvenciju, njen zaštitni mehanizam je **Evropski sud za ljudska prava**. Za razliku od pravnih instrumenata Ujedinjenih nacija naznačenih u poglavlju 3, Evropsku konvenciju nadgleda sudsko telo. Često pominjan kao Evropski sud, ovaj instrument bavi se tužbama koje se iznose pred njega, tumačeći prema Konvenciji da li su se povrede građanskih i civilnih prava dogodile.

Odmah nakon što se Evropska konvencija ratifikuje od strane države članice CoE, država potpada u nadležnost Suda. Tu je moguće je podneti i pojedinačne i međudržavne tužbe, te stoga tužitelji mogu biti države ili pojedinci (grupe pojedinaca ili NVO takođe se uklapaju u sudsku definiciju “pojedinačnih tužitelja”). Tužbe se mogu podneti Sudu samo nakon što je podnosilac tužbe iscrpeo sve raspoložive domaće pravne lekove, što znači da je osoba pokušala sve odgovarajuće mogućnosti kako bi obezbedila pravdu u državi gde se povreda dogodila. Kada sud jednom donese presudu, država je mora usvojiti. Komitet ministara CoE nadgleda da li se ispunjavaju odluke Suda.

Od svoga nastanka, Evropski sud pretresa slučajeve rasne diskriminacije. Opazio je da diskriminacija na rasnoj osnovi može u nekim slučajevima činiti povredu člana 3 Konvencije, nečovečni i ponižavajući tretman. U nedavnoj tužbi prekretnici koju su podneli Evropski centar za prava Roma i domaći partneri, Sud je takođe utvrdio da države imaju dužnost da preduzmu sve moguće korake kako bi utvrdile da li diskriminirajući stavovi igraju ulogu u ispitivanju zločina. Uokvireni tekst objašnjava okolnosti i odluku o ovom slučaju.

Nachova i ostali protiv Bugarske

Na dan 26. februara 2004. godine, Evropski sud za ljudska prava objavio je presudu u slučaju Nachova protiv Bugarske, u kojoj je jednoglasno objavio da je bugarska država odgovorna za smrt dvojice romskih muškaraca kao i za naknadni propust da povede efektivnu istragu, povređujući član 2 (pravo na život). Prvi put u svojoj istoriji, Sud je takođe objavio povredu garancije protiv rasne diskriminacije sadržanu u članu 14 i uzetim zajedno sa članom 2 i čineći to, naglasio je da su bugarske vlasti “učinile propust u njihovoj dužnosti [...] da preduzmu sve moguće korake kako bi utvrdile da li su diskriminatorni stavovi mogli igrati izvesnu ulogu” u datim događajima.

Tužitelji su bili svi bugarski državljani koji su se identifikovali kao Romi poreklom. Tužba razmatra ubistvo rođaka tužitelja, u julu 1996. godine, od strane vojnog policajca koji je pokušavao da ih uhapsi. Nepotpun zakon i praksa koja je dozvolila upotrebu smrtno sile bez apsolutne potrebe rezultirali su smrću srodnika tužilaca. Uz to, vlasti su propustile da povedu efektivnu istragu o slučajevima smrti, dok su predrasuda i neprijateljski stavovi prema ljudima romskog porekla igrali odlučujuću ulogu.

Sud je objasnio svoju istorijsku presudu prema članu 14 uzetom zajedno sa članom 2, obrazlažući: “Sud smatra da prilikom istraživanja nasilnih incidenata, a posebno smrti od strane predstavnika države, državne vlasti imaju dodatnu obavezu da preduzmu sve razumne korake kako bi razotkrile bilo kakav rasistički motiv i utvrdile da li su etnička mržnja ili predrasuda mogle odigrati određenu ulogu u događajima.

Propuštanje da to uradi i tretiranje rasno uzrokovanog nasilja i brutalnosti na jednakoj osnovi sa slučajevima koji nemaju rasističke konotacije znači zatvaranje očiju prema specifičnoj prirodi postupaka koji su posebno destruktivni sa stanovišta osnovnih prava. [...] Kako bi se održalo javno poverenje u mehanizme sprovođenja zakona, ugovorne države moraju obezbediti da se u istragama incidenta koji podrazumevaju upotrebu sile napravi razlika, kako u njihovim zakonskim sistemima tako i u praksi, između slučajeva prekomerne upotrebe sile i rasističkog ubijanja [...] Sud smatra da u slučajevima gde vlasti prilikom ispitivanja činova nasilja počinjenih od strane državnih predstavnika nisu pratile jasno garantovane linije istrage, te su previdele dokaze moguće diskriminacije, to može, kada se ispituju tužbe po Članu 14 Konvencije, povući negativne naznake ili prebaciti teret dokaza na optuženu vladu [...].”

Revidirana Evropska socijalna povelja

Evropska socijalna povelja dokument je koji garantuje socijalna i ekonomska prava u sistemu ljudskih prava Saveta Evrope. Prvobitni dokument stupio je na snagu 1961.godine, ali se postepeno zamenjuje revidiranom verzijom, koja je stupila na snagu 1999. Povelja ima oblik zakonski obavezujućeg ugovora koji zahteva da države strane u dokumentu usvoje minimalni broj njenih odredbi. Prava garantovana Poveljom obuhvataju polja:

✓ stanovanja	✓ nediskriminacije
✓ zdravstva	✓ zapošljavanja
✓ socijalne zaštite	

Tekst revidirane Evropske socijalne povelje može se naći na adresi: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>.

Posmatračko telo zaduženo za Socijalnu povelju je **Evropski komitet za socijalna prava**. Komitet se sastoji od 13 nepristrasnih članova, izabranih od strane Komiteta ministara CoE. Njegov zadatak je da utvrdi da li države članice deluju u skladu sa odredbama izloženim u Socijalnoj povelji. To se radi na dva načina, putem izveštajne i tužbene procedure.

U izveštajnoj proceduri, države su odgovorne za predstavljanje izveštaja na godišnjoj osnovi u kojima izlažu njihovo pridržavanje odredbi Povelje. Izveštaj za datu godinu bavi se određenim odred-

bama, u zavisnosti od toga da li se radi o “parnoj” ili “neparnoj” godini. Komitet donosi zaključke na osnovu izveštaja koji se objavljuju.

Prema Drugom dodatnom protokolu povelje, postoji još i procedura kolektivnih tužbi. Tužbe protiv povreda prava zaštićenih Poveljom takođe se mogu podnositi Komitetu. Određene organizacije ovlašćene su da podnose tužbe ukoliko je država prihvatila proceduru datu u Drugom dodatnom protokolu. Ove organizacije uključuju i one NVO koje uživaju **konsultativni status** pri CoE i koje se nalaze na spisku sačinjenom za ovu svrhu. Neke države takođe su odobrile da se domaćim NVO dozvoli podnošenje kolektivnih tužbi.

Imajući u vidu prava Roma, Komitet je prilično uopšten u svojim objavljenim zaključcima o državnim izveštajima. Njegovi dosadašnji komentari nisu istražili pitanja tako duboko kao ona kojima se bave druge slične institucije. U skorije vreme, međutim, postoji pojačana pažnja ka pitanjima prava Roma prema Povelji i revidiranoj Povelji. Kao poseban slučaj, ERRC je podneo Komitetu tužbu protiv Grčke, naglašavajući ozbiljne povrede u oblasti stanovanja, uključujući prisilna iseljavanja, te će se o tom slučaju odlučiti krajem 2004. Kao posledica tužbe je to da je grčka vlada je preduzela izvestan broj aktivnosti kako bi se poboljšao položaj Roma u Grčkoj.

Razmišljanje o ljudskim pravima: građanska i politička prava nasuprot socijalnim i kulturnim pravima

Posmatrajući Evropsku konvenciju o ljudskim pravima Saveta Evrope i Evropsku socijalnu povelju, još jednom se suočavamo sa odvajanjem građanskih i političkih od ekonomskih i socijalnih prava.

Prema Ujedinjenim nacijama, ICCPR se treba odmah primeniti, dok je ICESCR progresivna obaveza. Prema Savetu Evrope, Evropska konvencija uživa značajnije moći Evropskog suda u njenom sprovođenju.

- Zašto smatrate da organizacije kao što su Ujedinjene nacije i Savet Evrope nastoje da stave građanska i politička prava na posebno mesto u zakonu o ljudskim pravima?
- Imajući u vidu svojstvenu suštinu ljudskih prava, da li je ovo ispravno?

Dodatni evropski mehanizmi

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina CoE prvi je ugovor koji štiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama. Dokument se uglavnom sastoji od načela, kao što su jednakost, afirmativna delatnost i državne obaveze koje upravljaju zaštitom ovih ranjivih grupa. Dok dokument ne daje neko posebno određenje nacionalne manjine, mnoge države su utvrdile sopstvenu definiciju “nacionalne manjine” nakon ratifikacije; neke države su odredile izvesne grupe na koje će se primenjivati Konvencija. Ceo tekst Konvencije dostupan je na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Treaties/Html/157.htm>

Telo koje nadgleda poštovanje Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina je Komitet ministara. Od država ugovornih strana zahteva se da podnesu izveštaje o merama usvojenim za ispunjavanje njihovih obaveza prema ugovoru. Komitet deluje u konsultaciji sa Savetodavnim komitetom – 18 nezavisnih stručnjaka koji posećuju one države koje se nalaze u nadležnosti Konvencije. Ne postoji tužbena procedura definisana Konvencijom. Izveštaji se podnose svakih pet godina.

Tokom prvog kruga, Komitet ministara se pozvao na stanje Roma/Sinti/Putnika u svojim zaključcima o državnim izveštajima iz Slovačke Republike, Mađarske, Rumunije, Češke Republike, Nemačke i Velike Britanije. Zahvaljujući njihovim zaključcima i savetima, Komitet je sačinio preporuku za zaštitu protiv etnički motivisanih pretnji, nasilja i neprijateljstva, negativne socijalne percepcije i značajnih razlika u socio-ekonomskim uslovima življenja među romskim stanovništvom. Za vas koji želite da se više bavite Konvencijom i njenim nadzornim telom, prvi važan korak je da ustanovite da li je vaša država sačinila deklaraciju koja se odnosi na grupe na koje se primenjuje Konvencija. To možete naći na adresi: www.coe.int/minorities.

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) ustanovljena je 1994. godine, sa ciljem borbe protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije na širem evropskom nivou i iz perspektive zaštite ljudskih prava. Telo se sastoji od nezavisnih članova postavljenih od strane nacionalnih vlada i radi na jačanju, kako zakonske, tako i političke zaštite od svih oblika netolerancije, uključujući diskriminaciju na osnovama rase, boje kože, jezika, religije, nacionalnosti ili etničkog porekla.

ECRI nije ugovorno telo. Ono, ipak, nadgleda države članice Saveta Evrope, putem izveštaja o zemljama. Ovi izveštaji se sačinjavaju u ciklusima od 4-5 godina i svake godine se pregleda približno 10-12 država. Izveštaji ispituju različita pitanja rasizma i netolerancije unutar posmatrane države, kao i primenu preporuka ECRI iz prethodnoizdatih izveštaja. Svaku državu pre pripreme novog izveštaja posećuje izveštač ECRI. Kada se radi o romskim pitanjima, u svojim izveštajima

ECRI koristi jak jezik za izjave i preporuke državama. Komisija čini mnogobrojne pokušaje kako bi angažovala građansko društvo, uključujući tu i organizovanje informativnih sednica sa NVO tokom pripreme njenih izveštaja.

Pored državnih izveštaja, ECRI radi i na opštim temama iz/u oblasti rasizma i netolerancije. Delujući na ovaj način, Komisija sačinjava “Opšte strateške preporuke”, prikuplja i širi primere “dobre prakse” i promoviše širenje nediskriminacije prema članu 14 Evropske konvencije putem ratifikacije Protokola 12. Vredna je pomena *Opšta preporuka ECRI broj 3 o borbi protiv rasizma i netolerancije protiv Roma/Cigana* kao i *Praktični primeri u borbi protiv rasizma i netolerancije protiv Roma/Cigana*. Ovi dokumenti naznaka su ozbiljnosti kojom ECRI posmatra oblike diskriminacije i rasizma sa kojima se suočavaju romske zajednice širom Evrope. Dodatnu informaciju o ECRI i njenim izdanjima možete naći na: <http://www.coe.int/T/E/human%5Frights/Ecri>.

Druga značajna tela pri Savetu Evrope za ostvarivanje ljudskih prava

Pored gorepomenutih, Savet Evrope ima još nekoliko drugih tela koja rade na pitanjima ljudskih prava Roma. **Specijalistička grupa za Rome/Cigane** ispituje na redovnoj osnovi stanje Roma u Evropi, savetujući Komitet ministara o pitanjima koja se tiču Roma. Ona unapređuje nove inicijative koje se odnose na Rome, uključujući tu i studije, unapređenje integracije i razvijanje odnosa između romskih zajednica i država u kojima one borave. **Koordinator za aktivnosti vezane za Rome/Cigane Generalnog sekretara** unapređuje saradnju sa ostalim međunarodnim organizacijama i romskim NVO.

Parlamentarna Skupština takođe bira **Poverenika za ljudska prava**. Ova osoba odgovorna je za određeni broj dužnosti grupisanih oko unapređenja ljudskih prava u Evropi. Poverenik:

- Unapređuje obrazovanje i svest o ljudskim pravima;
- Pronalazi nedostatke u zakonima i praksama država članica po pitanju ljudskih prava;
- Unapređuje poštovanje i uživanje ljudskih prava onako kako je zabeleženo u instrumentima CoE;
- Radi sa ostalim vladinim i nevladinim telima na unapređenju i zaštiti ljudskih prava; i
- Posećuje države kako bi u začetku uočio/la pitanja sporna sa stanovišta ostvarivanja ljudskih prava.

Poverenik je nesudska instances koja ne prima pojedinačne tužbe.

Evropska unija

Evropska unija (EU) je savez evropskih zemalja koji se obavezuje na poštovanje određenih ekonomskih i političkih standarda. Države članice su saglasne da predaju izvestan deo svoga suvereniteta kako bi unapredile pitanja od zajedničkog interesa. EU je ovaj proces nazvala “evropska integracija”. Članstvo u Evropskoj uniji građanima EU donosi izvesne privilegije, kao što su mogućnost da putuju bilo gde po sopstvenom izboru unutar granica EU država članica.

EU je takođe zainteresovana, između ostalog, i za:

- mirovne akcije;
- politiku pružanja azila i migracije;
- otvaranje novih radnih mesta unutar svojih granica;
- zaštitu prirodne sredine; i
- poštovanje ljudskih prava.

Glavne institucije EU su Evropski parlament, Savet Evropske unije i Evropska komisija.

Evropski parlament je demokratski izabrano zakonodavno telo EU, sastavljeno od predstavnika svih država članica. **Savet Evropske unije**, ranije poznat kao Savet ministara, glavno je zakonodavno i odlučujuće telo EU. Sastoji se od predstavnika vlada svih država članica. **Evropska komisija** sastavlja predloge za evropske zakone, osigurava primenu EU odluka i nadgleda potrošnju. Sačinjavaju je Predsednik i zvaničnici imenovani od strane vlada članica i prihvaćeni od strane Parlamenta.

Za više informacija o ovim telima možete pogledati njihove internet stranice:

- Evropski parlament: http://www.europa.eu.int/institutions/parliament/index_en.htm,
- Savet Evropske unije: http://www.europa.eu.int/institutions/council/index_en.htm,
- Evropska komisija: http://www.europa.eu.int/institutions/comm/index_en.htm.

Po pitanju ljudskih prava, EU je preduzela aktivnosti kao što su stvaranje standarda za države članice i razvijanje tela za određena tematska pitanja. Institucije i instrumenti od značaja za aktivizam u ostvarivanju prava Roma uključuju:

- Povelju osnovnih prava
- “Rasnu direktivu” i
- Evropski sud pravde.

Povelja osnovnih prava Evropske unije

Povelja osnovnih prava određuje skup građanskih, političkih, ekonomskih i socijalnih prava EU građana i stanovnika. Dokument je sačinjen od šest delova:

- 1) Dostojanstvo,
- 2) Slobode,
- 3) Jednakost,
- 4) Solidarnost,
- 5) Prava građana, i
- 6) Pravda.

Povelja je odraz:

“[...] ustavnih tradicija i međunarodnih obaveza zajedničkih za države članice, Ugovora o Evropskoj uniji, Ugovora Evropske zajednice, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, socijalnih povelja usvojenih od strane Evropske zajednice i Saveta Evrope i precedentnog zakona Suda pravde Evropske zajednice i Evropskog suda za ljudska prava.” (Preambula)

U poglavlju III, odredba Povelje o jednakosti u članu 2(1) iznosi zabranu diskriminacije zasnovane na bilo kom osnovu, kao što je rod, boja kože, etničko ili društveno poreklo, genetske odlike, jezik, veroispovest ili verovanje, političko ili bilo koje drugo ubeđenje, pripadnost nacionalnoj manjini, vlasništvo, rođenje, invaliditet, dob ili seksualno opredeljenje. Takođe, Povelja dalje predviđa poštovanje kulturne, verske ili jezičke različitosti, jednakost između muškaraca i žena, prava deteta, prava starijih osoba i integraciju osoba sa invaliditetom.

Premda Povelja u svom sadašnjem obliku predstavlja deklaraciju i nije zakonski obavezujuća za države, postoji podrška ideji, kao i mnogo rasprave u vezi sa njom, da se Povelji dâ zakonski status tako što bi se ona uvrstila u EU ugovore ili Evropski ustav. Vreme će reći kakvu će ulogu ovaj dokument odigrati u regionalnom evropskom pravu. Puni tekst ovoga dokumenta možete naći na adresi: http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/index_en.html.

“Rasna direktiva”

Formalno nazvana Direktiva Saveta 2000/43/EC, *Primenjivanje principa jednakog tretmana među osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko poreklo*, ono što je postalo poznato kao “Rasna direktiva” najjači je instrument EU po pitanju borbe protiv rasizma, usvojen u junu 2000. Direktiva postavlja okvir minimuma zahteva za “borbu protiv diskriminacije na temelju rasnog ili etničkog porekla, sa ciljem da sprovede načelo država članica o jednakom tretmanu.” (Član 1).

Širok u svom polju delovanja, ovaj dokument zahteva da države članice EU pravnim putem ukinu rasnu diskriminaciju u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, socijalne zaštite, socijalnih povlastica i pristupa robama i uslugama. Direktiva iznosi odredbe prema kojima države članice Evropske

unije moraju usvojiti zakone, regulacije i administrativne odredbe neophodne za delovanje prema Direktivi. Države članice treba da primene Direktivu direktno u njihovim nacionalnim zakonima i praksama kako bi se ojačala zaštita od diskriminacije zasnovane na rasnom ili etničkom poreklu. Države članice moraju obezbediti da domaći zakonski poredak uključuje mogućnosti sankcija za diskriminatore i nadoknade za žrtve.

Iako dokument obezbeđuje minimum zahteva za promociju jednakog tretmana svih osoba, ne postoji propisan maksimum standarda. To znači da države mogu primenjivati progresivnije mere sve dotle dok se nalaze na liniji sa namerama i duhom Direktive. Zakoni i druge odredbe protivni načelu jednakog tretmana moraju biti ukinuti. Od država se dodatno zahteva da odrede telo ili tela za unapređenje jednakog tretmana.

Prvobitni rok državama članicama da primene sve odredbe Direktive u njihove domaće zakone bio je 19. jul 2003. godine, dok se od novih država članica EU očekuje da usvoje zakone onako kako se to zahteva u Direktivi do trenutka kada se one pridruže EU.

Rasna direktiva određuje i izveštajnu proceduru koja zahteva podnošenje državnih izveštaja na svakih pet godina, u kojima će se procenjivati uticaj preduzetih mera. Izveštaji se podnose Evropskoj komisiji. Prvi krug izveštaja treba da započne u julu 2005. Dokument je u celini dostupan na adresi: http://www.europa.eu.int/institutions/court/index_en.htm.

Evropski sud pravde

Evropski sud pravde (ECJ) telo je koje osigurava sprovođenje EU zakona. Ovaj sud rešava sporove oko tumačenja ugovora i zakonodavstva EU, postavljajući standarde zaštite građana putem precedentnog zakona. Sud poseduje nadležnost nad članovima Evropske unije i može preinačiti odluke donesene na nacionalnom nivou za koje se utvrdi da su protivne pravu Evropske zajednice. Sud sačinjavaju po jedan nezavisni sudija iz svake EU države članice. O Evropskom sudu pravde možete saznati više na njihovoj internet stranici: http://www.europa.eu.int/institutions/court/index_en.htm.

Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi

Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE) je izrasla iz politike hladnoga rata sa namerom da ublaži konflikt u Evropi. Članovi ove organizacije uključuju i SAD, Kanadu, Rusiju, i narode Evrope. Ukupno ima pedeset i pet država učesnica.

Prvobitno, OSCE je bio uređen kao organizacija pod čijim bi se okriljem raspravljalo o pitanjima od zajedničke sigurnosti, stišavale napetosti i unapređivala ljudska prava. Od završetka hladnog rata, OSCE je više usredsređena na sprečavanje konflikata, baveći se pitanjima kriznih i postkriznih sredina na kontinentu i široko promovišući regionalnu sigurnost i stabilnost. Ljudska prava ostaju

ključni fokus rada OSCE, mada OSCE zvaničnici često naglašavaju da su osnovne snage ove organizacije više diplomatske nego zakonske. Ovo ponešto razlikuje OSCE od institucija o kojima se raspravljalo ranije. Briga za ljudska prava u OSCE potpada pod aspekt “ljudske dimenzije” mandata ove organizacije.

Glavna tela OSCE uključuju Stalni savet, Ministarski savet i Sekretarijat. **Stalni savet OSCE** sastoji se od stalnih predstavnika učestvujućih država koji preduzimaju glavne političke konsultacije i donošenje odluka u organizaciji. **Ministarski savet** sastoji se od ministara spoljnih poslova pedeset pet učestvujućih država, koji preispituju aktivnosti i izdaju preporuke Organizaciji. **Sekretarijat** je odgovoran za upravljanje OSCE nad strukturama i operacijama. Pored ovih tela, OSCE poseduje mnogo drugih instrumenata koji potpomažu primenu njenog mandata. Najznačajniji za pitanja prava Roma izloženi su dole.

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) ključni je organ OSCE koji se bavi “ljudskom dimenzijom” regionalne sigurnosti. ODIHR izvršava široki skup delatnosti namenjenih zaštiti ljudskih prava, uključujući tu i posmatranje izbora, izgradnju i jačanje institucija građanskog društva, promovisanje vladavine prava putem zakonske reforme, obučavanje pravnog osoblja i profesionalizaciju pravnog obrazovanja, poštovanje ravopravnosti polova u svim OSCE aktivnostima, posmatranje ljudskih prava i obezbeđivanje ranog upozorenja u slučajevima ozbiljnih kriza u oblasti ljudskih prava. ODIHR takođe pomaže pri OSCE misijama na terenu u aktivnostima primene ljudske dimenzije. Više o tome možete videti na: <http://www.osce.org/odihr>.

Pod pokroviteljstvom ODIHR nalazi se **Kontaktna tačka za pitanja Roma i Sinti** (CPRSI). Ovo telo utvrđeno je od strane OSCE kao rezultat interesa za rasnu i etničku mržnju, ksenofobiju i diskriminaciju koja prevladava prema Romima u čitavom regionu. CPRSI je potakao svest pokrećući programe za romske glasače i obrazovne kurseve za romske kandidate i političke partije, te je sazvao prvu ikada okupljenu transnacionalnu sednicu parlamentaraca, gradonačelnika i lokalnih savetnika kako bi razvio zajedničke strategije u promovisanju političkog učešća Roma. O ovom telu možete pročitati više na adresi: http://www.osce.org/odihr_cprsi.

Visoki poverenik za nacionalne manjine

Visoki poverenik za nacionalne manjine (HCNM) usmerava se na sigurnosne implikacije manjinskih pitanja, uključujući tu i identifikaciju etničkih napetosti koje bi mogle ugroziti mir, stabilnost ili prijateljske odnose među državama članicama OSCE. Glavni cilj poverenika je sprečavanje sukoba. Ovo se može postići putem upućivanja misija na lice mesta i preventivnom diplomatijom. Visoki poverenik za nacionalne manjine nije odgovoran za istraživanje pojedinačnih povreda ljudskih prava ili tužbe; ove su isključene iz mandata Poverenika. HCNM je politički instrument, čiji cilj nije nadgledanje ispunjenja obaveza država prema njihovim međunarodnim obavezama. Poverenik, međutim, daje preporuke vladama o njegovoj zabrinutosti usled uvećanih napetosti sa nji-

hovim bezbedonosnim implikacijama. O ovome telu možete saznati više na adresi: www.osce.org/hcnm.

Razmišljanje o ljudskim pravima: ilustracija rada OSCE Kontaktne tačke za pitanja Roma i Sinti

Pročitajte donje pasuse ispod i odgovorite na pitanja koja slede.

Obučavanje Roma posmatrača izbora²

Dan je održavanja izbora. Rom ulazi na izbornom mesto i korača prema glasačkom registru. Ne zna da čita. Ne može da nađe svoje ime na spisku. Oteran je, oteta mu je mogućnost da učestvuje u demokratskom procesu.

U drugoj zemlji, Romkinja okuplja svoju decu; oni izlaze iz svog doma daščare u bespravno sagrađenom selu i upućuju se ka izbornom mestu. Bez statusa zvaničnog boravka? Oterana je, izgubivši priliku da igra ulogu u odlučivanju o tome ko će upravljati njom i njenom porodicom.

Prisiljen da napusti svoj dom u godinama sukoba u jugoistočnoj Evropi, par Roma, bez stalnog prebivališta, kreće se ka izbornom mestu da ubaci svoje glasačke listiće. Interno raseljena lica? Izborni zvaničnici ne znaju šta da rade sa njima, te ih vraćaju nazad, lišavajući ih njihovog osnovnog prava na glasanje.

Finansiran od strane Evropske komisije, Kontaktna tačka za pitanja Roma i Sinti ODIHR-a vodi projekat nazvan “Romi, upotrebite mudro vaš glasački listić!”. Cilj projekta je da ohrabri Rome i srodne grupe da postanu aktivniji učesnici u javnom životu, u svim fazama procesa odlučivanja, što podrazumeva i ispunjenje prava na glasanje.

Kao deo ovoga projekta Kontaktne tačke za pitanja Roma i Sinti ODIHR-a, grupa Roma, Aškalijska i Egipćana iz pet OSCE zemalja učesnica je obučena za kratkoročne izborne posmatrače. Dok su kursisti bili podučavani znanjima neophodnim za rad u svojstvu domaćih ili međunarodnih izbornih posmatrača, poseban fokus bio je usmeren na izbornu ponašanje romskih ili sličnih zajednica i probleme u vezi sa njihovim političkim učešćem.

Jedan od ključeva u uklanjanju prepreka za političko učešće Roma i sličnih grupa je prvo sticanje boljeg razumevanja tih prepreka i njihovih uzroka.

Kratkoročni posmatrači obučeni od strane ODIHR mogu izvršiti uticaj na posmatranje izbora u sopstvenim zemljama. Podaci koje oni prikupe o problemima sa kojima se suočavaju nacionalne manjine potrebni su kako bi se dopunila slika o tome kako i zašto su takve zajednice isključene iz izbornog procesa. Samo kada ta slika postane potpunija, biće moguće pronaći rešenja.

Pitanja za razmatranje:

- 1) Aktivnosti CPRSI koje se odnose na promovisanje političkih prava Roma usmerene su na unapređenje političkog učešća. Da li možete predložiti druge mehanizme promovisanja prava Roma?
- 2) Koje načelo mislite da stoji u pozadini obučavanja Roma za posmatranje izbora?

**Razmišljanje o ljudskim pravima:
Evropa jednim pogledom**

Sada kada smo ukratko pogledali glavna regionalna tela u Evropi, možemo napraviti i kratak pregled. Koristeći informacije iz ovog poglavlja, ispunite donju tabelu.

Pitanje	Organizacija		
	CoE	EU	OSCE
Koji je mandat ove organizacije?			
Koji su glavni instrumenti u ostvarivanju ljudskih prava do kojih se može doći?			
Da li ova IGO ima ikakva posebna tela ili inicijative za pitanja Roma?			
Da li je moja država članica ove IGO?	☐ Da ☐ Ne	☐ Da ☐ Ne	☐ Da ☐ Ne

Da rezimiramo

Donja tabela sumira mehanizme koje smo posmatrali u poslednja dva poglavlja.

Mehanizam	Poreklo				Funkcije				
	Ugovorno	Neugovorno	Regionalno	Na svetskom nivou	Izveštavanje			Pojedinačne tužbe	
					Državni izveštaji	Posmatranje	Utvrdjivanje činjenica	Neobavezujuće	Obavezujuće
Komitet za ljudska prava	✓			UN	✓			✓	
Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava	✓			UN	✓				
Komitet protiv mučenja	✓			UN	✓			✓	
Komitet za prava deteta	✓			UN	✓				
Komitet za ukidanje diskrim. žena	✓			UN	✓			✓	
Komitet za ukidanje rasne diskrimin.	✓			UN	✓			✓	
Specijalni izveštaji UN Komisije za ljudska prava		✓		UN		✓	✓		
Evropski sud za ljudska prava	✓		Savet Evrope						✓
Evropski komitet za socijalna prava	✓		Savet Evrope						

Evropski komitet za sprečavanje torture	✓		Savet Evrope			✓	✓		
Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije		✓	Savet Evrope		✓	✓			
Evropski sud pravde	✓		EU			✓			✓

Da li još neko posmatra ljudska prava?

Primena ljudskih prava od interesa je širokom mnoštvu grupa i pojedinaca. Pored gorepomenutih međunarodnih tela koja kodifikuju ljudska prava i nadgledaju njihovu primenu, ljudska prava se blisko posmataju na nekoliko nivoa. Neke od ovih institucija i organizacija uključuju i:

✓ grupe za ljudska prava i druge NVO	✓ ombudsmane
✓ lokalne i nacionalne sudove	✓ akademske ustanove
✓ parlament	✓ verske organizacije
✓ vladina tela	✓ profesionalna udruženja
✓ domaće i međunarodne medije	✓ sindikate
✓ zajednicu i narodne pokrete	

Bilo da se ove grupe bave specifičnim pitanjima prava ili sprovođenjem standarda ljudskih prava uopšte, one takođe značajno doprinose procesu osiguravanja ljudskih prava svih ljudi i izgradnji kulture poštovanja ljudskih prava.

Napomene:

- 1 Council of Europe (Savet Evrope). *Compass: A Manual on Human Rights Education with Young People (Kompas: priručnik za obrazovanje mladih o ljudskim pravima)*. Strazbur, 2002, str. 298.
- 2 Dostupno na adresi: http://www.osce.org/features/show_feature.php?id=206.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

**Upoznajte svoja prava
i borite se za njih**

Deo B

**Obezbeđivanje delovanja
prava**

Vodič za romske aktiviste

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Deo B
Obezbeđivanje delovanja prava

Poglavlje 5.

**Istraživanje i dokumentacija
o kršenju ljudskih prava**

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

5. ISTRAŽIVANJE I DOKUMENTACIJA LJUDSKIH PRAVA

Uvod

Istraživanje i dokumentacija osnovi su rada u oblasti ljudskih prava. Njih u različitim oblicima preduzimaju nevladine organizacije (NVO), međuvladine organizacije (IGO) i države. Ovo poglavlje ukratko pokazuje proces dokumentacije ljudskih prava na način na koji se to preduzima u radu NVO. U ovom delu saznaćete šta je dokumentacija ljudskih prava, zašto je ona značajna u cilju rada na ljudskim pravima, kao i neke aspekte o tome šta sadrži dokumentacija ljudskih prava, što je posebno važno za aktiviste koji se bave pravima Roma. Ovo poglavlje će takođe ukratko dati pregled različitih tehnika dokumentacije ljudskih prava kao što su intervjuisanje, prikupljanje statističkih podataka i “testiranje“ dokazivanja rasne diskriminacije.

Šta je dokumentacija ljudskih prava?

Dokumentacija ljudskih prava opšti je naziv koji se odnosi na prikupljanje informacija o standardima i kršenjima ljudskih prava. Široko uzevši, smatra se da ona ima funkciju posmatranja i analize, ali se razlikuje od ostalih sličnih delatnosti (kao što je akademsko istraživanje) zato što je ona oruđe u javnom interesu, način osiguravanja da se standardi ljudskih prava – kao što su oni određeni u ugovorima predstavljenim u prethodnim poglavljima – podržavaju i poštuju. Posmatrači ljudskih prava i istraživači nastoje da poboljšaju stanje ljudskih prava, a ne samo da zabeleže svoje nalaze za svrhu dokumentacije, stvarajući tako osnov za druge akcije u oblasti ljudskih prava, kao što su izveštavanje, zastupanje i sudski sporovi.

Dokumentacija i istraživanje ljudskih prava uključuju opsežno ispitivanje delatnosti i akcija kako bi se verifikovale sumnje o počinjenim povredama ljudskih prava. Istraživanje se može sastojati od prikupljanja informacija o događajima (npr. izborima i suđenjima) i incidentima (npr. pojedinačni slučajevi policijskog nasilja), posećivanja mesta gde se mogu pojavljivati kršenja ljudskih prava (npr. izbeglički logori ili kazneni centri) i/ili proveravanje činjenica i zahtevanje informacije od upravnih vlasti. Dokumentacija ljudskih prava često je polazište za dalju akciju i značajno je oruđe osiguravanja transparentnosti vlade.¹

U današnje vreme, dokumentacija ljudskih prava pokazala se korisnom u određenoj sferi polja rada na romskim pravima. Pažljiva dokumentacija slučajeva nasilja, kao što je policijsko nasilje, pogromi i druge epizode nasilja zajednice, omogućili su da se vlasti ozbiljno pozabave ovim pitanjima. Upravo su samo kao rezultat brižljive dokumentacije pojedinačni slučajevi dočekali pravdu i upravo su se samo kao rezultat ponovljene i neprestane dokumentacije dugotrajni obrasci rasnog nasi-

lja ili diskriminacije utvrdili u sistemu pravde nekih zemalja. Ovaj rad daleko je od završenog i tek se u nekim državama pokazao ponešto uspešnim. U mnogim evropskim zemljama dokumentacija se jednostavno ne skuplja ili se to loše izvodi.

Prikupljanjem statističkih podataka moguće je ukazati na obrasce rezultata rasne diskriminacije

---

Drugo opšte polje gde je dokumentacija ljudskih prava veoma važna je ustanovljavanje obrazaca funkcionisanja rasne diskriminacije ili sistemskih kršenja prava. Na primer, prikupljanjem statističkih podataka moguće je ukazati na obrasce rezultata rasne diskriminacije, kao što su rasna segregacija u školovanju ili obrasci prisilnog iseljavanja iz smeštaja koje se nesrazmerno vrši protiv jedne etničke grupe.

Konačno, da bi se dokumentovala rasna diskriminacija, razvijene su izvesne specijalne metode kao što su proces nazvan “testiranje (u cilju dokazivanja rasne diskriminacije)”, koji uključuje slanje slično situiranih Roma i neroma (često u parovima) da iskuse tretman od strane neke osobe, firme ili zvaničnog tela za koje postoji sumnja da vrše rasnu diskriminaciju. “Testiranje” kao metod detaljno je opisano nešto niže u tekstu.

Čak i tamo gde je takva dokumentacija preduzeta, priroda dokumentacije ljudskih prava takva je da informacija može brzo zastareti. Tako se, čak i na onim mestima gde je preduzeta relativno dobra dokumentacija, može pojaviti potreba za dodatno obnovljeno istraživanje.

Zašto preduzimati dokumentaciju ljudskih prava?

Dokumentacija je značajan deo efektivne aktivnosti ljudskih prava. Kako je već pomenuto, posmatranje nije neka neutralna delatnost, već instrument koji se primenjuje u javnom interesu. Često se u radu NVO upravo kompilacija činjenica, dokaza i argumenata koristi kako bi se vlasti i šire društvo uverili da je potrebna promena. Prepoznavanje obrazaca kršenja prava i dokumentovanje

---

Prepoznavanje obrazaca zloupotrebe i dokumentovanje prirode i mere kršenja prava ključ su osiguravanja transparentnosti institucija vlasti.

---

prirode i mere kršenja prava ključ su osiguravanja transparentnosti institucija vlasti. Obelodanjivanje kršenja ljudskih prava i stavljanje saznanja o tome na uvid nacionalnoj i međunarodnoj javnosti obezbeđuje odgovornost vlade.

Ponekad čak i samo prisustvo istraživača i posmatrača poboljšava položaj ljudskih prava. Ovo posebno važi za aktivnosti kao što su sudski postupci i izbori, gde prisustvo posmatrača može dovesti do poštovanja ljudskih prava. Ponekad posmatranje može takođe obezbediti sredstvo za razbijanje mitova o prirodi i uzroku povreda ljudskih prava izvesne grupe i često ono nudi ozakonjenje prava žrtvama kršenja prava tako što omogućava da se njihov glas čuje.

Načela dokumentacije ljudskih prava

Spisak koji sledi pokazatelj je načela utvrđivanja činjenica i drugih istraživanja za aktiviste u domenu ljudskih prava.² Svaki od njih treba pažljivo razmotriti, dok će mnogi će biti dalje osvetljeni u toku poglavlja.

- **Nepriistrasnost i tačnost.** Utvrđivanje činjenica mora biti temeljno, tačno i nepriistrasno. Osiguravanje verodostojnosti informacije dobijene i raširene putem traženja direktnog dokaza moguće je ostvariti iz mnogobrojnih izvora. Direktni dokaz podrazumeva svedočenje žrtve i svedoka, izjave optuženih počinitelaca, zvanične izveštaje, uključujući i policijske izveštaje, sudsku evidenciju, lekarske potvrde, izveštaje sudske medicine, itd. Drugi oblici dokaza podrazumevaju izveštaje medija, izveštaje vlade, izveštaje od strane NVO, itd. Utvrdite pouzdanost dokaza i obratite pažnju na bilo kakvu protivrečnost u prikupljenoj informaciji. Svako takvo pitanje u vezi sa činjenicom zahtevaće dalje istraživanje.
- **Utvrđivanje prema međunarodnim standardima.** Pažljivo pregledanje međunarodnih standarda za ljudska prava i ustavnih prava garantuje pomoć u identifikovanju i definisanju informacija koje treba prikupiti i utvrditi.
- **Pripremljenost pre izlaska na teren.** Pre izlaska na teren, osposobite se putem pažljivog istraživanja odgovarajućih pravnih standarda i informacija koje stoje u pozadini slučaja. Sačinite spisak svega onoga što treba da znate o lokacijama i incidentu i napravite spisak informacija koje vam nedostaju. Napravite spisak pitanja/problema koje treba da postavite prilikom istraživanja, koja će vam omogućiti trenutno i pravilno utvrđivanje datog pitanja.
- **Oslanjanje na različite izvore informacija.** Locirajte i koristite, koliko god je to moguće, različite izvore informacija. Intervjuišite i žrtve (moguće pojedince ili čitave zajednice) i svedoke događaja kao i prekršioca. Prikupite i evaluirajte sav raspoloživi dokazni materijal. U ovaj materijal može se ubrojati periodični budžet vlade ili strateški izveštaji, zakonodavni i sudski spisi, radovi i studije koje sačinjavaju akademske i druge istraživačke institucije; radovi ili intervjui sa NVO, zvanični izveštaji, uključujući policijske izveštaje, lekarska uverenja, građevinske dozvole, dokumente koji overavaju sigurnost poseda, itd.
- **Poštovanje svih strana.** Potrebno je učiniti sve napore da se sakupljanje dokumentacije čini sa najvećim poštovanjem prema svima koji su umešani.
- **Osigurajte bezbednost/preduzmite korake protiv viktimizacije.** Veoma je važno da imate na umu, kako sigurnost žrtava povreda ljudskih prava koje dokumentujete, tako i svoju sopstvenu sigurnost. Prilikom dokumentovanja kršenja prava bitno je preduzeti sve moguće mere kako bi se izbeglo dovođenje sagovornika u opasnost, i/ili pripremiti pojedince za bilo kakvu odmazdu koju bi mogli pretrpeti kao rezultat učestvovanja u vašem istraživanju, uključujući i kršenja ljudskih prava do kojih bi moglo doći kasnije. Posmatrači i utvrđivači činjenica stoga moraju razviti plan akcije i imati gorenavedeno na umu. Budite sigurni da žrtve i svedoci koje intervjuišete razumeju svrhe u koje nameravate da koristite informacije

Ukoliko u bilo kom trenutku osetite da su u opasnosti žrtve, svedoci kršenja prava ili vi lično, smesta prekinite svoje aktivnosti.

koje vam oni obezbede, kao i bilo kakve moguće reperkusije sa kojima se mogu suočiti, a koje proizađu iz toga, tako da oni, saradjući sa vama, poseduju sve činjenice kada donose odluku da zatraže pravdu. Ukoliko se potencijalni ispitanici slože da pruže informaciju o određenom kršenju prava nakon što ste im to objasnili, počnite sa aktivnostima utvrđivanja činjenica. **Uko-**

liko u bilo kom trenutku osetite da su u opasnosti žrtve, svedoci kršenja prava ili vi lično, smesta prekinite svoje aktivnosti. Dovođenje drugih u opasnost nije svrha istraživanja i dokumentovanja ljudskih prava, niti unapređuje svrhu borbe za ljudskih prava.

Uokvireni tekst koji sledi sadrži uputstva koje dobijaju službenici u oblasti ljudskih prava prilikom izvođenja posmatranja za Ujedinjene nacije:

Nadgledanje poštovanja ljudskih prava i dokumentacija nisu ciljevi sami za sebe već su sredstva od javnog interesa

1) Ne pričinjavajte nikakvu štetu	10) Doslednost, istrajnost, strpljenje
2) Poštujte vaš mandat	11) Tačnost i preciznost
3) Upoznajte standarde	12) Nepriistrasnost
4) Upraznjavajte dobar sud	13) Objektivnost
5) Konsultujte se sa drugima	14) Senzibilitet
6) Poštujte vlasti	15) Integritet
7) Kredibilnost	16) Profesionalizam
8) Poverljivost	17) Vidljivost
9) Sigurnost	

Pre početka

Nadgledanje poštovanja ljudskih prava i dokumentacija nisu ciljevi sami za sebe već su sredstva od javnog interesa

Nadgledanje poštovanja ljudskih prava i dokumentacija nisu ciljevi sami za sebe već su sredstva od javnog interesa, koja često imaju za cilj obezbeđenje usklađenosti sa standardima ljudskih prava ili poboljšanje mogućnosti pojedinaca da realizuju svoja osnovna ljudska prava. Da li se vaša organizacija nada da će napraviti izveštaj o situaciji koji će biti objavljen? Da li

stvarate “izveštaj u senci” koji će biti podnesen pažnji međunarodnog posmatračkog tela? Da li trebate zakonski dokaz koji će se pokazati korisnim u postupku osiguravanja pravde za žrtve? Da li se

nadate da ćete razviti medijsku kampanju ili zastupanje na nacionalnim ili međunarodnim nivoima? Da li posmatrate u cilju obezbeđivanja poštovanja ljudskih prava i privlačenja međunarodne pažnje na određenu aktivnost (npr. sudski proces ili izbore)? Važno je znati cilj ili sledeći korak prilikom određenja posmatračkih metoda koje u datim okolnostima mogu biti najkorisnije. (Često se događa da je najbolje kombinovati dokumentacijske aktivnosti. Neke od ovih aktivnosti biće opisane na stranicama koje slede.

Deo pripremanja aktivnosti dokumentacije ljudskih prava uključuje prikupljanje informacije značajne za predmet vašeg istraživanja. Pripremanje vas samih treba da obuhvati:

- Vaše upoznavanje sa, kako domaćim, tako i međunarodnim pravnim kontekstom. Koji su relevantni zakoni koji se odnose na vaše pitanje? Kakve su bile presude u nedavnim sličnim predmetima? Koje dalje vođenje obezbeđuju međunarodna i posmatračka tela u vezi sa rešavanjem zakonskog konteksta ljudskih prava?
- Upoznajte se sa istorijskim kontekstom, isto kao i sa trenutnom situacijom putem medijskih izvora, knjiga, ljudi iz oblasti, itd. Važno je pregledati svu postojeću literaturu o pitanju koje istražujete.
- Ostvarite kontakte sa pojedincima u drugim NVO, predstavnicima u IGO, odgovarajućim profesionalcima (npr. lekarima, veštacima sudske medicine), članovima vlade (lokalne i nacionalne), službenicima državnih službi (npr. policijom, učiteljima i sl.).

Istraživanje i dokumentacija ljudskih prava obuhvataju tri glavne aktivnosti: ispitivanje i posmatranje problema/situacija, prikupljanje ili dokumentaciju informacija i analizu prikupljenih informacija. Putem ovih aktivnosti, detalji informacija se sklapaju kako bi zajedno oblikovali naznaku kršenja ljudskih prava, i postavili se u fokus kao jasna slika date situacije ljudskih prava.

Ispitivanje

Kada započinjete dokumentaciju ljudskih prava, ispitajte pisane izvore, informaciju datu od strane pojedinaca i koristite sopstvena objektivna zapažanja kako biste stvorili tačnu, pouzdanu i preciznu sliku o situaciji koju imate.

Pisani izvori

Pisani izvori uključuju istraživanja koja čine članovi akademske sredine i druge NVO (uključujući izveštaje u senci predstavljenе IGO-ima), posmatranje medija, državne izveštaje ili izveštaje državnih institucija uključujući statistiku, korespondenciju, sudske odluke, ili čak zakone i zakonodavstvo. Naredni pasusi obezbeđuju više informacija o nekim od ovih slučajeva. Ovo nije iscrpna lista pisanih dokumenata, već su dati samo osnovni primeri.

- **Posmatranje medija:** Posmatranje medija uopšteno se sastoji od rigoroznog i doslednog pregleda različitih medija (kao što su štampa, televizija, radio, internet), o informacijama koje se odnose na vašu temu. Posmatranje medija može biti stalno dopunjavano pitanjima koja se tiču vašeg problema. Posmatranje medija takođe je dobar način da se uradi pripremno istraživanje za misiju ili studiju dokumentovanja. Ukoliko želite da dokumentujete kako je romska zajednica predstavljena u medijima, ispitivanje novih resursa može sačinjavati glavni deo same delatnosti ispitivanja i dokumentacije. Poslednjih godina, internet je olakšao posmatranje medija mogućnošću da se učlanite u e-mail liste ili koristite pretraživačke funkcije na novim sajtovima kako bi se lako pronašla određena informacija koju tražite. Ne zaboravite, međutim, da je uvek važno medijima pristupiti s oprezom i pripremljenošću na medijske pristrasnosti (tj. rasizam, bliske veze sa vlastima, itd.) koje mogu postojati.
- **“Zvanični” izveštaji i dokumenti:** Posmatranje može uključiti pregledanje sudskih dokumenata za relevantne predmete ili obrasce. Sudske odluke su posebno koristan izvor informacija o ljudskim pravima. Poređenje odluka o slučajevima gde se sudilo Romima sa sličnim slučajevima koji su se bavili optuženicama neromima takođe može dati značajnu informaciju. Drugi zvanični dokumenti koji mogu biti korisni izvori informacija uključuju izveštaje sačinjene od strane policije ili lokalnih zvaničnika. Korisni “državni” dokumenti uključuju zakonodavne ili ministarske izveštaje i kratke instrukcije ili radove na teme kao što su obrazovanje ili stanovanje. Međunarodne organizacije kao što su Ujedinjene nacije, Savet Evrope, Evropska unija ili Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi često sastavljaju izveštaje o pojedinim zemljama, ali i na posebne teme. Konačno, izveštaji doktora i sudskih veštaka takođe mogu biti korisni u određenim kontekstima dokumentacije ljudskih prava. Ovo pitanje biće razmatrano nešto kasnije.
- **Izveštaji organizacija građanskog društva:** Osobe koje su radile obimno istraživanje na vašu temu takođe su dobar izvor informacija. Nevladine organizacije, kao što su Evropski centar za prava Roma, Human Rights Watch, Amnesty International i Helsinški komitet sve sačinjavaju zemaljske i tematske izveštaje o stanju romskih zajednica. Ovi izveštaji se, generalno, mogu dobiti na internet sajtovima datih organizacija. Spisak korisnih i važnih web sajtova naveden je u odeljku Dodaci ove knjige. Ekspertske izveštaji od strane naučnih radnika su korisni za ovo pitanje.

Informacije dobijene od pojedinaca

Informacije dobijene od pojedinaca mogu dolaziti od osoba koje se nalaze u sukobu sa određenom institucijom, članova grupe koja doživljava diskriminaciju, žrtava kršenja ljudskih prava, svedoka incidenata kršenja prava, naučnih radnika, novinara, profesionalaca (npr. advokata, doktora, psihologa) ili čak pojedinaca zaposlenih u državnim institucijama. Važno je uočiti da kada se vodi intervju ili se uzimaju informacije od pojedinaca, dobra je ideja dokumentovati svoje izvore i govoriti sa što je više moguće relevantnih osoba. Značaj ovoga leži u tome što potvrda svedočenja iz različitih izvora, tamo gde se ovo svedočenje pojedinačno uzima i u kontrolisanoj sredini, može

dati dodatnu snagu optužbama za kršenja ljudskih prava, može otkriti obrasce kršenja prava i pomoći stvaranju jasne slike o datoj situaciji. O ovome će biti detaljno raspravljano u odeljku o verifikovanju podataka.

Zaključci istraživača ljudskih prava

Zaključci koje donese istraživač ljudskih prava su značajni, ali se lako previđaju kao izvor informacija. Budući da je istraživač ljudskih prava onaj koji posećuje mesta i govori sa pojedincima, ona ili on može obezbediti dovoljnu količinu informacija ukoliko je pripremljen i zna šta traži. Na primer, kada posećuje neku zajednicu kako bi prikupio informacije u vezi sa uslovima stanovanja, osim razgovora sa pojedincima o uslovima njihovog stanovanja i mera koje su činovnici preduzeli kako bi poboljšali bilo kakvo kršenje prava na stanovanje, istraživač treba da zabeleži lokaciju zajednice, te da uoči da li tamo postoji jasno definisana fizička podela ili barijera između stanovnika Roma i neroma. Da li je država obezbedila infrastrukturu za sanitarne uslove (npr. tekuću vodu, odlaganje smeća)? Kako izgledaju fizički uslovi i geografija zajednice? Istraživač treba da pokuša da koristi njihove sopstvene metode posmatranja kako bi učinio dokumentaciju svoje posete objektivnom. Ovo važi bez obzira na to da li se posećuje zajednica ili istražuje događaj. K tome, istraživač može dobiti podatke putem vršenja fizičkih merenja. Ovo se često predstavlja u obliku statistike. Koliko mnogo osoba živi u određenoj zajednici? Koji procenat dece u nekoj geto-školi su Romi? Sledeći odeljak dalje će razmatrati korist statistike za tri oblika prikupljanja informacija: intervjue, prikupljanje statistike, i “testiranje” u cilju dokazivanja rasne diskriminacije.

Kada se vodi intervju ili se uzimaju informacije od pojedinaca, dobra je ideja dokumentovati svoje izvore i govoriti sa što je više moguće relevantnih osoba

---

Dokumentovanje pojedinačnih slučajeva kršenja ljudskih prava

Obezbeđivanje objektivnih i činjeničnih informacija, te omogućavanje delima da govore za sebe znači dobru dokumentaciju. Neke od najubedljivijih oblika dokumentacije obuhvataju video i audio snimke, kao i fotografije. Ove vrste dokaznog materijala smatraju se jasnim i moćnim. Na primer, novinari *TeleMadrida*, privatne lokalne stanice u Španiji sproveli su 2001. ispitivanja u dečijim vrtićima koristeći skrivene video kamere (što je zakonom moguće u Španiji) kako bi dokumentovali diskriminirajuću praksu u postupcima državne uprave. Jedan novinar dobio je detaljan savet od strane člana državnog udruženja dečijih vrtića o tome kako da otvori vrtić tako da nijedno romsko dete ne može biti upisano. U video snimku, službenik savetuje novinara da ne diskriminiše otvoreno “jer bi to bilo protivno zakonu”, već da umesto toga smesti romsku decu na listu čekanja sve dok ne oslabi interes njihovih roditelja za upis. Video snimak emitovan je na izvesnom broju stanica španske televizije i izazvao je debatu na nivou države.

Nažalost, relativno je retko da se kršenja ljudskih prava ove vrste beleže na filmu. Daleko češće se dešava da se posmatrači ljudskih prava moraju se oslanjati na druge metode: svedočanstvo žrtve i svedoka, kao i na medicinsku dokumentaciju. Incidenti se mogu u dobroj meri rekonstruisati prikupljanjem što većeg mogućeg broja svedočanstava očevidaca o događaju i njihovog upotpunjavanja medicinskim protokolima, na primer u slučajevima nasilnih dela koja se mogu postići odvođenjem žrtava lekaru i obezbeđivanjem profesionalne lekarske dokumentacije o povredama.

Fizičko nasilje kao oblik kršenja ljudskih prava posebno je traumatično. Na nesreću, Romi u Evropi postali su žrtve nasilja skinhedsa, fizičkog nasilja od strane policije i drugih državnih službenika, čak i epizoda nasilja zajednice ili pogroma. Mada se može pomisliti da je nasilnu epizodu relativno lako dokumentovati, u stvari se dešava upravo suprotno: najveći deo nasilnih situacija nije dobro dokumentovan te se za njih često i ne zna, a žrtve nikada ne dobiju pravdu. Bez pažljive, dugoročne dokumentacije nasilja moguće je poricati ili čak ne znati da su se takve ekstremne situacije dogodile. Stoga je dobra i temeljna dokumentacija takvih činova veoma važna.

Intervjuisanje žrtava i zapisivanje svedočanstava

Ljudski um i njegovo pamćenje mogu biti među najtačnijim, ali isto tako i među najnepouzdanijim postojećim oruđima

---

Svedočanstvo žrtve i svedoka izgleda jednostavno pitanje, mada, ustvari, ništa ne može biti složenije od toga. Ljudski um i njegovo pamćenje mogu biti među najtačnijim, ali isto tako i među najnepouzdanijim postojećim oruđima. Još uvek relativno malo znamo o tome kako mozak pamti i šta pamti. Ipak, nekoliko stvari je jasno:

- I. Ljudi obično bolje pamte događaje koji su im se dogodili u skorije vreme od onih iz daleke prošlosti, osim ukoliko su im takvi događaji bili posebno ugodni, ili posebno traumatični, ili posebno vredni pamćenja iz nekog razloga;
- II. Na neke ljude može se delovati sugestijom, te se njihova sećanja mogu promeniti ukoliko su izložena nekom uticaju. Na primer, ukoliko je neko nekoliko puta čuo neku priču koja daje “logičan red” zbunjujućim događajima, a koja može promeniti njihovu percepciju;
- III. Čin pomaganja ljudima da se sete onoga što su videli, nezavisno od drugih uticaja, može biti važan način rekonstrukcije događaja;
- IV. Sa druge strane, trauma može izmeniti sećanje.

Svedoci mogu stoga biti ili veoma korisni ili veoma štetni prilikom rekonstrukcije nekog događaja i njegovog dokumentovanja. Svedočenje svedoka može biti značajno zabeležavanje trenutka kršenja ljudskih prava, ali može prouzrokovati i zabunu ili nejasnoću. Nasuprot tome, neko ko je čuo za događaj iz treće ruke i povezuje ono što je čuo (to jest, neko ko “trača”) može na opasan način prikriti, skrenuti ili iskriviti dokumentaciju o ljudskim pravima. Posmatrač/istraživač ljudskih prava treba da ima ključnu ulogu prilikom pomaganja svedocima da izraze ono što su videli ili iskusili, kao i izolovanja svedoka i dokumentacije od opasnog i štetnog uticaja ogovaranja i go-

vorkanja. Moćno svedočenje može poslužiti kao osnov za veoma značajne poduhvate u dokumentovanju ljudskih prava, kao što je to bio slučaj sa filmom Claudea Lanzmanna “Shoah” o holokaustu. Sa druge strane, loše, nejasno ili zbunjujuće svedočanstvo oštetilo je neke od najboljih napora dokumentovanja ljudskih prava.

Osnovni element u beleženju svedočenja žrtve i svedoka je intervju o ljudskim pravima. Informacija zabeležena od strane onoga koji intervjuiše varira u zavisnosti od toga ko se intervjuiše i od toga šta je predmet posmatranja, ali uopšteno, onaj ko intervjuiše treba da pokrije pitanja: Ko? Šta? Kada? Gde? i Kako?

Svedočanstvo je gotovo uvek najdelotvornije kada se predstavi hronološkim redosledom. Pokušajte da pomognete osobama koje svedoče prilikom njihovog prisećanja od početka prema kraju. Neki ljudi će o ovome svedočiti na prirodan način, dok će nekima trebati pomoć. Neki ljudi neće hteti da pripovedaju te će im trebati postavljati specifična pitanja za svaki dodatni detalj. Sa druge strane, neki drugi mogu govoriti nepovezano, preskakati sa teme na temu ili izlagati informaciju ne na osnovu onoga što su oni videli ili čuli direktno za vreme događaja o kome je reč. Važno je da, gde god je to moguće, pomognete osobama da govore pažljivo, hronološki od početka prema kraju događaja.

Pokušajte da ne frustrirate žrtvu ili svedoka ukoliko oni nisu vešti u hronološkom svedočenju. Pokušajte da odvratite žrtvu ili svedoka od opštih informacija i skrenete je prema specifičnostima. Dok žrtva ili svedok svedoče, možda će biti potrebno da vodite zabeleške čijim detaljima ćete se vratiti kasnije. U nekim slučajevima, moći ćete prekinuti osobu koja svedoči kako biste je vratili na kolosek; u nekim slučajevima, biće najbolje da ih pustite da govore i onda se kasnije vratite na ona mesta gde ste izgubili nit pripovedanja. Ovo će umnogome zavisiti od osobe koja se intervjuiše. Ostanite svesni i pripravnici, koristeći najbolju procenu o tome kada da prekinete sagovornika, a kada da mu dozvolite da nastavi da govori.

Treba da budete svesni toga da će neki ljudi govoriti ono što oni misle da vi želite da čujete. Preduzmite sve moguće mere kako biste uverili osobe koje svedoče da vi nikoga ne osuđujete i da je vaš jedini zadatak da dokumentujete činjenice i detalje događaja. Pokušajte da ne dajete osuđujuće izjave ili naznačavate moralna stanovišta tokom intervjuja. Na primer, ukoliko dokumentujete policijsko nasilje za vreme racije koja se odnosi na posedovanje droge, veoma je loše prekinuti intervju kako biste žrtvama održali predavanje o opasnostima droge. Ovo ne znači da treba da opravdavate upotrebu droge, već znači da treba sačekati do završetka cele dokumentacije pre nego što izrazite svoje mišljenje, te da verovatno treba da iznađete druge načine (ili čak druge ljude) kako biste radili na mogućem problemu upotrebe droge. Stupajući u ulogu istraživača ljudskih prava, vi ste do izvesne mere odbacili mogućnost da

---

Preduzmite sve moguće mere kako biste uverili osobe koje svedoče da vi nikoga ne osuđujete i da je vaš jedini zadatak da dokumentujete činjenice i detalje događaja

---

radite druge vrste posla, kao što je, na primer, socijalni rad (mada, naravno, ukoliko verujete da je socijalni rad potreban u datoj zajednici, na sve načine treba da date sve od sebe kako biste osigurali da se u zajednicu dovedu stručnjaci za socijalni rad).

Budite krajnje svesni svog emotivnog stanja za sve vreme intervjuja. Nije moguće dokumentovati kršenja ljudskih prava bez posedovanja osnovnog ljudskog razumevanja za žrtvu. Ukoliko ne možete osetiti bilo šta vezano za žrtvu ili kršenja ljudskih prava, verovatno ne treba da se bavite istraživanjem ljudskih prava. Sa druge strane, predajući se previše intenzivno saučestvovanju sa žrtvom može vas dovesti u opasne vode. Ukoliko izgubite postojano emocionalno držanje i prepustite se gnevu prema počiniocu ili previše saučestvujete sa žrtvom, možete propustiti ključne detalje od najveće važnosti za pomaganje žrtvi u predstavljanju njenog svedočenja osobama koje ne moraju biti emocionalno angažovane prema žrtvi (a ovo je jedan od vaših najvažnijih zadataka). Takođe, možete izgubiti objektivnost, što će naneti štetu vašem kredibilitetu, a i celovitosti samog svedočenja.

Takođe je neophodno da postignete balans među potrebama za detaljima i tendencije da utičete na prikaz putem postavljanja vodećih pitanja. Onaj koji intervjuiše mora biti sposoban da napravi razliku između činjenica, glasina i mišljenja. Ovo je bitno za tačnost i valjanost prikupljenih informacija.

Uspostavljanje “sigurne” sredine

Pre nego što obavi intervju, istraživač ljudskih prava takođe će trebati da uspostavi sigurnu okolinu tako što će žrtvu ili svedoka dovesti na mesto gde se on ili ona mogu osećati udobno i slobodno da bez smetnji govore. Pronalaženje takvog mesta u otvorenom romskom naselju može biti teško. U nekim slučajevima, moguće je organizovati upotrebu zatvorene sobe u nekoj kući. U nekim slučajevima, može biti potrebno pozvati žrtvu ili svedoka da svedoči izvan naselja. U krajnjim slučajevima, može se napraviti izolovana okolinu u uglu lokanog kafea, ili, ukoliko je to potrebno, uzeti svedočanstvo za vreme šetnje sa žrtvom ili svedokom.

Pre početka intervjuja za potrebe dokumentacije ljudskih prava, važno je dobiti dozvolu ispitanika. U najboljoj mogućoj meri, objasnite žrtvi svoje razloge za traženje intervjuja ili za opšte preduzimanje dokumentacije. Nastojte da govorite jednostavnim jezikom koji izbegava konceptualne izraze ili izraze otvorene za pogrešnu interpretaciju (kao što su “ljudska prava”, “diskriminacija”, itd.), pre birajući izraze što je moguće bliže životima ljudi koji nisu uključeni u profesionalni rad na ljudskim pravima (“problemi”, “napadi”, itd.).

Intervjuji koji imaju za svrhu dokumentaciju ljudskih prava ne bi nikada trebalo da budu vođeni u grupnim uslovima, iz više razloga. Pre svega, prisutnost drugih može uticati na ispitanike. Na primer, mogu postojati razlozi zašto se određeni ispitanik stidi da govori pred drugim osobama ili izvan sigurnog mesta koje je stvorio istraživač ljudskih prava. Pojedinci mogu govoriti različito ili neodređeno, prilagođavati svedočanstvo ili skrivati mračne detalje ukoliko svedoče u prisustvu

drugih. Tako, istraživači prilikom intervjua mogu propustiti ključne događaje. Takođe, ispitivači mogu postideti svedoke ili žrtve ili ih dovesti u nelagodu ukoliko se svedočanstvo uzima u prisustvu drugih ljudi.

Drugo, veoma je teško sprečiti jake ličnosti da ne prekidaju svedoka ili žrtvu, sugerišu alternativne detalje ili na neki drugi način zamagljuje pristup sećanju žrtve ili svedoka. Ovo izlaže svedočenje opasnosti da postane složena priča, zasnovana ne na pojedinačnom sećanju određenog svedoka, već pre na govorkanju ili uticaju ciljeva drugačijih od utvrđivanja činjenica. Druge ličnosti prisutne tokom intervjua mogu uzurpirati ulogu ispitivača, nemajući za cilj dokumentaciju ljudskih prava, ili su bez jasnog razumevanja odgovornosti preuzetih za vreme istraživanja ljudskih prava. Grupno svedočenje često skreće ka “traču” koji je, kako je već navedeno, zakleti neprijatelj dobre dokumentacije ljudskih prava.

Postoji jedan ili dva izuzetka od pravila da se svedočenje nikada ne bi trebalo uzimati u prisustvu drugih. Na primer, tamo gde su u pitanju ekstremna kršenja ljudskih prava, kao što je slučaj silovanja ili drugih oblika mučenja, žrtva može poželeti da ima pored sebe za vreme intervjua blisku osobu od poverenja kao što je neki srodnik, i ovo može biti važan zahtev kome treba udovoljiti. Kada se razmatra da li dozvoliti prisutvo druge osobe za vreme intervjua, slobodan izbor žrtve treba da bude prva briga. Ukoliko istraživač ljudskih prava odluči da dozvoli jednoj osobi da bude prisutna za vreme intervjua kako bi podržala emotivne potrebe žrtve, ta osoba treba da bude upućena pre intervjua kako bi se osiguralo njeno ćutanje i pasivnost za vreme intervjua da bi intervju ostao u celini poverljiv.

Snimanje intervjua

Ispitivači treba da vode evidenciju svih intervjua. Ovo podrazumeva zabeleške sačinjene za vreme intervjua, ukoliko je tako nešto moguće. Neki istraživači ljudskih prava koriste video ili audio rekordera za vreme intervjua. Korišćenje sredstava tehnologije za dobijanje svedočanstva može biti korisno, a svedočanstvo snimljeno na videu može biti moćan medij ljudskih prava. Međutim, postoji određeni broj opasnosti koje se nameću upotrebom audio ili video rekordera prilikom dokumentacije ljudskih prava. Na prvom mestu, žrtve i svedoci mogu postati samosvesni ili zbunjeni kada se uključi kamera ili kasetofon. Mogu se ukočiti i začutati, a mogu i glumiti ili se unositi u rekorder, ili na neki drugi način previše padati pod uticaj uključenog aparata.

Drugo, ovakvi aparati neumitno su nepouzdati, mogu se polomiti ili prestati da snimaju. Istraživači ljudskih prava koji zavise od aparata mogu, zaviseći samo od mašine koja snima, propustiti da naprave pismene zabeleške. Uopšte, korišćenje opreme za snimanje može prouzrokovati to da istraživači postanu lenji i da propuste da postavljaju ključna pitanja, pojasne nejasne detalje ili propuste važne niti u ispitivanju. Neki istraživači su propustili važne prilike za dokumentaciju zato što su zavisili od audio ili video rekordera ili ubedili sebe da će “srediti detalje kada stignu kući.”

Ukoliko koristite audio ili video rekorder u cilju dokumentovanja kršenja ljudskih prava, nikada nemojte zavisiti u potpunosti od tih aparata; uvek pravite zabeleške za vreme intervjua

---

Ukoliko koristite audio ili video rekorder u cilju dokumentovanja kršenja ljudskih prava, nikada nemojte zavisiti u potpunosti od tih aparata; uvek pravite zabeleške za vreme intervjua, i podsećajte sami sebe na sva relevantna pitanja i odgovarajuće odgovore za vreme intervjua. Uopšte, audio i video rekorderi treba da se koriste samo kao mehanizam podrške napomenama. Najbolje iskustvo sa audio i video rekorderima podrazumeva beleženje detaljnog i pažljivog svedočanstva uz korišćenje prvo samo olovke i papira, a onda kada su sve činjenice i detalji

utvrđeni na zadovoljstvo istraživača, ponavljanje intervjua po drugi put i tada samo koristeći aparat. Ukoliko koristite aparat, a primetite da je žrtva ili svedok zbunjen, samosvestan, da se unosi u kameru ili glumi, ugasite aparat i nastavite samo koristeći olovku i papir.

Zaključivanje intervjua

Nakon završetka intervjua, ispitanik može imati određena očekivanja o tome šta dolazi posle. Deo vašeg posla je da jasno objasnite žrtvi ili svedoku šta nameravate da uradite sa dobijenim informacijama, na primer, tako što ćete reći žrtvi ili svedoku “Nameravam da ovu informaciju objavim na

---

Deo vašeg posla je da jasno objasnite žrtvi ili svedoku šta nameravate da uradite sa dobijenim informacijama

---

engleskom jeziku tako da svet zna Vašu priču,” ili “Nameravam da ovu informaciju objavim na Vašem jeziku.” Ili “Naći ću advokata i vratiti se sa njim, te ćemo podneti zakonsku tužbu“ (očito da ćete to uraditi samo nakon što ste potražili i obezbedili njihovu saglasnost i interes za takav poduhvat). Važno je da se razbiju bilo kakve iluzije koje žrtve mogu imati o tome da ćete

brzo i bezbolno rešiti njihove probleme iz oblasti ljudskih prava. Doista, čak i ako ste sigurni da možete učiniti nešto pozitivno kako bi se ispravila kršenja ljudskih prava u datoj zajednici, mnogo je bolje ne izazivati očekivanja, nego raspirivati nerazumna očekivanja ili ona koja se ne mogu ili se ne bi mogla ispuniti.

Posebno imajte na umu ulogu obećanja. Obećanja mogu biti važna vežba u uspostavljanju poverenja između istraživača i žrtve, ali samo ukoliko se ta obećanja ispunjavaju. Dobra ideja je da se osobama koje se ispituju obeća nešto, ukoliko ste potpuno sigurni da možete to ispuniti. Mogući primeri obećanja u koja neka osoba može biti sigurna da ćete ih ispuniti uključuju obećavanje uzvraćanja posete (po mogućnosti na utvrđen datum), ili obećavanje slanja kopija fotografija ukoliko ste fotografisali. *Nikada* ne obećavajte nešto što niste u mogućnosti da ispunite. Iznad svega, svakome sa kim ste stupili u kontakt dugujete obavezu poštenja i jasnoće. Možete da jasno kažete svakome i svim ispitanim osobama: “Nisam siguran da ću se moći ovamo vratiti, ali obećavam da ću iskoristiti ovaj materijal najviše što je u mojoj moći kako bih poboljšao ovdašnju situaciju.” Ili: “Nisam siguran da li mogu pomoći”, ukoliko je to istina.

**Nije moralno plaćati za
intervjue o ljudskim pravima**

Nije moralno plaćati za intervjuje o ljudskim pravima, a čak je na ivici morala darivati novac ili drugu robu osobi koju ste intervjuisali. Ukoliko osetite jaku dobrotvornu potrebu prema osobi

koju intervjuišete, jedna od mogućnosti je da date donaciju lokalnoj nevladinoj organizaciji koja obezbeđuje pomoć ljudima u zajednici i da eventualno naznačite da je vaša donacija namenjena za pomoć osobi koju intervjuišete. Direktno donacije, međutim, prelaze u “plaćeno žrtvovanje” te ih stoga treba izbegavati.

Imate obavezu da upozorite ispitanika ukoliko smatrate da ga čin vođenja intervjuja može dovesti u opasnost od odmazde. Takođe imate obavezu da jasno objasnite implikacije bilo kakve i svih mogućih upotreba materijala prikupljenog za vreme intervjuja, te da zatražite saglasnost za te upotrebe. Pravo je svakog ispitanika da vam ne dozvoli upotrebu materijala prikupljenog za vreme intervjuja.

Gde god je to moguće, korisno bi bilo dobiti potpisane izjave. Trebalo bi voditi evidenciju sa imenom žrtve/ispitanika i kontakt informacijom, čak i onda kada se to mora držati u tajnosti zbog bezbedonosnih ili ličnih razloga. Ovo je korisno kako bi se održao kontakt sa izvorima ukoliko detalje treba kasnije verifikovati ili ukoliko mogućnost za pravdu postane dostupna kasnije. Pokušajte da ne čekate duže od 24 sata kako biste prepisali detalje svedočenja i, ukoliko je to moguće, pokušajte transkribovati svedočenje istog dana, pošto zabeleške često mogu biti neuredne. Prepišite svedočenje dok su vam detalji intervjuja još uvek sveži u glavi. Takođe, ukoliko se još uvek nalazite u oblasti u vreme dok prepisujete intervju, povedite, ukoliko je potrebno, još jedan naknadni intervju kako biste raščistili poneki detalj.

Povećavanje tačnosti³

Kada obavljate intervju, možete povećati tačnost i pouzdanost putem:

- Upotrebe preciznih pitanja, i jasnog, jednostavnog, i nedvosmislenog jezika;
- Pristupanja iskazu na hronološki način, tako da vam je lakše uočiti i intervenisati u nedoslednim delovima;
- Pregledanja očite nedoslednosti iz različitih uglova, preformulisavanjem svog pitanja, ukoliko je to potrebno – ispitanik može biti zbunjen ili ne razumeti dobro vaše pitanje;
- Razgovora prvenstveno sa žrtvama i/ili svedocima navodnog incidenta. Ukoliko postoji potkrepljujuća dokumentacija, kao što je medicinski izveštaj, ili prepis tužbe uložene kao posledica incidenta, objasnite da potkrepljujuća dokumentacija može doprineti da navodi budu jači, te uvećava raspoložive mogućnosti da se zatraži pravni lek;
- Posmatrajući i beležeći ponašanje i govor tela ispitanika, upitajte se: Da li se ovoj osobi može verovati? U tom kontekstu treba da imate na umu uticaj kulture, roda, te psihičko stanje te osobe.

Posebna razmatranja

Konačno, postoji nekoliko posebnih razmatranja koja treba uzeti u obzir prilikom intervjuisanja. Ova razmatranja služe zaštiti i ispitivača i ispitanika. Neka su izvan dometa ovog priručnika, ali postoje faktori koji zaslužuju razmatranje i od strane ispitivača i od strane organizacije kojoj oni pripadaju. Ovo uključuje informisanu saglasnost, rod i potrebe žrtava. Bitno je balansirati potrebu

---

Bitno je balansirati potrebu za dobijanjem informacije sa potrebama osoba koje su intervjuisane

---

za dobijanjem informacije sa potrebama osoba koje su intervjuisane.⁴ Ovo je posebno važno imati na umu ukoliko se intervjuiše neko ko je prošao kroz traumatično iskustvo kao što je mučenje, silovanje ili seksualni napad druge vrste. Na primer, u slučaju seksualnog napada, možete poželeti da ozbiljno razmotrite mogućnost da ispitivač bude istog pola kao ispitanik, uz

pitanje da li je pojedinac potpuno spreman da svedoči o ovom traumatičnom događaju. Razgovor sa stručnjakom kao što je socijalni radnik ili neki drugi profesionalac, obučen da radi sa žrtvama traume, dobar je način da se pripremite za osetljiva pitanja kada intervjuišete žrte takvih kršenja prava.

Tamo gde su fizičko nasilje i povrede vidljive, može biti korisno za potrebe dokumentacije načiniti fotografski materijal o povredama. Međutim, dokumentacija u ovakvim slučajevima dolazi na drugo mesto, nakon potreba žrtve, i treba da se izvrši tako da fotografisanje povreda nema za posledicu dalje ponižavanje ili traumu. Tamo gde je to moguće, dobra ideja je da se žrtve ohrabre da potraže medicinski tretman, zarad njihovih zdravstvenih interesa, kao i da bi dokumentovale svoje povrede. Neki doktori mogu želeti da naznače u medicinskom protokolu mogući uzrok povrede, kao “modrica verovatno uzrokovana udarcem tupim predmetom”. Ovakvi detalji mogu biti važni u utvrđivanju izvora i porekla fizičkih povreda.

***Informisana saglasnost** podrazumeva obezbeđivanje da je neko, kada se saglasi sa nečim kao što je podnošenje tužbe zvaničnom telu, potpuno informisan, kako o mogućim koristima tako i o negativnim posledicama predloženog toka aktivnosti. Odobrenje ne bi trebalo biti samo informativno nego i slobodno dato. Pojedinci ne smeju biti nagovarani na davanje saglasnosti.*

Omogućavanje delovanja prava: intervjui

Pročitajte sledeći tekst JEDANPUT, a zatim odgovorite na postavljena pitanja.

Prema izveštaju od 8. maja 2002. upućenom *ERRC*-u od strane nevladine organizacije *Human Rights Project (HRP)* sa sedištem u Sofiji, dana 2. februara 2002. godine, oko 2:00 časa ujutru, blizu grada Slivena u istočnoj Bugarskoj, u desnu nogu Stefana Kostova, 27-godišnjeg Roma, pucao je policajac Mihov. Stefan je išao po drva blizu sela, zajedno sa Romenom Ivanovim Borisovim, Angelom Ivanovim Andonovom i mladićem po nadimku "Mirko", svi starosti 15 godina, kada su primetili da im se pešice približava policajac Mihov. *HRP* je prijavio da je policajac Mihov navodno rekao mladićima da se vrate u selo, a kada su se oni okrenuli kako bi se vratili, jedan stariji čovek se pojavio iz kolibe koja se nalazila u blizini puta i rekao policajcu Mihovom da su "mladići kao ovi opljačkali kolibu moga suseda." Tada je policajac Mihov navodno izvukao pištolj i pucao Stefanu u nogu sa razdaljine od otprilike jednog metra. Prema *HRP*, policajac Mihov zatim je otišao dok su trojica mladića odvela Stefana u bolnicu gde je ovaj navodno ostao tri ili četiri dana.

U bolnici je Stefan podvrgnut intenzivnoj rehabilitacijskoj terapiji zbog tri povrede koje je dobio u unutrašnjosti desnog kolena kao posledicu pucnja. U 3:30 popodne dana 2. februara 2002. prema navodima *HRP*, dvojica policijskih inspektora, fotograf i jedan policijski narednik otišli su u bolnicu i odveli tri mladića na mesto pucnjave. Potom su mladići odvedeni u policijsku stanicu gde su navodno bili primorani da potpišu izvesni dokument koji nijedan od njih nije mogao da pročita budući da su svi bili nepismeni. Dana 5. februara 2002. *HRP* je podneo tužbu Kancelariji vojnog tužioca u ime Stefana Kostova. Prema *HRP*, dana 6. marta 2002. Regionalni vojni tužilac odbio je da započne istragu o pucnjavi. Stefan Kostov se nije žalio na odluku.

Sada, ne vraćajući se na kratki prikaz, odgovorite na sledeća pitanja:

1. Kog datuma se dogodio incident?

---

2. Koja su bila imena mladića učesnika u događaju?

---

3. Kako se zvao policajac?

---

4. Koliko su godina imali mladići?

---

5. Koliko daleko se nalazio policajac kada je pucao mladiću u nogu?

---

6. Kog datuma je Human Rights Project podneo tužbu?

Da li ste mogli odgovoriti na sva ova pitanja bez vraćanja na tekst? Da li su svi vaši odgovori bili tačni? Ova vežba imala je za cilj da pokaže kako je važno sačiniti odmah i tačne zabeleške o datom svedočenju. Naše pamćenje nije uvek pouzdano onoliko koliko bismo mi želeli i lako je zaboraviti detalje kada se mnogo činjenica primi za kratko vreme.

Dokumentovanje sistematskih kršenja prava putem statističkih podataka

Statistika može biti korisna u pokazivanju obrazaca diskriminacije (uključujući i posrednu diskriminaciju) i ostalih sistemskih kršenja ljudskih prava. Statistički podaci posebno su vredni za izveštaje specijalista, prezentacije za organe vlasti, a ponekad i za sudski spor. Da bi bili pouzdani,

---

Statistički podaci posebno su vredni za izveštaje specijalista, prezentacije za organe vlasti, a ponekad i za sudski spor

---

podaci moraju biti uvek tačni, te moraju uključiti jasan opis metoda koji su korišćeni u prikupljanju informacije.

Podaci za statistiku mogu se prikupiti na različite načine. Istraživači mogu izaći na mesto interesa i obaviti fizičko brojanje (tj. broj Roma u određenom izbegličkom logoru); zvanični

dokumenti mogu se iskoristiti za uočavanje stopa (tj. koliko je incidentata nasilja bilo dokumentovano kao “zločini iz mržnje” počinjeni od strane policije); ili se mogu razdeliti upitnici kako bi se prikupili lako uporedivi podaci, uključujući i demografska pitanja. Jedan metod može biti prikladniji od drugog za određenu studiju, u zavisnosti od potreba i ciljeva posmatračkog projekta.

Šta je demografija?

Demografija su karakteristike stanovništva (tj. pol, dob, rasa, veroispovest, geografska lokacija, obrazovni nivoi, itd.). Prikupljene informacije stvaraju opšti profil jedne zajednice, pokrajine ili države, naznačavajući populacione trendove.

Kada se jednom prikupi, statistika se može upotrebljavati na više načina. Ona je korisna kao indikator koji meri incidentnost određenih trendova unutar jedne grupe, na primer, dokumentujući meru nedostatka ličnih dokumenata unutar jedne zajednice. ERRC je finansirao jednu analizu u ovu

svrhu u makedonskom gradu Kumanovu 2003. godine, koja je otkrila, između ostalog, da 7% analiziranih Roma nije imalo uverenja o državljanstvu, dok 34% nije imalo pasoš.⁵ Rezultati ove analize dozvolili su ERRC da odredi meru problema koji su bili doživljavani unutar zajednice zbog pitanja ličnih dokumenata te da dalje komentariše nove zakone o državljanstvu koji se direktno odražavaju na ova pitanja.

Druga značajna mogućnost upotrebe statistike je za potrebe poređenja. Vredno je, poređenja radi, pobrinuti se ne samo za statistiku grupe za koju ste najveće zainteresovani, nego i za druge grupe, i/ili za celokupno stanovništvo. Na primer, u izveštaju od strane Instituta za otvoreno društvo (Open Society Institute), organizacije koja nadgleda zaštitu nacionalnih manjina obzirom na procese pristupanja Evropskoj zajednici, pojavila se sledeća informacija: “Široko rasprostranjena diskriminacija protiv Roma u oblasti zapošljavanja nastavlja da bude predmet ozbiljne zabrinutosti. Procene nezaposlenosti među Romima idu od 70% do 90% kada se porede sa državnom stopom od 9%.”⁶ Poređenje Roma sa većinskim stanovništvom u ovom slučaju pokazuje veoma ozbiljnu neproporcionalnost u oblasti zapošljavanja, što može sugerisati da je ovo pitanje jedno iz domena diskriminacije i da svakako zahteva trenutno, hitno delovanje vlade.

Neke organizacije preduzele su značajne studije koristeći metode kao što su “metoda uzorka” u kojima istraživači ne ispituju cele populacije, već samo pažljivo odabrane pojedince ili predstavnike grupe, kako bi sačinili statistiku i dokazali diskriminirajući tretman.

Kompetentno statističko istraživanje je veoma vredno i potrebno je voditi studije u svim zemljama i u mnogim oblastima života – obrazovanju, stanovanju, zapošljavanju, zdravlju i socijalnim uslugama, da nabrojimo samo neke od njih. One mogu biti korisne u dokazivanju diskriminacije na sudu, u obrazlaganju zahteva za boljom politikom vlade i više novca koji bi se potrošio na Rome, kao i u naglašavanju pitanja Roma pred moćnim međunarodnim komitetima, kao što su raznovrsna tela Ujedinjenih nacija i Saveta Evrope. Lokalne organizacije su verovatno najbolja mesta za izvođenje takvih studija. Ukoliko ste zainteresovani za preduzimanje takvih studija, vredi napomenuti sledeće:

Nije istina, kako to tvrde mnogi aktivisti, da “svako poznaje problem, sada nam je potrebna samo akcija”; u mnogim zemljama, pouzdani statistički podaci o pitanjima značajnim za Rome nisu dostupni, na primer u odnosu na (da samo imenujemo nekoliko primera):

- Procenat romske dece koja pohađaju škole i razrede za mentalno hendikepirane ili druge škole lošeg kvaliteta;
- Broj Roma (i neroma) koji žive u kućama koje nisu zakonski registrovane od strane lokalnih vlasti ili nemaju adekvatnu infrastrukturu;
- Broj Roma (i neroma) koji se isteruje iz smeštaja svake godine;
- Broj romske (i neromske) dece koji se svake godine odvodi iz svojih porodica i smešta u državne institucije.

U nekim zemljama, državne vlasti se uzdržavaju od prikupljanja statistike, pa čak i blokiraju pokušaje da se saznaju ovakve informacije. Na primer, prilikom izvođenja istraživanja u Češkoj Republici, ERRC je često bio obaveštavan da vođenje podataka o etnicitetu ili nije sprovedeno ili je nezakonito vođeno. Ljudi koji kažu da ne mogu dati podatke o broju Roma mogu jednostavno pokušavati da vas spreče da saznate da li Romi trpe sistematsku diskriminaciju. Čak i države koje klasifikuju podatke o etnicitetu pojedinca kao “osetljive” i stoga su podložene ograničenjima u korišćenju, u najvećem delu ne održavaju zabrane o uopštavanju podataka o grupama. Ipak, postoji nekoliko zemalja gde doista može biti nezakonito prikupljati i obezbeđivati rasne statistike. Neke države navode kao razlog za eliminaciju statistike zaštitu pojedinca od napada države ili neke druge nezakonite akcije, kako oni smatraju da je to pogodno. Lokalni advokat reći će vam ukoliko u vašoj državi postoje pravna ograničenja.

Da bi statistički podaci bili korisni, istraživanje mora biti dobro sprovedeno. Osim ukoliko ne radite sa profesionalno odabranim statističkim (slučajnim) uzorkom, svi zaključci dobijeni statistikom treba da se odnose samo na određene slučajeve koji su ispitani. Zlatno pravilo je da samo izračunate procenete ukoliko je vaš uzorak veći od petnaest. Manji brojevi mogu biti predstavljeni kao cifre (tj. 10/15). Uvek se osigurajte time što ćete navesti svoju metodologiju u nekom odeljku izveštaja ili publikacije vaše statistike, budući da mnogi zloupotrebljavaju statistiku te je stoga važno biti transparentan.

Uvek se osigurajte time što ćete navesti svoju metodologiju u nekom odeljku izveštaja ili publikacije vaše statistike, budući da mnogi zloupotrebljavaju statistiku te je stoga važno biti transparentan

---

U zavisnosti od veličine vašeg uzorka i količine dobijenih podataka, možete zahtevati pomoć statističara ili sociologa, ili poznavanje kodiranja i statističkog softvera za statističku analizu. Detalji ovih procesa izvan su pažnje ovoga priručnika, te je

nabolje savetovati se sa stručnjakom, konsultovati svoju lokalnu biblioteku ili internet za dalje informacije. Dobro mesto da počnete je Međunarodna asocijacija za zvaničnu statistiku: <http://www.stat.fi/iaos/index.html> ili Statistička jedinica Ujedinjenih nacija: <http://unstats.un.org.unsd>.

Omogućavanje delovanja prava: rad sa statistikom

Kao što je pomenuto gore, transparentnost u prikupljanju statistike veoma je značajna. Manipulacija statistikom etičko je pitanje koje se postavlja prilikom širenja informacije u javnosti. Sledeća informacija pojavila se u izveštaju o zaštiti manjina u Bugarskoj Instituta za otvoreno društvo:

“[...] Bugarske vlasti prikupljaju statistiku o kriminalnoj delatnosti na osnovu etniciteta na svim nivoima krivične procedure sve do osuđivanja, a oni koji su javno dostupni predlažu

utvrđivanje diskriminacije prilikom osuđivanja. Štaviše, mada vlasti tvrde da su podaci o etnicitetu prikupljeni samo uz pristanak optuženika i prema principu samoidentifikacije, u stvari postoji dovoljno dokaza da se zaključi kako je službenik koji sprovodi zakon na kraju i onaj koji određuje etnicitet.

Nedostatak transparentnosti u pogledu prikupljanja zvaničnih etničkih statistika i svrhe za koje su ove statistike korišćene izazvao je zabrinutost kod mnogih vođa građanskog društva u Bugarskoj. Ova situacija može se ispraviti ukoliko bugarske vlasti prikupe takve statistike samo za jasne i javne namene, i samo koristeći transparentnu metodologiju. Beleženje incidentnosti diskriminacije u oblasti krivične pravde (a i u drugim oblastima) mnogi smatraju ... legitimnim razlogom za prikupljanje podataka, obezbeđujući jemstvo kako bi se osiguralo postojanje zaštite slobodnog izbora identiteta.”

Pitanja:

1. Koja su etička pitanja vezana za prikupljanje statističkih podataka?
2. Koja pitanja se pojavljuju u vezi sa određenjem etniciteta putem sprovođenja zakona prilikom prikupljanja podataka?
3. Kako se statistika može zloupotrebiti?
4. Koje garancije bi se mogle postaviti na terenu kako bi se osigurao legitimitet prikupljanja podataka?

“Testiranje” u cilju dokazivanja rasne diskriminacije

Vesna je Romkinja, a ovo je njena priča:⁷

“Videla sam oglas za prodavačicu u izlogu radnje sa tekstilom. Tražili su nekoga u dobi između 18 i 29 godina. Ja imam 19, pa sam ušla i pitala za posao, ali mi je poslovođa rekao da dođem ponovo za dva dana, jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Dolazila sam još dva puta i oba puta su mi rekli isto. Skoro sedam dana kasnije, opet sam otišla do prodavnice. Oglas za posao još je stajao u izlogu. Poslovođa je bio suviše zauzet da bi me primio, ali su mi rekli da su posao već dali nekome.

Nakon što sam izašla iz prodavnice, bila sam toliko uznemirena da sam zamolila prijateljicu neromkinju da ona uđe i pita za posao. Kada je izašla, rekla mi je da su njoj rekli da dođe na razgovor u ponedeljak.”

Kako je izneseno u poglavlju 2, u nekim slučajevima neposredne diskriminacije, može se dogoditi da se ne koristi eksplicitno reč “Rom” ili “Ciganin”, ali je i dalje moguće pokazati da se odigrala diskriminacija.

Kako neko može dokazati da je u ovakvim slučajevima došlo do diskriminacije? Neke organizacije u centralnoj i istočnoj Evropi odnedavno uspešno upotrebljuju tehniku nazvanu “testiranje”. Priča o Vesni oslanja se na praksu “testiranja” kako bi dokazala postojanje rasne diskriminacije. Testiranje podrazumeva slanje pojedinaca ili parova Roma i neroma – osoba koje su u odlikama kao što su odelo, kvalifikacije itd. veoma slične među sobom – da se prijave za posao, stan, uđu u restoran, diskoteku ili mesto zaposlenja za koje postoji sumnja da se u njima redovno vrši diskriminacija protiv Roma. Ukoliko se neromski pojedinac ili par tretiraju drugačije nego romski pojedinac ili par – na primer, ukoliko je neromskom paru omogućen ulaz u diskoteku, ali je od romskog para zahtevano da pokažu člansku kartu da bi im zatim bio uskraćen ulaz – tada detaljno i pažljivo svedočanstvo takozvanih “ispitivača” ili “testera” treba biti zapisano. Ovo svedočenje oblikuje dokaz dela diskriminacije o diskriminatorском činu, i u mnogim državama može biti upotrebljen na sudu.

Nešto obimniji prikaz metoda testiranja opisan je u narednom tekstu:

Testiranje u cilju dokazivanja rasne diskriminacije⁸

Testiranje je tehnika koja se koristi kako bi se prikupio materijal u situacijama gdje postoje tvrdnje o diskriminaciji. Testiranje se uglavnom primenjuje od strane organizacija za građanska prava kako bi se otkrili nezakoniti činovi diskriminacije. Ovo se vrši ukoliko član zaštićene klasne grupe sumnja da postoji nejednak tretman na osnovama njegovog ili njenog nacionalnog porekla, vere, roda, boje njegove ili njene kože, ili drugih karakteristika pokrivenih zakonskim zabranama diskriminacije. Ovaj metod se takođe primenjuje i da premosti postojanje ili meru diskriminacije u zapošljavanju, stanovanju, javnom smeštaju ili, uistinu, bilo kom drugom vidu društvenog života. Postoje dve vrste testiranja: testiranje namenjeno istraživanju, koje se koristi za saslušanja, i testiranje namenjeno sprovođenju, koje koristi rezultate testiranja za pokretanje tužbe ili usaglašavanje sa injunktivnim lekom. Prilikom primene testiranja okrenutog ka sprovođenju, često je odgovarajuće izvoditi ponovljena testiranja u vezi upražnjenog radnog mesta, stana, kafea ili kluba za koje se smatra da odbijaju na rasnoj osnovi. Cilj ponovljenih testiranja je da utvrde prirodu i meru diskriminacije u sprovođenju sudskog spora, prvenstveno da odrede da li su posmatrane različitosti u tretmanu izolovane ili odražavaju obrazac ili praksu diskriminirajućeg ponašanja.

Prilikom testiranja namenjenog ka sprovođenju, tužitelji treba prvo da rasprave slučaj sa tužiocem kako bi se postavila pitanja koja će biti raspravljana putem testiranja. Takođe bi se trebali prikupiti svi materijali koji se tiču preduzeća ili kluba koji se testira, kao što su dozvole, prethodne žalbe protiv preduzeća, kao i zakonski propisi i običajno pravo. Tada počinje selekcija i obuka ispitivača.

Ispitivači su objektivni ustanovljivači činjenica koji, nakon široke obuke, kako u učionici tako i na “terenu” vode testiranje kako bi razotkrili diskriminaciju. Jedno testiranje zahteva dva ispitivača: “zaštićenog ispitivača” i “ispitivača koji vrši poređenje”. Na primer, u slučajevima kada se navodi diskriminacija protiv romske osobe, romska osoba služila bi kao zaštićeni ispitivač, dok bi neromska osoba bila u ulozi ispitivača koji vrši poređenje. U slučaju rodne diskriminacije protiv žena, žena bi bila u statusu zaštićenog testera dok bi muškarac bio u ulozi poredbenog testera. Uopšte, tester bi trebali biti veoma slični. *Glavna* razlika bio bi kvalitet o kome se radi u “testiranju”, na primer, rasa ili nacionalno poreklo ispitivača gde navodno postoji rasna diskriminacija.

Obuka treba da obuhvati praksu testiranja pod budnim nadzorom, orijentaciju o upotrebama rezultata testiranja kako bi se sproveli zakoni o građanskim pravima, te informaciju koja se tiče prirode pravnih procedura u koje ispitivači mogu biti eventualno umešani. Za vreme obuke, ispitivači treba da blisko sarađuju u paru, da se upoznaju i razviju osećaj timskog rada. Ispitivače treba zamoliti da izričito izjave kako prihvataju uloge u projektu kao objektivni utvrdioči činjenica, te da obećaju da će čuvati poverljivost podataka.

Ispitivači izvode svoja testiranja istoga dana, glumeći *bona fide* one koji traže posao ili stan, na primer. U procesu testiranja, partneri tima za testiranje šalju se u blisko povezanim intervalima da traže obaveštenje o poslu, stanu ili dostupnosti određene usluge. Kada vode testiranje, ispitivači treba da budu prikladno obučeni za datu priliku. Ispitujući poslodavce, svaki ispitivač trebalo bi da preduzme akcije koje se mogu porediti sa onima koja preduzima njen ili njegov partner iz para dok prati prirodni tok procesa za prijavljivanja na posao. Na primer, zaštićeni ispitivač će se prvi prijaviti za posao, ili telefonom ili lično. Oblikovanje ponašanja ispitivača prema određenim okolnostima svakog puta prilikom prijavljivanja za posao, održavajući jasnu i potpunu evidenciju iskustva testiranja, i obezbeđujući da svaki ispitivač deluje u skladu sa onim što se može porediti sa njegovim ili njenim partnerom potrebnim kako bi se dobio dokazni materijal za parnicu.

Ispitivači beleže svoja iskustva u formularima zadataka odmah nakon završetka svakog testa. Izveštaj ispunjen od strane svakog ispitivača treba da uključuje informacije o poslu ili dostupnosti smeštaja, proces prijave, termine i uslove, pitanja koja je postavljao ispitivač i informaciju koju je dobrovoljno dao službenik ili poslodavac. Preko odgovora na pitanja u formularu, može se zahtevati da tester podnese detaljan narativni opis iskustava doživljenih za vreme testa.

Formulari u kojima su ispitivači zabeležili svoja iskustva treba da obuhvataju najmanje sledeće: vreme prijavljivanja, informacije koje su zahtevali u svojstvu aplikanta (npr. dužina intervjua, karakteristike intervjua, pitanja koja su se postavljala na intervjuu); tok informacije (npr. informacija je obezbeđena spontano, informacija je trebala biti zahtevana); kako su tretirani u svojstvu aplikanta (npr. dužina vremena za koje moraju čekati, nivo ponuđenog gostoprimstva); način na koji se opisuju poslovi (npr. razgovor o platama i dobitima, dužina zaposlenja, i tako dalje). Tako dobro organizovana testiranja imaju za cilj da ispitaju istančane i diskretne trenutke procesa zapošljavanja ili se mogu koristiti da potvrde ili pobiju optužbe o diskriminaciji koje su podignute protiv poslodavca. Dokaz o konačnoj nepravilnosti – da je jednom ispitivaču ponuđen posao, dok drugom nije – treba da bude dokumentovan koliko je god moguće pažljivo.

Uloga ispitivača nije da određuje da li se diskriminacija pojavila ili ne, već da deluje kao nepristrasni beležnik informacije. Samo koordinator testiranja (organizacija ili advokat) mogu oceniti da li se ili nije odigrao različit tretman. Za vreme testiranja, ispitivač treba da se uzdrži od stavljanja bilo kakvih primedbi o rasi ili etnicitetu u okolini, na radnom mestu ili u klubu koji se ispituje; ispitivači treba da budu posmatrači, beležnici tako da su i njihove zabeleške potpuno i tačno dokumentovane. Takođe bi trebalo da svoja iskustva posebno snime, te ne bi trebalo da između sebe raspravljaju o svojim iskustvima u vreme kada ih dokumentuju. Ni pod kakvim okolnostima i ni sa kim ispitivač ne sme da raspravlja o iskustvu testiranja ili instituciji koju je ispitivao, osim ukoliko je za to ovlašćen od strane koordinatora testiranja ili mu to naloži sud. Ukoliko se utvrdi različit tretman, tada organizacija može podići tužbu protiv počinio- ca.

Testiranje namenjeno sprovođenju može pozvati ispitivače da učestvuju kao tužitelji i kao svedoci u sporu. Ovo navodi na najmanje tri dodatna aspekta izbora ispitivača. Prvo, lična pozadina ispitivača mora biti oslobođena svih poteškoća koje bi mogle umanjiti njihov kredibilitet kao svedoka. Drugo, ispitivači moraju biti dovoljno komunikativni kako bi predstavili njihova iskustva jasno u obliku pisanih izjava svedoka i u usmenom svedočenju. Treće, budući da spor može potrajati i nekoliko godina, ispitivači moraju imati želju da ostanu u kontaktu sa programom testiranja i povremeno se vraćaju kako bi učestvovali u zakonskim procedurama na jedan duži period. [...]

Verifikacija podataka

Bilo da se dokumentuje poseban slučaj neke žrtve kršenja ljudskih prava ili opštije istraživanje stanja ljudskih prava u određenoj zemlji, verifikacija prikupljenih podataka bitan je deo dokumentacije. Obezbeđivanje toga da podaci koje ste prikupili predstavljaju stanje koju opisujete, u svakom slučaju je značajno za vaše korišćenje podataka i reputaciju vaše organizacije.

Pozivanje na lažne navode, bili oni namerni ili ne, može biti krajnje štetno za kredibilitet vaših informacija i vaše organizacije.

Pozivanje na lažne navode, bili oni namerni ili ne, može biti krajnje štetno za kredibilitet vaših informacija i vaše organizacije

---

Iskorišćavanje nekoliko različitih tehnika dokumentacije opisanih ranije korisno je prilikom verifikacije podataka i obezbeđuje istraživanje sa jakim osnovom za buduće zahteve prilikom analiziranja dobijenih podataka. Često će se ove aktivnosti dopunjavati i pomagati posmatraču da stekne potpuniju i tačniju sliku. Moguće je istovremeno vršiti posmatranja i držati intervjue. Osiguravanje visokog nivoa detalja i izbegavanje proizvoljnih tvrdnji doprinosi kvalitetu i verodostojnosti izveštaja koji će biti razvijen.

Za vreme procesa verifikacije potrebno je uočiti sve propuste u informacijama i usmeriti se na protivrečnosti činjenica u samoj fazi istrage i dokumentacije. Intervjui koji su snimljeni treba da budu zapisani. Potrebno je potražiti potkrepljivanje podataka ukoliko ono nije prisutno u dokumentaciji. Bilo kakve protivrečnosti koje se otkriju treba da se razrade. Protivrečnost u podacima ne znači obavezno da nešto nije istinito, već može biti posledica lošeg tumačenja ili lošeg razumevanja između istraživača i njegovog izvora.

Kako biste podržali i verifikovali svoj slučaj, pokušajte da dobijete što je više moguće pouzdanog dokaznog materijala. Objektivan materijal je uverljiv i često se zahteva ukoliko nameravate da preduzmete dalje aktivnosti – posebno sudski spor. Primeri vrsta dokaznog materijala uključuju policijske izveštaje, lekarska uverenja, izveštaje “stručnjaka” i izveštaje domaćih i međunarodnih institucija. Ovo niukom slučaju nije konačan spisak.

Analiza informacija

Analiziranje informacija završni je korak u dokumentaciji ljudskih prava pre sastavljanja izveštaja. Kada se jednom podaci prikupe i verifikuju, počinje njihova analiza. Kao što je rađeno ranije tokom procesa, korisno bi bilo još jednom dobro razmisliti o aktivnostima koje će u budućnosti biti preduzete sa prikupljenim informacijama. Koji su podaci najkorisniji? Kako će biti korišćeni za budući spor/zastupanje/političke svrhe? Kako će podaci biti predstavljeni u izveštaju?

Nakon što su ova pitanja ponovo razmotrena, moguće je nastaviti sa analitičkim procesom. Bilo koji i svi kvantitativni neobrađeni podaci dobijeni putem posmatranja treba da se obrade u statistici relevantnoj za stvaranje izveštaja. U zavisnosti od količine prikupljenih podataka, ovo može, ali i ne mora, zahtevati pomoć sociologa statističara.

Dobijeni podaci treba da se uporede sa državnim zakonima kao i sa međunarodnim sporazumima i ugovorima ratifikovanim od strane države.

Dobijeni podaci treba da se uporede sa državnim zakonima kao i sa međunarodnim sporazumima i ugovorima ratifikovanim od strane države. Da li dokumentacija naznačava povrede ljudskih prava kao što je sistemska diskriminacija? Posmatrači treba da uoče obrasce povreda ljudskih prava i, ukoliko je to moguće, uzroke tih povreda. Konačno, analitički proces dozvoljava podnošenje preporuka od strane posmatrača, zasnovane na informacijama koje je ona ili on prikupio.

Omogućavanje delovanja prava: dokumentovanje povreda ljudskih prava

Kada razmatrate narednu situaciju, molimo vas da razmislite o sledećim pitanjima:

1. Koje vrste informacija treba da ispituju posmatrači pre nego što krenu sa utvrđivanjem činjenica?
2. Kako biste postupili u slučaju doleopisanog slučaja na terenu? Koje metode možete upotrebiti u toj situaciji? Koje su vrste stvari na koje trebe da obratite pažnju?
3. Kako biste sproveli utvrđivanje činjenica po povratku sa terena?

Sada razmotrite situaciju:

Vaša organizacija u poslednjih nekoliko godina radi na pitanjima prava Roma u vašoj zemlji. U poslednje vreme, NVO obavlja posmatranje medija, pregleda optužbe za kršenje ljudskih prava i posmatra situaciju ljudskih prava Roma u nekoliko zajednica.

Tokom rada, na svetlo dana izašlo je to da ogroman broj dece dece školskog uzrasta iz ovih zajednica (kao i prethodno njihovih roditelja) pohađa pomoćne “specijalne škole” za “mentalno retardiranu” decu. Mnogi obrazovni radnici u praksi čak smatraju da su škole za decu sa specijalnim potrebama u stvari škole za Rome. Romska deca se u takve škole ili upisuju direktno, ili se prebacuju nakon što su započeli obrazovanje u osnovnoj školi. Tu se često smeštaju prema mišljenju školskog psihologa koje je pak zasnovano na testovima oblikovanim prema kulturnim predrasudama. Kaže se da ovi učenici poseduju “intelektualne nedostatke, takve da ne mogu biti uspešno obrazovani u osnovnim školama niti u osnovnim školama za decu sa posebnim potrebama.”⁹

Roditelji Romi sa kojima razgovarate informišu vas da jesu ili nisu bili konsultovani, ili da su bili prisiljeni da potpišu formulare koji njihovu decu smeštaju u specijalne škole. U specijalnim školama deci se ne nudi obrazovanje prema standardu normalne osnovne škole, a mogućnosti za dalje učenje su krajnje ograničene i ovim učenicima nije moguć upis u klasične srednje škole. Nakon posete nekolicini ovih institucija, odmah je jasno da je ogromna većina učenika romskog porekla.

Slučaj Ostrava

Goreopisana situacija u grubim crtama predstavlja uslove koje je ERRC otkrio prilikom obavljanja dokumentacije ljudskih prava i opšteg istraživanja u Češkoj Republici 1997. godine. Prema preliminarno prikupljenim informacijama, posmatrači ERRC-a, zajedno sa lokalnim organizacijama Roma, započeli su posebnu istragu o položaju romske dece u češkom obrazovnom sistemu.

Veliki deo istraživanja obavljen je u istočnom češkom gradu Ostravi. Vođeno je mnogo razgovora sa učiteljima, direktorima škola, učenicima i roditeljima. ERRC je koristio pažljivo istraživanje da pokaže uticaj nejednakosti: računali su se brojevi romske i neromske dece u svim osnovnim školama u školskom okrugu Ostrave. Mapa koja je nastala iz toga – pokazujući da je istina ono što mnogi kažu, ali mali broj njih ima dokumente da to potvrdi – pokazala je grad dramatično podeljen prema etničkim granicama, sa većinom romske dece koja pohađa škole koje će završiti bez znanja neophodnih da im omoguće učešće na berzi rada, zaradu pristojne plate i vođenje dostojanstvenog života. Dalje istraživanje ERRC-a sprovedeno u celoj Češkoj Republici obelodanilo je da je situacija slična u celoj zemlji.

Svedočenja su zapisana, i analizirani češki zakoni i obrazovna politika, a posebno oni koji se odnose na pomoćne specijalne škole. Obrasci zloupotrebe i nemara od strane obrazovnih radnika obelodanjeni su tokom istraživanja. Izveštaj objavljen 1999. koji je proizašao iz toga pokazao je to da je više od polovine romske populacije školske dobi pohađalo škole za decu sa specijalnim potrebama, te da su više od polovine ukupne populacije u takvim školama bili Romi. Na osnovu statističke analize, otkriveno je i to da je svako romsko dete imalo 27 puta više šanse od neromskog deteta da bude smešteno u pomoćnu specijalnu školu. Mnoga romska deca koja nisu pohađala škole za mentalno retardiranu decu bila su okupljena u nekolicini osnovnih škola u određenim predgrađima Ostrave; preko 30 od 70 “normalnih” škola u Ostravi bile su “sve bele” – tj. u njima nije bilo nijednog romskog učenika.

Uz to, ERRC je dokumentovao izvestan broj specifičnih pojedinačnih slučajeva povreda ili uznemiravanja, uključujući neke slučajeve nasilja izvršene od strane rasističke omladine skinhedsa i neke slučajeve fizičkog nasilja ili uznemiravanja od strane učitelja ili drugih školskih vlasti.

Ova informacija, zajedno sa nekoliko drugih zabrinjavajućih statistika pružila je osnov za ulaganje zakonske tužbe češkim sudovima koje je preduzela jedna grupa romske dece iz Ostrave, potpomoguta lokalnim advokatom i ERRC, kako bi se preispitala njihova segregacija u specijalne škole.

Da rezimiramo

Dokumentacija je krajnje važan element aktivnosti u oblasti ljudskih prava, te stoga treba biti preduzimana sa velikom pažnjom i trudom. Ukoliko se prate određena uputstva, dokumentacija ljudskih prava može dati krajnje produktivne rezultate, obrazujući konačno osnov za politiku zasnovanu na ljudskim pravima, promene u praksi, poboljšanja lokalnih stanja i uopšteno podizanje svesti o ovom pitanju.

Koristite narednu vežbu kako biste razvili moguću misiju posmatranja ili utvrđivanja činjenica.¹⁰

a) Odredite **precizan fokus**.

• Koji je cilj vašeg istraživanja?	
------------------------------------	--

b) Utvrdite **jasne kriterije**.

• Koje kriterije ćete koristiti kako biste utvrdili pouzdanost informacija koje ste prikupili?	
--	--

c) Uočite **izvore informacije**.

• Ko su žrtve?	
• Ko su navodni počinioci?	
• Ko su svedoci?	
- oni koji su videli događaj	
• Ko može pomoći da se utvrde dodatni izvori informacija?	

d) Identifikujte **pisani i dokumentarni dokazni materijal**.

• Koji dokumentarni materijal vam je na raspolaganju kako biste dodatno potpomogli vašu istragu?	
• Da li su informacije pouzdane?	

e) Izvršite **pregled na licu mesta.**

• Šta je potrebno uraditi <i>pre</i> posete mestu?	
• Šta je potrebno uraditi <i>za vreme</i> posete mestu?	
• Šta je potrebno uraditi <i>nakon</i> posete?	
• Ko može pomoći prilikom pregleda?	

f) Odredite **nivo zahtevanog dokaza.**

• Koji je nivo dokaza dovoljan da bi se došlo do razumno utemeljenih zaključaka?	
• Koji faktori imaju uticaj na utvrđivanje nivoa dokaza?	

g) **Potvrđivanje**

• Kako ćete proveriti informacije koje ste prikupili?	
---	--

h) **Standardi poštovanja ljudskih prava**

• Koje standarde poštovanja ljudskih prava ćete primeniti u odnosu na slučaj ili pitanje koje dokumentujete?	
--	--

Napomene:

- 1   Preuzeto iz: *Training Manual on Human Rights Monitoring, Professional Training Series No. 7* (Priručnik za posmatranje ljudskih prava, Serija profesionalna obuka br. 7) (2001) Njujork i Ženeva: Ujedinjene nacije i Canadian Human Rights Foundation. *Human Rights Monitoring and Advocacy Workshop* (Radionica o posmatranju ljudskih prava i njihovom zastupanju) (2002) Džakarta.
- 2   Preuzeto iz: COHRE, ERRC i Fondacija Milan Šimečka, *Defending Roma Housing Rights in Slovakia*. Bratislava, 2004, str. 77.
- 3   Preuzeto iz: Camille Giffard. *The Torture Reporting Handbook* (Priručnik za izveštavanje o mučenju) (2000) Kolčester, Velika Britanija: Human Rights Center, University of Essex, 2000, str. 32.
- 4   Ibid., str. 43.
- 5   “Profile of One Community: A Personal Document Survey among the Romani Population of Kumanovo, Macedonia (Profil jedne zajednice: istraživanje o ličnim ispravama među romskom populacijom u Kumanovu, Makedonija)” *Roma Rights* No. 3, 2003. Za više detalja, vidi: http://www.errc.org/rr_nr3_2003/noteb3.shtml.
- 6   Open Society Institute. *Minority Protection in Bulgaria* (Zaštita manjina u Bugarskoj). Budimpešta, 2001. Dostupno na adresi: http://www.eumap.org/reports/content/10/100/minority_bulgaria.pdf.
- 7   Preuzeto iz: *Understand the Law* (Razumi zakon), The Citizenship Foundation, 1995, str. 16. Takođe vidi: The Human Rights Education Library, na adresi: http://www.hrea.org/erc/Library/First_Steps/part4_eng.html.
- 8   Odlomak iz Alemu, Fitsum. “Testing to Prove Racial Discrimination (Testiranje u cilju dokazivanja rasne diskriminacije)” in *Roma Rights* No. 3, 2000. Budimpešta: European Roma Rights Center, 2000. Za dokument u celini, vidi: http://www.errc.org/rr_nr3_2000/legal_defence.shtml.
- 9   European Roma Rights Center, *A Special Remedy: Roma and Schools for the Mentally Handicapped in the Czech Republic* (Poseban lek: Romi i škole za mentalno retardirane u Češkoj Republici). Budimpešta, 1999, str. 31.
- 10   Preuzeto iz: COHRE, ERRC i Fondacija Milan Šimečka. *Defending Roma Housing Rights in Slovakia*. Bratislava, 2004, str. 84.

Deo B
Obezbeđivanje delovanja prava

Poglavlje 6.

**Izveštavanje: iznošenje reči
na videlo**

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

6. IZVEŠTAVANJE: IZNOŠENJE REČI NA VIDELO

Uvod

Ovo poglavlje raspravlja o izveštavanju o kršenjima ljudskih prava. Potrebno ga je razumeti kao pregled, a ne kao opširno uputstvo za izveštavanje. U njemu će se raspravljati o značaju izveštavanja, nekim bitnim elementima koji treba da budu sadržani u izveštaju i etičkim obzirima koje treba imati prilikom izveštavanja. Na početku, međutim, potrebno je primetiti da, uopšteno, postoje dve vrste izveštaja: oni koji su namenjeni javnom mnjenju i oni koji su namenjeni vlastima (tj. vladama i međunarodnim ili regionalnim upravnim organizacijama). Prvospomenuti dominiraju raspravom u ovom poglavlju, dok će se drugospomenuti uzeti u obzir na određeniji način u narednom poglavlju koje govori o zastupanju ljudskih prava.

Značaj izveštavanja

Izveštavanje o ljudskim pravima veoma je važno za NVO i aktiviste koji traže priliku da izvrše pravi uticaj. Izveštavamo da bismo podigli javnu svest o kršenjima ljudskih prava i obrascima njihovih povreda, te sačinili preporuke kako bi se zaustavile povrede ljudskog dostojanstva. Kao što se raspravljalo u prethodnom poglavlju, dokumentacija ljudskih prava se ne radi samo kako bi se steklo saznanje za naše lične potrebe, već da bi se obezbedila pouzdana informacija o slučajevima i obrascima zlouporebe ljudskih prava, te se tako mogla preduzeti aktivnost usmerena na zaustavljanje povreda ljudskog dostojanstva. To je aktivnost koja se obavlja u javnom interesu. Povećanje svesti o povredama ljudskih prava unutar nečije zajednice, zemlje i/ili na međunarodnom planu potiče akciju koja može dovesti do promene. Ovo zahteva širenje informacija prikupljenih i analiziranih putem istraživanja i dokumentacije ljudskih prava.

Izveštavamo da bismo podigli javnu svest o kršenjima ljudskih prava i obrascima njihovih povreda, te sačinili preporuke kako bi se zaustavile povrede ljudskog dostojanstva.

Izveštavanje pomaže i da se utvrde obrasci kršenja prava. Bez obzira na to da li je vaš cilj usmeravanje pažnje medija na nasilje koje je do tada bilo neprimećeno na javnom planu uz pomoć izveštavanja kao mehanizma posramljivanja određene vlade ili institucije zbog lošeg stanja u oblasti ljudskih prava, ili je vaš cilj obezbeđivanje najnovije slike dobro dokumentovanog pitanja za nacionalna ili međunarodna vladajuća tela, vi podižete svest o ljudskim pravima kao i javnu samosvest. Informacija koja je objavljena putem izveštavanja može biti značajna za žrtve kršenja ljudskih prava, tužitelje u sporovima o ljudskim pravima, nacionalna tela, međuvladine organizacije, građane, građansko društvo i mnoge druge.

Glavni cilj uspešnog izveštavanja je da se na pozitivan način utiče na situaciju koju želite da popravite. Ovo se čini putem podizanja svesti, ali takođe i putem obezbeđivanja mogućih rešenja i preporuka o problemima naznačenim u izveštaju. Kao stručnjaci u svom polju, aktivisti u oblasti ljudskih prava i NVO nalaze se u položaju da ne samo obezbeđuju kritiku kršenja ljudskih prava, nego i da igraju konstruktivnu ulogu prema vladajućim telima. Vlade sklone kršenjima prava, osramočene u očima njihovih sopstvenih građana, mogu biti prilično otvorene prema politici preporuka.

Drugi značajan rezultat izveštavanja (mada posredan u svojoj prirodi) je verodostojnost koju dobar izveštaj daje prema Vašoj organizaciji. Razvijanje ugleda uspešnog i pronicljivog izveštavanja doprinosi pažnji koju će budući izveštaji, a tako i Vaša pitanja, zadobiti. Uspešno izveštavanje može privući saveznike korisne za izgradnju koalicija, a može i pomoći u izgradnji kredibiliteta za ostale aktivnosti koje Vaša organizacija može preduzimati. Dobro izveštavanje gradi dobro ime. Međutim, tačno je i suprotno. Loše i netačno izveštavanje oštetiće Vaš kredibilitet i nepovoljno uticati na vaše buduće ambicije.

Saveti za za dobro izveštavanje

- ✓ Počnite dok je sveže! Počnite, ukoliko je moguće, odmah nakon završetka dokumentacije,
- ✓ Upoznajte svoj auditorij,
- ✓ Budite objektivni,
- ✓ Učinite izveštaj zanimljivim,
- ✓ Pustite činjenice da govore za sebe – ne budite senzacionalni, emotivni ili dramatični,
- ✓ Poredite vaš izveštaj sa drugima,
- ✓ Zaštitite izvore vaših informacija,
- ✓ Budite sažeti – ne prelazite granice!
- ✓ Budite određeni – koja se prava povređuju? Pod kojim domaćim/međunarodnim zakonima?
- ✓ Utvrdite obrasce i dajte preporuke,
- ✓ Proverite, dvaput proverite, triput proverite! Ukoliko niste sigurni, izostavite!!

Uspešno izveštavanje

Budući da su izveštaji namenjeni raznovrsnim i različim čitaocima, postoji takođe i raznovrsnost načina izveštavanja. Do vremena kada ste stigli u fazu izveštavanja trebalo bi da ste već odredili najproduktivnija i najdelotvornija sredstva za saopštavanje svojih ideja. Da li sa rezultatima svoje

misije utvrđivanja činjenica nameravate pristupiti nekoj instituciji ili zvaničniku vlade? Da li će ta informacija biti korišćena kao dokazni materijal u pravnom postupku? Da li tražite široku nacionalnu pažnju ili međunarodno izlaganje povrede? Ukoliko nameravate da preduzmete ovakve aktivnosti, da li ste pomislili na to kako ćete delovati u pogledu strategije i u kom vremenskom okviru ćete delovati? Takođe se nadamo da ste odredili i to da li činite zemaljski izveštaj koji osvetljava mandat vaše organizacije ili, možda, izveštaj koji će se usmeriti na određeno tematsko pitanje.

Prilikom razvijanja formata i pisanja svog izveštaja, važno je da imate na umu auditorij kome nameravate da se obratite. Ovo će obezbediti to da ćete uključiti najrelevantniju informaciju i koristiti jezik koji je prigodan za vašeg čitaoca. Na primer, Helsinška fondacija ističe da, kada se upućuje molba vlastima “lako pamtljivi slogani koje političari mogu lako prepoznati kao njihove sopstvene” mogu biti značajan dodatak vašem stilu izveštavanja.¹ Političari drže do jasnih i kratkih izjava koje oni mogu izvući za svoje političke i retoričke ciljeve. Navoditi pojedinačne slučajeve i biti jasan o tome koja su domaća i/ili međunarodna prava povređena – dobra je ideja za svako izveštavanje. Takođe je važno da se, kada se podnose izveštaji pojedinačnim političarima ili vladinim institucijama, kritika ne izražava emotivnim jezikom kako se ne bi podstaklo odbijanje ili zanemarivanje vašeg izveštaja. Budite odvažni i kritični, ali ne raspaljivi. Kritičnost je od vrednosti kao i preporuke za poboljšanje kritikovane situacije.

NVO izveštaji o sistemskim ili široko rasprostranjenim povredama ljudskih prava protiv određene grupe ljudi često se koriste kao pravni dokaz. Izveštaji mogu ukazati na pojedinačne slučajeve jednako kao i na obrasce povreda ljudskih prava koji otežavaju državama dokazivanje nepoznavanja problema i tako stvaraju podršku u sudskim procesima. Dokazni materijal stoga mora biti objektiv i konsistentan, bez senzacionalnog ili emotivnog jezika. Težina koju izveštaj nosi zavisiće, u izvesnoj meri, od ugleda NVO koja ga je sačinila – održavanje objektivnosti i kredibiliteta od velikog je značaja.

Konačno, stvaranje izveštaja namenjenog opštoj javnosti ili medijima je prilično drugačije od izveštavanja vladama ili međuvladinim telima. Ovi izveštaji su često manje formalni od onih namenjenih vladajućim telima ili sličnim institucijama. Izveštavanje za medije može se sastojati od naslova ili pojedinačnih slučajeva izvučenih iz godišnjih zemaljskih/tematskih izveštaja, ili onih namenjenih nacionalnim ili međunarodnim vladajućim telima. Ovaj auditorij najviše je zainteresovan za “konkretnu slučajeve povreda ljudskih prava ili istinski šokantne brojke.”² Da ponovimo, važno je biti jasan i sažet, koristiti jednostavan jezik koji je oslobođen upotrebe žargona. Ovi izveštaji sačinjavaju se češće i mnogo lakše nego drugi izveštaji. Umesto dugačkog dokumenta ovaj izveštaj može biti odštampan i sastojati se od jedne ili dve stranice. Kao u svakom izveštavanju, i dalje je apsolutno bitno osigurati tačnost i pouzdanost. O ovim i drugim načinima izveštavanja raspravlja se u narednom poglavlju.

I dalje je apsolutno bitno osigurati tačnost i pouzdanost

Različite vrste izveštavanja

Postoje različiti načini da se čuje reč o vašem pitanju. Onaj koji ćete odabrati odslikaće ishod ili rezultate koje želite da izazovete činom izveštavanja. Vaš izveštaj može biti dokument koji stoji sam za sebe, ili je deo trenutnog ili budućeg plana o aktivnosti zastupanja ili se, pak, koristi u svrhu obrazovanja o ljudskim pravima. Ovo što sledi je uputa za neke od najuobičajenijih metoda izveštavanja korišćenih od strane NVO.

Saopštenja za štampu

Ovo je jedan od najuobičajenijih metoda izveštavanja na koji se oslanjaju NVO. Mediji mogu biti neverovatno efektno i korisno oružje. To podrazumeva štampu, radio, televiziju i internet.

Negovanje dobrih odnosa sa predstavnicima medija, uključujući novinare i urednike, može biti značajano ulaganje za efektno izveštavanje. Saopštenja za štampu stoga treba da budu jasna, sažeta i laka za razumevanje predstavnicima štampe koji nisu neophodno stručnjaci za pitanja o kojima je reč. Budite tačni i dozvolite činjenicama da govore za sebe. Dramatičan i raspaljiv jezik zaprljaće kredibilitnost i objektivnost vaše informacije. Ne zaboravite da ponudite kontakt informacije i mogućnosti za intervju e i dodatne informacije ukoliko se one kasnije zahtevaju. Dobar primer saopštenja za štampu može se naći ispod.

**Tužba Evropskog centra za prava Roma protiv Italije
prema Revidiranoj socijalnoj povelji:
sistematske povrede osnovnih prava Roma na odgovarajući smeštaj**

Dana 21. juna 2004, Budimpešta, Mađarska; Strazbur, Francuska. Evropski centar za prava Roma (European Roma Rights Center) podneo je danas kolektivnu tužbu prema Revidiranoj Evropskoj socijalnoj povelji protiv Italije za konstantne i sistematske povrede osnovnih prava Roma na adekvatan smeštaj.

Kolektivna tužba ERRC navodi da je, kao rezultat izgradnje i održavanja, u politici i praksi, ispodstandardnih i rasno segregirajućih logora za Rome, kao i u svetlu politike i prakse prisilnog iseljavanja Roma, pretnji prisilnim iseljavanjem Roma, sistematskim uništenjem imovine koja pripada Romima i sistematskim napadima na romska prebivališta bez obaveznog poštovanja obaveza Italije prema međunarodnom pravu, Italija povredila član 31 Revidirane Evropske socijalne povelje (pravo na adekvatan smeštaj), uzeto zajedno sa članom E Revidirane povelje koji zabranjuje diskriminaciju.

U svojoj praksi, italijanske vlasti rasno segregiraju Rome. Stav italijanske vlade prema Romima i javnom smeštaju podupire i uverenje da su Romi “nomadi”. Kasnih osamdesetih i ranih devedesetih, deset od dvadeset regiona u Italiji usvojilo je zakone koji imaju za cilj “zaštitu nomadskih kultura” putem izgradnje odvojenih logora. Ne postoji nikakva delotvorna aktivnost na nacionalnom ili bilo kom drugom nivou za borbu protiv razvoja takvih segregirajućih programa. Odvojen smeštaj Roma u Italiji je gotovo nepromenjen standard i na izvesnom broju lokaliteta uslovi su toliko loši da predstavljaju rizik po javno zdravlje.

Uz to, ERRC dokumentacija i posmatranje ljudskih prava u Italiji, preduzeti nezavisno, kao i u konsultaciji sa partnerskim organizacijama, naznačavaju da se Romi ponovljeno i sistematski potčinjavaju prisilnom iseljenju iz smeštaja, da na opštem planu ne postoje osnovne proceduralne garancije i alternativni smeštaj prilikom povreda međunarodnog prava.

ERRC kolektivna tužba protiv Italije takođe uverava Evropski komitet za socijalna prava – telo sa zadatkom da nadgleda pitanja koja se postavljaju prema Evropskoj socijalnoj povelji i Revidiranoj povelji – da tamo gde se to tiče Roma, italijanske vlasti ne preduzimaju efektivne mere “kako bi sprečile i umanjile beskućništvo ka njegovom postepenom iskorenjavanju” kako se to zahteva prema članu 31(2) Revidirane povelje. Kolektivna tužba ERRC takođe navodi da italijanske vlasti nisu preduzele adekvatne mere kako bi kompenzirale neproporcionalno isključenje Roma iz socijalnog smeštaja, te da čak nisu preduzete nikakve mere da se adekvatno dokumentuje stepen isključenja Roma iz socijalnog smeštaja.

Tužba je rezultat blizu četiri godine rada koji je usledio nakon objavljivanja zemaljskog izveštaja ERRC-a “Zemlja logora: Rasna segregacija Roma u Italiji (Campland: Racial Segregation of Roma in Italy)” 2000. godine.

Ceo tekst kolektivne tužbe ERRC protiv Italije dostupan je na internetu na adresi: http://www.errc.org/Advocacyletters_index.php.

Za dalje informacije o kolektivnoj tužbi ERRC protiv Italije, kontaktirajte Taru Bedard, istraživačicu ERRC, na adresi: tara@errc.org ili (+36 1) 41 32 200.

Peticije i pisma zabrinutosti³

Drugi oblik izveštavanja je pisanje peticija ili pisama vladinim telima na lokalnom, državnom ili nacionalnom nivou. Odgovarajući predstavnici vlasti kao što su članovi parlamenta ili lokalni zvaničnici mogu skrenuti pažnju vlade na izvesni problem i možda čak imati moć da preduzmu određene akcije. Ove akcije dobro su istražene, te su razvijeni dokumenti koji imaju za cilj da stignu do onih koji utvrđuju politiku a koje želite da obavestite o vašem pitanju i ubedite da preduzmu akciju. Peticija može zahtevati sastanak sa adresatom kako biste dalje raspravljali o rešenjima određenih pitanja.

Slično, pisma koja pozivaju na hitno delovanje namenjena su onima koji određuju politiku, liderima ili onima koji su na mestima moći u vezi sa vašim pitanjem. Pisma koja pozivaju na hitno delovanje imaju za cilj brzu, trenutnu aktivnost za račun žrtava kršenja ljudskih prava koje se suočavaju sa neminovnom pretnjom.

Pre nego što napišete svoju peticiju ili pismo, odlučite o tome ko je najpogodnija osoba ili kancelarija kojoj ćete se obratiti. Saznajte ko je odgovoran za dato pitanje. Takođe, razmotrite svaki korak koji je već preduzet. Na primer, ukoliko ste se već obratili nekom lokalnom advokatu, a bez uspeha, želećete da idete na viši nivo. Kada zahtevate delovanje, budite svesni onoga što se nalazi u adresatovoj moći da učini. Nemojte postavljati nerazumne ili nerealne zahteve, već budite jasni o onome što zahtevate.

U nekim periodima, kao što je vreme državnih ili lokalnih izbora, pisma mogu nositi više težine ili efekta nego inače

---

Ukoliko planirate kampanju pisanja pisama, važan detalj koji treba imati na umu je vreme. U nekim periodima, kao što je vreme državnih ili lokalnih izbora, pisma mogu nositi više težine ili efekta nego inače. Koristite takve događaje u svoju korist za peticije ili kampanje pisanja pisama.

Nakon što ste se predstavili, odmah pređite na glavnu tačku u tekstu svog pisma ili peticije. Duge peticije ili pisma koja zaobilaze pitanje verovatno neće imati nikakvog uticaja i najverovatnije će završiti u korpi za smeće. Pravite specifične reference na relevantne dokumente ili strategije. Koristite relevantnu i pouzdanu statistiku ukoliko je takva dostupna i uključite reference o njenom izvoru. Ovo će onome ko čita staviti do znanja da posedujete znanje, te da imate ozbiljne namere u vezi sa vašim pitanjem. Uvek tražite pisani odgovor. Na taj način znaćete da je vaše pismo ili peticija zapaženo, te vam to može pomoći kasnije ukoliko je potrebna dodatna akcija da bi se razrešilo vaše pitanje.

Gde god je to moguće, pripremite i koristite šablonska pisma kako biste uštedeli vreme, te uvek štampajte na papiru koji ima zaglavlje vaše organizacije. Koristite elektronsku poštu kako biste pisma uručili svim zainteresovanim stranama, koje ih takođe mogu dalje lako prosledivati. Takođe, možete slati peticije elektronskim putem kako biste prikupili što je više moguće potpisa pre nego što ih otpošaljete na svoj cilj.

Bilteni i časopisi

Bilteni i časopisi mogu biti veoma efektivan način podizanja svesti i komunikacije sa simpatizerima vaše organizacije i zajednicom. Ovaj metod izveštavanja je dobar za iznošenje informacije širem, već namenjenom auditoriju, podizanju svesti i otvaranju rasprave. Kao dodatak izveštavanju vesti, ovaj format omogućava članke i ostale priloge.

Mada je koristan kao sredstvo, ovaj tip izveštavanja ima i svoja ograničenja. Časopisi zahtevaju mnogo pripreme i mogu biti prilično skupi za pravljenje. Manje skupa alternativa je da se stvori elektronski bilten. Dobar primer za ovo je sedmični izveštaj koji sačinjava mađarski *Romski prescentar (RSK)*.⁴ Korišćenje elektronskog formata omogućava niskobudžetnu proizvodnju i laku distribuciju ali je ograničen na primaocce koji imaju elektronsku poštu i internet.

Zemaljska/tematska publikacija

Ukoliko vaša organizacija troši mnogo vremena i energije na specifične teme ili oblast istraživanja, možda ćete poželeti da ove informacije sastavite u jednostavnu i razumljivu publikaciju. Zemaljska ili tematska publikacija je korisno sredstvo za predstavljanje informacija koje su prikupljane u jednom vremenskom periodu kada objektivna analiza i obrasci kršenja prava mogu biti lako predstavljeni u obliku eseja ili rasprave.

Ovi dokumenti često zahtevaju dosta pripreme, ali rezultat je uglavnom vredan toga. Monografija može biti korisna kao izvor pokazivanja rada vaše organizacije, korišćena u svrhu obrazovanja o ljudskim pravima ili dostavljena kao dodatna dokumentacija za tužbe i izveštaje vladajućim vlastima, stvarajući slučaj za delovanje.

Za lobiranje ili za važne događaje i konferencije ponekad se kao izvor takođe mogu koristiti manje publikacije. Sledeći odeljak pregled je karakteristika koje se obično nalaze u takvim publikacijama.

Izveštaji iz senke

Podnošenje onog što se naziva "izveštaji iz senke" ili alternativni izveštaji međunarodnim upravnim telima će uzeti izvestan deo sledećeg poglavlja. Ovi izveštaji podnose se za vreme procesa proveravanja koga preduzimaju ugovorno-zasnovani mehanizmi za države koje su ratifikovale ugovor o kome je reč. Neka država se uopšteno proverava svake četiri godine kako bi se utvrdilo da li ispunjava ratifikovani ugovor. Za vreme ovoga procesa države podnose izveštaj, nešto kao samoocenjivanje, odgovarajućem komitetu kako bi pregledao njeno usaglašavanje sa ugovorom. NVO se često pozivaju da komitetu podnesu izveštaje iz senke kako bi predstavile sopstvene komentare i kritike po pitanju usaglašenosti države. Mnoge NVO preduzimaju pisanje izveštaja iz senke na sopstvenu inicijativu, bez poziva. Ovi izveštaji mogu pratiti format odgovarajućeg vladinog izveštaja ili mogu biti, jednostavno, izraz zabrinutosti organizacije u vezi odgovarajuće situacije prema međunarodnom pravu o datom pitanju. Ovakvi dokumenti imaju važnu ulogu u pregledanju ispunjavanja međunarodnog ugovora i biće dalje obrazloženi u narednom poglavlju o zastupanju.

Ovo nikako nije isključiv spisak različitih vrsta izveštavanja niti su ove metode uzajamno isključive. Ipak on daje izvesnu predstavu o cilju koji izveštavanje može imati. Takođe je važno imati na umu da efektivno izveštavanje često uključuje kombinaciju metoda izveštavanja kao što su pisanje pisama zabrinutosti državnim vlastima i slanje štampanog izdanja kako bi se privukla pažnja o datom pitanju.

Čitanje izveštaja koje su napravile druge organizacije, kao što su nevladine organizacije, ombudsmeni i međuvladine organizacije može biti prilično korisno kada se započinje proces izveštavanja. Ovi dokumenti su uglavnom javni i mogu se naći na internet stranici organizacije ili putem zahteva samoj organizaciji. Spisak NVO čiji izveštaji mogu biti korisni za aktiviste po pitanju prava Roma može se naći u dodacima ovom priručniku. Primeri zemaljskih i tematskih izveštaja ERRC mogu se još naći i na: http://www.errc.org/Countryrep_index.php.

Omogućavanje delovanja prava: uočavanje dobrog izveštaja

U narednoj vežbi korišćićemo principe dobrog izveštavanja o kojima smo raspravljali kako bismo ocenili sadržaj dva izveštaja. Ispod ćete naći dva izmišljena primera pisama zabrinutosti. Pročitajte ih oba i odgovorite na pitanja koja slede kako biste uporedili i naglasili snagu dva izveštaja.

Pismo 1:

Regional Foundation for Romani Rights
1357 Budapest 28, P.O. Box 562/45, Hungary
office@rfr.org

Zoltan Horváth
Glavni tužilac
Kancelarija glavnog tužioca Mađarske
Budimpešta, Mađarska

23. jun 2003.

Poštovani gospodine Horváth,

Pišem Vam u ime Regionalnog fonda za prava Roma (RFRR), regionalne organizacije od javnog interesa koja brani prava Roma u centralnoj i istočnoj Evropi, kako bih skrenuo Vašu pažnju na važna događanja i zatražio brzu akciju Vaše kancelarije.

Slučaj se tiče skorašnjeg hapšenja dvojice policajaca u gradu Gyöngyös a u vezi je sa iznuđivanjem novca i mučenja pojedinaca Roma. Dana 5. marta 2003, mađarski list sa sedištem u Budimpešti, Nepsabadšag (Népszabadság), izvestio je da su četiri policajca, od kojih dvojica stariji poručnici, uhapšena u mestu Đenšeš (Gyöngyös) zbog sumnje za iznuđivanje, grupnu pljačku i zloupotrebu položaja. Prema dnevnom listu, hapšenje se dogodilo kao posledica incidenta iz februara 2003, za vreme koga je najmanje šestorica policajaca otela tročlanu romsku porodicu i pretukla mladi par pred njihovom 10-godišnjom ćerkom u šumi koja se nalazi blizu susednog grada Aszod. Policajci su navodno pretukli i dete. Za vreme fizičkog zlostavljanja policajci su uzeli porodično zlato i zahtevali 125 miliona mađarskih forinti (približno 500.000 evra), prema dnevnom listu. Policajci su konačno prestali da tuku par kada su ovi prihvatili da plate 7 miliona mađarskih forinti (približno 28.000 evra). Tada je jedan od policajaca otrpazio Romkinju da donese novac dok su preostali policajci zadržali njenog muža i dete kao taoce. Po puštanju porodice, par je podneo tužbu kod lokalnog policijskog istražitelja protiv umešanih policajaca i, sa zakašnjenjem od nekoliko meseci, nakon pretresa njihovih kuća i kacerarija ujutru 4. marta 2003, četiri policajca su uhapšena istoga dana. Népszabadság je izvestio da lokalni istražitelj namerava da preporuči lokalnom sudu da dvojica policajaca budu osuđena prema dva prekršaja pomenuta gore.

Gospodine Horvat, RFRR istraživanje vođeno u Mađarskoj od 2000. g. naznačava postojanje visokog nivoa antiromskog osećanja u zemlji kao karakteristiku odnosa između Roma i njihovih neromskih suseda. Široko rasprostranjena rasistička kršenja prava Roma postoje u Mađarskoj, i u mnogo slučajeva počinioci su oni koji sprovode zakon. RFRR poziva Vašu kancelariju da obezbedi da svi policajci umešani u iznuđivanje novca i kršenje prava romske porodice budu brzo dovedeni pred lice pravde. Stoga mi zahtevamo da se otvori istraga protiv ostale dvojice policajaca koji su navodno bili umešani u kršenje prava, te da istraga protiv dvojice policajaca uhapšenih 4. marta istraži rasni duh incidenta i uzme u obzir da je došlo do torture.

RFRR sa dužnim poštovanjem zahteva da bude informisan o svim akcijama preduzetim od strane Vaše kancelarije u vezi sa ovim slučajem. Takođe pozdravljamo svaku dalju priliku da sa Vama raspravljamo o ovom slučaju.

Iskreno,

Istvan Mohacsi
Izvršni direktor

Pismo 2:

Regionalna fondacija za prava Roma
1357 Budimpešta 28, P.O. Box 562/45
Mađarska
office@rfr.org
20. jun 2004.

Koga se može ticati:

Pišem Vam još jednom kako bih naglasio zabrinutost moje organizacije za tretman romskih prošnjaka koji se uznemiravaju i podvrgavaju strahovitim kršenjima prava od strane groznih zvaničnika sprovodioca zakona u ovom okrugu. U poslednje vreme, Romi su podvrgnuti nasilju i mnogim rasističkim napadima.

Na primer, jedan rumunski Rom bio je pokupljen od strane dvojice policajaca koji su ga zgrabili za ruke i naterali ga da uđe u njihovo vozilo bez ikakve reči, te su ga odveli u napušteni kraj na vrhu planine. Policajci su ga psovali, a zatim ga izbacili iz auta. Jedan policajac mu je pocepao pantalone dok je pokušavao da mu ih skine, dok je drugi policajac gledao i smejavao se. Zatim su ga ostavili na mestu odakle je morao da pešači dosta da bi stigao kući. On ima 4 dece.

Ion Smardoî nam je rekao da su njegovu jednu trudnu ženu policajci ostavili pored puta! Slatka i nedužna devojčica, rumunska Romkinja koja nije mogla ići u školu zbog toga što je Romkinja takođe je bila pokupljena od strane policije dok je prosila. Policajci su je odvezli nekoliko kilometara u pravcu nasuprot logoru u napušteni kraj i oduzeli joj cipele. Tada su policajci navodno ostavili jedno nedužno dete da se vrati kući bosonogo!!!

Ovakvi šokantni primeri dešavaju se sada stalno. U mnogim slučajevima, policija takođe drsko krade od Roma novac koji su oni prikupili prošnjem.

Protestujemo protiv ovakvih akcija rasističke pilicije! Ovakve akcije su jasno okrutne, neljudske, degradirajuće i kažnjive, te predstavljaju teške povrede mnogih međunarodnih zakona o ljudskim pravima. Treba da budete šokirani i da se stidite što se takve akcije događaju u ovoj oblasti i pod Vašim nadzorom!!

Ovim zahtevamo da se otvori trenutna istraga o uznemiravanju i kršenju prava od strane službenika koji sprovode zakon, te da se svi službenici za koje se utvrdi da su odgovorni za takvo uznemiravanje i povrede ljudskih prava smesta privedu kako bi iskusili zasluženu i oštru pravdu. Zahtevamo temeljne promene u sistemu, zajedno sa brzim i oštrim kažnjavanjima pilicijskih službenika koji povređuju zakon. Takođe očekujemo da budemo informisani o bilo kojoj i svakoj aktivnosti od strane Vaše kancelarije po ovom pitanju.

Posmatrajući oba pisma u donjim prozorčićima naznačite koje tvrdnje najbolje opisuju jedno od dva pisma.

- Sadrži određene podatke o događajima, ljudima i mestima
- Vrluda i zaobilazi glavne tačke
- Daje posebne preporuke za akcije koje treba da budu preduzete
- Izostavlja uvod o organizaciji ili zabrinutom pojedincu
- Adresirano je ispravno datom organu uprave
- Donosi senzacionalističke i dramatične izjave
- Sadrži osnovne gramatičke i ortografske greške
- Zasnovano je na pažljivom i tačnom istraživanju i podacima
- Zahteva obaveštenje o svakoj preduzetoj aktivnosti
- Prema svom sastavu i tonu odaje poštovanje

- Koje pismo smatrate jačim?

- Da li biste nešto dodali jačem pismu kako biste ga poboljšali?

Sadržaj opširnog izveštaja

Procenjivanje onoga što je potrebno uključiti u izveštaj zahteva nešto razmišljanja o vašim ciljevima i publici

Ne postoji nikakav poseban način da se iznesu informacije koje želite da raširite. Kako se budete navikavali na pravljenje izveštaja, razvićete sopstveni stil i model izveštavanja, zasnovan na vašem ličnom mišljenju o tome šta je najbolje za vašu organizaciju i pitanja. Objavljen monografski izveštaj na neku temu ili specifičnu zemlju razlikovaće se u obliku od štampanog izdanja ili pisma zabrinutosti. Oni se takođe mogu razlikovati od kraćeg izveštaja napravljenog za neki poseban događaj ili konferenciju. Procenjivanje onoga što je potrebno uključiti u izveštaj zahteva nešto razmišljanja o vašim ciljevima i publici. Kao uputstvo, ceo objavljeni izveštaj o istraživanju organizacije i aktivnostima dokumentacije u određenom polju može ugrubo sadržati sledeće komponente:

Sadržaj. Jasan i dobro organizovan izveštaj treba da ima sadržaj koji naznačava sve odeljke izveštaja. Svakom odeljku treba dati naslov koji omogućava čitaocu da lakše odredi o čemu deo govori.

Ovo je primer sadržaja zemaljskog izveštaja ERRC za Češku Republiku:

<i>Sadržaj</i>	
Sadržaj	
Reči zahvalnosti	6
1. Uvod: Romi u Češkoj Republici	8
2. Romi i školstvo u Bohemiji, Moravskoj i Šleziji	15
3. Romi u specijalnim školama u Češkoj Republici	22
3.1. Čorsokak: sastav i priroda specijalnih škola	30
3.2. Sadržaj obrazovanja u specijalnim školama	35
3.3. Slab izbor: mogućnosti za napredovanje učenika koji su završili specijalne škole	39
4. Smeštanje u specijalne škole	41
4.1. Zloupotreba roditeljske saglasnosti	46
4.2. Visoka stopa preporuka za psihološko ispitivanje	49
4.3. Uloga psihologa u smeštanju romske dece u specijalne škole	50
4.3.1. Proceduralne zloupotrebe: propuštanje da se izvrši adekvatno ocenjivanje	53
4.3.2. Testovi	57
4.3.3. Drugi elementi psihološke evaluacije	59
4.3.4. Put ka izlaganju: "granični slučajevi" i "dijagnostički boravak"	62
4.4. Smeštanje u specijalne škole na jezičkim osnovama	65
4.5. Smeštanje u specijalne škole zbog razloga koji ne stoje u vezi sa sposobnostima učenja	67
4.6. Upisivanje Roma u specijalne škole	70
5. Zloupotreba u specijalnim školama	72
6. Izlazak iz specijalnih škola	73
6.1. Prebacivanje u regularne osnovne škole	75
6.2. Nadoknada za učenike koji su završili specijalne škole: slučajevi ponovne kvalifikacije	76
6.3. Nema delotvornog leka	78
7. Specijalne škole kao geta za Rome; okrug Opava kao češki mikrokosmos	84
8. Češke osnovne škole: izvor oštećene romske dece	89
8.1. Kršenje prava romske dece od strane učitelja i drugog školskog osoblja u osnovnim školama	90
8.2. Pokušaji učitelja u osnovnim školama da prisile romsku decu na prebacivanje u specijalne škole putem kaznene upotrebe ocena	94
8.3. Zanimarivanje i zapuštanje u učionici	100
8.4. Kršenje prava romske dece od strane učenika neroma u osnovnim školama; propust školskih vlasti da delotvorno intervenišu u korist romske dece	101
8.5. Bežanje sa časova	102
8.6. Neadekvatna podrška roditeljima Romima	104
8.7. Rezime: traumatizovana deca	108
9. Dalja ograničenja prava na obrazovanje: Zakon o češkom državljanstvu iz 1992. i obrazovanje romske dece	111
10. Obrazovanje manjina	114
11. Povrede prava na obrazovanje kao ključ drugih pitanja prava Roma u Češkoj Republici	118
12. Zaključak: bacanje krivice na romsku porodicu	120
13. Pravedno rešenje: preporuke Evropskog centra za prava Roma vladi Češke Republike	126
14. Bibliografija	129
15. Dodaci	139
16. Rezime na romskom jeziku	

Zahvale. Izveštaj retko predstavlja rad jednog pojedinca. Od zaposlenih u vašoj organizaciji do konsultanata, istraživača i urednika, postoji mnogo ljudi koji daju značajan doprinos pisanju i završavanju izveštaja. Ovim ljudima treba svakome ponaosob zahvaliti za njihov trud.

Izvršni rezime. Izvršni rezime izveštaja često je neobavezan dodatak. Može sadržati pregled istraživanja i rada koji je preduzela organizacija, uključujući obrasce otkrivene putem posmatranja. Poneka organizacija može izabrati da ovde smesti svoje preporuke za poboljšanje situacije umesto na kraj izveštaja. Obično ga piše predsedavajući kolegija direktora, izvršni direktor ili neki drugi od osoblja u višem rangu.

Uvod. Uvod vašeg izveštaja postavlja ton dokumenta, te bi stoga trebao biti interesantan i obuhvatiti nekoliko elemenata. Uključen u ovaj odeljak treba da bude i kratki uvod o vašoj organizaciji: Ko ste? Koji je vaš mandat? Da li ste nacionalna ili regionalna nevladina organizacija? Zašto ste preduzeli istraživanje ove prirode?

Uvod treba da postavi kontekst za situaciju o kojoj izveštavate. Ne bi trebalo da pretpostavite kako vaša publika poseduje prethodno znanje o datom pitanju ili zemlji na koju se izveštaj odnosi. Stoga je vaša odgovornost da obezbedite uvod ili pozadinu situacije o kojoj se govori.

Konačno, uvod treba da sadrži pregled samog izveštaja. Pokušajte da ukratko opišete glavne tačke izveštaja, na najsazetiji mogući način. Nakon čitanja uvoda vaš auditorij bi trebalo da dobije dobar pregled istraživanja sadržanog u izveštaju, pristupu vaše organizacije pitanjima i zaključcima koje ste izveli iz istraživanja.

Glavni tekst. Ovo je suština vašeg izveštaja. Treba da bude dobro promišljen i da sadrži podsekcije koje prate logički smisao. Kada naznačavate neku povredu ljudskih prava naznačite tačno koja ljudska prava su povređena, po kom domaćem ili međunarodnom zakonu. Korisno je da navedete zakon ili regulativu umesto da samo naznačite odeljak ili član o kome je reč. Ovo ima mnogo više smisla za čitaoca koji možda ne poznaje zakon nego što ima naznaka informacije koja nije sadržana.

Uključite navode za one koje ste intervjuisali tokom procesa posmatranja ili istraživanja. Budite sigurni da su izjave tačno prenete i da su informanti anonimni kada je to potrebno da bude tako. Takođe, budite sigurni da je vaš stil navođenja tačan i konsistentan kroz čitav dokument. Nedoslednosti i nedostaci informacije odraziće se loše na vašu organizaciju.

Sve liste, grafikoni i tabele treba da budu jasno opisani, označeni i objašnjeni. Ovo takođe stoji i za svaku statistiku koja se koristi, bilo da je prikupljena od strane vaše organizacije, bilo od strane nekog drugog. Vi ste odgovorni za tačnost svih informacija koje su sadržane u vašem izveštaju.

Rešenja i preporuke. Ovo su bitni elementi izveštavanja. Izveštaji ne treba da budu samo kritični već isto tako i konstruktivni. Sposobnost da se ukaže na probleme i nasilja je važna, ali pored ovoga i odgovornost da se ponudi preporuka zasnovana na vašim posmatranjima. Gde vlada treba da započne ispravljanje ovih pitanja ili nasilja? Da li zakoni treba da budu doneti ili promenjeni? Da li je finansiranje neophodno za projekte zasnovane na zajednicama? Šta biste preporučili kao plan akcije vlastima?

Bibliografija. Bibliografija izveštaja treba da sadrži svu informaciju citiranu u glavnom tekstu i korišćenu u izveštaju. Konsultujte odgovarajuće uputstvo za detalje citiranja različitih dokumenata.

Dodatak. Ovo je uglavnom završni odeljak dokumenta. Dodaci mogu uključivati informacije kao što su nacionalni i međunarodni dokumenti, zakoni, zakonodavstva ili prepiska citirana u glavnom delu teksta. Takođe često su uključene u dodatke i tabele koje sadrže neobrađene podatke korišćene za prikupljanje statistike navedene u tekstu izveštaja. Uključivanje ovih dodataka doprinosi kredibilitetu i transparentnosti izveštaja jednako kao i pristupu čitaocu.

Omogućavanje delovanja prava: definisanje vašeg mandata

Na linijama koje slede upišite kratak opis vaše organizacije onako kako bi se pojavio u uvodu izveštaja. Ne zaboravite da uključite podatke o tome ko ste, šta radite i da li ste regionalno, državno ili međunarodno usmereni.

Plasiranje izveštaja

Plasiranje izveštaja bi trebalo da bude dobro promišljen događaj za vašu organizaciju. Bilo da je rezultat vašeg rada izveštaj iz senke, izveštaj namenjen političarima ili nešto što je namenjeno šire državnom ili međunarodnom auditoriju, treba da odredite plan distribucije izveštaja. Kome će izveštaj biti poslat? Kada će biti datum izlaska? Da li ćete držati konferenciju za štampu kako biste obeležili izlazak izveštaja? Koja je predviđena reakcija jezgra vašeg auditorija na izveštaj? Da li postoje drugi događaji sa kojima bi se izlazak izveštaja mogao povezati kako bi se naglasio značaj izveštaja?

Sve je u tempiranju...

Septembra 2001. ERRC je objavio izveštaj o kršenju ljudskih prava Roma u Rumuniji nazvan "*Država nekažnjavanja*". Nakon meseci istraživanja, pisanja i uređivanja, datum izlaska publikacije određen je za 11. septembar 2001.

Nema potrebe reći, publikacija ERRC o Rumuniji nije bila najveća vest toga dana. Izveštaji o terorističkim napadima u Njujorku i Vašingtonu dominirali su vestima u čitavom svetu. Rumunski izveštaj dobio je mnogo manje pažnje nego prethodno izdati ERRC zemaljski izveštaj zato što su se napadi na Svetski trgovinski centar dogodili istoga dana. Jasno je da je ovo nešto što nije moglo da se izbegne, ali ipak ilustruje značaj tajminga prilikom izlaska izveštaja.

Ukoliko je vaš izveštaj namenjen određenom auditoriju, dobra je ideja da ga pošaljete na nekoliko drugih mesta. Na primer, ukoliko ste objavili izveštaj o isključenosti romske dece iz obrazovanja, sa ciljem da se dostavi vladinim telima kao što je Ministarstvo za obrazovanje, takođe je dobra ideja da izveštaj dostavite drugim odgovornim liderima u vladi (na primer, članovima skupštinskih komiteta koji se bave obrazovnim pitanjima, vladinim institucijama specijalizovanim za obrazovanje, itd.), opozicionim strankama, određenim medijskim izdanjima, zainteresovanim akademskim kontaktima, i drugim organizacijama zainteresovanim za vaše pitanje. Ovo će potpomoći otvaranje rasprave u vezi sa vašim istraživanjem i nalazima. Takođe ćete možda želeti da priložite kratki rezime izveštaja, naglašavajući njegov sadržaj i svrhu, nešto kao kratki brifing ili uvodno pismo.

Obzirom na to da je finansiranje često ograničeno za većinu nevladinih organizacija, bitno je da razborito plasirate svoj izveštaj. Želite da privučete pažnju onih koji će biti najviše zainteresovani za vaš izveštaj, bez nepotrebnih troškova na one koji mu neće pokloniti nikakvu pažnju. Dodatni detalji o plasiranju izveštaja kao dela vaše kampanje zastupanja mogu se naći u sledećem odeljku.

Etika izveštavanja

Kako je naglašeno u prethodnom odeljku o posmatranju, kada izveštavate bitno je da održite vaš kredibilitet kao pojedinac i organizacija. Stoga je verifikacija informacije bitan sastavni element

---

Razumno rasuđujte: ukoliko postoji neka sumnja u vezi sa verodostojnošću određene informacije, izostavite je

---

stvaranja vašeg izveštaja. Razumno rasuđujte: ukoliko postoji neka sumnja u vezi sa verodostojnošću određene informacije, izostavite je. Imate moralnu obavezu da osigurate tačnost plasirane informacije. Budite precizni, tačni i vodite dobru evidenciju o svom istraživanju. Korisno je da završene izveštaje imate pregledane i pažljivo uređene od strane raznih članova vašeg

osoblja i pouzdanih pojedinaca ili konsultanata kako biste bili sigurni da neka pitanja nisu ostavljena bez odgovora i kako nema praznina u informacijama. Zapamtite: u mnogim slučajevima, najubedljiviji argument je kada se činjenice predstavljaju jasno i nepristrasno.

Drugo važno etičko razmatranje u izveštavanju je zaštita izvora. Ukoliko se to zahteva, morate poštovati želje izvora da ostane anonimna prilikom objavljivanja izveštaja. Ukoliko je to moguće, koristite inicijale ili šifre, mada se mogu pojaviti situacije gde čak i ovo može predstavljati pretnju za pojedinca. Dobijte saglasnost od onih koje intervjuišete pre nego što objavite izveštaj. Budite otvoreni i pošteni po pitanju svojih namera da objavite izveštaj kao i o tome šta su ciljevi vašeg izveštaja.

Obezbeđivanje delovanja prava: izveštavanje o ljudskim pravima

Koristite informacije koje ste saznali u ovom poglavlju kako biste pristupili sledećoj situaciji.

Vaša organizacija pravi dokumentaciju o pitanjima prava Roma u vašoj zemlji već izvestan broj godina, putem praćenja medija, terenskih poseta zajednicama koje trpe kršenja ljudskih prava i stalnih kontakata sa drugim nevladinim i međuvladinim organizacijama.

U poslednje vreme, ojačao je pokret ekstremističke omladine koja fizički napada Rome i nedavno pridošle imigrante. Talas antiromskog nasilja od strane pristalica ovog ekstremističkog pokreta je u porastu, a vlasti su učinile malo kako bi sprečile ili kaznile odgovorne za to. U novinskom intervjuu, jedan od lidera ekstremističkog pokreta najavio je nameru pokreta da “počisti zemlju za godinu dana”.

Tokom prošlog vikenda, sedmorica muškaraca sa maskama na licima okružila je kuće dve romske porodice i napala članove obe porodice bezbol palicama i drugim neidentifikovanim predmetima.

Prema medicinskim izveštajima, romske žrtve pretrpele su potrese, zadobile prelome ruku i modrice. Počinioci su uništili imovinu ovih porodica, a zatim sipali zapaljivu tečnost po kućama i zapalili ih. Zgrade i imanja, uključujući lične isprave Roma, potpuno su stradali u vatri.

Vaša zemlja ima krivični zakon koji ne sadrži posebne odredbe za krivična dela počinjena iz rasne mržnje.

U obezbeđenom prostoru (i na posebnom papiru, ukoliko je potrebno) razvijte plan izveštavanja. Neke od stvari koje ćete možda želeti da razmotrite su:

- Koja važna pitanja ćete postaviti? Koje kriterije ćete koristiti kako biste odlučili o ovome?
- Ko čini vaš ciljni auditorij? Kome se obraćate u vašem izveštaju?
- Kako ćete najaviti i plasirati svoj izveštaj?
- Šta ćete preporučiti? Kome?
- Budući da vremena koja obiluju političkim događajima uopšteno utiču na stvaranje izveštaja o mnogim pitanjima, koji detalji će doprineti da vaš izveštaj opstane?

Napomene

- 1 Helsinki Foundation for Human Rights, *Human Rights Monitoring* (Posmatranje ljudskih prava). Varšava, Poljska, 2002, str. 182.
- 2 Ibid., str. 182.
- 3 Preuzeto iz: ERRC, COHRE i Fondacija Milan Šimečka. *Defending Roma Housing Rights in Slovakia*. Bratislava, 2004.
- 4 Internet adresa: www.romapage.hu.

Deo B

Obezbeđivanje delovanja prava

Poglavlje 7.

Zastupanje

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

7. ZASTUPANJE

Uvod

Ovo poglavlje sadrži osnovne upute o zastupanju prava Roma. Kao aktivist angažovan u lokalnom kontekstu, verovatno ćete znati šta je najbolje za vašu organizaciju, te bi trebalo da ove upute primenjujete samo dotle dok su oni usaglašeni sa vašim ciljevima i situacijom. Naredni odeljak usmeriće se na mogućnosti zastupanja ljudskih prava Roma, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Dobar deo ovoga poglavlja će pretpostavljati da ste upoznati sa mehanizmima opisanim u poglavljima 3 i 4. Dobro bi bilo da se vratite na ta mesta i pregledate povelje Ujedinjenih nacija i regionalne evropske instrumente za ljudska prava još jednom pre nego što nastavite sa delom o zastupanju.

Dok budete čitali ovo poglavlje, imajte na umu da odbrana prava započinje kod kuće. Vaša domovina je mesto gde ćete postići najneposrednije efekte za vašu stvar. Ujedinjene nacije i razna regionalna tela mogu osuditi i osramotiti, ali su često ograničeni u striktnom sprovođenju svojih preporuka. Ukoliko, ipak, odaberete da pratite put mehanizama međunarodnog zastupanja, tada je važno da nastavite vršiti pritisak na vašu vladu kod kuće, upotrebljavajući kao oruđe vašeg zastupanja preporuke i komentare određene od strane međunarodnih tela.

Konačno, ukoliko je vaša organizacija relativno nova, dobro bi bilo da potražite savet od lokalnih NVO i drugih činilaca koji imaju iskustva u zastupanju u vašoj oblasti. Mnogim organizacijama će biti drago da podele svoja iskustva i steknu saveznike za svoju stvar.

Šta je zastupanje ljudskih prava?

Zastupanje ljudskih prava je niz strateških delatnosti zasnovanih na pažljivom istraživanju i dokumentaciji određenog pitanja, kao i mobilizacija koja ima za cilj da promeni ponašanje, kulturne stavove, odnose i politiku koja se odnosi na društvene institucije. Ono uočava pitanja i iznosi ih pred javnu političku svest u cilju društvene promene. Kao i dokumentacija ljudskih prava, zastupanje ljudskih prava delatnost je od javnog interesa. Potreba za zastupanjem proističe iz našeg neotuđivog prava da imamo jednak pristup univerzalnim ljudskim pravima.

Zastupanje je *politička aktivnost*, mada ono često deluje u oblasti neformalne politike. Izvan političkih pratija, vlada i zakonodavstava, zastupnici nastoje da utiču na *političku zajednicu*, privatni sektor, građansko društvo, građane pojedince i organizacije. Kako se društvena promena ne pojavljuje preko noći, i samo vršenjem uticaja na jedan segment društva, zastupanje često teži uticaju na razvoj strategija ili reformu u vladama, kao i na osposobljavanje, obrazovanje i mobilizaci-

ju. Često strateške delatnosti zastupnika mogu pokušati da objedine nekoliko ovih ciljeva u jedan. Na primer, ukoliko delatnost zastupanja ima za cilj vršenje uticaja na politiku vlade, zastupnici

---

Mnogi ljudi nemaju adekvatno znanje o tome šta povlači pristup ljudskim pravima. Osposobiti ih putem obrazovanja značajan je cilj zastupanja.

---

takođe mogu raditi na stimulisanju javne svesti u vezi sa određenim pitanjem, obrazovati kao i stvarati pritisak javnosti u vezi sa datim pitanjem. Mnogi ljudi nemaju adekvatno znanje o tome šta povlači pristup ljudskim pravima. Osposobiti ih putem obrazovanja značajan je cilj zastupanja. Stoga zastupanje zahteva bitne političke veštine, kao što su mobilisanje, organizovanje, komuniciranje, lobiranje, pregovaranje i planiranje strategija.

Aktivnosti zastupanja mogu biti usmerene ka uticaju na političke odluke na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Ovo poglavlje osvrnuće se na upute za strateško vođenje kampanje i pokazati aktivnosti koje mogu biti usmerene na oba nivoa.

Šta radi zastupnik?

Budući da zastupanje nije jednostavna zasebna aktivnost, već podrazumeva umesto toga izvesnu strategiju namenjenu društvenoj promeni, zastupnici se angažuju u raznim aktivnostima. Zastupnik kao pojedinac možda neće učestvovati u *svakoj doleavedenoj aktivnosti*, već se može usmeriti samo na jednu od datih mogućnosti u kojoj može postići najbolje rezultate.

Jedna od glavnih funkcija zastupnika je da *istražuje, analizira i osmišljava* pitanja. Zastupnici treba da budu u toku sa najnovijim vestima, politikom i zakonodavstvom (na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou) koji se tiču pitanja kojima se oni bave. Na primer, da li se obrasci zločina počinjenih iz mržnje razvijaju u vašoj zajednici? Da li se lokalne vlasti ponašaju diskriminirajuće prema Romima prilikom pružanja medicinske nege u određenim oblastima vaše zemlje? Kao država koja čeka na prijem u EU, da li je vaša vlada prenela Rasnu direktivu EU u nacionalni zakon? Ovo su sve pitanja koja stoje u vezi sa pravima Roma i značajna su za zastupanje prava Roma. Zastupnici stvaraju veze između lokalnih pitanja, nacionalnih borbi i međunarodnih pokreta. Korišćenje dokumentacije o ljudskim pravima kao i drugih izveštaja može vas držati obaveštenim o trendovima u poznavanju povreda ljudskih prava i progresivnim pobedama u politici i zakonodavstvu. Oni koji su zainteresovani za političko delovanje mogu pokušati da sastave nacrt zakonodavstva koje bi oni želeli da bude usvojeno ili da urade analizu i komentar (ne)efektivnosti aktuelnih zakona. Razne mogućnosti se otvaraju kada posedujete dobre i pouzdane informacije.

Zastupnik je...			
• obrazovan	• stručan	• uverljiv	• organizovan
• pripremljen	• promišljen	• kreativan	• oprezan

Zastupnici *deluju strategijski i stvaraju mreže*. Stvaranje strategije zastupanja uključuje i izbor vođenja kampanje zasnovan na proklamovanom mandatu vaše organizacije i resursima koji su vam na raspolaganju, te na planiranju aktivnosti. Stvaranje dugoročnih i kratkoročnih ciljeva može pomoći u usmeravanju kampanje. Zastupnici moraju odlučiti na koja vrata treba da zakucaju i koje je aktivnosti najbolje da vode. Pitanja o kojima oni razmišljaju mogu uključivati i:

- *Šta ova kampanja treba da postigne?*
- *Ko je cilj apela?*
- *Da li je cilj reformisanje stare ili stvaranje nove politike?*
- *Da li će druge organizacije biti od pomoći u postizanju cilja kampanje?*
- *Da li postoje pojedinci ili grupe koji bi bili prirodni saveznici?*
- *Kakvi su rezultati ranije sprovedenih akcija?*
- *Kakva je trenutna politička klima?*
- *Koja kombinacija aktivnosti bi bila najefektivnija?*

Od sastanaka sa vladama i IGO do konferencija o lokalnim pitanjima ili sastanaka sa predstavnicima raznih medija, zastupnici su viđeni kao “stručnjaci” u svojoj oblasti i pitanjima. Ovo sobom povlači i odgovornost dobrog informisanja i pouzdanosti za ovaj zadatak.

Ubeđivanje i lobiranje uglavnom su delatnosti koje se obično povezuju sa zastupanjem. Na primer, zastupnici mogu igrati važnu ulogu u javnom interesu putem pregovora sa zakonodavcima po pitanju nacrtu zakona. Koristeći dobro razumevanje svojih pitanja, političkih veština i poznavanje sistema, zastupnici mogu doprineti obezbeđenju sastavljanja delotvornih zakona. Ubedljivi argumenti i kampanje, međutim, nisu rezervisani samo za političare i vladine zvaničnike. Zastupnici deluju kako bi uticali na stavove šireg društva kojima se podstiče društvena promena.

Konačno, značajan deo rada na društvenoj promeni je da se *obrazuje*. Zastupnici mogu obezbediti trenutne i važne informacije za medije, stvaraocima politike i zajednice, podižući svest i javnu samosvest. Ovo se može učiniti putem javne obrazovne kampanje razbijanja mitova koji okružuju određeno pitanje, obrazovanja o pravima sadržanim kako u nacionalnom tako i u međunarodnom zakonu, ili iznošenjem kritika i preporuka sačinjenih od strane međunarodnog tela pažnji ljudi iz naroda. Zastupnici deluju kroz obrazovanje, osposobljavajući pojedince i ohrabrujući učešće građana u javnim poslovima.

Stvaranje strategije delovanja prilikom zastupanja

Ne postoji samo jedan obrazac zastupanja koji bi mogao da se prati kako bi se stvorila uspešna strategija delovanja. Mnogo stvari stoga u ovom polju je trivijalno i pogrešno, te su potrebni dobro osmišljeni planovi i razmatranja lokalnog konteksta. Kada počinjete, dobra ideja je da konsultujete druge organizacije u vašoj oblasti u kojima se slično razmišlja, kako biste podelili iskustva u zastupanju. Ovo što sledi uputa je o razmatranjima strategija zastupanja.

Odredite ciljeve i svrhe

Vaš plan možete započeti tako što ćete prvo odrediti da li postoji određeno pitanje na koje biste želeli da usmerite čitavu kampanju ili ćete preduzeti mnoštvo raznih aktivnosti zastupanja usmerenih na prava Roma. Odredite ciljeve vaše kampanje, uključujući njene svrhe, kako dugoročne tako i kratkoročne. One treba da budu specifične, izvodljive i realistične. Da li postoji aktivnost koju želite posebno da preduzmete kako biste podržali prava Roma? Ukoliko je svrha vašeg zastupanja da poboljšate pristup Roma smeštaju, cilj može biti da radite sa lokalnom upravom kako biste doneli predlog novog zakonodavstva po pitanju pristupa javnom smeštaju ili biste izvršili pritisak na državu da poštuje svoje obaveze prema međunarodnom ugovoru. Da li želite da promenite određenu politiku ili zakon koji direktno ili indirektno diskriminira romsku zajednicu ili ima neki drugi negativni uticaj na Rome? Da li ćete komentarisati delotvornost zakonodavstva? Podnoseći izveštaj iz senke međunarodnom telu ovo je moguće učiniti.

Utvrdite vaš ciljni auditorij

Označavanje ciljnog auditorija pomoći će vam da formulišete poruku tako da ona privuče najveću moguću pažnju. Možete ciljati na:¹

	Primeri ciljeva
Vlade	Lokalni zvaničnici, javni radnici, političari, javne institucije, međunarodne organizacije
Građansko društvo	NVO, organizacije u zajednici, svi učesnici u javnom dijalogu
Privatni sektor	Poslovni svet, multinacionalne korporacije, profesionalna udruženja
Pojedinci	Zajednice, opšta javnost, medijske kuće, obrazovni radnici

Ovo su glavni sektori udara u cilju stvaranja stvarne promene. Mada jedna organizacija sama ne mora neophodno da izvrši uticaj na sve ove sektore, kratkoročni ciljevi zastupanja mogu početi ciljanjem na jedan ili dva sektora, te proširenjem na ostale tokom vremena kako se ciljevi ispunjavaju. Na primer, počinjanjem sa reformom lokalne politike segregacije u školi, a sa ciljem da se promene stavovi zajednice prema integracionom školstvu za romsku i neromsku decu.

Vodite istraživanje o tome ko su svi učesnici. Ukoliko je vaš cilj reforma politike, zašto je ovo pitanje važno zakonodavcima? Kako to stoji u javnom interesu? Zašto mediji treba da daju pažnju vašoj borbi? Ko bi bio vaš najverovatniji saveznik kao koalicioni partner? Takođe je važno da znate i to ko nije deo vašeg auditorija – upoznajte onoga ko će biti vaša najveća opozicija. Ovo će vam pomoći da naučite koja je vaša snaga i koje su slabosti vašeg položaja, kako biste bili pripremljeni za oponirajuće argumente.

Razvijte poruku i osmislite aktivnosti do kraja

Razvijte vašu poruku. Učinite je jasnom, jednostavnom i dobro osmišljenom. Budite sažeti o tome šta je vaš cilj i zašto je on važan. Razradite tačke vašeg argumenta, imajući na umu vaš ciljni auditorij. Ukoliko kritikujete zakon ili politiku, dobra ideja bila bi da naznačite preporuke za poboljšanje ili promenu.

Osmišljavanje je jedan od najboljih načina da se prenese ova poruka efektivno i uspešno. Iznesite što je više ideja moguće, ali izaberite samo onu koja je “krem u desertu.” Odaberite najbolje strategije zasnovane na vašoj snazi, lokalnom kontekstu, resursima i mogućnostima koje vam stoje na raspolaganju. Imajte na umu da vremensko tempiranje vaše kampanje može biti bitan element, posebno u vreme izbora, formulacije politike, međunarodnih događaja i godišnjica. Takođe budite sigurni da ste razmotrili rizike i moguće prepreke na koje ćete naići, kao i to kako ćete ih sprečiti ili prevazići.

Primenite plan akcije

Idite direktno u ministarstvo, u odgovarajući odsek ili lokalnu instituciju. Zakažite sastanke sa političarima i/ili birokratama. Sastanite se i formirajte koalicije sa ostalim organizacijama koje imaju sličan ili srodan mandat. Načinite kopiju verzije zakonodavstva za koje biste želeli da postane zakon. Počnite kampanju pisanja pisama – primenite vaš plan sa pouzdanjem i upornošću. Budite pripremljeni na udare i prilagodite se prilikama koje iskrnsu. Ne stidite se da potražite savet druge NVO, naučnih radnika, profesionalaca, itd. Često mišljenja spolja mogu ponuditi perspektivu zasnovanu na iskustvu, isto kao što mogu uspostaviti odnose uzajamnog poštovanja.

Ocenite svoje rezultate i akcije

Posle svega, isplanirajte način određivanja uticaja vaše kampanje ili akcije, i analizirajte rezultate odluka koje ste doneli. Ovo je važan, mada često previđan element vođenja kampanje, svakako bitan za uvećanje uspeha budućih akcija. Da li je strategija bila ona prava? Da li ste bili uspešni u vršenju uticaja na vaš ciljani auditorij? Da li ste postigli ciljeve koje ste postavili? Koji aspekti su se pokazali neuspešnim i kako se na njima radilo u toku kampanje ili akcije? Ocenite i vaše rezultate i metode koje ste odabrali da biste ih postigli. Ne zaboravite da popišete materijale koje ste koristili, kao i vaše akcije. Neka od važnih pitanja koja treba postaviti su:

- Da li je postignut napredak u ciljanoj oblasti?
- Da li su za to odgovorni donosioci odluka?

- Da li smo angažovali građane i potakli njihovu diskusiju i učešće?
- Da li su resursi bili uspešno iskorišćeni?

Stvaranje mreža i izgradnja koalicija

Kako je prethodno pomenuto, upoznavanje ključnih igrača u vašem pitanju je važan korak. Jednako toliko važno je, međutim, i izgrađivanje profesionalnih odnosa sa uticajnim akterima. **Stvaranje mreže** obuhvata razvijanje savezništava sa drugim NVO, narodnim pokretima, političkim istomišljenicima, liderima, stručnjacima i akademikima, što sve doprinosi pokretu koji podržavate i ojačava vaš rad. Organizovanje ili prisustvovanje konferencijama, paneli i radionice omogućuju takve prilike, isto kao i mogućnost da obrazujete i strategizirate o relevantnim pitanjima.

Koalicije mogu pomoći u pokazivanju toga da imate podršku jakog sastava. Ovo pokazivanje političke snage i podrške vašem pitanju može doprineti dobijanju dodatne podrške političkih aktera. Možda je još važnije i to da izgradnja koalicija pridonosi i obezbeđenju usklađenosti i nesukobljavanja poruka o ljudskim pravima. Međutim, pripadanje koalicijama nosi izvesne prednosti, ali i nedostatke. Sa jedne strane, možete biti na dobitku razmenom izvora i ekspertize, što može proširiti domet vaše akcije i uticaja. Sa druge strane, koalicije mogu učiniti proces donošenja odluke prilično teškim i nedovoljnim, kao što mogu i razvodnjiti poruke koje želite raširiti. Koalicije takođe mogu nametati kompromis na račun nezavisnosti organizacije. Uvek odmerite argumente za i protiv formiranja određene koalicije pre nego što joj pristupite. Naredna aktivnost bavi se prednostima i nedostacima izgradnje koalicija.

Omogućavanje delovanja prava: izgradnja koalicije

Razmotrite sledeću situaciju:

U vašoj državi životni vek većine stanovništva i manjeg broja manjina je veoma dug, dok je stopa prirodnog priraštaja veoma niska. Među romskom manjinom (koja sačinjava otprilike 5% ukupnog stanovništva), životni vek je u opadanju, dok je stopa priraštaja veoma visoka. Međunarodne organizacije su u novije vreme isticale vašu državu zbog visoke stope smrtnosti.

Romi u ovoj oblasti žive u izolovanim naseljima, bez gotovo ikakve infrastrukture i imaju visok stepen nezaposlenosti. Međunarodne organizacije su izvestile o pritužbama Roma kojima je uskraćen tretman od strane lekarskih ustanova, te su dokumentovale situacije u kojima romski stanovni-

ci segregiranih naselja nisu imali mogućnost da dobiju pogodnosti prevoza ili telefona kako bi zatražili hitan pregled. Uz to, romske porodice navele su i da neka akušerska odeljenja odvajaju romske porodilje i novorođenčad od neromskih.

Vaša organizacija je odlučila da preduzme ambiciozan projekat zastupanja u oblasti pristupa ekonomskim i socijalnim pravima za Rome u vašoj državi. Ovaj projekat će uključiti, između ostalog, zastupanje primene međunarodnih standarda nediskriminacije, pristup smeštaju, zdravstvenoj nezi i obrazovanju.

- Koji tip organizacija možete pozvati u koaliciju za vaš projekat?
- Koje su prednosti formiranja koalicije na osnovu ovog projekta?
- Koji su nedostaci?

Prednosti formiranja koalicije	Nedostaci formiranja koalicije
<ul style="list-style-type: none"> • • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • • • •

Tehnike u izvođenju akcija zastupanja i vođenja kampanje

Postoji mnogo načina da se vaša poruka iznese i da radite ka ispunjenju vašeg cilja. Uvek izaberite akcije koje najbolje odgovaraju vašim potrebama i lokalnom kontekstu. Kampanje i strategije zastupanja često su sastavljene od mnogo različitih aktivnosti, tako da ćete možda želeti da razmotrite razne puteve. Sledi nekoliko primera aktivnosti zastupanja.

Pisma koja pozivaju na hitno delovanje: O pismima koja pozivaju na hitno delovanje već je raspravljano u prethodnom poglavlju. Ona mogu činiti i delotvornu akciju zastupanja. To može biti i način obrazovanja o povredama prava, isticanje slabosti politike ili zakonodavstva i pritisak za promenu. Ukoliko postoji pitanje u vezi ljudskih prava ili povreda ljudskih prava koja zahteva

trenutno delovanje od strane nekog zvaničnika, slanje pisma njenim ili njegovim pretpostavljenima i medijima može obezbediti primenu pritiska i izlaganje pitanja pred javnošću. Uključivanje medija uglavnom je strateška odluka, koja, međutim, ne mora biti korisna prilikom prvog pokušaja da se izgradi dobar odnos sa pojedinim zvaničnikom.

Otvorena pisma: Ovaj tip pisama često šalje organizacija ili koalicija, te može biti štampan u novinama ili časopisima, često u rubrici mišljenja ili uredničkom odeljku. Slično pismu koje poziva na hitno delovanje, otvoreno pismo više je specifično, namenjeno da bude informativno/obrazovno sredstvo za javnost. U slučaju pisma kojim se poziva na hitno delovanje, mediji mogu pomenuti delove njegovog sadržaja ili ga koristiti kao izvor informacije za priču, dok se otvorena pisma štampaju u celosti. Ova aktivnost korisna je za izlaganje širokih i politički osetljivih pitanja, kao i stvaranje svesti.

Kampanje pisanja pisama: Kada se dobro planiraju i primene, kampanje pisanja pisama mogu biti jako oruđe zastupanja. Budući da je obim, a uz to i kvalitet pisama važan faktor, ova tehnika je najefektnija ukoliko imate jaku podršku ili koaliciju sa kojom saradujete. Pisma mogu biti upućena lokalnim zvaničnicima, vladinim zvaničnicima, urednicima novina, ambasadama ili međunarodnim organizacijama. Možete zamoliti pojedince da sastave njihovo lično pismo naznačavajući zabrinutost za vaše pitanje i akciju koju adresat namerava da preduzme, ili predložiti standardni obrazac koji će učesnici koristiti. Ovaj tip akcije ima i svoje dobre i svoje loše strane. Na primer, jedna od pogodnosti je ta da su kampanje pisanja pisama dobar pokazatelj svesti i brige za vaše pitanje. Međutim, osoba koja je cilj vašeg pisma možda odgovara na sva pisma jednoobraznim pismom u odgovor, što može biti obeshrabrujuće. Jedan od najboljih primera organizacije koja je stekla reputaciju vođenjem kampanje putem pisama je Amnesty International. Amnesty konstantno koristi ovu tehniku kao deo svojih kampanja zastupanja, i u tome ima veliki dugogodišnji uspeh.

**Kampanja Amnesty International - Indonezija:
Oslobođena Dita Indah Sari, aktivista za prava radnika**

Dita Indah Sari, vođa indonezijskog Centra za borbu radnika uhapšena je u julu 1996. u dobi od 22 godine, kada je učestvovala u mirnim demonstracijama kojima se zahtevalo povećanje minimalnog dohotka na nivou države. Nakon nepravednog suđenja, bila je mučena i osuđena na pet godina zatvora, od čega je nakon dve godine puštena ranije na slobodu, 5. jula 1999. Mnogi članovi Amnesty poslali su dopisnice i pisma zalažući se za njen slučaj u sklopu velike međunarodne akcije za njeno puštanje, koja je nesumnjivo odigrala veliku ulogu u pozitivnom razrešenju njenog slučaja.

Preuzeto sa adrese: http://www.amnesty.ca/about/good_news_stories

Saveti za pisanje uspešnih pisama

- ✓ Uvek budite učtivi. Ovo pravilo je važno i nepromenjivo. Vaš cilj je da ostvarite pogodnosti za vašu kampanju, a ne da iskažete svoja osećanja. Vlade obično ne odgovaraju na pisma koja imaju uvredljiv ili zapovedni ton (koliko god da su ona opravdana).
- ✓ Objasnite ko ste i šta radite. Ovo naznačava da je pismo originalno, te ukoliko ste deo neke koalicije, naznačite da postoje ljudi iz različitih grupacija koji prate događaje u vezi sa pravima Roma.
- ✓ Uvek pišite vaša pisma polazeći od toga da je dotična vlada zainteresovana za argumente i diskusiju.
- ✓ Može biti korisno da, gde je to moguće, naglasite ugled te države po pitanju umerenosti i pravde, kako biste pokazali poštovanje za njene ustavne i pravne procedure i pokazali razumevanje za trenutne poteškoće. Ovo će obezbediti više prostora za ukazivanje na načine na koje stanje ljudskih prava može biti poboljšano.
- ✓ Nemojte koristiti politički žargon. Takođe je loša taktika da odajete utisak nekoga ko piše datoj vladi zbog ideološkog ili političkog suprotstavljanja. Daleko je delotvornije da naglasite kako vaše interesovanje za ljudska prava nije ni na koji način utemeljeno u politici, već na podržavanju osnovnih načela međunarodnog prava.
- ✓ **BUDITE SAŽETI.** Jednostavno pismo je dovoljno. Navedite vaš slučaj tako što ćete naznačiti pitanja od važnosti, uključujući osnovne uzroke, ukoliko su poznati, ukratko pomenuti specifične odlike ukoliko je to moguće i navesti vaše zahtevanje akcije ili preporuku.

Preuzeto sa adrese: <http://www.amnesty.org/campaign/letter-guide.html>.

Peticije podrške: Sastavljanje peticije jednostavan je i jeftin način da se pokaže podrška za vašu stvar i istovremeno informišu ljudi o pitanjima ljudskih prava. Kada se navedu potpisi, imajte pri ruci pismo kampanje. To pismo treba da bude ispravno adresirano i da poseduje zaglavlje vaše organizacije, tačno onako kako će biti poslato kada se prikupe potpisi. Takođe, korisno je da imate pri ruci brošure, pamflete i izveštaje koje ćete razdeliti onima koji žele da imaju više informacija o dotičnom pitanju.

Lobiranje: Gde god je to moguće, susrećite se sa liderima i političkim ličnostima koji mogu biti od uticaja za vaš predmet. Vlade imaju moć da dovedu do krupne promene u javnoj politici i zakonodavstvu. Ukoliko nije moguće sastati se direktno sa određenim političarom, sastanite se sa ključnim članom njegovog osoblja. Upoznajte kako sistem deluje, i formalno, i po pitanju unutrašnje politike i rada “iza scene”. Izgradnja odnosa sa ovim ličnostima daće kredibilitet vašoj organizaciji i predmetu koji zastupate.

Pre sastanka u vezi sa lobiranjem, budite sigurni da ste uradili zadaću kod kuće. Saznajte što je više moguće o osobi kojoj prilazite: kakvo je njegovo mišljenje o vašem pitanju? Da li ona ili on imaju istorijat simpatije za ciljeve vaše borbe? Vredno je pokazati zašto je pitanje koje vi zastupate važno za vladu.

Budite potpuno pripremljeni i usmereni na to da zahtevate ono što želite (predloženo zakonodavstvo, javna podrška, itd.), izrazite vaša očekivanja jasno i ponesite sa sobom materijale sa informacijama za osobu sa kojom vodite razgovor i koje će on/a moći da ponese sa sobom. Gde god je to moguće, uočite specifične korake koje vlada može preduzeti kako bi se došlo do pozitivne promene po pitanju određene politike. Koristite informacije (posebno opipljive činjenice i statistiku) koje ste prikupili tokom istraživanja i dokumentacije ljudskih prava, kao i ubedljive priče i prikaze. Dovedite ta pitanja u vezu sa standardima u oblasti ljudskih prava. Budite profesionalni, organizovani, ubedljivi i ponudite preporuke. Uvek to popratite pismom zahvale, neprestano ponavljajući svaki dogovor ili obećanja nastala za vreme vašeg sastanka.

Obrazovni forumi i radionice: Ovi događaji mogu imati mnogo različitih oblika, ali svi otvaraju prostor da se obrazuje, informiše, raspravlja i stvara mreža. Najvažniji faktor u ovim događanjima je auditorij. Obrazovni forumi mogu da budu namenjeni opštoj javnosti, drugim aktivistima, političarima, policiji, advokatima, sudijama ili drugim ljudima iz profesije. Radionice mogu ponuditi mogućnost ne samo da stvaraju svest nego i da opskrbe pojedince obukom iz oblasti ljudskih prava i razviju svest za pitanja koja se tiču prava Roma.

Rad sa medijima

Rad sa medijima (štampa, radio, televizija ili internet) mogu biti velika pogodnost, ali i štetnost u zastupanju ljudskih prava. Kao i druge gorenavedene aktivnosti, i on ima svoje prednosti i nedostatke, koji se uvek moraju imati na umu kako bi postale deo vaših strategija zastupanja. Dole su nabrojani neki od argumenata za i protiv rada sa medijima.

Prednosti rada sa medijima	Nedostaci rada sa medijima
<ul style="list-style-type: none"> daje veliki doprinos oblikovanju javnih stavova i mišljenja 	<ul style="list-style-type: none"> može povlačiti političke afilijacije ili ideološka skretanja
<ul style="list-style-type: none"> široki domet pomaže stvaranju svesti o preduzimanju akcije 	<ul style="list-style-type: none"> može banalizovati pitanja ili ovekovečiti stereotipe
<ul style="list-style-type: none"> dobro sredstvo za izlaganje široko rasprostranjenih ljudskih prava i osramoćavanje vlada 	<ul style="list-style-type: none"> često se bavi prvenstveno prodajom vodeći tako iskrivljenju predstavljene informacije i načinu njenog prezentovanja
<ul style="list-style-type: none"> može uticati na javnu politiku 	<ul style="list-style-type: none"> Može biti senzacionalistički

Kako biste najefektnije radili sa medijima, budite sposobni da identifikujete vaš ciljni auditorij i koristite za to najpogodniji medij. Stvari koje treba imati na umu uključuju izbor medija, te cirkulaciju i stav medija prema vašem pitanju. Budite osetljivi na tempiranje vaše objave ili emisije. Događaji kao što su izbori, godišnjice i zakonodavne diskusije mogu vaše pitanje učiniti “više vrednim za vesti” u očima urednika.

Kako biste najefektnije radili sa medijima, budite sposobni da identifikujete vaš ciljni auditorij i koristite za to najpogodniji medij

Dobra je ideja jednoj određenoj osobi iz vaše organizacije poveriti odgovornost u radu rada sa najvećim delom medijskih zahteva i kontakata. Ova osoba trebalo bi da poseduje znanja, da bude pouzdana, sposobna da obezbedi materijale ili informaciju, ukoliko se takvi zahtevaju, te da bude poverljiva prilikom davanja izjava u ime organizacije. Prikupljanje spiska medijskih kontakata i izgradnja dobrih odnosa sa urednicima i novinarima doprinose stvaranju jake medijske slike o vašoj organizaciji kao analitičkoj i pouzdanoj.

Konačno, planiranje konferencije za štampu može biti dobar način da se najavi početak kampanje ili većeg događaja, kao što je uspeh prekretnica u sudskom sporu. Ovo je veoma je dobar način da se razvije dobar odnos sa medijima, ali treba ga koristiti samo u slučajevima koji su zaista ekskluzivni, inače je dovoljno obično saopštenje za štampu. Kao i u drugim oblicima kontakata sa medijima, budite profesionalni, kreativni i analitični, ali i sažeti. Dajte informacije o pozadini slučaja i budite spremni da odgovorite na pitanja nakon kratkog predstavljanja vašeg događaja ili saopštenja.

Kraljeva kćerka

Krajem septembra 2003. godine međunarodni mediji izvestili su opširno o povredi ljudskih prava u zajednici rumunskih Roma. Događaj koji je privukao neobično veliku pažnju bio je slučaj devojke Romkinje, mlađe od 16 godina, koja je pobjegla iz crkve dok je njen otac, samozvani kralj Roma, vodio na venčanje sa 15-godišnjim mladoženjom. Premda očito uplašena, devojka je bila prisiljena da se vrati i nastavi sa venčanjem. Venčanje je postalo ubrzo medijski događaj. CNN, BBC i nekoliko drugih većih medijskih kuća preneli su priču. Kao rezultat medijske pažnje, između ostalog, rumunske vlasti su intervenisale i razdvojile par, za što su ERRC i mnoge druge organizacije za ljudska prava pohvalile rumunsku vladu.

U danima koji su usledeli došlo je do velike rasprave u javnom domenu o ljudskim pravima i kulturi. U Rumuniji je najniža starosna dob za zakonsko venčanje 16 godina, ali je praksa venčavanja maloletnika uobičajena u nekim romskim zajednicama.

Mada su izrazili zabrinutost za dobrobit dece umešane u ovaj slučaj, neki aktivisti za ljudska prava Roma takođe su bili skeptični po pitanju žara s kojim su međunarodne medijske kuće prenele ovu senzacionalnu priču o povredi ljudskih prava, dok su zemarile mnoge teške povrede ljudskih prava sa kojima se Romi susreću svakodnevno, kao što su samovoljna prisilna iseljavanja i slučajevi policijske brutalnosti. Debata o pravom balansu između pozdravljanja uloge medija prilikom naglašavanja zloupotreba ljudskih prava (te stoga njihovog doprinosa da se one okončaju) i selektivnog izveštavanja o nekim vrstama zloupotrebe ljudskih prava se nastavlja.

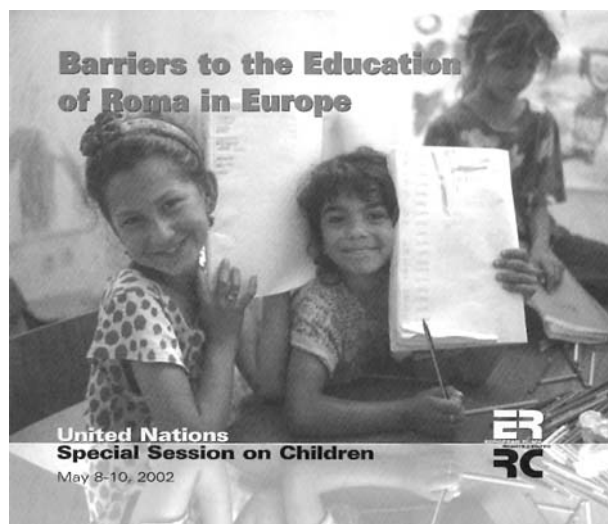
Izgradnja "priručne kutije za pomoć" potrebne prilikom zastupanja

Dobra je ideja da uvek imate pri ruci materijale koji se mogu koristiti za potrebe zastupanja. Ovi materijali mogu se razdeliti za vreme zastupanja, tako da ljudi imaju nešto da ponesu kao referencu na koju bi se kasnije pozvali. Kao dodatak relevantoj informaciji o zastupanju, ovi materijali treba da sadrže ime vaše organizacije i kontakt informaciju, kratak opis vašeg mandata i datum objavljivanja.

Brošure: Pravljenje brošura i pamfleta može biti lak način da se jasno ilustruje vaš argument, a mogu se distribuirati prilikom zastupanja. Sada kada imate potpuno razvijenu poruku sa čvrstim

podupirućim argumentima i preporukama za promenu, brošura je savršeno mesto gde ćete profilisati vaše najjače i najubedljivije tačke. Oni koji je dobiju imaju lako dostupan dokument za naknadni osvrt i referencu.

Izveštaji: Resursi koji su razvijeni iz delatnosti istraživanja i izveštavanja mogu se koristiti kao sredstva zastupanja za buduće poduhvate. Ovo podrazumeva izveštaje iz senke, koji će biti kasnije opisani u ovom poglavlju, isto kao i različite mehanizme izveštavanja koji su opisani u poglavlju 6.

Leci sa najčešćim pitanjima i odgovorima: Drugi način obrazovanja i izlaganja vaše poruke koji se lako distribuira je sačinjavanje letaka sa često postavljanim pitanjima i odgovorima na njih (*frequently asked questions, FAQ*). Ovo je dobar način da se pokaže vaša poruka i naglase glavna pitanja koja se nameću prilikom vaše borbe. Napravite spisak pitanja koja se često nameću za vreme lobiranja ili obrazovanja za one kojima nije poznato vaše pitanje. To mogu biti pitanja koja će informisati, kao i naznačiti glavne argumente za vaš cilj. Zatim obezbedite promišljene ali sažete odgovore odmah ispod svakog pitanja. Sličan letak sa često korišćenom informacijom je obrazac “Mitovi i činjenice.” On se koristi da razbije uobičajene pogrešne predstave o vašem pitanju. U sličnom obliku kao i FAQ leci, uobičajeno viđen “mit” je praćen jasno poduprtom “činjenicom” o datom pitanju.

Saopštenja za štampu: Kako je pomenuto u poglavlju 6, dobra ideja je načiniti osnovni obrazac za štampana izdanja koji će biti pri ruci kada zatreba. Neke osnovne informacije, kao što je uvod o vašoj organizaciji i kontakt informacije vašeg medijskog predstavnika, provlačiće se kroz većinu vaših izdanja. Mnogi detalji zavisice od predmeta izdanja. Potrudite se da obezbedite “sound bites” ili efektne kratke izjave sa kojima ćete komentarisati neki događaj ili dato pitanje, a koji lako mogu da se prerade u novinski članak.

Internet sajt: Ukoliko je u domenu vaših sredstava, pravljenje internet sajta može biti veliko sredstvo za zastupanje. Ono je korisna referentna tačka za davanje vašeg istraživanja i poruke na uvid širokom auditoriju. Svako od gorenavedenih sredstava zastupanja može biti uključeno u internet sajt, isto kao i prepisi medijskih intervjuja ili drugi prilozi medijskog pokrivanja vaših pitanja.

Omogućavanje delovanja prava: zastupanje kod kuće

1. Navedite neka od pitanja prava Roma u vašem regionu koja se mogu trenutno razmatrati putem zastupanja.

---

2. Navedite neke od trenutnih aktivnosti zastupanja u vašem regionu.

---

3. Koje vrste promene biste voleli da vidite na nivou države?

---

4. Kako zastupanje može doneti razliku u pitanjima prava Roma sa kojima se suočavaju zajednice u vašoj zemlji?

Zastupanje na nivou države

Zastupanje znači uticaj i ohrabrivanje promene u sistemu i društvu u celini, te je stoga bitno upoznati i razumeti detaljno delovanje funkcija upravljanja vaše države i zakonodavnih sistema

Zastupanje znači uticaj i ohrabrivanje promene u sistemu i društvu u celini, te je stoga bitno upoznati i razumeti detaljno delovanje funkcija upravljanja vaše države i zakonodavnih sistema – na lokalnom, republičkom/pokrajinskom nivou i nivou države. To znači da poznavanje zvaničnih radova kao i istančanijih nijansi i političkih potpora zahteva istraživanje institucija, stvaranje mreže sa birokratama i političarima. Potrebno je da saznate da li postoje pravila lobiranja ili regulacije u vašoj zemlji.

Takođe, treba da znate sledeće: kako se prave zakoni? Da li postoji proces konsultacije javnosti? Kako vaša organizacija ili koalicija mogu poslužiti u konsultativnoj ili uticajnoj ulozi? Koji odseci ili ministarstva utiču na pitanje ili zakonodavstvo na kome radite? Koji političari su najviše raspoloženi za vašu stvar? Kada se jednom upoznate sa sistemom i njegovim najuticajnijim akterima, lakše ćete napraviti strategiju.

Na međunarodnom nivou

Još jednom, važno je posedovati solidno razumevanje institucija naznačenih u poglavljima 3 i 4 kako biste preduzeli delovanje međunarodnog zastupanja opisano u ovom odeljku.

Imajte na umu da ukoliko izaberete da radite u međunarodnim okvirima zasigurno objavite rezultate kod kuće. Važno je da komentare, kritike i preporuke komiteta i drugih tela izložite pažnji javnosti kod kuće. Koristite ovu informaciju u vašem domaćem lobiranju i medijskim kampanjama i izložite u međunarodnim medijima povrede vaše države prema međunarodnim ugovorima. Nalazi i komentari od strane međunarodnih tela mogu pomoći uzdizanju profila vašeg pitanja kao i iskoristiti za sprovođenje poštovanja međunarodnih obaveza. Države kojima je stalo do njihovog međunarodnog ugleda će reagovati.

Ukoliko izaberete da radite u međunarodnim okvirima zasigurno objavite rezultate kod kuće

---

Odredite koji su interesi vaše države. Da li je prestiž na međunarodnom nivou od velike vrednosti? Da li su vezani za ekonomiju ili inostranu pomoć? Koliko je značajan faktor javnog pritiska unutar države i izvan nje? Tempiranje je takođe važno u vezi sa ovim. Na primer, u državama koje namestavaju da se pridruže EU, postoji prozor mogućnosti putem koga pitanja Roma mogu da se izlože kao pitanja ljudskih prava.

Postoji nekoliko stvari koje treba da imate na umu kada počinjete zastupanje na međunarodnom planu. Odredite kom telu biste želeli da se približite. Zapitajte se: Koji su naši ciljevi zastupanja? Koja je istorija ovog tela u oblasti prava Roma? Ovo što sledi je opšti pregled međunarodnih UN i regionalnih evropskih mogućnosti zastupanja.

Ujedinjene nacije

UN je složena organizacija i ima mnogo puteva za delovanje, te je tako od ključne važnosti da izaberete najbolji za vašu organizaciju. Mogućnosti za delovanje NVO su uglavnom podeljene između izveštajnih i tužbenih procedura. Ovaj odeljak će se usmeriti na izveštajne funkcije, dok će se naredno poglavlje o sporenju baviti pitanjem tužbenih procedura.

Mehanizmi zasnovani na ugovorima

Kako je naznačeno u poglavlju 3, ugovorna tela su komiteti nezavisnih stručnjaka koji posmatraju primenu odredbi ugovora o ljudskim pravima. Ova tela pregledaju i komentarišu izveštaje koje redovno podnose države, izdaju tumačenja odredbi i mogu pretresati pojedinačne tužbe, ukoliko je tako određeno ugovorom.

Budući da ugovorna tela samo izveštavaju o državama koje su ratifikovale ugovor, ispitajte koje je ugovore vaša država ratifikovala. Ukoliko vaša država nije ugovorna strana u nekom ugovoru, relevantni komiteti nemaju nadležnost nad tom državom i neće je razmatrati. Koje je ugovore vaša država ratifikovala možete proveriti na internet sajtu UN: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/con-vmeh.htm>.

Cilj izveštavanja o državi je da se izmeri i stekne uvid u količinu državnog ispunjavanja ugovora, te prema tome i njenog poštovanja međunarodnog prava. Države se uglavnom razmatraju približno svake četiri ili pet godina prema mehanizmima ugovora. Da li će vaša država biti razmatrana od strane od strane komiteta možete proveriti na: <http://www.unhchr.ch/hrostr.htm>.

Za vreme izveštaja, država je odgovorna da sačini izveštaj u obliku samoocenjivanja, u kome će se pokazati mera njene usklađenosti sa ugovorom. Komitet pregleda, ispituje predstavnike države i izdaje komentare zasnovane na njihovim nalazima po pitanju usaglašenosti države. NVO mogu podneti komitetu ono što se zove “izveštaji iz senke” ili alternativni izveštaji, bilo tako što će u detalje osvetliti određeno pitanje, bilo tako što će naznačiti obrasce povreda ljudskih prava koji ne stoje u skladu sa odredbama ugovora. Podnošenje državnih izveštaja doprinosi ovom telu da donese tačne zaključke, ubrza pojedina pitanja, sačini preporuke, itd.

Saveti za sastavljanje izveštaja iz senke

Izveštaj iz senke može biti dugi izveštaj ili kraće pismo, ali treba da:

- Bude upućen datom komitetu;
- Ukoliko je to moguće, bude upućen na radnom jeziku komiteta;
- Predstavi organizaciju koja ga podnosi i da kontakt detalje;
- Obezbedi kratak kontekst političkih/društvenih i ekonomskih prilika u državi;
- Rezimira stanje u kome se nalazi romska manjina;
- Utvrdi obrasce povreda;
- Podnese specifične i detaljne primere povreda ljudskih prava;
- Obezbedi svu dostupnu dokumentaciju, kao što je statistika, i ukoliko je moguće nabroji metode prikupljanja;
- Uvrsti pitanja koja bi komitet trebalo da postavi predstavnicima države;

- Obezbedi preporuke za poboljšanje uslova ili sprečavanje povreda ljudskih prava; i
- Koristi prethodne komentare komiteta kao meru napora države da deluje u skladu sa međunarodnim obavezama.

Kao i u svim drugim izveštajima, važno je biti objektivan prilikom podnošenja izveštaja iz senke UN telima. Uzdržite se od upotrebe senzacionalističkog ili emotivnog jezika. Ukoliko je to moguće, pokušajte komentarisati određeni izveštaj države koji bi trebao biti dostupan 4-6 sedmica pre razmatranja.

Aktivnosti zastupanja vezane za izveštaj iz senke

- **Utvrđite** kada će biti razmatran državni izveštaj – koristite internet ili kontaktirajte sekretara relevantnog tela;
- **Pošaljite** detaljne i tačne informaciju telu;
- **Najavite** vladin izveštaj uz vaš izveštaj iz senke;
- **Podnesite** predloge za pitanja koje će komitet postaviti vašoj državi;
- **Objavite** zaključke i preporuke sačinjene od strane komiteta;
- **Iskoristite** preporuke komiteta kako biste izvršili pritisak za promene kod kuće.

Vankonvencionalni mehanizmi

U poglavlju 3 opisana su delovanja Komisije za ljudska prava koja je centar UN vankonvencionalnih mehanizama ostvarivanja ljudskih prava.

Unutar tih delovanja, Komisija određuje Specijalne izveštače koji su nezavisni stručnjaci u oblastima koje se bave ljudskim pravima, a koji zatim na godišnjoj osnovi izveštavaju o svojim nalazima Komisiju. Ovi izveštači komuniciraju sa vladama i preduzimaju posmatranje kada je to moguće (ukoliko se za to može dobiti dozvola date zemlje). Posmatranje se preduzima ili na određenu temu ili na zemlju gde se pojavljuju zloupotrebe ljudskih prava. NVO imaju mogućnost da direktno izveštaču iskažu zabrinutost putem organizovanja sastanka preko Kancelarije Visokog komesara u Ženevi. Takođe se mogu podneti zahtevi o tome da izveštač komunicira sa vladom u vezi informacija ili aktivnosti zloupotrebe ljudskih prava.

Važniji specijalni izveštači prema temi izveštavanja

- Specijalni izveštač za savremene oblike rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i netolerancije u vezi sa tim,
- Specijalni izveštač za ljudska prava migranata,
- Specijalni izveštač za pravo na obrazovanje,
- Specijalni izveštač za pravo na adekvatno stanovanje kao sastavni deo prava na adekvatan standard življenja,
- Specijalni izveštač za nezavisnost sudija i advokata,
- Specijalni izveštač za torturu,
- Specijalni izveštač za nasilje nad ženama,
- Specijalni izveštač za pravo pojedinca na uživanje najvišeg ostvarivog standarda fizičkog i mentalnog zdravlja.

Radne grupe su komiteti koji se bave specifičnim problemima i brzo na njih reaguju putem pisama datoj vladi o optužbama za povrede ljudskih prava. Ove grupe ne sprovode sopstvenu istragu i često se oslanjaju na informaciju koju im obezbeđuju NVO i druge grupe.

Relevantne radne grupe

- Radna grupa za prisilne i nedobrovoljne nestanke
- Radna grupa za proizvoljno zatočeništvo
- Radna grupa za efektivnu primenu Durbanske deklaracije i programa akcije.

Ukoliko vi ili vaša organizacija odlučite da kontaktirate neki od ovih mehanizama, priložite sve informacije koje posedujete o određenom slučaju. Posebno ne zaboravite da navedete:

- Vaše ime/adresu,
- Specifične detalje o kršenju prava,
- Detalje o žrtvi (žrtvama),
- Detalje (ukoliko su poznati) o počiniocu (počiniocima),

- Detalje o preduzetim aktivnostima države (ukoliko postoje)
- Preporuke za reakcije i aktivnosti radne grupe ili izveštača.

Drugi neugovorni mehanizam dostupan u Ujedinjenim nacijama je **Procedura 1503** koja omogućava da ljudi pišu direktne peticije Komisiji gde mogu da traže istraživanje obrazaca povreda ljudskih prava. Međutim, svake godine Komisija prima na hiljade ovih peticija o različitim zloupotrebama ljudskih prava, a samo mali broj njih dobije bilo kakvu pažnju.

Konačno, NVO sa “konsultativnim statusom” mogu svedočiti pred Komisijom Ujedinjenih nacija za ljudska prava na njenom godišnjem sastanku. O dobijanju konsultativnog statusa ili o NVO koje trenutno poseduju ovaj status možete saznati na internet sajtu: www.un.org/esa/coordination/ngo.

Evropski mehanizmi

Kako je naznačeno u poglavlju 5, unutar Evrope postoje tri glavna upravna tela koja se bave ljudskim pravima. To su Evropska unija, Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi i Savet Evrope.

Evropska unija

Nakon amandmana Evropske unije na osnovni osnivački ugovor iz 1999. godine, vladajuća tela Evropske unije “mogu preduzeti primerenu aktivnost kako bi se borila protiv diskriminacije zasnovane na polu, rasnoj ili etničkoj pripadnosti, veroispovesti ili verovanju, invaliditetu, dobi ili seksualnoj orijentaciji.” To znači da EU može preduzeti bilo kakvu akciju kako bi se borila protiv diskriminirajućeg zakona ili politike u državama članicama. Poslednjih godina, EU je preduzela određeni spektar mera u borbi protiv rasne diskriminacije, kako unutar tako i izvan Evropske unije.

Postoji nekoliko puteva za zastupanje u Evropskoj uniji koji stoje na raspolaganju aktivistima NVO. Osnovne institucije EU su Evropski savet (njega ne treba poistovetiti sa doleopisanim “Save-
tom Evrope”), Evropska komisija i Evropski parlament. Sve tri obezbeđuju mogućnosti za zastupanje. Na primer, izjave Evropskog parlamenta ili članova Evropskog parlamenta mogu se koristiti za podršku zastupanju unutar vaše domovine, ukoliko je ona članica Evropske unije. Neki članovi Evropskog parlamenta su takođe na raspolaganju za diskusiju o pitanjima iz oblasti ljudskih prava u državama članicama. Oni koji izaberu da prate ovu mogućnost treba da zauzmu isti pristup lobiranju koji bi imali u njihovoj domovini – upoznati zvaničnike i nezvanične sisteme, organizacije, i sve one pojedince koji su posebno zainteresovani za pitanja Roma ili drugih manjina.

Unutar onih država koje su buduće članice Evropske unije, kao što su Hrvatska, Rumunija, Bugarska i Turska, naponi NVO u lobiranju posebno su značajni za vreme primene ovog prozora mogućnosti. Države koje se nadaju pristupanju posebno su osetljive na kritike po pitanju zloupotrebe ljudskih prava u ovo vreme, budući da sada treba da pokreću reforme namenjene dokazivanju njihove spremnosti da se pridruže evropskoj političkoj i ekonomskoj alijansi. Kako je naznačeno u poglavlju 4, sve države koje se pridružuju Evropskoj uniji su obavezne da primene EU Rasnu direktivu 2000/43 pre nego što postanu članice. Ovo podrazumeva obezbeđivanje domaćeg i pravnog poretka, uključujući i mogućnost sankcija za diskriminatore i kompenzacija za žrtve. Aktivisti po pitanju prava Roma u ovim državama trenutno poseduju jedinstven prozor mogućnosti u vođenju kampanje svesti i lobiranju vlade za progresivne antidiskriminatorske kampanje.

Konačno, mada se često govori da je Evropska unija netransparentna institucija o kojoj je teško nešto više saznati, istina je umnogome upravo suprotna, budući da EU postavlja veliku količinu svoje osnovne dokumentacije na internet sajt. Definitivno će vredeti da pažljivom pregledu EU internet sajta posvetite nešto vremena kako biste više saznali o njenoj strukturi, zakonima i programima: <http://europa.eu.int>.

Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE)

Kao što je naznačeno u poglavlju 4, najznačajnija tela za zastupanje prava Roma u OSCE su Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava koji uključuju Kontaktnu tačku za pitanja Roma i Sintija, i Visokog poverenika za nacionalne manjine. Mada su, u poređenju sa drugim organizacijama, ova tela ograničena u mogućnostima zastupanja, ona mogu preduzimati aktivnosti na osnovu informacija koje vi pošaljete, kao što je preduzimanje misija na terenu. Misije na terenu odgovaraju određenim događajima i situacijama, oslanjajući se u velikoj meri na informacije iz različitih izvora.

Uz to, OSCE drži godišnje sastanke o "ljudskoj dimenziji" koji se usmeravaju na pitanja ljudskih prava u određenim regionima. Ovi sastanci obezbeđuju dobru priliku za NVO da uspostave mreže i izvrše pritisak u vezi sa svojim pitanjima obzirom na to da postoji mnogo mogućnosti obezbeđenih za NVO da postavljaju svoja pitanja. Kao dodatak mogućnostima za predstavljanje izjava na glavnom zasedanju sastanka, NVO mogu organizovati dodatne događaje kao deo svoje strategije u izgradnji koalicija, te dalje usmeravati raspravu o pitanjima ljudskih prava. Takođe, OSCE redovno drži takozvane "ad hoc" sastanke o hitnim pitanjima. Ovi se najavljuju na OSCE internet sajtu i mogu biti značajni forumi za zastupnike koji vrše pritisak na vlade u vezi sa svojim pitanjima. Kalendar OSCE događaja dostupan je na OSCE internet sajtu: <http://www.osce.org>.

Sastanak OSCE donosi plan delovanja za borbu protiv diskriminacije romske i Sinti manjine

Prema zvaničnoj izjavi, Ministarski savet OrganizacijE za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE) je 2. decembra 2003. godine u Matrihtu odobrio plan delovanja koji ima za cilj iskorenjavanje diskriminacije manjina Roma i Sintija.

Plan nazvan "Za Rome, sa Romima" daje detalje borbe protiv različitih oblika diskriminacije i rasizma protiv članova ovih grupa. U njemu se raspravlja o pitanjima kao što su tretman Roma i Sintija od strane policije i medija, smeštaj i uslovi života, nezaposlenost, zdravstvena nega i poboljšanje pristupa obrazovanju. Kancelarija OSCE za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) preuće nove odgovornosti, kao što su pomaganje članovima OSCE da razviju antidiskriminatorno zakonodavstvo i uspostave antidiskriminatorna tela, prikupljanje dokumentacije i razvijanje politike u vezi sa pitanjima od značaja za Rome, u saradnji sa drugim institucijama i strukturama OSCE. MS

RFE/RL NEWSLINE Vol. 7, No. 226, deo II, 3. decembar 2003.

Savet Evrope

Savet Evrope ima 45 zemalja članica i izvestan broj država posmatrača. Sve države članice moraju potpisati i ratifikovati Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. Evropska konvencija je zakon koji važi u svim državama članicama Saveta Evrope. Kao rezultat prevladavanja Evropske konvencije u srcu sistema Saveta Evrope, ljudska prava zauzimaju centralno mesto u Savetu Evrope.

Veliki deo snage mehanizama za ljudska prava Saveta Evrope nosi Evropski sud za ljudska prava, koji je mehanizam sprovođenja Evropske konvencije. O Evropskom sudu za ljudska prava i njegovom značaju za prava Roma raspravljaće se u sledećem poglavlju. Pored Suda, mnoge druge pogodnosti za zastupanje postoje u ovoj regionalnoj instituciji. Aktivisti bi trebalo da se upoznaju sa barem sledećim institucijama koje postoje unutar Saveta Evrope:

- Revidirana Evropska socijalna povelja,
- Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije,
- Komitet za sprečavanje torture,
- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, i
- Parlamentarna skupština.

Evropska socijalna povelja: Socijalna prava osigurana prema Povelji posmatraju se putem sistema podnošenja redovnih izveštaja državama potpisnicama Povelje. Evropski komitet za socijalna prava pregleda ove izveštaja. NVO koje poseduju konsultativni status su u mogućnosti da igraju izvesnu ulogu u proceduri “kolektivnih tužbi” koja prihvata izveštaje o povredama Povelje od strane države. NVO koje ne uživaju taj posebni status takođe mogu obezbediti materijale Komitetu, te tako pomoći u njegovom redovnom pregledu usklađenosti država sa Poveljom.

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI): Kao što se možete setiti iz poglavlja 4, ECRI nije ugovorno telo, ali se angažuje na posmatranju država članica Saveta Evrope. ECRI radi u ciklusima od 4-5 godina putem svoga pristupa pregleda “od zemlje do zemlje”. ECRI takođe sačinjava Preporuke za Opštu politiku, prikuplja i širi primere “dobre prakse” i na druge načine promoviše nediskriminaciju. Dve od najnovijih preporuka iz serije “Opšte strateške preporuke” su *Opšta preporuka broj 3 o borbi protiv rasizma i netolerancije prema Romima/Ciganima* i *Opšta preporuka broj 7 o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije*.

Za vreme pripremanja svojih izveštaja, Komisija organizuje informativna zasedanja sa NVO gde možete dobiti informacije o slučajevima i oblicima diskriminacije i rasizma koje ste dokumentovali u zajednicama gde radite.

Komitet za sprečavanje torture (CPT): CPT preduzima posmatranje i utvrđivanje činjenica u državama Saveta Evrope, ispitujući pre svega uslove i ostale aspekte zatočeništva. Komitet sačinjava preporuke, a zatim poverljivo izveštava državi koje se to tiče. Ovi izveštaji mogu biti objavljeni u javnosti samo uz saglasnost države ili ukoliko država odbije da sarađuje u skladu sa preporukama, U tom slučaju, ukoliko su dve trećine Komiteta saglasne sa tim, izveštaj će se izneti u javnost.²

Komitet čini redovne kao i *ad hoc*³ posete. NVO mogu dostaviti obaveštenje Komitetu i izveštavati ili o pojedinačnom slučaju ili o obrascu mučenja. Komitet će evidentirati primitak obaveštenja, ali neće izraziti mišljenje o tome zbog poverljive prirode svoga mehanizma izveštavanja. Primanje obaveštenja bitno je za rad Komiteta, te je stoga važno da se šalju izveštaji namenjeni oblicima dugoročnog sprečavanja.

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina: Nadgledanje ove Konvencije se preduzima od strane Komiteta ministara Saveta Evrope. To se radi putem periodičnih izveštaja podnesenih od strane država potpisnica Konvencije (tj. onih država koje su ratifikovale Konvenciju). NVO imaju mogućnost da obezbede komentare uz redovne izveštaje država bilo putem sastajanja sa članovima savetodavnog komiteta Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina za vreme njihovih zemaljskih poseta ili putem dostavljanja materijala sekretarijatu.

Poverenik Saveta Evrope za ljudska prava: Za vreme kratkog mandata prvog poverenika ovo telo se već pokazalo kao važan zastupnik prava Roma, postavivši u izvesnom broju prilika važna pitanja o ljudskim pravima u odnosu na Rome. Pojedinačne tužbe mogu se dostaviti povereniku koji sačinjava javne komentare o povredama ljudskih prava. Poverenik je do danas objavio izvestan broj izveštaja koji se tiču određenih zemalja i/ili tema.

Parlamentarna skupština: Na kraju, aktivisti NVO mogu da lobiraju kod članova Parlamentarne skupštine Saveta Evrope. Preporuke sačinjene od strane Parlamenta takođe su dobri instrumenti koji se mogu koristiti u naporima zastupanja na nacionalnom nivou. U nekim pitanjima, kao što je proterivanje Roma od strane Nemačke u Srbiju, Parlamentarna skupština je u prošlosti delovala na brz i požrtvovan način, onda kada to nijedno zvanično telo nije htelo učiniti.

Pod pokroviteljstvom Parlamentarne skupštine nalaze se "Posmatrački komiteti", ovlašćeni da posmatraju usaglašavanje novih država sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Posmatranje se obavlja putem:

- Komiteta za pravne poslove i ljudska prava,
- Komiteta za političke poslove,
- Posmatračkog komiteta.

Spisak država koje se posmatraju možete naći na: http://stars.coe.fr/Synopsis_works.htm. Informacije o povredama ljudskih prava i zahtevi za preduzimanje akcije u vezi zakona ili prakse u zemljama članicama takođe se mogu dostaviti komitetima za pravne ili političke poslove.

Dalje informacije o svim ovim i drugim telima Saveta Evrope dostupne su na internet sajtu Saveta Evrope: www.coe.int.

Obezbeđivanje delovanja prava: stvaranje strategije za međunarodno i regionalno zastupanje

Razmotrite sledeću situaciju:

Vaša država dolazi za šest meseci na red za pregled od strane Komiteta Ujedinjenih nacija za uklanjanje rasne diskriminacije.

1. Koje korake ćete preduzeti na nacionalnom nivou kako biste obezbedili da pitanja prava Roma ne prođu neprimećena u kontekstu ovoga događaja?
2. Koje aktivnosti ćete preduzeti na međunarodnom nivou?

3. Koji su vaši ciljevi zastupanja u ovoj situaciji?
4. Koja sredstva imate na raspolaganju?

Sada razmotrite gorepostavljena pitanja u jednoj drugoj situaciji. Vaša država očekuje da se pridruži Evropskoj uniji u bliskoj budućnosti. Situacija Roma u vašoj zemlji, međutim, veoma je ozbiljna, i odlikuje se široko rasprostranjenim rasizmom i diskriminacijom direktno prisutnom u mnogim javnim institucijama. Trenutno u vašoj državi ne postoji nikakva jasna antidiskriminaciona politika.

Napomene

- 1 Preuzeto iz: Just Associates. *A New Weave of Power, People & Politics: The Action Guide for Advocacy and Citizen Participation* (Novi splet moći, ljudi i politike: Uputstvo za delovanje u oblasti zastupanja i građanskog učešća), sa adrese: <http://www.justassociates.org/ActionGuide.htm>.
- 2 Steiner, H. & Alston, P. *International Human Rights in Context* (Međunarodna ljudska prava u kontekstu). Njujork, Oxford University Press, 2000, str. 796.
- 3 Ad hoc posete su one koje se organizuju kao odgovor na ozbiljne i hitne optužbe za mučenje.

Deo B
Obezbeđivanje delovanja prava

Poglavlje 8.

Sporenje za ljudska prava

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

8. SPORENJE ZA LJUDSKA PRAVA

Uvod

U prethodnim poglavljima posmatrali smo delatnosti od javnog interesa, kao i to kako se stimuliše društvena promena da bi se odrazilo naše suštinsko i neotuđivo pravo na univerzalna ljudska prava. Ovo poglavlje razmatraće sudsko sporenje kao oblik aktivnosti u oblasti zaštite ljudskih prava.

Mali je broj ljudi koji bez jakog razloga zahtevaju kontakt sa onima kojima je pravo profesija. Mnoge ljude za advokate vežu negativne asocijacije. Nije neuobičajeno da siromašni naprosto ne mogu priuštiti čak ni osnovni pravni savet. Kada je suočen sa izborom da li da plati pravni savet ili troškove režija i ishrane, mali broj ljudi će izabrati pravne usluge. Mnogi ljudi bi zatražili pomoć advokata samo kada bi ona bila krajnje hitna – na primer, kad bi oni ili članovi njihove porodice bili uhapšeni za neko krivično delo.

Kada se ove činjenice ostave po strani, vredi razmotriti sledeće:

- U demokratskim državama korišćenje pravnog sistema može biti jedno od najefektivnijih sredstava u ostvarivanju društvene promene bez povređivanja prava;
- Kako je napomenuto u prethodnim poglavljima, međunarodno pravo garantuje osnovna ljudska prava. Kada su osnovna ljudska prava povređena, osoba ima pravo na ostvarivanje pravde. Sudovi su početne instance zvaničnih tela čiji je zadatak da obezbede pravdu;
- U stvari, mnogi od velikih društvenih pokreta tokom prethodna dva stoleća ili su se odigrali u sudnici, ili su izgrađeni na pravnom delovanju i odlukama sudova.

Uzmite za primer američki pokret za građanska prava. Od početka 20. veka, aktivisti angažovani u oblasti građanskih prava borili su se protiv rasističkih zakona, politike i običaja u SAD putem tužbi u sudu kako bi ih proglasili nezakonitim. U isto vreme, pre razvoja međunarodnog prava o ljudskim pravima, američki aktivisti za građanska prava neprestano su išli na sud kako bi pokazali da su različiti zakoni i prakse povredili Ustav SAD. Nakon čuvene odluke SAD Vrhovnog suda u procesu *Brown protiv Obrazovnog odbora* (Board of Education) iz 1954. godine, američki aktivisti za građanska prava pozvali su se na tu odluku i zatražili da se ona sprovodi u borbi za jednako obrazovanje za sve u SAD.

Značaj sporenja kao aktivnosti u oblasti ljudskih prava oseti se na različitim nivoima. U nekim situacijama advokat može biti neophodan kako bi se osigurala pravda. Na primer, ukoliko se neka osoba zlonamerno tuži za zločin, samo zato što je tužilac odlučio da se njemu ili njoj ne dopada ta osoba, ili zato što je ta osoba aktivist koji čini neprilike vladi, može postojati potreba za pravnom akcijom u cilju zaštite te osobe. Sporenje može biti efektivan metod traženja pravde za pojedince,

bilo da ono nastoji da ispravi povredu prava, ili da traži nadoknadu za žrtve. Uz to, sporenje za ljudska prava može dati doprinos društvenoj promeni. Termin koji je iskovan za ovo je strateško sporenje, koje će sada biti opisano.

Strateško sporenje

Porast moći ljudskih prava na međunarodnom planu u periodu nakon Drugog svetskog rata, kao i značaj zakonskog delovanja u obezbeđivanju podrške društvenim pokretima iznedrili su novi temin: strateško sporenje.

Strateško sporenje suprotstavlja se sistemskim nepravdama. Ono nije samo sredstvo za korekciju pojedinačnih prestupa, nego je i dalekosežno sredstvo u svojim ambicijama i ishodima.

Strateško sporenje je zakonska delatnost u službi društvene promene. Strateško sporenje ima za cilj donošenje društvene promene u društvenu realnost putem upotrebe zakona i sudova. U nekom procesu strateškog sporenja, tužitelj ne tuži samo za njegov ili njen račun i ne da bi obezbedio pravdu u njegovom ili njenom slučaju, nego da bi dalje prekinuo degradirajuću ili ponižavajuću praksu za grupu ljudi, pokrenuo vladu na usvojenje ili ispravljanje politike zasnovane na pravima ili na neki

drugi način ponovo oblikovao svoje društveno ili pravno okruženje. Strateško sporenje suprotstavlja se sistemskim nepravdama. Ono nije samo sredstvo za korekciju pojedinačnih prestupa, nego je i dalekosežno sredstvo u svojim ambicijama i ishodima.

Sudske procedure nisu brze i često je potrebno da prođe mnogo godina pre nego što se dođe do rezultata, a posebno kada se zahtevaju međunarodni pravni lekovi

---

Ovo poglavlje predstavljaće uvod u strateško sporenje sa posebnim osvrtom na međunarodnu zakonsku aktivnost. Zbog praktičnih razloga, osobitosti domaćih procedura neće se posmatrati u ovom priručniku. Važno je, međutim, za bilo koga ko želi da se angažuje u domaćim ili međunarodnim procedurama sporenja po nekom pitanju ljudskih prava, da zna ulogu koju domaći sudovi imaju i tehničke procedure koje proizilaze iz ovoga.

Sudske procedure nisu brze i često je potrebno da prođe mnogo godina pre nego što se dođe do rezultata, a posebno kada se zahtevaju međunarodni pravni lekovi. Za dodatnu pomoć ili savet, konsultujte se sa iskusnim advokatom, članom domaće NVO, ili ERRC-om.

Strateško sporenje Roma: slučaj Ostrava

Dana 15. juna 1999. godine, dvanaestoro dece u Ostravi i njihovi roditelji, uz podršku nekoliko romskih vođa i organizacija za zaštitu ljudskih prava, predvođenih od strane ERRC, započelo je aktivnost u Ustavnom sudu Češke Republike, pobijajući sistematsku rasnu segregaciju i diskriminaciju u češkim školama i tražeći pravni lek za nju. Predmet pred Ustavnim sudom teretio je direktore pet specijalnih škola u Ostravi, Školski biro za Ostravu i Ministarstvo obrazovanja. U tužbi je

navedeno da su opšta praksa i primena odredbi u sistemu specijalnog školskog obrazovanja rezultirale **de facto**¹ i **de jure**² rasnom segregacijom i diskriminacijom dvanaest romskih tužitelja.³

Problem prenatrpane zastupljenosti romske dece u specijalnim školama u Češkoj Republici bio je poznat dugo vremena, a vladini zvaničnici čak su priznali u nekim intervjuima postojanje tog problema. Nikakva reforma, međutim, dovoljna da dovede do promene nije bila primenjena. Čak su pre 1989. češke školske vlasti potpuno svesno odredile romsku decu za specijalne škole u nesrazmernim brojevima. Prema vladinim statistikama, još davne 1984. polovina svih romskih đaka pohađala je specijalne škole. Vladina neprestana primena politike proizvođenja masovno diskriminirajućih efekata tokom dugog niza godina u najmanju ruku ukazuje na želju da se toleriše sveopšte odricanje obrazovne mogućnosti generacijama romske dece. Dvanaestoro romske dece u Ostravi i njihovi roditelji koji su podneli ovu tužbu nisu želeli više da plaćaju tu cenu.

Tužba je navela da su tužitelji i brojna druga romska deca bili segregirani u specijalne škole za mentalno retardirane, posebno zbog toga što su bili Romi. Takođe je navedeno da su tužitelji bili podvrgnuti rasnoj segregaciji i diskriminaciji tokom njihovog pohađanja specijalnih škola. Rezultat te segregacije bilo je uskraćivanje jednake mogućnosti obrazovanja za najveći deo romske dece. Među drugim izvorima prava, tužba se oslanjala na jurisprudenciju Evropskog suda za ljudska prava.⁴ U optužbi je navedeno da rasna segregacija i diskriminacija u oblasti obrazovanja povređuju Ustav Češke Republike, Češku povelju osnovnih prava i sloboda, odredbe češkog domaćeg prava i brojne međunarodne obavezujuće ugovore, uključujući i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

U svojoj tužbi, tužitelji su zahtevali da dobiju, kumulativno, sledeće pravne lekove:

- Sudski nalaz da su bili žrtve rasne diskriminacije i segregacije u povredi češkog i međunarodnog prava;
- Utvrđivanje kompenzacionog fonda za obrazovanje kako bi se platilo dodatno obrazovanje i obuka u vidu nadoknade žrtvama – i drugima u sličnoj situaciji – za štetu koju im je proizrokovala segregacija u specijalne škole; i
- Naredbu koja primorava Školski savet Ostrave i Ministarstvo za obrazovanje da zaustave rasnu segregaciju u školama Ostrave u roku od tri godine, te da razviju plan obrazovne reforme koji će moći da postigne rasni balans u školama Ostrave u određenom vremenskom periodu.

Uz to, tužitelji su zahtevali da se uvede obavezna informisana roditeljska saglasnost prilikom upisa dece u specijalne škole, te da se ona daje u pisanom obliku samo nakon što su roditelji ili adekvatno informisani o njihovim pravima i posledicama takve saglasnosti.

ERRC je osam meseci pripremao pravnu tužbu u Ostravi. Na početku 1999. godine, postojalo je osam specijalnih škola u okrugu Ostrave koje su, prema Školskom birou Ostrava, bile odgovorne za obrazovanje “mentalno retardiranih učenika”. Osnovnih škola za “normalne” učenike bilo je sedamdeset. Svaka specijalna škola i svaka osnovna škola overile su i potpisale dokument o tačnom broju romskih i neromskih učenika koji pohađaju njihovu školu. Kako je gore napomenuto, rezultati prikupljenih podataka bili su šokantni. Podaci su pokazali da, dok je svega 1,80% neromskih učenika iz Ostrave bilo u specijalnim školama, 50,3% učenika Roma iz Ostrave bilo je u specijalnim školama. Tako je proporcija školske populacije Roma iz Ostrave u specijalnim školama nadmašila proporciju školske populacije neroma iz Ostrave u specijalnim školama odnosom od više od dvadeset sedam prema jedan. Drugačije rečeno, 27 puta je bila veća verovatnoća da će romska deca u Ostravi završiti u specijalnim školama nego što je bila za neromsku decu.

Statistika koju je prikupio ERRC naznačila je da su Romi, iako su predstavljali manje od pet procenata svih učenika u uzrastu osnovaca u Ostravi, činili više od 50% učeničke populacije specijalnih škola. Ostrava je daleko od izolovanog primera. Kao što je češka vlada i sama priznala, na nacionalnom nivou približno 75% romske dece pohađa specijalne škole, a više od polovine svih učenika specijalnih škola su Romi.

Stepen rasne segregacije pokazan gornjom statistikom bio je predstavljen prema školama. Tako su Romi u pet od osam specijalnih škola u Ostravi činili više od 50% učeničke populacije, u četiri škole više od 75% učeničke populacije, u tri škole više od 80% i u dve škole više od 90%. Ni u jednoj od specijalnih škola u Ostravi omer zastupljenosti Roma u učeničkom telu nije pao ispod 16% – što iznosi više nego tri puta od ukupnog procenta Roma zastupljenih u učeničkoj populaciji Ostrave.

Nasuprot tome, u osnovnim školama Ostrave, 32 od ovih škola nisu imale nijednog romskog učenika. U 21 osnovnoj školi gde je ERRC prikupljao podatke bilo je romskih učenika, ali su oni brojali manje od dva procenta učeničke populacije. Tako su Romi u ukupnom broju od 53 osnovne škole u Ostravi – što je 75% svih osnovnih škola u okrugu – činili manje od dva procenta ukupne učeničke populacije uzrasta osnovne škole u celoj Ostravi. Specijalne i osnovne škole u Ostravi su stvarno segregirane za članove različitih rasnih grupa – specijalne škole za Rome, osnovne škole za nerome.

Na zahtev ERRC, profesor Daniel Reschly, šef Odseka za specijalno obrazovanje na Univerzitetu Vanderbilt u SAD i jedan od najpoznatijih stručnjaka u svetu iz oblasti prenaplašene zastupljenosti manjinskih grupa u specijalnom obrazovanju, proučio je podatke iz škola Ostrave i pripremio izveštaj. On je utvrdio da je stepen prenaplašene zastupljenosti učenika Roma u specijalnim školama u Ostravi bez presedana i da je sam po sebi prima facie dokaz rasne segregacije i diskriminacije.

Izveštaj profesora Reschlyja pokazao je da je dimenzija prenatlašene zastupljenosti Roma u specijalnim školama u Češkoj Republici kvalitativno viša – u stvari ona ima drugačiju dimenziju nego slične srazmere prenatlašene zastupljenosti rasnih manjina u drugim kontekstima. Na primer, nedavna studija vlade SAD na temu prenatlašene zastupljenosti rasnih manjina u razredima obuhvaćenim specijalnim obrazovanjem u oblasti grada Njujorka izrazila je zabrinutost po pitanju onoga što se zove “široke neusatlašenosti” u specijalnom smeštaju u specijalno obrazovanje za koje se čini da ima uporište u rasi i etnicitetu gde su “crni učenci imali dva puta više šansi nego beli učenci da budu upućeni na specijalno obrazovanje”. U Ostravi, nasuprot tome, procenat Roma u nekim specijalnim školama je nekoliko stotina procenata viši nego srazmer Roma u celokupnoj romskoj populaciji. Nekoliko zakona i sudskih parnica u SAD svedoči u prilog činjenici da se diskriminacija utemeljena na lažnim testovima IQ ili nepravilnoj upotrebi testova pojavila u SAD javnim školama, ali nikada do one mere koja je dokumentovana statistikom iz Ostrave.

Tužba je utvrdila da su, kao i mnoga druga romska deca u Ostravi i celoj državi, romska deca obuhvaćena tužbom bila podvrgnuta teškim obrazovnim, psihološkim i emocionalnim oštećenjima, koja su obuhvatala sledeće:

- Podvrgnuće programu koji je bio daleko ispod onoga za redovne osnovne škole;
- Efektivno oduzimanje mogućnosti povratka u osnovne škole;
- Zabrana, u zakonu i praksi, pristupa neprofesionalnim obrazovnim institucijama drugog stepena, sa daljom štetom po njihove mogućnosti da obezbede adekvatno zaposlenje;
- Obeležavanje dece kao “glupe”, sa posledicama koje će ih pratiti kroz ceo život, uključujući tu i umanjeno samopoštovanje i osećanja poniženja, otuđenja i nedostatka samovrednovanja; i
- Prinudenost da uče u rasno segregiranim učionicama, čime su im određene koristi multikulturalne obrazovne sredine.

Prisustvo ovako visokih brojeva romske dece u specijalnim školama često se objašnjava činjenicom da oni nisu zadovoljili IQ testove koji su obavljani u obrazovnim psihološkim centrima (tzv. “PPP centri”). Međutim, postoji mnogo naznaka da su mehanizmi ocenjivanja upotrebljeni da utvrde “inteligenciju” pogrešni i nepouzđani kao metodi testiranja. Mnogi od IQ testova sprovedenih da ocenjuju “inteligenciju” pokazuju izvođenje rasno nesrazmernih efekata, a nijedna od tehnika testiranja nikada nije bila potvrđena za svrhu ispitivanja romske dece u Češkoj Republici. Prilikom sprovedenja testova za romsku decu, malo brige je ukazano susretu i prevazilaženju predvidivih kulturnih, jezičkih i/ili drugih prepreka koje često negativno utiču na vrednost utvrđivanja “inteligencije”. Čak je nekoliko psihologa obavestilo ERRC kako prilikom testiranja IQ nije bilo nikakve standardne procedure, te da je svaki psiholog za vreme testiranja mogao birati koji god metod je on/ona smatrao pogodnim, ostavljajući proces utvrđivanja izložen uticaju rasne predrađude, kulturne neosetljivosti, i drugih irelevantnih faktora. Konačno, malo, ili gotovo nimalo Roma je bilo konsultovano za vreme odabira ili stvaranja najčešće korišćenih testova.

Tužitelji su pomenuli gorenavedena pitanja u svojoj tužbi, iznoseći da je njihov upis u specijalne škole bio deo “uobičajene prakse u primeni respektivne statutske odredbe koja za rezultat ima stvarnu rasnu segregaciju i diskriminaciju”. Oni smatraju da su prvo bili podvrgnuti de facto rasnoj segregaciji, time što su bili smešteni u nezadovoljavajuće obrazovne ustanove na osnovu njihove rasne pripadnosti. Uz to, kao rezultat takve segregacije, oni su pretrpeli diskriminaciju putem ometanja uživanja njihovog prava na obrazovanje; što znači da im je bilo ukraćeno adekvatno obrazovanje zbog njihovog rasnog porekla.

Iscrpljivanje domaćih pravnih lekova

Dana 20. oktobra 1999. godine, Ustavni sud je doneo obeshrabrujuću presudu kojom odbija svih dvanaest tužbi. Ustavni sud je, između ostalog, utvrdio da su optužbe za rasnu segregaciju i diskriminaciju neosnovane. Sud je, priznajući da “treba uzeti u obzir ubedljivost argumenta tužitelja”, smatrao da ima moć samo da se bavi određenim pojedinačnim slučajevima tužitelja, te da nije nadležan da razmatra dokaze koji pokazuju obrazac i/ili praksu rasne diskriminacije u Ostravi u Češkoj Republici. Sud je utvrdio da su “tužitelji [zasnovali] svoju tužbu na [opširnim] statističkim podacima i stručnim mišljenjima, ali da su propustili da uoče kako Sud ima pravo da odlučuje – po pitanju ustavnih sporova – samo o pojedinačnim pravnim činovima i obavezan je da ocenjuje samo određene slučajeve pojedinačnih sporova”, te nije ovlašćen da komentariše ili upravlja društvenom ili kulturnom diskriminacijom kao celinom. On je smatrao da tužitelji nisu dokazali postojanje rasne diskriminacije na individualnoj osnovi.

Sud je takođe utvrdio da tužitelji nisu osporili prvobitne odluke koje su ih smestile u specijalne škole, te da su se roditelji tužitelja – sa izuzetkom jednog tužitelja – saglasili sa njihovim smeštanjem u specijalne škole. Kao posledica toga, Sud je doneo odluku da takvi proceduralni propusti sprečavaju tužitelje u dobijanju bilo kakvog pravnog leka po pitanju njihove rasne diskriminacije u obrazovanju, ma koliko da je ona bila osnovana. Što se tiče optužbi od strane tužitelja da roditelji nisu bili informisani o posledicama smeštanja njihove dece u specijalne škole, Sud smatra da krivicu u ovom slučaju snose roditelji koji su mogli tražiti takvu informaciju, ali su propustili da to urade. Pod ovim mišljenjem, Sud je naprosto odbio da primeni primenjive pravne standarde Evropskog suda za ljudska prava u slučaju dokazivanja rasne diskriminacije prema članu 14 Konvencije, iako član 10 češke Povelje osnovnih prava i sloboda nalaže da međunarodno pravo ima prednost nad domaćim pravom ukoliko su ova dva u sukobu. Implicitno priznajući snagu optužbe, Sud je “pretpostavio da će odgovarajuće vlasti Češke Republike pojačati svoj rad na predlozima tužitelja”.

U odgovoru na optužbe tužitelja da specijalne škole nisu bile dovoljno posmatrane i da su oni, tužioc, bili izloženi rasnoj segregaciji i diskriminaciji, Sud je odlučio da su tužitelji propustili da dokažu ove optužbe na pojedinačnoj osnovi, pa čak i otišao korak dalje tvrdeći da to nisu ni pokušali da urade. Sud je ustvrdio da su “[tužitelji] samo ukazivali na statističke podatke društvenih

i kulturnih aspekata ovoga problema” te da to “ne može igrati odlučujuću ulogu u [presudi] o pojedinim slučajevima”. Konačno, Sud je utvrdio da nema nadležnost da razmatra zahteve tužilaca za plan obrazovne reforme ili sveopštu zabranu rasne diskriminacije i kompenzatorno školstvo.

Angažovanje Evropskog suda

ERRC je smatrao da je presuda Ustavnog suda bila fatalno pogrešna. Nakon što su **iscrpili sve domaće lekove** – to jest nakon što više nisu mogli da se obrate za pravdu nijednom drugom sudu ili nijednoj drugoj vlasti u Češkoj Republici – dana 28. aprila 2000. romski roditelji i njihova deca obratili su se, uz pomoć ERRC, Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu. Njihov apel Evropskom sudu saopštava da njihovo upisivanje u specijalne škole sadrži “ponižavajući tretman” u povredi člana 3 Evropske konvencije za ljudska prava. Čineći to, on se oslanja na ranije odluke suda u Strazburu koje su jasno odredile da “posebna važnost treba da se obrati diskriminaciji zasnovanoj na rasi”. Molba dalje tvrdi da je tužiteljima bilo uskraćeno pravo na obrazovanje, u povredi člana 2 Protokola 1 Konvencije; da su oni pretrpeli rasnu diskriminaciju prilikom uživanja prava na obrazovanje, u povredi člana 14; te da procedura koja je dovela do njihovog uključivanja u specijalnu školu nije obezbedila minimalne prerekvizite obaveznog procesa zahtevanog članom 6(1). Molba traži od Evropskog suda za ljudska prava da utvrdi povredu gorenavedenih odredbi Konvencije i da dosudi pravedno zadovoljenje. Tužba je sada uključila roditelje 18 dece, budući da su se novi tužitelji pridružili prvobitnoj tužbi.

Pre pravnog spora protiv rasno segregirajućeg obrazovanja Roma u Češkoj Republici, mnogo ljudi – u stvari verovatno većina ljudi u Češkoj Republici – bilo je svesno činjenice da većina romske dece pohađa škole za mentalno retardiranu decu. Češka vlada je svakako imala saznanje o problemu da su romska deca bila opsceno prezastupljena u “specijalnim školama”. I, naravno, romski roditelji bili su bolno svesni činjenice da su njihova deca dobijala manje-više bezvredno obrazovanje. Međutim, niko u Češkoj Republici ovo nije postavio kao pravno pitanje, pitanje osnovnih ljudskih prava, koje bi se nametnulo putem pravnog spora na sudovima.

Štaviše, za vreme dokumentacije za pravni spor u Češkoj Republici, mnogi, inače saosećajni ljudi, izjavili su ERRC-u da bi pravni spor bio “previše radikaln” i da treba iznaći druga sredstva kako bi se okrenulo problemu rasno segregirajućeg školstva u Češkoj Republici. ERRC i romski roditelji kojih se ovo direktno ticalo povelili su pravni spor, između ostalih razloga, i zato što bez pritiska sudskog naloga nije izgledalo verovatno da će češka vlada ikada iznaći dovoljno političke volje da otpočne da se bavi problemom rasno segregiranog obrazovanja.

U vreme pripreme ovog priručnika o ljudskim pravima – početkom 2004. – Evropski sud još uvek nije doneo presudu po ovoj optužbi. Sama ova činjenica deluje otrežnjavajuće – pravni sporovi

mogu trajati dugo. Štaviše, mnoga od dece obuhvaćene ovim pravnim sporom sada se već školuju u ispodstandardnim školama toliko dugo da je otvoreno pitanje da li će pobeda u njihovom slučaju moći da unese bilo kakvu pozitivnu promenu u njihove živote.

Činjenica da je došlo do otvorenog sudskog spora izvršila je pritisak na vladu da pokaže kako pokušava da promeni situaciju i da vodi politiku ka desegregaciji školskog sistema

---

Ipak, i sama činjenica da je došlo do spora počela je da menja društveni okvir u Češkoj Republici. Činjenica da je došlo do otvorenog sudskog spora izvršila je pritisak na vladu da pokaže kako pokušava da promeni situaciju i da vodi politiku ka desegregaciji školskog sistema. Uz to, činjenica je da je spor pobudio široku svest o problemu rasne segregacije u obrazovanju u Češkoj Republici. Ovo je takođe pojačalo pritisak na češku vladu da teži ka uvođenju stvarne promene.

Spor je važan i zbog podizanja svesti među Romima u Češkoj Republici o tome da imaju osnovna prava na koja se mogu pozvati, na sudu ili bilo gde drugo, kada su ona povređena. Takođe, spor je delovao kao model za romske aktiviste i u drugim zemljama: nakon spora iz Ostrave, Romi u Bugarskoj i Hrvatskoj takođe su se suprotstavili rasno segregiranom obrazovanju putem podnošenja tužbi.

Omogućavanje delovanja prava: u osvrtu na Ostravu

Uz ilustrovanje značaja strateškog sporenja za rad u oblasti ljudskih prava, slučaj Ostrava takođe pokazuje proces izvođenja sporova putem domaćih i međunarodnih sudova.

Koristeći primer Ostrave, odgovorite na sledeća pitanja.

1. Koji su bili domaći pravni lekovi koje su zatražili tužitelji?
2. Koji su bili koraci preduzeti preko Evropskog suda?
3. Koje vrste dokaza su bile korišćene da bi se podržale optužbe tužitelja?
4. Kakvu su ulogu odigrali “stručnjaci” u ovom slučaju?
5. Pored toga što je sporenje značajna strateška aktivnost od javnog interesa u oblasti ljudskih prava, na koji način se ono u slučaju Ostrava pokazuje kao korisna delatnost za pojedinačne tužitelje?
6. Zašto je ovaj slučaj izabran da bude strateška aktivnost?
7. Ukoliko slučaj ne bude uspešan u krajnjoj presudi na Evropskom sudu, da li je on koristan kao strateška aktivnost?

Domaći pravni lekovi u slučajevima povrede ljudskih prava

Romi iz izvesnog broja zemalja – uključujući tu Belgiju, Bugarsku, Hrvatsku, Češku Republiku, Nemačku, Mađarsku, Italiju, Makedoniju, Srbiju i Crnu Goru, Slovačku i Veliku Britaniju – zatražili su, i u mnogim slučajevima dobili, pravdu kada su njihova osnovna ljudska prava bila povređena. Pitanja koja su Romi doneli pred međunarodne sudove za ljudska prava obuhvataju, kako je već pomenuto, rasno segregirajuće obrazovanje, kao i:

- Rasnu diskriminaciju u pristupu različitim robama i uslugama, kao što su zaposlenje, socijalne službe, stanovanje, javni smeštaj, lekarska nega, itd.
- Nasilje od strane policije, uključujući ubistva izvršena od strane policajaca,
- Nezakonito grupno ili pojedinačno proterivanje iz zemlje,
- Nezakonito prisilno iseljenje iz smeštaja,
- Propuštanje da se obezbedi pravda u slučajevima rasno motivisanog nasilnog napada ili rasno diskriminatornog odbijanja da se obezbede usluge,
- Prisilnu sterilizaciju Romkinja.

... kao i izvestan broj ostalih pitanja iz oblasti osnovnih ljudskih prava.

Pre nego što predate vaš slučaj međunarodnom sudu ili tribunalu, u najvećem broju slučajeva potrebno je da zatražite pravdu od lokalnog suda. Međunarodni sudovi za ljudska prava po pravilu ne pretresaju tužbe ukoliko se prethodno ne pokušaju iskoristiti svi raspoloživi pravni lekovi kod kuće. Na domaćem nivou, takođe, tužitelj će uglavnom dobiti mnogo brži i direktno sprovodljiv rezultat nego na međunarodnom.

Budući da je pravni sistem svake zemlje različit, bilo bi nemoguće obezbediti u ovom priručniku (što je i izvan njegove namere) pune detalje o tačnim procedurama za dobijanje domaćih pravnih lekova. Ipak, ovde ćemo pokušati da damo najkraći pregled tokova aktivnosti na koje ćete najverovatnije naići na nacionalnom nivou. Najuobičajenije mogućnosti su:⁵

- krivični postupci,
- građanske parnice,
- administrativni postupci.

Pre nego što predate vaš slučaj međunarodnom sudu ili tribunalu, u najvećem broju slučajeva potrebno je da zatražite pravdu od lokalnog suda. Međunarodni sudovi za ljudska prava po pravilu ne pretresaju tužbe ukoliko se prethodno ne pokušaju iskoristiti svi raspoloživi pravni lekovi kod kuće.

Krivični postupci: Oni koji su pretrpeli zloupotrebu od strane javnog službenika (bilo da se radi o policiji ili nekom drugom predstavniku države), ili su bili žrtve nasilnog zločina počinjenog od strane nedržavnog počinioca sa treće strane (uključujući tu i rasno motivisan nasilan zločin) mogu podneti krivičnu tužbu policiji ili javnom tužiocu. Vojnom osoblju može se suditi u krivičnim postupcima, ali ovo se može izvoditi putem vojnih sudova. U nekim državama se ostavlja diskreciji javnog tužioca da li će otvoriti tužbu za zločin. Ova diskreciona moć u nekim državama predstavlja problem za Rome koji su bili žrtve nasilnih napada, jer zahvaljujući tužiocima koji odbijaju da tužbom gone počinioca rasno motivisanog zločina, oni doživljavaju dodatnu diskriminaciju u sistemu.

Krivični postupci imaju za cilj da kazne prekršioca za počinjeni zločin. U većini slučajeva, za žrtve ne postoji kompenzacija. Pravni lekovi mogu uključiti razrez globe, otpuštanje u slučaju policajaca, uslovnu slobodu ili kaznu zatvorom.

Građanske parnice: Ove parnice zasnovane su na građanskim zakonicima zemalja, običajnom pravu i/ili odredbama obligacionog prava. U građanskim parnicama, pojedinac može dobiti finansijsku kompenzaciju naloženu od suda koju isplaćuje odgovorna strana i različite oblike injektivnog leka. Razlika koja se obično povlači između krivičnih postupaka i građanskih parnica je ta što je javni interes o kome se radi u krivičnim postupcima uglavnom iznad građanske parnice. Kao primer, u krivičnom postupku protiv neke osobe optužene za ubistvo država privodi pravdi pojedinca za veoma ozbiljnu povredu normi ubistva u zajednici (sa mogućim rezultatom da će ubica biti lišen slobode ili, na nekim mestima, i života). U krivičnom postupku za ubistvo, nije verovatno da će porodica žrtve dobiti ikakav oblik nadoknade osim zadovoljenja da vidi ubicu u zatvoru. U građanskoj parnici postavljenoj za isti zločin, porodica žrtve išla bi na sud kako bi pokušala da natera ubicu da joj isplati nadoknadu (obično u vidu novca) za patnju koju je porodica pretrpela zbog gubitka svoga člana i štetu nanetu od strane ubice. Primer za to može se naći u polju ispod.

Dana 21. jula 1995. Rom tinejdžer Mario Goral bio je žrtva smrtonosnog napada od strane grupe skinhedsa u centralnom slovačkom gradu Žiar nad Hronom. Oko 30 skinhedsa besnelo je toga dana kroz grad i napalo nekoliko mladih Roma polugama i noževima. Osamnaestogodišnji Mario Goral uhvaćen je pre nego što je mogao pobeći u svoju kuću, te je do besvesti pretučen. Zatim su ga dvojica skinhedsa polila mešavinom benzina i polistirena koju su unapred pripremili i zapalili ga. Kao rezultat toga, mladi Rom pretrpeo je opekotine drugog i trećeg stepena na preko 60% tela, izdahnuvši u bolnici deset dana kasnije, 31. jula 1995.

Dvojica skinhedsa proglašena su krivim od strane krivičnog suda. Jedan je bio osuđen za ubistvo, a drugi za nezakonito ponašanje, te za rasno motivisano nasilje. Osuđeni su svaki na po 7.5 godina i 8 meseci u zatvoru. U građanskim parnicama koje su nakon toga usledele, sud je dodelio roditelju žrtve nadoknadu ne samo za pretrpljenu finansijsku

sku štetu, već i za mentalnu patnju koju je pretrpeo usled nepravedne smrti deteta. Ukoliko se odluka suda o ovom slučaju održi nakon žalbe i postane konačna (u vreme objavljivanja ovog priručnika još uvek nije donesena nikakva odluka), Goral će se najverovatnije označavati kao slučaj prekretnica zbog toga što će ovo biti prvi put da je slovački sud dodelio roditelju kompenzaciju ne samo zbog pretrpljene materijalne štete, već isto tako zbog mentalne patnje pretrpljene usled nepravedne smrti deteta.

Za više informacija o ovom slučaju, pogledajte ERRC zemaljski izveštaj - *Time of the Skinheads: Denial and Exclusion of Roma in Slovakia*, koji se takođe može naći na adresi: http://www.errc.org/Countryrep_index.php.

Administrativni postupci: Administrativni postupci verovatno će se manje baviti ozbiljnim pitanjima kao što su ubistva. Administrativni postupci obuhvataju uglavnom tužbe protiv onih državnih organa/tela koja su ovlašćena zakonom da izvršavaju upravne dužnosti, kao što su mesne samouprave, lokalni saveti, firme u posedu države itd. Takva procedura ne odvija se uvek pred sudijom i često predstavlja način da se učine dostupnim procedure u kojima se primenjuje formalno pravo, sa dometom proceduralnog garanta koji bi bio izvan srazmera za dato pitanje. Primer administrativnih postupaka može biti kancelarija za podnošenje tužbi kuda neko ide ukoliko veruje da je nepravedno dobio kaznu za parkiranje, mada postoje i administrativne mere za mnogo ozbiljnija pitanja. Često je upravni postupak prvi korak u procesu ostvarivanja pravde. Ukoliko pojedinac ne može dobiti zadovoljenje za neki upravni slučaj, tada može zatražiti sudski pregled. Primer jednog romskog slučaja koji je usledeo nakon upravnog postupka može se pronaći u donjem polju:

U jednom italijanskom slučaju, romskoj porodici Skender Bislimija i Mehreme Bislimi sa njihovom šestoricom sinova, svima iz Bosne i Hercegovine, bile su uskraćene boravišne dozvole na humanitarnim osnovama te je od njih bilo zatraženo da napuste državu. Oni su prvobitno dobili boravišne dozvole kao izbeglice, da bi 1999. njihov boravak bio produžen za narednu godinu pod uslovom da obezbede zaposlenje. Budući da ovo nisu učinili, njihove dozvole su opozvane 2000. godine.

Jedna lokalna advokatica je podnela apel protiv dekreta Questure, lokalne policijske vlasti, pred Regionalnim administrativnim tribunalom za Toskanu (T.A.R.). Uz to, ona je podnela žalbu Građanskom tribunalu Firence protiv naredbe firentinskog prefekta o proterivanju. Kao rezultat ovih pravnih aktivnosti, prefekt Firence opozvao je njegove naloge za proterivanje izdate protiv njenih klijenata, romske porodice, dok je Regionalni administrativni tribunal kasnije izdao dozvole boravka na humanitarnim osnovama.

Konačno, treba da se upoznate sa ustavom svoje zemlje i celokupnim antidiskriminatorskim zakonodavstvom ili politikom koja postoji o datom pitanju. Zakoni i politika koji se odnose na određene povrede ljudskih prava koje obično trpe romski pojedinci i zajednice, kao što su prava i odredbe o smeštaju, takođe treba da budu izmenjeni po ovim pitanjima.

Podnošenje tužbe Evropskom sudu za ljudska prava⁶

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu, Francuska, samo je jedan od broja međunarodnih sudova ili drugih tribunala koji pretresaju tužbe iz oblasti ljudskih prava. U Evropi, međutim, on se nalazi među najmoćnijim i najpristupačnijim međunarodnim sudovima po pitanjima pravde za ljudska prava. Kako je to sud kome su se okrenule romske porodice u slučaju Ostrava, ovde ćemo ukratko usmeriti pažnju na njega.

Mnoge tužbe Evropskom sudu za ljudska prava podnose se bez pomoći pravnika. U tome leži velika snaga ovoga sistema, Evropska konvencija za ljudska prava nije složeno zakonsko telo, ona je zasnovana na osnovnim, univerzalno prihvaćenim, predstavama poštenja, pravičnosti i poštovanja prema drugima. Ne treba da budete pravnik da biste izrazili nepravdu i artikulisali kako izgleda biti ugnjetavan. Osim od strane samih žrtava, tužbe se mogu podnositi od strane “predstavnik” koji ne treba da imaju posebne kvalifikacije osim ovlašćenja žrtve da deluju na taj način. Svako može biti predstavnik – na primer prijatelj, neko ko radi sa tom zajednicom, sveštenik, itd.

Ipak, u najranijoj fazi tužbe važno je obezbediti pomoć advokata kome je poznato pravo Evropske konvencije, obzirom na to da postoji zaključak da su mnoge tužbe koje primi Sud tehnički nepotpune iz ovog ili onog razloga. Postoje četiri glavne prepreke koje tužilac mora preći da bi se njegova tužba razmotrila:

- ✓ Tužba se mora ticati navodne povrede jednog od prava određenih Konvencijom ili jednim od njenih Protokola;
- ✓ Tužilac je morao pokušati da reši njegovu ili njenu tužbu putem korišćenja svih dostupnih pravnih lekova u sopstvenoj zemlji;
- ✓ Tužba se mora podneti u roku od šest meseci nakon neuspeha poslednjeg pokušanog domaćeg leka; i
- ✓ Tužilac mora biti žrtva nepravde koju on ili ona navodi.

Najveći deo tužbi Sud odbija zato što tužilac nije “iscrpeo” moguće pravne lekove u njegovoj ili njenoj zemlji. To znači, zato što nije pokušao sve razumne puteve za traženje pravde kod kuće pre nego što se obratio Sudu. Mnoge tužbe se takođe odbijaju i zato što nepravda, mada je postojala, nije bila direktno u vezi sa pravom zaštićenim Konvencijom. Na primer, Konvencija ne garantuje

osobi pravo da prima socijalnu pomoć, ukoliko je ta osoba siromašna, ili pravo na kuću ukoliko je ta osoba beskućnik. U slučaju ovih primera, ono što Konvencija štiti je pravo takve osobe (prema članu 8) da “se poštuje njegov privatni i porodični život, dom i prepiska”.

Pismo kojim se obraćate Sudu

Tužba Evropskom sudu za ljudska prava mora se podneti u roku od šest meseci od povrede ili odbacivanja poslednjeg pokušaja da se nepravda reši pred domaćim sudom. Period od šest meseci završen je kada Sud primi pismo (ili faks) u kome se podnosi tužba. Pismo kojim se obraćate treba da odredi osnovne detalje tužbe, i ukoliko je moguće da ne bude duže od dve ili tri strane. Ono treba da naglasi ime, adresu, datum i mesto rođenja tužitelja. Ono treba da, što je sažetije moguće, izrazi suštinu tužbe i navede članove Konvencije koji su povređeni. Ukoliko je moguće, pismo treba da zamoli Sud da naznači da li smatra da su bilo koje tačke Konvencije previđene. Pismo treba da se završi zahtevom da vam se pošalje formalni obrazac prijave. Primer takvog pisma može se naći dole.

Registrator
Evropski sud za ljudska prava
Savet Evrope

10. mart 2004.

Poštovani registratore,

Tužba prema članu 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima

Zahtevam da Sud razmotri sledeću tužbu za koju verujem da spada u povrede Evropske konvencije o ljudskim pravima od strane Velike Britanije.

Zovem se Fiona Smith. Ja sam niži pravozastupnik i pravni predstavnik moga klijenta Michaela MacDonalda, koji tvrdi da je žrtva kršenja prava. Dole ću izneti osnovne činjenice vezane za ovu tužbu.

Podnosilac tužbe

Puno ime   Michael MacDonald
Državljanstvo   Britansko
Zanimanje   Pravozastupnik

Predstavnik

Puno ime   Fiona Smith
Zanimanje   Vodoinstalater
                          privatnik

Datum rođenja	15.2.1953.		
Stalna adresa	Convention Cottage	Adresa	26 Aubrey Street
	Legalton, Herefordshire		Hereford HR4 0BU
	Engleska		Engleska
Telefon	Nema	Telefon	01432 272401
Sadašnja adresa	Kao što je gore naznačeno	Fax	01432 356080

Tužba se podnosi protiv **Vlade Velike Britanije**.

Ukratko naznačavam činjenice tužbe i osnove zbog kojih verujem da je tužba prihvatljiva.

Činjenice

Tužilac i njegova porodica su Cigani (Gypsies) koji vode tradicionalno putujući život. Oni navode da su mnogo pretrpeli usled uznemiravanja i premeštanja, čija je učestalost bila u tolikom porastu da su se konačno naselili na mestu određenom za Cigane koje je bilo u vlasništvu lokalnih vlasti u Legaltonu u oblasti Herefordshire (Engleska), gde su stalno živeli oko deset godina. U februaru 1999. nastavili su dalje, požalivši se, između ostalog, na nasilje i uznemiravanja koja su ih ometala preko noći kao i to da se deca bezbedno igraju preko dana. Uselili su se u neku iznajmljenu kuću, ali tamo nisu mogli da se priviknu.

Oktobra 2000. tužilac i njegova žena vratili su se u Legalton, te su dobili dozvolu da zauzmu parcelu u tom mestu pod uslovom da njihova porodica i gosti ne izazivaju “smetnje” onima koji žive u mestu i u njegovoj okolini. Dana 29. marta 2000. punoletna ćerka tužioca Kerry MacDonald dobila je dozvolu da zauzme parcelu odmah do one koju su držali njeni roditelji, gde je živela sa Patrickom Connerom. Punoletni sinovi tužioca nisu živeli sa njim, ali su često posećivali to mesto.

Dana 31. maja 2001. porodici je uručena obavest o prekidu držanja poseda, u kojoj se zahtevalo od njih da isprazne obe parcele. Obavest je bila zasnovana na tome što su se Patrick Conner i deca tužioca – uključujući tu i njegove punoletne sinove – loše ponašali i uzrokovali značajne smetnje u samom mestu. Tužitelj je osporio optužbe. Dana 20. jula 2001. lokalni savet izdao je naloge za sveopšte zaposedanje obe parcele.

U tom trenutku, tužilac i njegova žena živeli su sa njihovo četvoro maloletne dece, u dobi od 14, 13, deset godina i četiri meseca. Jedno dete pohađalo je celodnevnu nastavu u obližnjoj osnovnoj školi, dok je drugima ukazivana pomoć, koja je podrazumevala i podučavanje kod kuće.

U ranim jutarnjim satima dana 4. septembra 2001. savet je iselio porodicu tokom operacije koja je trajala pet sati. Prikolica u vlasništvu porodice nije vraćena, navodi

tužitelj, sve do kasno popodne tog dana. Dana 6. septembra, savet im je vratio njihovu imovinu, koja je bila odbačena na put na izvesnoj udaljenosti od tužiočeve prikolice.

Tužitelj navodi da porodica nije dobila nikakvu pomoć ili savet o tome gde bi mogli ići, osim što im je ponuđen smeštaj u Anytowny, pri čemu se nisu uzele u obzir veze porodice sa lokalnom zajednicom; oni su živeli u Legaltonu gotovo 10 godina, a u oblasti Hereforda nekih 25 godina.

Tužitelj tvrdi da je, od vremena izbacivanja, od njegove porodice zahtevano da se stalno seli, te da su se stres i nesigurnost duboko odrazili na život porodice.

Status žrtve

Tužitelju je uskraćena mogućnost da pobije na sudu optužbe koje su podignute protiv njega i njegove porodice. Nerazumno je i nesrazmerno da se on i njegova porodica isele zbog razloga koji se odnose na druge punoletne osobe. Tužitelj nije imao nikakog načina da zahteva od lokalnog saveta da utemelji svoje optužbe protiv njega i tako se odupre opozivu njegove dozvole ili sprečavanja iseljenja. Nikakva mogućnost nije mu data za podnošenje dokaza, pretres, ili unakrsno ispitivanje svedoka po ovim pitanjima. Kao rezultat toga, nikakvo značajno utvrđenje, kao ono koje su mere srazmerne ili opravdane u nastojanju da se ostvari bilo kakav zakonski cilj. Ne postoji nikakav dokaz u oblasti Herefordshir da se Cigani podstiču da dobiju ili zauzmu svoja lična mesta za boravak. Cigani u tim oblastima koji žele sigurnost poseda ne mogu se seliti na privatne posede. Nasuprot tome, postoji mnogo primera primene delovanja protiv Cigana koji su zauzimali sopstvenu zemlju od strane Cigana. Dalje, tužitelj i njegova porodica učinjeni su beskućnicima, uz gubitak delotvornog pristupa obrazovanju i zdravstvenim uslugama.

Vremensko ograničenje/iscrpljivanje pravnih lekova

Moj klijent je zatražio pravnu pomoć kako bi pobio odluku saveta da iseli njega i njegovu porodicu na osnovu toga što je ova bila nepravedna i neopravdana, te činjenice da je on trebao imati mogućnost da se brani protiv optužbi koje su donete protiv njega od strane saveta. Sudski pretres bio je neuspešan, a dopuštenje za žalbu odbijeno (kako od strane sudije, tako i od strane apelacionog suda). Presuda sudskog pretresa doneta je 3. decembra (pre 4 i po meseca), a apelacioni sud odbio je žalbu 1. marta (pre 9 dana).

Navodne povrede Konvencije

1. Član 8

Postoji nepravedno ometanje prava moga klijenta na poštovanje njegovog privatnog života, porodičnog života i doma.

2. Član 1 Protokola br. 1

Za vreme iseljenja, lokalni savet je omeo ličnu svojinu moga klijenta tako što je uklonio neophodnu imovinu sa parcele i zadržao različite predmete. Imovina nije vraćena brzo, a kada je to i urađeno, ostavljena je odbačena pored puta.

3. Član 6

Moj klijent nije bio u mogućnosti da tokom procesa o sumarnoj imovini pobije optužbe Saveta za uznemiravanje, niti putem davanja ličnog dokaza, niti putem pozivanja svedoka. On se nalazio u dovoljnom oštećenju obzirom na uslove dozvole, prema kojima mu nije bio dat položaj za slobodnu nagodbu. Nije postojala jednakost oruđa i bio mu je uskraćen svaki delotvoran pristup sudu protiv veoma ozbiljne smetnje njegovom domu i njegovoj porodici.

Molim Vas da prihvatite ovo pismo kao formalan uvod ovoj tužbi na ovaj dan. Bila bih Vam zahvalna ukoliko biste mogli potvrditi prijem i ukoliko biste mi:

1. prosledili odgovarajući obrazac; i
2. dali savet ukoliko postoje bilo kakvi aspekti ove pritužbe po kojima biste zahtevali pojašnjenje (ili relevantne sudske ili komisijske odluke koje bi trebalo da imam u vidu).

S poštovanjem,

Sud će tada odgovoriti putem slanja formalnog obrasca prijave. Takođe može naznačiti da li smatra da bi ijedan aspekt tužbe mogao izazvati probleme (i moguće, priložiti kopiju bilo kog slučaja koji bi trebalo razmotriti). Sud može naznačiti i da li trenutno razmatra ikakvu sličnu tužbu.

Obrazac tužbe tada treba biti ispunjen i prosleđen sudu. Ispunjavajući formular, tužitelj treba da se pobrine da su svi mogući članovi ove Konvencije uzeti u obzir. Veoma često, čak iako je nepravda jasna, dati argument prema Konvenciji nije. U takvim slučajevima, najbolje je prići problemu iz više različitih pravaca.

Primer

U zavisnosti od prirode nepravde, moglo bi se na početku posmatrati da li nepravda značajno utiče na porodicu i lični život žrtve; ukoliko je tako, da li je postojala jednostavna nezavisna procedura putem koje bi lokalni sudovi ovo mogli ispraviti? Odgovor na takvo pitanje može prouzrokovati pozivanje tužbe na povrede člana 8 (pravo na porodični život) i 13 (pravo na adekvatan pravni lek). Ukoliko se poziva na povredu člana 13, tada je uopšteno valjano da se ukazuje na, u alternativni, član 6 (i obratno). Član 6 relevantan je zato što, ukoliko država odgovori navodeći da postoji domaći pravni lek, može se utvrditi da se ovaj lek ne podudara sa članom 6 koji zahteva da pravni lekovi budu pravični, nezavisni, relativno brzi, itd. Ukoliko je povreda člana 8 veoma ozbiljna, tada bi moglo biti odgovarajuće uvrstiti i argument po članu 3 (ponižavajući tretman). Ukoliko povreda člana 8 uključuje nedostatak poštovanja prema domu osobe, tada bi takođe moglo biti odgovarajuće da se uključi i podvrgavanje članu 1 Prvog Protokola (pravo na uživanje imovine). U gotovo svim

romskim slučajevima, uopšteno će biti odgovarajuće da se navede optužba za određeni član nezavisno od člana 14 (antidiskriminacijski član), ali tada se moraju uključiti (u alternativni) i podvrgavanja članu 14 u vezi sa određenim članom.⁷

Kratak osvrt

Član 3

“Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

Član 6

“...svako ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona...”

Član 8 (1)

“Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.”

Član 13

“Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima ...”

Član 14

“Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status. ”

Protokol 1, član 1

“Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine [...]”

Često će, naravno, tužbe povlačiti mnoge druge članove, a vaš pristup bi uvek trebao da, ukoliko niste sigurni da je povreda određenog člana u pitanju, ipak uključite i taj član. Iako Sud ne želi da bude opterećen nevažnim argumentima, prihvatiće da se nekoliko članova Konvencije može podnositi za jednu određenu nepravdu i da posledice nepravde mogu imati mnogo oblika.

Saopštavanje tužbi vladama

Samo oko 10% tužbi se “saopštava” odgovarajućim vladama na njihova “posmatranja”, ostalih 90% odbacuje se pre toga, zbog jednog od pre nabrojanih razloga. Kada se, međutim, država jed-

---

Često će, naravno, tužbe povlačiti mnoge druge članove, a vaš pristup bi uvek trebao da, ukoliko niste sigurni da je povreda određenog člana u pitanju, ipak uključite i taj član

---

nom upita za komentar, ograničena finansijska pomoć od Saveta Evrope se stavlja tužitelju na raspolaganje.

Nakon što je sud saslušao vladu, odlučiće da li se tužba može prihvatiti ili ne. Pre nego što to uradi, može sazvati saslušanje na koje će biti pozvane strane. Ukoliko tužilac ima pravnu pomoć, tada će ovo pokriti troškove puta i smeštaja u Strazburu.

Ukoliko Sud odluči da se tužba može prihvatiti, on će podstaći strane da postignu prijateljsku nagodbu. Ukoliko je ovo ikako moguće, trebalo bi se ozbiljno razmotriti (mada se nijedna strana neće kritikovati ukoliko ne želi nagodbu u slučaju). Koristi od ovakve nagodbe su te da će tužitelj često dobiti bolje rešenje nego ono koje se naloži od strane Suda, te je naravno nemoguće da se slučaj nakon toga sudski pretresa.

Ukoliko se ne postigne prijateljska nagodba, Sud će započeti pretres prema značaju slučaja (moguće nakon sazivanja saslušanja).

Postoji mogućnost da u sudskom procesu treća strana (na primer, NVO) interveniše i pruži objektivne informacije o činjenicama koje stoje u pozadini tužbe. Na primer, mogu se navesti detalji problema sa kojima se susreću Romi u određenoj zemlji ili oblasti. Ovo može biti korisno prilikom ukazivanja na to da nepravda koja je dovela do tužbe nije usamljena.

Hitni slučajevi

Ukoliko se tužba bavi ozbiljnom povredom i od Komisije se zahteva hitno delovanje, poseban zahtev za pomoć može da se sačini prema "Pravilu 39". Ukoliko tužba predstavlja značajan rizik po život, Sud može biti umoljen da preduzme privremene mere i zahteva od vlade da preduzme korake kako bi osigurala tužiteljevu sigurnost za vreme sudskog razmatranja tužbe. Takvi zahtevi obično se odnose na izručenje ili deportacije do kojih uskoro treba da dođe.

Tamo gde Sud nije spreman da učini zahtev za privremene mere protiv date države, može, međutim, biti pripremljen da ubrza tužbu i obavesti državu o njenom podnošenju. Ovaj korak može biti koristan mehanizam za usmeravanje državne pažnje na određeni problem i stavljanja do znanja da ga Sud takođe posmatra, začuđujuće je koliko često ovo pomaže da se reše teški slučajevi.

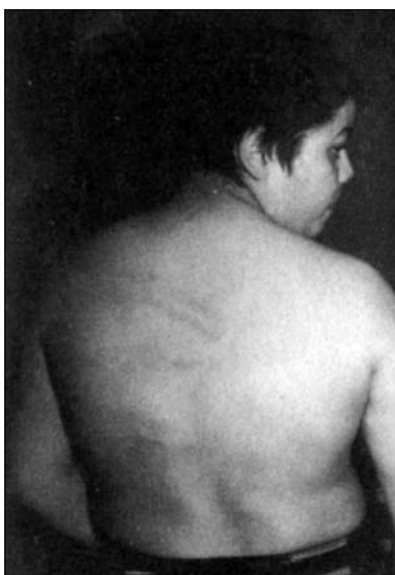
Ostali međunarodni sudovi ili tribunalali za ljudska prava

Postoji izvestan broj drugih sudova i tribunalala za ljudska prava. Za Rome je odgovarajući izvestan broj tela komiteta Ujedinjenih nacija koji vodi procedure pojedinačnih tužbi. Komitet UN za ljudska prava (HRC), Komitet UN protiv torture (CAT), Komitet UN za ukidanje rasne diskriminacije

(CERD) i Komitet UN za ukidanje diskriminacije žena (CEDAW) svi imaju mehanizme za pretres pojedinačnih tužbi u slučajevima zloupotrebe ljudskih prava. Nemaju sve zemlje ratifikovane takozvane “opcionalne protokole” koji omogućavaju tužbe pred komitetima UN. Međutim, neki od ovih mehanizama imaju prilično moćne efekte za Rome. Na primer, nakon presude od strane Komiteta UN protiv torture 2003. u slučaju koji je bio u vezi sa pogromom protiv romske zajednice 1995. vlada Crne Gore isplatila je blizu 900.000 evra žrtvama. Dalje informacije o žalbenim procedurama UN – kao i to da li je vaša zemlja ratifikovala relevantni opcionalni protokol koji omogućava podizanje pojedinačne tužbe – su dostupni na internet stranici Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (www.unhchr.ch) ili putem kontaktiranja službenika ERRC.

Omogućavanje delovanja prava: kako strateški razmišljati o sporenju

Razmotrite donje slike:

Slika A

Ovaj čovek upravo je pušten iz policijskog pritvora.

Slika B

Ova kuća nalazi se u romskoj zajednici na periferiji jednog većeg zapadnoevropskog grada.

1. Koja su prava povređena?
2. Koje su, ukoliko postoje, mogućnosti sporenja na domaćem nivou?
3. Ako bi se ovaj predmet vodio na međunarodnom nivou, koje bi žalbene procedure bile primenjive?

U tabelu koja sledi unesite neke razloge za i protiv koje treba pomenuti prilikom traženja pravnih lekova.

Za	Protiv
<ul style="list-style-type: none"> • • • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • • • • • •

Napomene

- 1 Latinski termin za “odista”, “uistinu” ili “u stvari”. Često se koristi umesto “stvarno” da pokaže da će sud tretirati kao činjenicu autoritet koji se izvršava ili entitet koji deluje kao da ima autoritet, čak i kada se nisu ispunili pravni zahtevi. U kontekstu društvene segregacije, de facto označava segregaciju kao činjenicu koja, međutim, nije nastala iz svesne vladine aktivnosti i koja ne predstavlja vladinu politiku utvrđivanja segregacije.
- 2 Latinski za “pravno”, često na mestu pravog, zakonskog ili ustavnog. Često se koristi da označi “potvrđeno zakonom” ili “pod zakonom.” U ovom kontekstu, odnosi se na postojanje politike ili zakona koji zahteva rasnu segregaciju u školama.
- 3 Dodatne informacije koje se odnose na ovaj slučaj i segregirajuće školstvo uopšteno u centralnoj i istočnoj Evropi mogu se naći u dva izveštaja ERRC: *A Special Remedy: Roma and Schools for the Mentally Handicapped in the Czech Republic (1999)*; i *Stigmata: Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe (Stigme: segregirano školovanje u centralnoj i istočnoj Evropi) (2004)*. Obe publikacije dostupne su na internet stranici ERRC-a: www.errc.org.
- 4 Jurisprudencija je pravni termin koji označava celo pravo, proučavanje prava i filozofiju prava i zakona. U ovom kontekstu, jurisprudencija se odnosi na precedentno pravo ili presude Evropskog suda za ljudska prava. Presude obuhvataju kako mišljenja većine sudija, tako i izuzeća od tih mišljenja.
- 5 Materijal za ovaj odeljak preuzet je: Camille Giffard. *The Torture Reporting Handbook* (Priručnik za izveštavanje o torturi). Kolčester: University of Essex, Human Rights Centre, 2000.
- 6 Naredni odlomak ovog vodiča većinom je preuzet iz: Clements, Luke, “Litigating cases on behalf of Roma before the Court and Commission in Strasbourg (Slučajevi sporenja za račun Roma pred Sudom i Komisijom u Strazburu)”, *Roma Rights*, Winter 1998. Budimpešta: European Roma Rights Center, 1998. Za adresu ove internet stranice pogledajte odeljak Odabrana bibliografija.
- 7 Ceo tekst Evropske konvencije nalazi se na kraju ovog priručnika, dok su druge informacije o Konvenciji dostupne na adresi: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/cadreprincipal.htm>.

Deo B
Obezbeđivanje delovanja prava

Poglavlje 9.
Neposredno delovanje

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

9. NEPOSREDNO DELOVANJE

Uvod

Ovaj priručnik se završava sa napomenama o neposrednom delovanju. **Neposredno delovanje u oblasti ljudskih prava** obuhvata javnu, i često kolektivnu delatnost koju preduzimaju pojedinci ili grupe ljudi kako bi pobili zloupotrebe ljudskih prava i doveli do socijalne promene i primene čovečnog ponašanja.

Javne demonstracije

Javne demonstracije mogu biti moćan oblik zastupanja u oblasti ljudskih prava. Osobe koje žele da posvete svoje dragoceno vreme (i u mnogim slučajevima i podnesu rizik po sopstvenu ličnost), kako bi izašli u javnu sferu i izrazili svoje mišljenje o određenom pitanju mogu, u pravom trenutku, poslati moćnu poruku političarima i zakonodavcima o neophodnosti delovanja po određenom pitanju.

Javne demonstracije su delo u čijem temelju leže osnovna ljudska prava. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima garantuje slobodu izražavanja (član 19) i pravo na mirno okupljanje (član 21). Evropska konvencija o ljudskim pravima uključuje slične garancije u svojim članovima 10 i 11. Druga prava, kao što je pravo na zajedničko dogovaranje takođe mogu biti uvršćena u tok javnih demonstracija.

Javne demonstracije su delo u čijem temelju leže osnovna ljudska prava

---

U modernim demokratijama javne demonstracije redovan su deo javne rasprave. Grupe ljudi često izlaze u javnost da izraze svoja mišljenja i pokažu da njihova stvar ima mnogo pristalica i uživa podršku mnogih članova javnosti. U društvima koja nisu slobodna – onima gde vladaju diktature ili drugi oblici zloupotrebne ili autoritarne moći – javne demonstracije mogu biti mnogo opasnije, ali takođe veoma delotvorne, budući da one predstavljaju neposredan izazov autoritarnoj vlasti. U nekim slučajevima, padu diktatura često prethode javne demonstracije.

U određenim slučajevima javne demonstracije mogu označiti značajnu prekretnicu u javnom životu nekoga društva. Masovne demonstracije u čitavoj Evropi tokom osamdesetih – a posebno u Velikoj Britaniji i Zapadnoj Nemačkoj – iskristalisale su duboko neprijateljstvo javnosti prema nuklearnom oružju. Slično tome, stotine hiljada crnih i belih Amerikanaca iz USA koji su se pridružili “Maršu na Vašington za posao i slobodu” 1963. postali su vidljiva javna potvrda narodnog pristajanja uz pokret za građanska prava u SAD i okončanje segregacijskih zakona i politike u SAD.

Javne demonstracije su postale istorijska referentna tačka za pokrete otpora. Na primer, u Južnoj Africi, nasilno suzbijene javne demonstracije u mestima Sharpeville 1960. i Soweto 1976. na kraju su postale centri okupljanja za otpor rasističkom režimu aparthejda.

Nenasilna građanska neposlušnost

U mnogim slučajevima javne demonstracije su zakonite. Kako je napomenuto gore, one su garantovane međunarodnim pravom o ljudskim pravima. Međutim, u nekim slučajevima nisu. Najmanje jedna škola misli o ljudskim pravima – pristalice **“građanske neposlušnosti”** – zagovara (nenasilno) kršenje zakona u cilju vršenja pritiska.

U drugoj polovini 20. veka, možda najuticajniji zagovornik nenasilne građanske neposlušnosti kao načina da se dovede do socijalne promene bio je Mahatma Gandhi. Tokom više decenija rada, prvo

---

“Građanska neposlušnost postaje sveta dužnost kada država ostane bez zakona ili je korumpirana, što je isto.”

---

sa indijskom manjinom u Južnoj Africi, zatim na ostvarivanju nezavisnosti Indije od britanske kolonijalne uprave, Gandhi je razvio pristup koji je podrazumevao “nenasilno oružje Satyagraha i odbijanje saradnje.” U njegovom pisanju i delima koncepti “građanske neposlušnosti” i “odbijanja saradnje” usko su povezani: “Odbijanje saradnje i građanska neposlušnost su

različiti, ali [su] grane istog drveta zvanog Satyagraha (snaga istine). [...] Odbijanje saradnje sa zlom ista je dužnost kao i saradnja sa dobrim.” Gandhi je karakterisao građansku neposlušnost kao “dokazivanje prava koje bi zakon trebalo da daje ali ga on umesto toga odbija” i jednom prilikom je izjavio da, “građanska neposlušnost postaje sveta dužnost kada država ostane bez zakona ili je korumpirana, što je isto.”

Možda je najjasniji primer Gandijeve građanske neposlušnosti bila “So Satyagraha” iz 1930.² Britanski monopol na so u Indiji nalagao je da je prodaja ili proizvodnja soli od strane bilo koga osim britanske vlade zakonom kažnjiv krivični prekršaj. U nizinskim priobalnim oblastima Indije so je bila lako dostupna, ali su ljudi bili prisiljeni da kupuju ovaj mineral koji su inače mogli lako besplatno prikupiti za sopstvene potrebe. Gandhi je prvo uputio pismo tadašnjem vicekralju Indije, lordu Irwinu, 2. marta 1930. izjavljujući: “Ukoliko moje pismo ne ostavi nikakav uticaj na Vaše srce, jedanaestog dana ovoga meseca ja ću krenuti sa koliko god mogu skupiti saradnika iz ašrama i odbiti da se povinujem odredbama Zakona o soli. Ovaj porez smatram najnepravednijim od svih sa stanovišta siromašnog naroda. Kako je pokret za nezavisnost suštinski pokret za najsiromašnije u ovoj zemlji, otpočeće obračun sa ovim zlom.” Tako je Gandhi doveo u vezu nepravedne zakone o oporezivanju i kontrolu nad indijskim resursima, a time i njen suverenitet i nezavisnost od strane kolonijalne moći. Druga značajna karakteristika ove Satyagrahe bila je da su sirovini o kojoj je reč – so – ljudi u celoj Indiji koristili bez obzira na kastu, klasu, etnicitet i veru, te je stoga mogla okupirati misli svih Indijaca.

Sekretar vicekralja odgovorio je na pismo rečima da bi Gandhi “trebalo da razmisli o delatnosti koja će jasno biti usmerena ka povredi zakona i opasnosti po javni mir.” U odgovor tome, Gandhi je odlučio da podigne pokret. Rano ujutru 12. marta 1930. krenuo je iz Sabarmati ašrama sa 78 dobrovoljaca.³ On i njegovi drugovi putovali su gotovo 200 milja pešice, zaustavljajući se u obližnjim gradovima i selima, i potičući ljude da se pridruže pokretu. U Dandi su stigli 5. aprila. Po dolasku, Gandhi je uzeo mali grumen prirodne soli i dao signal stotinama hiljada ljudi da na sličan način pogaze zakon. Gandhi je uhapšen, kao i hiljade drugih koji su završili u zatvoru. Ipak, lord Irvin je pristao da održi razgovore sa Gandijem i nakon toga je britanska kolonijalna sila pristala da održi konferenciju za okruglim stolom u Londonu kako bi se pregovaralo o mogućim uslovima indijske nezavisnosti. Gandhi je otišao u London 1931. g. i susreo se sa nekim pristalicama u Evropi, ali se pregovori nisu završili. Po povratku u Indiju još jednom je uhapšen, što je potvrda toga koliko je moćan čin bilo prosto suprotstavljanje Zakonu o soli.

Gandijev rad značajno je uticao na pokrete za ljudska prava u 20. veku. Na primer, u sada legendarnom “Pismu iz birmingemskog zatvora,” Martin Luther King Stariji 1963. g. odgovorio je kritičarima koji su njegovu taktiku (organizovanja američkih crnaca za nenasilni otpor protiv supremacijske vladavine belih putem odbijanja poslušnosti otvoreno rasističkim zakonima) smatrali previše ekstremnom sledećim rečima:

“Kao u toliko mnogo dosadašnjih iskustava, naše nade su raspršene, a senka dubokog razočarenja nadvila se nad nama. Nemamo drugog izlaza nego da se pripremimo na neposredno delovanje, gde ćemo dati naša sopstvena tela kao sredstvo polaganja našeg predmeta pred savest lokalne i nacionalne zajednice. Svesni pratećih teškoća, odlučili smo da preduzmemo proces samopročišćenja. Počinjemo seriju radionica o nenasilju, i stalno se pitamo: Da li si sposoban da primiš udarac bez osvete? Da li si sposoban da izdržiš iskušenje zatvora? [...]

Takođe se možete zapitati: “Zašto neposredno delovati? Zašto sedeti, marširati i tako dalje? Zar pregovaranje nije bolji put?” Imate pravo što pozivate na pregovore. Uistinu, upravo to i jeste suštinski cilj neposrednog delovanja. Nenasilno neposredno delovanje teži stvaranju tolike krize i tolike tenzije da je neka zajednica koja neprestano odbija da pregovara prisiljena da se suoči sa datim pitanjem. Ono teži dramatisiranju pitanja koje ne može više da se zaobilazi. [...]

“Nenasilno neposredno delovanje teži stvaranju tolike krize i tolike tenzije da je neka zajednica koja neprestano odbija da pregovara prisiljena da se suoči sa datim pitanjem.”

Svrha našeg neposrednog delovanja je da se stvori situacija koja obiluje krizom koja će neizbežno otvoriti vrata pregovaranju. Stoga se slažem sa vama u vašem pozivu na pregovaranje. Suviše dugo se naš ljubljani Jug nalazi u glibu tragičnog pokušaja da živi u monologu umesto u dijalogu. [...]

Iz bolnog iskustva znamo da tlačitelj nikada ne daje slobodu rado; nju tlačeni moraju zahtevati. Iskreno govoreći, ja tek treba da se angažujem u kampanji za neposredno delovanje koja je bila “dobro tempirana” prema mišljenju onih koji nisu neopravdano propatili od bolesti segregacije. Sada već godinama ja čujem reč “Čekaj!”. Ona odzvanja prodorna i dobro poznata u ušima svakog crnca. Ovo “čekaj” uvek znači “nikada.” Mi moramo konačno da uvidimo, sa jednim od naših pravnikâ, da je “pravda koja se dugo odlaže – uskraćena pravda. [...]

Izražavate veliki stepen uznemirenosti zbog naše želje da kršimo zakone. To je svakako zabrinutost s pravom. Pošto mi tako marljivo podstičemo narod da poštuje odluku Vrhovnog suda iz 1954. koja stavlja izvan zakona segregaciju u javnim školama, to što svesno kršimo zakon na prvi pogled može izgledati priličan paradoks. Neko se može upitati i ovo: “Kako možete zastupati kršenje nekih, a poštovanje drugih zakona?” Odgovor leži u činjenici da postoje dve vrste zakona: pravedni i nepravedni. Ja sam prvi koji zagovara poštovanje pravednih zakona. Pojedinaac ima ne samo pravnu, već i moralnu odgovornost da poštuje pravedne zakone. Nasuprot ovome, pojedinac ima moralnu odgovornost da se usprotivi nepravednim zakonima. Slažem se sa mišljenjem sv. Avgustina da “nepravedan zakon uopšte nije zakon.”

Građansku neposlušnost u novije vreme primenjuju aktivisti za zaštitu prirodne sredine. Na primer, grupa Greenpeace – sada jedna od najpoznatijih i najuspešnijih grupa za zaštitu prirodne sredine – započela je 1971. kampanju protiv uništavanja prirodne okoline, kada je mali čamac u kome su se nalazili volonteri i novinari uplovio u oblast Amchitka severno od Aljaske, gde je vlada SAD izvodila podzemna nuklearna ispitivanja, kako bi “bili svedoci” u ispitivanjima. Do danas, sastavni deo strategije Greenpeacea ostaje “nenasilni konflikt visokog profila u cilju podizanja nivoa i kvaliteta javne debate.”

Neposredna delatnost od strane Roma

Neki aktivisti koji se bave ljudskim pravima Roma u Evropi pribegli su metodama neposrednog delovanja. Kasnih osamdesetih i početkom devedesetih, nevladina organizacija sa sedištem u Hamburgu *Romski nacionalni kongres (Roma National Congress)* organizovala je narodni pokret od nekoliko hiljada Roma, prvenstveno u Zapadnoj Nemačkoj, kako bi se suprotstavio njihovom najavljenom proterivanju, prvo u Jugoslaviju, a zatim, kada je ta država propala, u države njene naslednice. Za vreme opštenarodne delatnosti, aktivisti *Romskog nacionalnog kongresa* dobijali su pretnje proterivanjem, a razni simpatizeri marširali su mesec dana od regionalne prestonice u Zapadnoj Nemačkoj, pozivajući se na ono što su oni formulisali kao “pravo na ostanak”: pravo da ostanu u Nemačkoj i da ne budu silom iseljeni. Ovaj protest ostao je do danas jedno od visokih dostignuća romskog pokreta, po tome što su aktivisti *Romskog nacionalnog kongresa* uspešno okupili Rome da se bore za svoja prava, pod jakim pritiskom nemačkih vlasti da se povinuju nalogu za proterivanje. Pored toga, pokret određuje jednu od najvidljivijih i najdoslednijih građanskih aktivnosti protiv krajnje restriktivnih pravila protiv stranaca i praksi, koje i sada prevladavaju, kao što su i tada, u zapadnoj Evropi, a trenutno se usvajaju i u centralnoj i istočnoj Evropi.

U novembru 1990. g., članovi *Romskog nacionalnog kongresa* i nekoliko stotina Roma iz bivše Jugoslavije pokušali su da u nekoliko autobusa pređu švajcarsko-nemačku granicu iz nemačke države Baden-Württemberg u Švajcarsku. Romi koji su se nalazili u autobusima u najvećem broju slučajeva bili su državljani bivše Jugoslavije čiji su zahtevi za azil bili odbijeni od strane nemačkih vlasti. Grupa je nameravala da ode pravo u kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) u Ženevi i tamo zatraži azil. Većini osoba o kojima je reč bio je odbijen zahtev za azil u Nemačkoj, ali im je i ulazak u Švajcarsku takođe bio odbijen. Ipak, Rudko Kawczynski, predsednik *Romskog nacionalnog kongresa*, i nekoliko njegovih kolega bili su pušteni u Švajcarsku, gde su se uputili sami u kancelariju UNHCR, ostavljajući autobuse i oko tri stotine Roma na švajcarsko-nemačkoj granici da blokiraju jednu traku graničnog prelaza. Policija u gradu Lörrach optužila je Kawczynskog (ali nikoga više iz grupe) za “silu” (*Nötigung*) – na engleskom jeziku to je grubo ekvivalent za “ometanje mira” – zbog delomičnog ometanja rada graničnog prelaza (ili zbog odgovornosti za grupu koja je delomično omela rad graničnog prelaza). Nakon što je Rudko Kawczynski proglašen krivim po optužbi, usledelo je nekoliko žalbi, te je slučaj na kraju završio pred Ustavnim sudom Nemačke 1994. gde se i danas nalazi. Kawczynski je dobio nalog da započne služenje pedesetodnevne kazne, ali se on žalio na ovu presudu.

Neposredno delovanje u svetu koji se globalizuje

Uvećana međusobna povezanost sveta donela je nove mogućnosti i strategije delovanja. Verovatno najvidljiviji novi faktor je internet, koji spaja ljude i zajednice u čitavom svetu i u velikoj meri umanjuje komunikacijske prepreke. Romi spadaju među velike korisnike interneta i dosta pokreta za prava Roma se odvija u kiber-prostoru. Mnoge od skorašnjih protestnih aktivnosti preduzetih od strane romskih aktivista su prvenstveno i uglavnom aktivnosti zasnovane na internetu.

**Uvećana međusobna
povezanost sveta donela je
nove mogućnosti i strategije
delovanja**

Ipak, internet nije jedini novi element koji je globalizacija donela delovanju u oblasti ljudskih prava. Uvećana međusobna povezanost svetske ekonomije znači da se protiv nepravde može boriti i putem ekonomskih sankcija. Na primer, mnogi ljudi pripisuju kolaps rasističkog režima aparthejda u Južnoj Africi uticaju takozvanog pokreta “oslobođenja” osamdesetih, za vreme koga su aktivisti uspešno izvršili pritisak na međunarodne kompanije i vlade u čitavom svetu da ih ubede da ne investiraju u Južnu Afriku i povuku odande postojeće investicije. Rezultat uticaja na ekonomiju Južne Afrike bio je jedan od glavnih faktora koji su konačno ubedili južnoafričku vladu da započne pregovaranje o mirnom prelasku od supremacijske vladavine ka demokratiji.

Pravda

Neposredna aktivnost – kao i svaka akcija – je najjača i najverovatnije će okupiti široku i trajnu javnu podršku, ukoliko je ukorenjena u pravdi i ukoliko se doživljava kao ona koja ima korena u pravdi. U Evropi žive milioni Roma. Ovo je potencijalno veoma moćna osnova za delovanje. Međutim, pokret za prava Roma najverovatnije neće biti uspešan ukoliko se ne pozove na široko zasnovan poziv na pravdu. Jaki su razlozi zašto mnogo ljudi oseća simpatije prema pokretu za romska prava: tlačenje je gnusno, i mnogi ljudi su dirnuti da pomognu drugima u ostvarivanju dostojanstva, posebno tamo gde je ponižavanje prouzrokovano dugotrajnom nepravdom. Današnja situacija sa Romima u Evropi rezultat je dugotrajnog tlačenja na rasističkim osnovama. Ova činjenica čini prava Roma pitanjem – pitanjem pravde – aktuelnim za sve Evropljane. Romi mogu i treba da grade korene pravde za pokret prava Roma takođe i delovanjem na račun drugih tlačenih: muškarci za račun žena, heteroseksualci za račun homoseksualaca, državljani za račun onih koji to nisu, itd. Ovo je prvi i glavni zahtev iznad i izvan svakog pragmatičnog ili realnog političkog razmatranja; ono je moralni zahtev. Takođe, to je i dobra strategija: aktivisti koji se bave romskim pravima počinju sa pozicije brojčane snage koja samo može biti uvećana putem zajedničkog cilja i ljudske solidarnosti.

Napomene

- 1 Gandhi je iskovao termin “satyagraha” da označi svoju teoriju i praksu nenasilnog otpora. Gandhi je sebe opisivao prvenstveno kao zavetnika ili tražioca “satye” (istine), koja se ne može drugačije dobiti nego putem “ahimse” (nenasilja, ljubavi) i “brahmacharye” (celibata, stremljenja ka Bogu). Gandhi je na razne načine okarakterisao Satyagrahu (“snaga istine”) kao “zakon univerzalne primene”; “nepopustljivo traganje za istinom i odlučnost da se traži istina”; “proces obrazovanja javnog mišljenja, takvog da pokriva sve elemente društva i čini samog sebe neodoljivim”; i “delotvorna zamena za nasilje”.
- 2 Ovaj odeljak usvojen je iz *Marša soli ka Dandiju* (The Salt March To Dandi), dostupno na adresi: <http://www.emory.edu/ENGLISH/Bahri/Dandi.html>.
- 3 Detaljna informacija o soli Satyagraha dostupna je na adresi: http://www.mkgandhi.org/Civil%20Disobedience/salt_tax.htm.

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

Dodaci

Vodič za romske aktiviste

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Dodaci

Opšta deklaracija o pravima čoveka

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

OPŠTA DEKLARACIJA O PRAVIMA ČOVEKA¹

Uvod

Pošto je priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice temelj slobode, pravde i mira u svetu;

pošto je nepoštovanje i preziranje prava čoveka vodilo varvarskim postupcima, koji su vređali savest čovečanstva, i pošto je stvaranje sveta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i verovanja i biti slobodna od straha i nemaštine proglašeno kao najviša težnja svakog čoveka;

pošto je bitno da prava čoveka budu zaštićena pravnim sistemom kako čovek ne bi bio primoran da kao krajnjem izlazu pribegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja;

pošto je bitno da se podstiče razvoj prijateljskih odnosa među narodima;

pošto su narodi Ujedinjenih nacija u Povelji ponovo proglasili svoju veru u osnovna prava čoveka, u dostojanstvo i vrednost čovekove ličnosti i ravnopravnost muškaraca i žena i pošto su odlučili da podstiču društveni napredak i poboljšaju životni standard u većoj slobodi;

pošto su se države članice obavezale da u saradnji s Ujedinjenim nacijama obezbede opšte poštovanje i primenu ljudskih prava i osnovnih sloboda;

pošto je opšte shvatanje ovih prava i sloboda od najveće važnosti za puno ostvarenje ove obaveze,

GENERALNA SKUPŠTINA proglašava OVU OPŠTU DEKLARACIJU O PRAVIMA ČOVEKA kao zajednički domet koji treba da postignu svi narodi i sve nacije da bi svaki pojedinac i svaki organ društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, težio da učenjem i vaspitavanjem doprinese poštovanju ovih prava i sloboda da bi se postupnim unutrašnjim i međunarodnim merama obezbedilo njihovo opšte i stvarno priznanje i poštovanje kako među narodima samih država članica, tako i među narodima onih teritorija koje su pod njihovom upravom.

Član 1

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.

Član 2

Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti. Dalje, neće se praviti nikakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili teritorije kojoj neko lice pripada, bilo da je ona nezavisna, pod starateljstvom, nesamoupravna, ili da joj je suverenost na ma koji drugi način ograničena.

Član 3

Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti.

Član 4

Niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima.

Član 5

Niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kazni.

Član 6

Svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt.

Član 7

Svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo bez ikakve razlike na podjednaku zakonsku zaštitu. Svi imaju pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticanja na ovakvu diskriminaciju.

Član 8

Svako ima pravo da ga nadležni nacionalni sudovi efikasno štite od dela kršenja osnovnih prava koja su mu priznata ustavom ili zakonom.

Član 9

Niko ne sme biti proizvoljno uhapšen, pritvoren, niti proteran.

Član 10

Svako ima potpuno jednako pravo na pravično javno sudjenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama, i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega.

Član 11

1. Svako ko je optužen za krivično delo ima pravo da bude smatran nevinim dok se na osnovu zakona krivica ne dokaže na javnom sudjenju na kojem su mu obezbeđene sve garantije potrebne za njegovu odbranu.
2. Niko ne sme biti osuđen za dela ili propuste koji nisu predstavljali krivično delo po nacionalnom ili međunarodnom pravu u vreme kada su izvršeni. Isto tako ne sme se izricati teža kazna od one koja se mogla primeniti u vreme kada je krivično delo izvršeno.

Član 12

Niko ne sme biti izložen proizvoljnom mešanju u privatni život, porodicu, stan ili prepisku, niti napadima na čast i ugled. Svako ima pravo na zakonsku zaštitu protiv ovakvog mešanja ili napada.

Član 13

1. Svako ima pravo na slobodu kretanja i izbora stanovanja u granicama pojedine države.
2. Svako ima pravo da napusti bilo koju zemlju, uključujući svoju vlastitu, i da se vrati u svoju zemlju.

Član 14

1. Svako ima pravo da traži i uživa u drugim zemljama utočište od proganjanja.
2. Na ovo pravo se niko ne može pozvati u slučaju gonjenja za krivična dela koja nisu političkog karaktera ili progona zbog dela koja su u suprotnosti sa ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Član 15

1. Svako ima pravo na državljanstvo.
2. Niko ne sme samovoljno biti lišen svog državljanstva niti prava da promeni državljanstvo.

Član 16

1. Punoletni muškarci i žene, bez ikakvih ograničenja u pogledu rase, državljanstva ili vere, imaju pravo da sklope brak i da osnuju porodicu. Oni su ravnopravni prilikom sklapanja braka, za vreme njegovog trajanja i prilikom njegovog razvoda.

2. Brak se zaključuje samo slobodnim i potpunim pristankom lica koja stupaju u brak.
3. Porodica je prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu društva i države.

Član 17

1. Svako ima pravo da poseduje imovinu, sam kao i u zajednici s drugima.
2. Niko ne sme biti samovoljno lišen imovine.

Član 18

Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i vere; ovo pravo uključuje slobodu promene vere ili ubedjenja i slobodu da čovek, bilo sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, upražnjava svoju veru ili ubedjenje putem nastave, vršenja kulta i obavljanja obreda.

Član 19

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice.

Član 20

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja.
2. Niko ne može biti primoran da pripada nekom udruženju.

Član 21

1. Svako ima pravo da učestvuje u upravljanju svojom zemljom, neposredno ili preko slobodno izabраниh predstavnika.
2. Svako ima pravo da na ravnopravnoj osnovi stupa u javnu službu u svojoj zemlji.
3. Volja naroda je osnova državne vlasti: ova volja treba da se izražava na povremenim i slobodnim izborima, koji će se sprovesti opštim i jednakim pravom glasa, tajnim glasanjem ili odgovarajućim postupkom kojim se obezbeđuje sloboda glasanja.

Član 22

Svako, kao član društva, ima pravo na socijalno osiguranje i pravo da ostvaruje privredna, društvena i kulturna prava neophodna za svoje dostojanstvo i za slobodan razvoj svoje ličnosti, uz pomoć države i međunarodne saradnje, a u skladu s organizacijom i sredstvima svake države.

Član 23

1. Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada i na zaštitu od nezaposlenosti.
2. Svako, bez ikakve razlike, ima pravo na jednaku platu za jednaki rad.
3. Svako ko radi ima pravo na pravednu i zadovoljavajuću naknadu koja njemu i njegovoj porodici obezbeđuje egzistenciju koja odgovara ljudskom dostojanstvu i koja će, ako bude potrebno, biti upotpunjena drugim sredstvima socijalne zaštite.
4. Svako ima pravo da obrazuje i da stupi u sindikate radi zaštite svojih interesa.

Član 24

Svako ima pravo na odmor i razonodu, uključujući razumno ograničenje radnog vremena i povremeni plaćeni odmor.

Član 25

1. Svako ima pravo na životni standard koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje, njegovo i njegove porodice, uključujući hranu, odeću, stan i lekarsku negu i potrebne socijalne službe, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, udovištva, starosti, ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usled okolnosti nezavisnih od njegove volje.
2. Majke i deca imaju pravo na naročito staranje i pomoć. Sva deca, rođena u braku ili van njega, uživaju jednaku socijalnu zaštitu.

Član 26

1. Svako ima pravo na školovanje. Školovanje treba da bude besplatno bar u osnovnim i nižim školama. Osnovna nastava je obavezna. Tehnička i stručna nastava treba da bude opšte dostupna, a viša nastava treba da bude svima podjednako pristupačna na osnovu utvrđenih kriterijuma.
2. Školovanje treba da bude usmereno punom razvoju ljudske ličnosti i jačanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono treba da unapređuje razumevanje, trpeljivost i prijateljstvo medju svim narodima, rasnim i verskim grupacijama, kao i delatnost Ujedinjenih nacija za održavanje mira.
3. Roditelji imaju prvenstveno pravo da biraju vrstu školovanja za svoju decu.

Član 27

1. Svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu zajednice, da uživa u umetnosti i da učestvuje u naučnom napretku i u dobrobiti koja otuda proističe.
2. Svako ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proističu iz bilo kog naučnog, književnog ili umetničkog dela čiji je on tvorac.

Član 28

Svako ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem prava i slobode objavljeni u ovoj Deklaraciji mogu biti potpuno ostvareni.

Član 29

1. Svako ima dužnost prema zajednici koja jedina omogućava slobodno i puno razvijanje njegove ličnosti.
2. U vršenju svojih prava i ostvarivanju sloboda svako može biti podvrgnut samo onim ograničenjima koja su predviđena zakonom u cilju obezbeđenja nužnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih i u cilju zadovoljenja pravičnih zahteva morala, javnog poretka i opšteg blagostanja u demokratskom društvu.
3. Ova prava i slobode ni u kom slučaju ne mogu se izvršavati protivno ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Član 30

Nijedna odredba ove Deklaracije ne može se tumačiti kao pravo za ma koju državu, grupu ili lice da preuzima bilo koju aktivnost ili da vrši bilo kakvu radnju usmerenu na poništenje prava i sloboda koji su u njoj sadržani.

Napomene

¹ Usvojena i proklamovana od strane Generalne skupštine rezolucijom 217A(III) od 10. decembra 1948.

Prevod Deklaracije na srpski jezik preuzet je sa internet stranice Ujedinjenih nacija u Srbiji i Crnoj Gori, a nalazi se na adresi: http://www.un.org.yu/srp/int_conv.htm.

Dodaci

Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

MEĐUNARODNA KONVENCIJA O SPREČAVANJU SVIH OBLIKA RASNE DISKRIMINACIJE¹

Države članice ove Konvencije,

Smatrajući da se Povelja Ujedinjenih nacija zasniva na principima dostojanstva i jednakosti svih ljudi i da su se sve države članice obavezale da delaju, zajedno i posebno, u saradnji sa Organizacijom, radi postizanja jednog od ciljeva Ujedinjenih nacija, tj. da razvijaju i podstiču opšte i stvarno poštovanje prava čoveka i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, pol, jezik ili veru,

Smatrajući da Univerzalna deklaracija o pravima čoveka proklamuje da se svi ljudi rađaju slobodni i jednaki po dostojanstvu i pravima i da se svako može koristiti svim pravima i svim slobodama navedenim u njoj, bez ikakve razlike, naročito s obzirom na rasu, boju ili nacionalno poreklo,

Smatrajući da su svi ljudi jednaki pred zakonom i da imaju pravo na podjednaku zakonsku zaštitu od svake diskriminacije i svakog potsticanja na diskriminaciju,

Smatrajući da su Ujedinjene nacije osudile kolonijalizam i svako vršenje segregacije i diskriminacije koje ga prate, u bilo kom obliku i na bilo kom mestu da postoje, i da je Deklaracija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima od 14. decembra 1960. godine (rezolucija 1514 (XV) Generalne skupštine) potvrdila i svečano proklamovala potrebu brzog i безусловnog okončanja,

Smatrajući da Deklaracija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije od 20. novembra 1963. godine (rezolucija 1904 (XVIII) Generalne skupštine) svečano potvrđuje potrebu brzog ukidanja svih oblika i svih pojava rasne diskriminacije u svim delovima sveta i obezbeđenja razumevanja i poštovanja dostojanstva ljudske ličnosti,

Ubeđene da je svaka doktrina o superiornosti zasnovanoj na razlici između rasa naučno lažna, za osudu sa moralne tačke gledišta i socijalno nepravedna i opasna i da nista ne bi moglo opravdati, ma gde to bilo, rasnu diskriminaciju, ni teoretski ni praktično,

Ponovno potvrđujući da diskriminacija među ljudima po osnovu rase, boje ili etničkog porekla predstavlja smetnju prijateljskim i miroljubivim odnosima među narodima, kao i skladnu koegzistenciju građana iste države,

Ubeđene da je postojanje rasnih prepreka nesaglasivo sa idealima svakog ljudskog društva,

Zabrinute pojavama rasne diskriminacije koje još postoje u nekim krajevima sveta, kao i politikom vlada koje se zasnivaju na rasnoj superiornosti ili mržnji, kao što su politika aparthejda, segregacije ili odvajanja,

Rešene da preduzmu sve potrebne mere radi brzog ukidanja svih oblika i svih pojava rasne diskriminacije i da spreče i da se bore protiv rasistickih doktrina i prakse kako bi pomogle razumevanje među rasama i izgradile međunarodnu zajednicu oslobođenu svih oblika rasne segregacije i diskriminacije,

Imajući u vidu Konvenciju o diskriminaciji u oblasti zapošljavanja i zanimanja koju je Međunarodna organizacija rada usvojila 1958. godine i Konvenciju o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvete koju je usvojila Organizacija ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu 1960. godine,

U želji da sprovedu u život principe navedene u Deklaraciji Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i da obezbede što je moguće brze usvajanje praktičnih mera u tom cilju,

Dogovorile su se o sledećem:

Prvi deo

Član 1

1. U ovoj Konvenciji izraz “rasna diskriminacija” odnosi se na svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu koji imaju za cilj ili za rezultat da naruše ili kompromituju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uslovima, prava čoveka i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj oblasti ili u svakoj drugoj oblasti javnog života.
2. Ova Konvencija ne primenjuje se na razlikovanja, isključenja, ograničavanja ili davanja prvenstva koje sprovodi država članica Konvencije kad su u pitanju njeni državljani ili lica koja nisu njeni državljani.
3. Nijedna odredba ove Konvencije ne može se tumačiti kao da na bilo koji način narušava zakonske odredbe država članica Konvencije u pogledu narodnosti, državljanstva ili prijema u državljanstvo, pod uslovom da ove odredbe ne prave razlike u odnosu na neku posebnu narodnost.
4. Posebne mere, donete jedino radi obezbeđivanja odgovarajućeg napretka izvesnih rasnih ili etničkih grupa ili lica kojima je neophodna zaštita koja može da bude potrebna radi garanto-

vanja, uživanja i ostvarivanja prava čoveka i osnovnih sloboda pod jednakim uslovima, ne smatraju se kao mere rasne diskriminacije, pod uslovom da nemaju rezultat održanje različitih prava za razne rasne grupe i da se ne održavaju na snazi kad se postignu ciljevi zbog kojih su ove mere bile preduzete.

Član 2

1. Države članice osuđuju rasnu diskriminaciju i obavezuju se da svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja sprovode politiku koja teži da ukine svaki oblik rasne diskriminacije i da pomažu razumevanje između svih rasa i u tom cilju:
  - a) svaka država članica obavezuje se da ne počini nikakvo delo rasne diskriminacije ili ne vrši rasnu diskriminaciju protiv lica, grupa lica ili ustanova, kao i da postupa tako da se sve javne vlasti i javne nacionalne i lokalne ustanove pridržavaju obaveze;
  - b) svaka država članica se obavezuje da ne podstiče, brani ili podržava rasnu diskriminaciju koju sprovodi bilo koje lice ili organizacija;
  - c) svaka država članica treba da preduzme efikasne mere radi ponovnog razmatranja nacionalne i lokalne vladine politike i izmene, ukidanja ili poništenja svakog zakona i svakog propisa koji ima za cilj da zavede rasnu diskriminaciju koju sprovode lica, grupe lica ili organizacije, kao i da je okonča;
  - d) svaka država članica obavezuje se da pomaže, u datom slučaju, višerasne i integrističke organizacije i pokrete i druga sredstva radi ukidanja prepreka između rasa, kao i da se bori protiv onoga što teži da ojača rasnu podelu.
2. Države članice će preduzeti, ako okolnosti to zahtevaju, u socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mere za odgovarajuće obezbeđivanje razvoja ili zaštite izvesnih rasnih grupa ili pojedinaca koji pripadaju ovim grupama radi garantovanja, pod uslovima jednakosti, punog ostvarenja prava čoveka i osnovnih sloboda. Ove mere ne mogu ni u kom slučaju imati za rezultat održavanje nejednakih ili različitih prava za razne rasne grupe, kad se postignu ciljevi zbog kojih su ove mere bile preduzete.

Član 3

Države članice osuđuju posebno rasnu segregaciju i aparthejd i obavezuju se da na teritorijama pod njihovom jurisdikcijom sprečavaju, zabranjuju i ukidaju svaku praksu ove prirode.

Član 4

Države članice osuđuju svaku propagandu i sve organizacije koje se rukovode idejama ili teorijama zasnovanim na superiornosti neke rase ili grupe lica izvesne boje ili izvesnog etničkog porekla ili koje žele da opravdaju ili podrže svaki oblik rasne mržnje ili diskriminacije, one se obavezuju da

bez odlaganja usvoje pozitivne mere koje imaju za cilj da ukinu svako podsticanje na takvu diskriminaciju, ili na svako delo diskriminacije, i u tom cilju, vodeći računa o principima navedenim u Univerzalnoj deklaraciji o pravima čoveka i o pravima koja su izričito navedena u članu 5 ove Konvencije one se naročito obavezuju:

- a) da utvrde kao krivično delo svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva dela nasilja, ili izazivanje na takva nasilja, uperena protiv svih rasa ili pomoći rasističkim aktivnostima, podrazumevajući tu i njihovo finansiranje;
- b) da izjave da su nezakonite i da zabrane organizacije i aktivnosti organizovane propagande i svaku drugu vrstu propagandne aktivnosti koji podstiču na rasnu diskriminaciju i koji je pomažu, kao i da izjave da je učešće u ovim organizacijama ili u njihovim aktivnostima zakonom kažnjivo delo;
- c) da ne dozvole javnim vlastima niti javnim nacionalnim ili lokalnim ustanovama da podstiču na rasnu diskriminaciju ili da je pomažu.

Član 5

Prema osnovnim obavezama navedenim u članu 2 ove Konvencije, države članice se obavezuju da zabrane i da ukinu rasnu diskriminaciju u svim njenim oblicima i da garantuju pravo svakome na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju ili nacionalno ili etničko poreklo, naročito u pogledu uživanja sledećih prava:

- a) prava na jednak postupak pred sudovima i svakim drugim sudskim organom;
- b) prava na bezbednost lica i zaštitu države od nasilja i zlostavljanja bilo od strane vladinih službenika, bilo od svakog lica, grupe ili ustanove;
- c) političkih prava, naročito prava učešća na izborima, prava glasa i kandidature - prema sistemu opšteg i jednakog prava glasa, prava učestvovanja u upravljanju javnim poslovima, na svim nivoima, i prava pristupa, pod jednakim uslovima javnim funkcijama;
- d) ostalih građanskih prava, naročito:
  - I. prava da se slobodno kreću i izaberu svoje boravište u jednoj državi;
  - II. prava da napuste svaku zemlju, podrazumevajući i svoju, i prava povratka u svoju zemlju;
  - III. prava na narodnost;
  - IV. prava na sklapanje braka i izbora supružnika;
  - V. prava svakog lica na svojину, kao pojedinaca ili u zajednici;
  - VI. prava na nasleđivanje;
  - VII. prava na slobodu mišljenja, savesti i vere;
  - VIII. prava na slobodu mišljenja i izražavanja;
  - IX. prava na slobodu miroljubivog zbora i udruživanja;

- e) ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, naročito:
- I. prava na rad, na slobodan izbor rada, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada, na zaštitu u slučaju nezaposlenosti, na jednaku zaradu za jednak rad, na pravičnu ili zadovoljavajuću nagradu;
  - II. prava na osnivanje sindikata i učlanjivanje u iste;
  - III. prava na stan;
  - IV. prava na zdravlje, lekarsku pomoć, socijalno osiguranje i korišćenje socijalnih službi;
  - V. prava na obrazovanje i stručno osposobljavanje;
  - VI. prava učešća, pod jednakim uslovima, u kulturnim aktivnostima,
- f) prava pristupa na sva mesta i službe namenjene javnoj upotrebi kao što su prevoz, hoteli, restorani, kafane, priredbe i parkovi.

Član 6

Države članice obezbediće svakom licu pod njihovom jurisdikcijom stvarnu zaštitu i pravo na žalbu pred nacionalnim sudovima i ostalim državnim nadležnim organima protiv svih dela rasne diskriminacije koja bi, suprotno ovoj Konvenciji, povredila njegova individualna prava da od ovih sudova traži zadovoljenje ili pravednu i odgovarajuću naknadu za svaku štetu koja bi mogla da mu nanese takva diskriminacija.

Član 7

Države članice obavezuju se da preduzmu hitne i efikasne mere, naročito u oblasti nastave, vaspitanja, kulture i informacija u cilju borbe protiv predrasuda koje vode rasnoj diskriminaciji i pomaganja razumevanja, tolerancije i prijateljstva među narodima, rasnim ili etničkim grupama, kao i unapređenja ciljeva i principa Povelje Ujedinjenih nacija, Univerzalne deklaracije o pravima čoveka, Deklaracije Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i ove Konvencije.

Drugi deo

Član 8

1. Uspostavljen je Komitet za ukidanje rasne diskriminacije (u daljem tekstu: Komitet) sastavljen od osamnaest stručnjaka poznatih po svojim visokim moralnim kvalitetima i svojoj nepristrasnosti, koja među svojim državljanima biraju države članice a koji zasedaju u ličnom svojstvu, s tim što se vodi računa o pravednoj geografskoj raspodeli i zastupljenosti raznih oblika civilizacije, kao i glavnih pravnih sistema.
2. Članovi Komiteta biraju se tajnim glasanjem prema listi kandidata koje odrede države članice. Svaka država može da odredi kandidata koga izabere među svojim državljanima.

3. Prvi izbor održaće se šest meseci posle stupanja na snagu ove Konvencije. Tri meseca pre svakog izbora, generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija dostavlja pismo državama članicama pozivajući ih da podnesu svoje kandidature u roku od dva meseca. Generalni sekretar sastavlja spisak svih tako određenih kandidata, po abecednom redu, sa naznačenjem država članica koje su ih odredile i dostavlja ga državama članicama.
4. Članovi Komiteta biraju se na sastanku država članica koji saziva generalni sekretar u sedištu Organizacije ujedinjenih nacija. Na tom sastanku, na kome kvorum čine dve trećine država članica, za članove Komiteta biraju se kandidati koji dobijaju najveći broj glasova i apsolutnu većinu predstavnika država članica koji su prisutni i koji glasaju.
5.
  - a) Članovi Komiteta biraju se na četiri godine. Međutim mandat devet članova izabranih na prvom glasanju ističe posle dve godine; odmah posle prvog izbora predsednik izvlaci kockom imena ovih devet članova;
  - b) Radi popune eventualno upražnjenih mesta, država članica čiji je stručnjak prestao da obavlja svoje funkcije člana Komiteta imenuje drugog stručnjaka među svojim državljanima, pod rezervom odobrenja Komiteta.
6. Države članice snose troškove članova Komiteta za period u kome ovi obavljaju funkciju u Komitetu.

Član 9

1. Države članice obavezuju se da radi razmatranja od strane Komiteta podnesu generalnom sekretaru Organizacije ujedinjenih nacija izveštaj o zakonskim, sudskim, administrativnim ili drugim merama koje donesu a koje daju dejstvo odredbama ove Konvencije:
  - a) u roku od godine dana, racunajući od stupanja na snagu Konvencije za svaku zainteresovanu državu u pogledu onoga sto se na nju odnosi, i
  - b) zatim, svake dve godine, a osim toga, svaki put kada Komitet to zatraži naknadna obaveštenja od država članica.
2. Komitet podnosi svake godine Generalnoj skupštini Organizacije ujedinjenih nacija, preko generalnog sekretara, izveštaj o svom radu i može da daje sugestije i preporuke opšteg karaktera na osnovu razmatranja izveštaja i obaveštenja dobijenih od država članica. On upoznaje Generalnu skupštinu s ovim sugestijama i preporukama opšteg karaktera, a u datom slučaju i sa primedbama država članica.

Član 10

1. Komitet donosi svoj poslovnik.
2. Komitet bira svoj sekretarijat za period od dve godine.

3. Generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija obezbediće sekretara Komiteta.
4. Sednice Komiteta održavaće se po pravilu u sedištu Organizacije ujedinjenih nacija.

Član 11

1. Ako jedna od država članica smatra da neka druga država koja je isto tako članica ne primenjuje odredbe ove Konvencije, ona može da skrene pažnju Komiteta na ovo pitanje. Komitet izveštava o tome zainteresovanu državu članicu. U roku od tri meseca zainteresovana država podnosi Komitetu pismeno objašnjenje ili izjavu kojom objašnjava pitanje i, u datom slučaju, naznačava mere koje bi navedena država mogla da preduzme radi rešenja ove situacije.
2. Ako se u roku od šest meseci, računajući od dana prijema originalnog saopštenja od strane zainteresovane države, ne reši pitanje na zadovoljavajući način za obe države, putem dvostраниh pregovora ili putem svakog drugog postupka kojim raspolažu, jedna i druga država ima pravo da ga ponovo podnese Komitetu upućujući jedno saopštenje Komitetu, a drugo zainteresovanoj državi.
3. Komitet može da bude nadležan za rešavanje pitanja, koje mu je podneto shodno tački 2 ovog člana, samo ako se prethodno uverio da su bila iskorišćena i iscrpna sva raspoloživa pravna sredstva unutrašnjeg prava prema opšte priznatim načelima međunarodnog prava. Ovo pravilo ne primenjuje se ako postupci po žalbama prelaze razumne rokove.
4. Za svako pitanje koje mu je podneto na rešavanje Komitet može da zatraži od država članica da mu pruže sva potrebna naknadna objašnjenja.
5. Kad Komitet razmatra neko pitanje shodno ovom članu, zainteresovane države članice imaju pravo da odrede predstavnika koji će bez prava glasa učestvovati u radu Komiteta za sve vreme rasprave.

Član 12

1. a) Pošto Komitet dobije i detaljno razmotri sva objašnjenja koja smatra potrebnim, predsednik imenuje ad hoc Komisiju za izmirenje (u daljem tekstu: Komisija) sastavljenu od pet lica uz potpun i jednoglasan pristanak strana u sporu; Komisija stavlja svoje dobre usluge na raspolaganje zainteresovanim državama, kako bi se postiglo prijateljsko rešenje pitanja zasnovano na poštovanju ove Konvencije.
  - b) Ako države članice u sporu u roku od tri meseca ne postignu sporazum o potpunom ili delimičnom sastavu Komisije, članovi Komisije koji nisu dobili pristanak država članica, biraju se tajnim glasanjem među članovima Komiteta, dvotrećinskom većinom članova Komiteta.
2. Članovi Komisije zasedaju u ličnom svojstvu. Oni ne moraju biti državljani jedne od država članica u sporu niti države koja nije članica ove Konvencije.

3. Komisija bira svog predsednika i donosi svoj poslovnik.
4. Komisija održava svoje redovne sastanke u sedištu Organizacije ujedinjenih nacija ili na bilo kom drugom odgovarajućem mestu koje određuje Komisija.
5. Sekretarijat predviđen u tački 3 člana 10 ove Konvencije pruža isto tako svoje usluge Komisiji svaki put kad neki spor između država članica ima za posledicu obrazovanje komisije.
6. Sve troškove članova Komisije snose, isto tako, države članice u sporu na osnovu predračuna generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija.
7. U slučaju potrebe, generalni sekretar je ovlašćen da isplati troškove članovima Komisije pre nego što države članice u sporu nadoknade troškove shodno tački 6. ovog člana.
8. Obaveštenja koja Komitet dobije i detaljno razmotri stavljaju se na raspolaganje Komisiji, koja može da zatraži od zainteresovanih država da joj dostave svako odgovarajuće naknadno obaveštenje.

Član 13

1. Pošto razmotri pitanje u svim njegovim vidovima, Komisija priprema i podnosi predsedniku Komiteta izveštaj koji sadrži njene zaključke o svim činjeničnim pitanjima u vezi sa sporom između strana sa preporukama koje smatra celishodnim za rešavanje spora na prijateljski način.
2. Predsednik Komiteta dostavlja izveštaj Komisije svakoj državi članici u sporu. Ove države obaveštavaju predsednika Komiteta, u roku od tri meseca, da li prihvataju ili ne preporuke koje su sadržane u izveštaju Komisije.
3. Po isteku roka predviđenog u tački 2 ovog člana, predsednik Komiteta dostavlja izveštaj Komisije i izjave zainteresovanih članica ostalim državama članicama Konvencije.

Član 14

1. Svaka država članica može da izjavi u svakom trenutku da priznaje nadležnost Komiteta da prima i razmatra saopštenja lica ili grupa lica pod njenom jurisdikcijom koja se žale da su žrtve povrede od strane te države članice u pogledu bilo kog prava pomenutog u ovoj Konvenciji. Komitet neće prihvatiti nijedno saopštenje koje se odnosi na državu članicu koja nije dala ovakvu izjavu.
2. Svaka država članica koja da izjavu shodno tački 1 ovog člana može da obrazuje ili odredi organ, u okviru nacionalnog pravnog poretka, koji je nadležan da prima i razmatra predstavke

- lica ili grupa lica pod jurisdikcijom ove države, koji se žale da su žrtve povrede bilo kog prava pomenutog u ovoj Konvenciji, a koji su iscrpeli ostala raspoloživa lokalna pravna sredstva.
3. Zainteresovana država članica upućuje izjavu, datu shodno tački 1 ovog člana, kao i ime svakog organa obrazovanog ili određenog shodno tački 2 ovog člana generalnom sekretaru Organizacije ujedinjenih nacija koji jednu njenu kopiju dostavlja ostalim državama članicama. Izjava može da se povuče svakog trenutka putem saopštenja koje se upućuje generalnom sekretaru, ali ovo povlačenje ne odnosi se na saopštenja koja su već podneta Komitetu.
  4. Organ ustanovljen ili određen shodno tački 2 ovog člana treba da vodi registar predstavki, a overene kopije registra deponuju se svake godine kod generalnog sekretara na odgovarajući način, s tim što se sadržina ovih kopija ne objavljuje u javnosti.
  5. Ako ne dobije saglasnost organa koji je ustanovljen ili određen shodno tački 2 ovog člana, podnosilac predstavke ima pravo da se, u roku od šest meseci, u ovom cilju obrati Komitetu.
  6.
    - a) Komitet, na poverljiv način, sa svakim saopštenjem upoznaje državu članicu koja je navodno povredila bilo koju odredbu Konvencije, ali identitet lica ili grupa zainteresovanih lica ne može se otkriti bez izričitog odobrenja tog lica ili grupe lica. Komitet ne prima anonimna saopštenja.
    - b) Posle tri meseca, ova država dostavlja pismenim putem Komitetu obaveštenja ili izjave koje razjašnjavaju pitanje i naznačava, u datom slučaju, mere koje bi se mogle preduzeti za rešenje situacije.
  7.
    - a) Komitet razmatra saopštenja vodeći računa o svim obaveštenjima koja su mu podneli zainteresovana država članica i podnosilac predstavke. Komitet ne razmatra saopštenje podnosioca predstavke dok ne proveriti da li je ovaj iscrpeo sva pravna sredstva. Međutim, ovo pravilo ne primenjuje se ako postupci po žalbama prelaze razumne rokove.
    - b) Komitet upućuje svoje sugestije i eventualne preporuke zainteresovanoj državi članici i podnosiocu predstavke.
  8. Komitet unosi u svoj godišnji izveštaj kratku sadržinu ovih saopštenja, a u datom slučaju, kratku sadržinu objašnjenja i izjava zainteresovanih država članica i svojih sopstvenih sugestija i preporuka.
  9. Komitet je nadležan da vrši funkcije predviđene u ovom članu samo ako je najmanje deset država članica Konvencije vezano izjavama koje su date shodno tački 1 ovog člana.

Član 15

1. U očekivanju ostvarenja ciljeva Deklaracije o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima, sadržanoj u rezoluciji 1514 (XV) Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija od 14. decembra 1960. godine, odredbe ove Konvencije ni u čemu ne ograničavaju pravo na predstavku koje ovim narodima daju drugi međunarodni instrumenti ili Organizacija ujedinjenih nacija ili specijalizovane ustanove.
2.
  - a) Komitet, ustanovljen shodno tački 1 člana 8 ove Konvencije, prema kopiji predstavki koje dolaze od organa Organizacije ujedinjenih nacija, a bave se pitanjima u neposrednoj vezi s principima i ciljevima ove Konvencije, izražava mišljenje i daje preporuke u vezi s pripremljenim predstavkama prilikom razmatranja predstavki stanovnika teritorija pod starateljstvom ili neautonomnih teritorija ili svake druge teritorije na koju se primenjuje rezolucija 1514 (XV) Generalne skupštine u vezi s pitanjima pomenutim u ovoj Konvenciji koja su podneta na rešavanje ovim organima.
  - b) Komitet prima od nadležnih organa Organizacije ujedinjenih nacija kopiju izveštaja o zakonskim, sudskim, administrativnim ili drugim merama u neposrednoj vezi s principima i ciljevima ove Konvencije koje su administrativne sile primenile na teritorije pomenute u stavu a) ove tačke i izražava mišljenja i daje preporuke ovim organima.
3. Komitet u svoje izveštaje Generalnoj skupštini uključuje kratak pregled predstavki i izveštaja koje je primio od organa Organizacije ujedinjenih nacija, kao i svoja mišljenja i preporuke o pitanju ovih predstavki i izveštaja.
4. Komitet upućuje molbu generalnom sekretaru Organizacije ujedinjenih nacija da mu dostavi sve podatke koji se odnose na ciljeve ove Konvencije kojima raspolaže u pitanju teritorija pomenutih u stavu a) tačke 2 ovog člana.

Član 16

Odredbe ove Konvencije, u vezi s merama koje treba preduzeti radi rešenja nekog spora ili neke žalbe, primenjuju se bez štete po ostale postupke za rešavanje sporova ili žalbi o pitanju diskriminacije predviđene u osnovnim instrumentima Organizacije ujedinjenih nacija i njenih specijalizovanih ustanova ili u konvencijama koje su usvojile ove organizacije i ne sprečavaju države članice da primene druge postupke za rešenje nekog spora shodno opštim ili posebnim međunarodnim sporazumima koji ih vezuju.

Treći deo

Član 17

1. Ova Konvencija otvorena je za potpisivanje svakoj državi članici Organizacije ujedinjenih nacija ili članu bilo koje njene specijalizovane ustanove, svakoj državi članici Statuta Međunarodnog suda pravde, kao i svakoj drugoj državi koju Generalna skupština Organizacije ujedinjenih nacija pozove da postane članica Konvencije.
2. Ova Konvencija podleže ratifikaciji, a ratifikacioni instrumenti deponuju se kod generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija.

Član 18

1. Ovoj Konvenciji može pristupiti svaka država pomenuta u tački 1 člana 17 Konvencije.
2. Pristupanje se vrši deponovanjem instrumenata o pristupanju kod generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija.

Član 19

1. Ova Konvencija stupa na snagu tridesetog dana od dana deponovanja kod generalnog sekretara Organizacije ujedinjenih nacija dvadeset sedmog ratifikacionog instrumenta ili instrumenta o pristupanju.
2. Za svaku državu koja ratifikuje ovu Konvenciju ili joj pristupi posle deponovanja dvadeset sedmog ratifikacionog instrumenta ili instrumenta o pristupanju, ova Konvencija stupa na snagu tridesetog dana od deponovanja od strane ove države ratifikacionog instrumenta ili instrumenta o pristupanju.

Član 20

1. Generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija primiće tekst sa rezervama koje treba da budu učinjene u trenutku ratifikovanja ili pristupanja i saopštiće ga svim državama koje su članice ove Konvencije ili mogu to da postanu. Svaka država koja stavi prigovor na rezervu obavestiće generalnog sekretara, u roku od devedest dana računajući od dana svog saopštenja, da ne prihvata ovu rezervu.
2. Nikakva rezerva koja bi bila nesaglasna sa predmetom i ciljem ove Konvencije ne može biti odobrena, kao ni ona rezerva koja bi imala za rezultat da sprečava rad bilo kojeg organa koji je ustanovila Konvencija. Smatra se da rezerva pripada napred navedenim kategorijama ako najmanje dve trećine država članica Konvencije stavi prigovor.
3. Rezerve mogu da se povuku u svakom trenutku putem saopštenja upućenog generalnom sekretaru. Saopštenje stupa na snagu od dana njegovog prijema.

Član 21

Svaka država članica može da otkáže ovu Konvenciju putem saopštenja upućenog generalnom sekretaru Organizacije ujedinjenih nacija. Otkaz stupa na snagu po isteku perioda od jedne godine, računajući od dana kada je generalni sekretar primio ovo saopštenje.

Član 22

Svaki spor između dve ili više država članica u vezi sa tumačenjem ili primenom ove Konvencije, koji se ne reši putem pregovora ili po postupku izričito predviđenom ovom Konvencijom iznosi se, na zahtev bilo koje od strana u sporu, pred Međunarodni sud pravde da on o njemu rešava, osim ako se strane u sporu ne dogovore o nekom drugom načinu rešavanja.

Član 23

1. Svaka država članica može da uputi u svakom trenutku zahtev za reviziju ove Konvencije putem pismenog saopštenja upućenog generalnom sekretaru Organizacije ujedinjenih nacija.
2. Generalna skupština Organizacije ujedinjenih nacija rešava, u datom slučaju, o merama koje treba preduzeti u vezi sa ovim zahtevom.

Član 24

Generalni sekretar organizacije Ujedinjenih nacija obaveštava sve države navedene u tački 1 člana 17 ove Konvencije o:

- a) potpisima stavljenim na ovu Konvenciju i o ratifikacionim instrumentima i instrumentima o pristupanju deponovanim shodno članovima 17 i 18;
- b) datumu stupanja na snagu ove Konvencije shodno članu 19;
- c) saopštenjima i izjavama primljenim shodno članovima 14, 20 i 23;
- d) otkazima saopštenim shodno članu 21.

Član 25

1. Ova Konvencija čiji su engleski, kineski, španski, francuski, francuski i ruski tekst podjednako verodostojni, deponuje se u arhivi Organizacije ujedinjenih nacija.
2. Generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija po jednu overenu kopiju ove Konvencije dostavlja svim državama koje pripadaju bilo kojoj od kategorija pomenutih u tački 1 člana 17 Konvencije.

Napomene

- 1 Usvojena i spremna za potpisivanje i ratifikaciju od strane Generalne skupštine rezolucijom 2106 A (XX) od 21. decembra 1965. *Stupanje na snagu* 4. januara 1969. u skladu sa članom 19.

Prevod Konvencije na srpski jezik, urađen od strane Beogradskog centra za ljudska prava, preuzet je sa internet stranice Ujedinjenih nacija u Srbiji i Crnoj Gori, gde se nalazi na adresi: http://www.un.org.yu/srp/int_conv.htm.

Dodaci

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

EVROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA¹

Vlade potpisnice ove Konvencije, kao članice Saveta Evrope,

Imajući u vidu Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija proglasila 10. decembra 1948. godine,

Imajući u vidu da ova Deklaracija ima za cilj da osigura opšte i stvarno priznanje i poštovanje prava proklamovanih u njoj;

Imajući u vidu da je cilj Saveta Evrope postizanje većeg jedinstva između njegovih članica i da je očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda jedan od načina na koji tom cilju treba stremiti;

Potvrđujući iznova svoju duboku veru u one osnovne slobode koje su temelj pravde i mira u svetu i koje se najbolje održavaju stvarnom političkom demokratijom, s jedne strane, i zajedničkim shvatanjem i poštovanjem ljudskih prava od kojih one zavise, s druge strane;

Rešene da, kao vlade evropskih zemalja koje su sličnih pogleda i imaju zajedničko nasleđe političkih tradicija, ideala, slobode i vladavine prava, preuzmu prve korake za skupno ostvarivanje izvesnih prava navedenih u Univerzalnoj deklaraciji,

Sporazumele su se o sledećem:

Član 1

Visoke strane ugovornice jemče svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Delu I ove Konvencije.

Deo I

Član 2

1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:
  - a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;
  - b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode;
  - c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

Član 3

Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Član 4

1. Niko se ne sme držati u ropstvu ili ropskom položaju.
2. Ni od koga se ne može zahtevati da obavlja prinudni ili obavezni rad.
3. Za svrhe ovog člana izraz “prinudni ili obavezni rad” ne obuhvata:
  - a) rad uobičajen u sklopu lišenja slobode određenog u skladu sa odredbama člana 5. ove Konvencije ili tokom uslovnog otpusta;
  - b) službu vojne prirode ili, u zemljama u kojima se priznaje prigovor savesti, službu koja se zahteva umesto odsluženja vojne obaveze;
  - c) rad koji se iziskuje u slučaju kakve krize ili nesreće koja pretili opstanku ili dobrobiti zajednice;
  - d) rad ili službu koji čine sastavni deo uobičajenih građanskih dužnosti.

Član 5

1. Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:
  - a) u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda;
  - b) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom;
  - c) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju.
  - d) u slučaju lišenja slobode maloletnog lica na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili zakonitog lišenja slobode radi njegovog privođenja nadležnom organu.
  - e) u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se sprečilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droga ili skitnica.

- f) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se sprečio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mere u cilju deportacije ili ekstradicije.
2. Svako ko je uhapšen biće odmah i na jeziku koji razume obavešten o razlozima za njegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega.
  3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1.c ovog člana biće bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se lice pojaviti na suđenju.
  4. Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.
  5. Svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima utuživo pravo na naknadu.

Član 6

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s celog ili s dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.
2. Svako ko je optužen za krivično delo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.
3. Svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:
  - a) da u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega;
  - b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
  - c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju;
  - d) da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega;
  - e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

Član 7

1. Niko se ne može smatrati krivim za krivično delo izvršeno činjenjem ili nečinjenjem koje, u vreme kada je izvršeno, nije predstavljalo krivično delo po unutrašnjem ili međunarodnom pravu. Isto tako, ne može se izreći strožija kazna od one koja je bila propisana u vreme kada je krivično delo izvršeno.
2. Ovaj član ne utiče na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vreme izvršenja smatralo krivičnim delom prema opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi.

Član 8

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.
2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Član 9

1. Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti; ovo pravo uključuje slobodu promene vere ili uverenja i slobodu čoveka da, bilo sam ili zajedno s drugima, javno ili privatno, ispoljava veru ili uverenje molitvom, propovedi, običajima i obredom.
2. Sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Član 10

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Član 11

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.
2. Za vršenje ovih prava neće se postavljati nikakva ograničenja, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovim se članom ne sprečava zakonito ograničavanje vršenja ovih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.

Član 12

Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.

Član 13

Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Član 14

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 15

1. U doba rata ili druge javne opasnosti koja prethodi opstanku nacije, svaka Visoka strana ugovornica može da preduzme mere koje odstupaju od njenih obaveza po ovoj Konvenciji, i to u najnužnijoj meri koju iziskuje hitnost situacije, s tim da takve mere ne budu u neskladu s njenim drugim obavezama prema međunarodnom pravu.
2. Prethodna odredba ne dopušta odstupanja od člana 2, osim u pogledu smrti prouzrokovane zakonitim ratnim postupcima, ili člana 3, 4 (stav 1) i 7.
3. Svaka Visoka strana ugovornica koja koristi svoje pravo da odstupa od odredbi Konvencije obaveštava u potpunosti generalnog sekretara Saveta Evrope o merama koje preduzima i

razlozima za njih. Ona takođe obaveštava generalnog sekretara Saveta Evrope kada takve mere prestanu da deluju i kada odredbe Konvencije ponovo počnu da se primenjuju u potpunosti.

Član 16

Nijedna odredba članova 10, 11 i 14 neće se tumačiti tako da sprečava Visoke strane ugovornice da ograničavaju političku delatnost stranaca.

Član 17

Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku delatnost ili izvrše neki čin koji je usmeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj meri od one koja je predviđena Konvencijom.

Član 18

Ograničenja navedenih prava i sloboda koja su dozvoljena ovom Konvencijom neće se primenjivati ni u koje druge svrhe sem onih zbog kojih su propisana.

Protokol uz Konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama

Sprovođenje izvesnih prava i sloboda koji nisu uključeni u Deo I Konvencije

Vlade potpisnice, kao članice Saveta Evrope,
Rešene da preduzmu korake da bi osigurale skupno sprovođenje izvesnih prava i sloboda koji nisu uključeni u Deo I Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu “Konvencija”),

Sporazumele su se o sledećem:

Član 1

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Član 2

Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da obezbede obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim verskim i filozofskim uverenjima.

Član 3

Visoke strane ugovornice se obavezuju da u primerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod uslovima koji obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela.

Član 4

Svaka Visoka strana ugovornica može prilikom potpisivanja ili ratifikacije, ili u svako doba posle toga, dostaviti generalnom sekretaru Saveta Evrope izjavu o tome u kom obimu prihvata da se odredbe ovog Protokola primenjuju na teritorijama za čije je međunarodne odnose odgovorna, a koje je označila u izjavi.

Svaka Visoka strana ugovornica koja je dostavila izjavu u smislu prethodnog stava može naknadno da dostavi novu izjavu kojom menja uslove sadržane u ranijoj izjavi ili ukida primenu odredbi ovog Protokola u odnosu na bilo koju teritoriju.

Izjava data u skladu sa ovim članom smatraće se kao da je data u skladu sa stavom 1, člana 56 Konvencije.

Član 5

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1, 2, 3 i 4 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primenjuju se u skladu s tim.

Član 6

Ovaj Protokol je otvoren za potpis članicama Saveta Evrope koje su potpisnice Konvencije; on se ratifikuje istovremeno ili posle ratifikacije Konvencije. On stupa na snagu posle deponovanja deset instrumenata ratifikacije. U pogledu svake potpisnice koji ga bude ratifikovala posle toga, Protokol stupa na snagu na dan kada ona deponuje svoj instrument ratifikacije.

Instrumenti ratifikacije deponuju se kod generalnog sekretara Saveta Evrope, koji će sve članice obavestiti o imenima onih članica koje su izvršili ratifikaciju.

Sačinjeno u Parizu, dana 20. marta 1952. godine, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako verodostojna, u jednom primerku koji se pohranjuje u arhivi Saveta Evrope. Generalni sekretar će dostaviti overene prepise vladi svake države potpisnice.

Protokol 4

Obezbeđenje izvesnih dodatnih prava

Vlade potpisnice, kao članice Saveta Evrope,

Rešene da preduzmu korake da bi osigurale skupno sprovođenje izvesnih prava i sloboda koji nisu uključeni u Deo I Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu "Konvencija"), i članove 1. do 3. Prvog Protokola uz Konvenciju, potpisanog u Parizu 20. marta 1952. godine,

Sporazumele su se o sledećem:

Član 1

Niko se ne može lišiti slobode samo zato što nije u stanju da ispuni ugovornu obavezu.

Član 2

1. Svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta.
2. Svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i sopstvenu.
3. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti u odnosu na vršenje ovih prava sem onih koja su u skladu sa zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne sigurnosti, radi očuvanja javnog poretka, za sprečavanje kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.
4. Prava iz stava 1 mogu se, takođe, u izvesnim oblastima podvrgnuti ograničenjima koja su uvedena u skladu sa zakonom i opravdana javnim interesom u demokratskom društvu.

Član 3

1. Niko ne može biti proteran, bilo pojedinačnom bilo kolektivnom merom, s teritorije države čiji je državljanin.
2. Niko ne može biti lišen prava da uđe na teritoriju države čiji je državljanin.

Član 4

Zabranjeno je kolektivno proterivanje stranaca.

Član 5

1. Svaka Visoka strana ugovornica može prilikom potpisivanja ili ratifikacije, ili u svako doba posle toga, dostaviti generalnom sekretaru Saveta Evrope izjavu o tome u kom obimu prihvata da se odredbe ovog Protokola primenjuju na teritorijama za čije je međunarodne odnose odgovorna, a koje je označila u izjavi.
2. Svaka Visoka strana ugovornica koja je dostavila izjavu u smislu prethodnog stava može naknadno da dostavi novu izjavu kojom menja uslove sadržane u ranijoj izjavi ili ukida primenu odredbi ovog Protokola u odnosu na bilo koju teritoriju.
3. Izjava data u skladu s ovim članom smatraće se kao da je data u skladu sa stavom 1, člana 56 Konvencije.
4. Teritorija svake države na koju se primenjuje ovaj Protokol na osnovu ratifikacije ili prihvatanja, i svaka teritorija na koju se ovaj Protokol primenjuje na osnovu izjave te države date na osnovu ovog člana, smatraju se odvojenim teritorijama u smislu člana 2 i 3.
5. Država koja je dala izjavu u skladu sa stavom 1 ili 2 ovog člana može u svako doba izjaviti u ime jedne ili više teritorija na koje se izjava odnosi da prihvata nadležnost Suda da prima predstavke od pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa pojedinaca prema odredbama člana 34 Konvencije, a u vezi članova 1 do 4 ovog Protokola.

Član 6

1. U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1 do 5 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primenjuju se u skladu s tim.

Član 7

1. Ovaj Protokol je otvoren za potpis članicama Saveta Evrope koje su potpisnice Konvencije; on se ratifikuje istovremeno ili posle ratifikacije Konvencije. On stupa na snagu posle deponovanja pet instrumenata ratifikacije. U pogledu svake potpisnice koja ga bude ratifikovala posle toga, Protokol stupa na snagu na dan kada ona deponuje instrument ratifikacije.
2. Instrumenti ratifikacije deponuju se kod generalnog sekretara Saveta Evrope, koji će sve članice obavestiti o tome koje su članice izvršile ratifikaciju.

U potvrdu čega su dole potpisani, propisno ovlašćeni u tom cilju, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Strazburu, dana 16. marta 1963. godine, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako merodavna, u jednom primerku koji se pohranjuje u arhivi Saveta Evrope. Generalni sekretar će dostaviti overene prepise svakoj državi potpisnici.

Protokol 6

O ukidanju smrtne kazne

Države članice Saveta Evrope, potpisnice ovog Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisanu u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu “Konvencija”), Smatrajući da promene do kojih je došlo u nekoliko država članica Saveta Evrope izražavaju opštu težnju ka ukidanju smrtne kazne,

Sporazumele su se o sledećem:

Član 1

Smrtna kazna se ukida. Niko se ne može osuditi na smrtnu kaznu ili pogubiti.

Član 2

Država može u svom zakonodavstvu da predvidi smrtnu kaznu za dela izvršena u doba rata ili neposredne ratne opasnosti; takva kazna primeniće se samo u slučajevima predviđenim zakonom i u skladu s njegovim odredbama. Država obaveštava generalnog sekretara Saveta Evrope o odgovarajućim odredbama tog zakona.

Član 3

Nijedna odredba ovog Protokola ne može se ukinuti na osnovu člana 15 Konvencije.

Član 4

Na odredbe ovog Protokola ne mogu se stavljati rezerve na osnovu člana 57 Konvencije.

Član 5

1. Svaka država može, prilikom potpisivanja ili kada deponuje instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja, da odredi teritoriju ili teritorije na koje se ovaj Protokol primenjuje.
2. Svaka država može, u svako doba posle toga, putem izjave upućene generalnom sekretaru Saveta Evrope, da proširi primenu ovog Protokola na bilo koju drugu teritoriju označenu u izjavi. U pogledu takve teritorije Protokol stupa na snagu prvog dana meseca koji nastupa posle dana kada generalni sekretar primi takvu izjavu.
3. Svaka izjava učinjena na osnovu prethodna dva stava može, u pogledu teritorije označene u njoj, da se povuče putem izjave upućene generalnom sekretaru. Povlačenje izjave ima dejstvo od prvog dana meseca koji nastupa nakon dana kada je generalni sekretar primio takvo obaveštenje.

Član 6

U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1 do 5 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primenjuju se u skladu s tim.

Član 7

Ovaj Protokol je otvoren za potpis državama članicama Saveta Evrope koje su potpisnice Konvencije. On se ratifikuje, prihvata ili odobrava. Država članica Saveta Evrope ne može da ratifikuje, prihvati ili odobri ovaj Protokol ako nije istovremeno ili prethodno ratifikovala Konvenciju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja se deponuju kod generalnog sekretara Saveta Evrope.

Član 8

1. Ovaj Protokol stupa na snagu prvog dana meseca koji nastupa posle dana kada je pet država članica Saveta Evrope izrazilo svoj pristanak da ih ovaj Protokol obavezuje u skladu sa odredbama člana 7.
2. U pogledu svake države članice koja posle toga izrazi svoj pristanak da je ovaj Protokol obavezuje, on stupa na snagu prvog dana meseca koji nastupa posle dana kada je deponovan instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja.

Član 9

Generalni sekretar Saveta Evrope obaveštava države članice Saveta Evrope o:

- a) svakom potpisu;
- b) deponovanju instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja;

- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu sa članovima 5 i 8.
- d) svakoj kojoj drugoj radnji, obaveštenju ili saopštenju u vezi s ovim Protokolom.

U potvrdu čega su dole potpisani, propisno ovlašćeni u tom cilju, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Strazburu, dana 28. aprila 1983. godine, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako verodostojna, u jednom primerku koji se pohranjuje u arhivi Saveta Evrope. Generalni sekretar Saveta Evrope će dostaviti overene prepise svakoj državi članici Save-
ta Evrope.

Protokol 7

Države potpisnice, članice Saveta Evrope,

Rešene da preduzmu dalje korake da bi osigurale skupno sprovođenje izvesnih prava i sloboda putem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu "Konvencija"),

Sporazumele su se o sledećem:

Amandman protokolu 11

Član 1

1. Stranac koji zakonito boravi na teritoriji jedne države ne može se iz nje proterati, osim na osnovu odluke donete u skladu sa zakonom, i ima pravo:
  - a) da iznese razloge kojima osporava proterivanje;
  - b) da se njegov slučaj preispita; i
  - c) da u tu svrhu bude zastupljen pred nadležnim organom ili licem ili licima koja taj organ odredi.
2. Stranac se može proterati i pre nego što iskoristi svoja prava prema stavu 1a), b) i c) ovog člana, ako je proterivanje neophodno u interesu javnog reda ili se temelji na razlozima nacionalne bezbednosti.

Član 2

1. Svako ko je odlukom suda osuđen za krivično delo ima pravo da njegovu osudu ili kaznu preispita viši sud. Ostvarivanje ovog prava, uključujući i osnove za njegovo korišćenje, uređuje se zakonom.

2. Ovo pravo može trpeti izuzetke kada je reč o delima manjeg značaja, koja su određena zakonom, ili u slučajevima kada je licu u pitanju u prvom stepenu sudio najviši sud ili je bilo osuđeno na osnovu žalbe na oslobađajuću presudu.

Član 3

Ako je neko lice bilo pravosnažnom presudom osuđeno zbog krivičnog dela i ako je kasnije njegova presuda bila ukinuta ili je bio pomilovan zbog toga što neka nova ili novootkrivena činjenica neosporno ukazuje da se radilo o sudskoj grešci, lice koje je pretrpelo kaznu kao posledicu takve osude dobiće naknadu u skladu sa zakonom ili praksom dotične države, osim ako se ne dokaže da je ono u potpunosti ili delimično odgovorno za to što nepoznata činjenica nije blagovremeno otkrivena.

Član 4

1. Nikome se ne može ponovo suditi niti se može ponovo kazniti u krivičnom postupku u nadležnosti iste države za delo zbog koga je već bio pravosnažno oslobođen ili osuđen u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom te države.
2. Odredbe prethodnog stava ne sprečavaju ponovno otvaranje postupka u skladu sa zakonom i krivičnim postupkom date države, ako postoje dokazi o novim ili novootkrivenim činjenicama, ili ako je u ranijem postupku došlo do bitne povrede koja je mogla da utiče na njegov ishod.
3. Ovaj se član ne može staviti van snage na osnovu člana 15 Konvencije.

Član 5

U vezi s brakom, u toku braka i u slučaju njegovog raskida, supružnici su ravnopravni u pogledu međusobnih građanskopravnih prava i obaveza i u svom odnosu prema deci. Ovim se članom države ne sprečavaju da preduzimaju neophodne mere u interesu dece.

Član 6

1. Svaka država može, prilikom potpisivanja ili kada deponuje instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja, da odredi teritoriju ili teritorije na koje se ovaj Protokol primenjuje i da navede stepen u kome će se njegove odredbe primenjivati na tim teritorijama.
2. Svaka država može, u svako doba posle toga, putem izjave upućene generalnom sekretaru Saveta Evrope, da proširi primenu ovog Protokola na bili koju drugu teritoriju označenu u izjavi. U pogledu takve teritorije Protokol stupa na snagu prvog dana meseca koji nastupa posle protoka dvomesečnog perioda od dana kada generalni sekretar primi takvu izjavu.

3. Svaka izjava učinjena na osnovu prethodna dva člana može, u pogledu teritorije označene u njoj, da se povuče ili izmeni putem izjave upućene generalnom sekretaru. Povlačenje ili izmena izjave ima dejstvo od prvog dana meseca koji nastupa posle protoka dvomesečnog perioda od dana kada generalni sekretar primi takvu izjavu.
4. Izjave data u skladu sa ovim članom smatraće se kao da je data u skladu sa stavom 1, člana 56 Konvencije.
5. Teritorija svake države na koju se primenjuje ovaj Protokol na osnovu ratifikacije, prihvatanja i odobrenja, i svaka teritorija na koju se ovaj Protokol primenjuje na osnovu izjave te države na osnovu ovog člana, mogu se smatrati odvojenim teritorijama u smislu člana 1.
6. Država koja je dala izjavu u skladu sa stavom 1 ili 2 ovog člana može u svako doba izjaviti u ime jedne ili više teritorija na koje se izjava odnosi da prihvata nadležnost Suda da prima predstavke od pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa pojedinaca prema odredbama člana 34. Konvencije, a u vezi članova 1 do 5 ovog Protokola.

Član 7

1. U pogledu Visokih strana ugovornica odredbe člana 1 do 6 ovog Protokola smatraju se dodatnim članovima Konvencije i sve odredbe Konvencije primenjuju se u skladu s tim.

Član 8

Ovaj Protokol je otvoren za potpis članicama Saveta Evrope koje su potpisnice Konvencije. On se ratifikuje, prihvata ili odobrava. Država članica Saveta Evrope ne može da ratifikuje, prihvati ili odobri ovaj Protokol ako nije istovremeno ili prethodno ratifikovala Konvenciju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja se deponuju kod generalnog sekretara Saveta Evrope.

Član 9

1. Ovaj Protokol stupa na snagu prvog dana meseca koji nastupa posle protoka dvomesečnog perioda od dana kada je sedam država članica Saveta Evrope izrazilo svoj pristanak da ih ovaj Protokol obavezuje u skladu sa odredbama člana 8.
2. U pogledu svake države članice koja posle toga izrazi svoj pristanak da je ovaj Protokol obavezuje, on stupa na snagu prvog dana meseca koji nastupa posle protoka dvomesečnog perioda od dana kada je deponovan instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja.

Član 10

Generalni sekretar Saveta Evrope obaveštava države članice Saveta Evrope o:

- a) svakom potpisu;
- b) deponovanju instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja;
- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu sa članovima 6 i 9;
- d) svakoj drugoj radnji, obaveštenju ili saopštenju u vezi s ovim Protokolom.

U potvrdu čega su dole potpisani, propisno ovlašćeni u tom cilju, potpisali ovaj Protokol.

Sačinjeno u Strazburu, dana 22. novembra 1984. godine, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako verodostojna, u jednom primerku koji se pohranjuje u arhivi Save-
ta Evrope. Generalni sekretar Saveta Evrope će dostaviti overene prepise svakoj državi članici Saveta Evrope.

Protokol 12

Države potpisnice, članice Saveta Evrope,

imajući u vidu osnovno načelo da su svi ljudi jednaki pred zakonom i imaju pravo na jednaku zaštiti-
tu zakona;

rešene da preduzmu dalje korake radi unapređivanja jednakosti svih ljudi kolektivnom primenom
opšte zabrane diskriminacije putem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, pot-
pisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu: "Konvencija");
potvrđujući da načelo nediskriminacije ne sprečava potpisnice da preduzimaju mere radi unapređi-
vanja pune i stvarne jednakosti pod uslovom da postoji objektivno i razumno opravdanje za ovakve
mere,

Saglasile su se o sledećem:

Član 1

1. Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivaće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu
kao npr. polu, rasi, boji kože, jeziku, veroispovesti, političkom i drugom uverenju, nacional-
nom ili društvenom poreklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovini, rođenju ili dru-
gom statusu.

2. Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenu-
ti u stavu 1.

Član 2

1. Svaka država može, u vreme potpisivanja ili prilikom deponovanja instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju, označiti teritoriju ili teritorije na kojima će se primenjivati ovaj Protokol.
2. Svaka država može bilo kada kasnije, deklaracijom upućenom generalnom sekretaru Saveta Evrope, proširiti primenu ovog Protokola na neku drugu teritoriju označenu u deklaraciji. Protokol će stupiti na snagu u odnosu na takvu teritoriju prvog dana u mesecu posle isteka roka od tri meseca od dana kada je generalni sekretar primio ovakvu deklaraciju.
3. Svaka deklaracija data po jednom od dva prethodna stava može se, u odnosu na svaku teritoriju označenu u deklaraciji, povući ili izmeniti obaveštenjem upućenom generalnom sekretaru. Povlačenje ili izmena stupiće na snagu prvog dana u mesecu posle isteka roka od tri meseca od dana kada je generalni sekretar primio obaveštenje.
4. Deklaracija data u skladu s ovim članom smatraće se saglasnom sa stavom 1 člana 56 Konvencije.
5. Svaka država koja je dala deklaraciju u skladu sa stavovima 1 ili 2 ovoga člana može u svako vreme izjaviti da prihvata nadležnost Suda da prima predstavke pojedinaca, nevladinih organizacija ili grupa pojedinaca u odnosu na član 1 ovog Protokola s jedne ili više teritorija na koje se deklaracija odnosi, kao što je predviđeno članom 34 Konvencije.

Član 3

Odredbe članova 1 i 2 ovoga Protokola smatraće se između ugovornica dodatnim članovima Konvencije; sve odredbe Konvencije će se shodno primenjivati.

Član 4

Ovaj Protokol biće otvoren za potpisivanje od strane država članica Saveta Evrope koje su potpisale Konvenciju. On podleže ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju. Država članica Saveta Evrope ne može ratifikovati, prihvatiti ili odobriti ovaj Protokol a da pre toga ili istovremeno ne ratifikuje Konvenciju. Instrumenti o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju deponovaće se kod generalnog sekretara Saveta Evrope.

Član 5

1. Ovaj Protokol stupiće na snagu prvog dana u mesecu posle isteka roka od tri meseca od dana kada su deset država članica Saveta Evrope izrazile saglasnost da ih Protokol obavezuje u skladu s odredbama člana 4.
2. U odnosu na svaku državu koja kasnije izrazi svoju saglasnost da bude njime obavezana Protokol će stupiti na snagu prvog dana u mesecu posle isteka roka od tri meseca od dana deponovanja instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju.

Član 6

Generalni sekretar Saveta Evrope obavestiće sve države članice Saveta Evrope o:

- a) svakom potpisu;
- b) deponovanju svakog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju;
- c) svakom datumu stupanja na snagu ovog Protokola u skladu s članovima 2 i 5;
- d) svakom drugom aktu, obaveštenju ili dopisu koji se tiče ovog Protokola.

U potvrdu čega su dole potpisane, propisno opunomoćene ličnosti potpisale ovaj Protokol.

Učinjeno u Rimu, dana 4. novembra 2000. godine, na engleskom i francuskom jeziku, s tim da su oba teksta jednako autentična, u jednom primerku koji će se deponovati u arhivi Saveta Evrope. Generalni sekretar Saveta Evrope dostaviće overene prepise svakoj članici Saveta Evrope.

Napomene

- 1 Ovde su dati samo najbitniji članovi Konvencije i njenih Protokola. Ceo tekst Konvencije dostupan je na adresi: <http://conventions.coe.int/treaty/en/WhatYouWant.asp?NT=005>.

Prevod Konvencije i Protokola na srpski jezik preuzet je sa internet stranice Ministarstva za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, gde se nalazi na adresi: <http://www.humanrights.gov.yu/srpski/dokumenta/index.htm>.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Dodaci

Direktiva Evropskog saveta 2000/43

**Primenjivanje principa
jednakog tretmana među
osobama bez obzira na
njihovo rasno ili etničko
poreklo**

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

DIREKTIVA EVROPSKOG SAVETA 2000/43 PRIMENJIVANJE PRINCIPA JEDNAKOG TRETMANA MEĐU OSOBAMA BEZ OBZIRA NA NJIHOVO RASNO ILI ETNIČKO POREKLO

SAVET EVROPSKE UNIJE,

Poštujući Ugovor koji uspostavlja Evropsku uniju, a posebno njegov član 13,

Poštujući predlog Komisije,¹

Poštujući mišljenje Evropskog parlamenta,²

Poštujući mišljenje Ekonomskog i socijalnog komiteta,³

Poštujući mišljenje Komiteta regiona,⁴

Čime:

- (1) Ugovor Evropske unije označava novu fazu u procesu stvaranja nikada bliže zajednice među narodima Evrope,
- (2) U skladu sa članom 6 Ugovora Evropske zajednice, Evropska unija zasnovana je na načelima slobode, demokratije, poštovanja prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i vladavini zakona, načelima zajedničkim za države članice, a koja treba da poštuju osnovna prava garantovana Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, te su rezultat ustavnih tradicija zajedničkih za države članice kao opšta načela prava Evropske zajednice.
- (3) Pravo na jednakost pred zakonom i zaštitu protiv diskriminacije za sva lica predstavlja univerzalno pravo priznato Opštom deklaracijom o pravima čoveka, Konvencijom Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Međunarodnom konvencijom o ukidanju

---

1 *Službeni časopis (Official Journal) C.*

2 Mišljenje izneseno 18. maja 2000. (još neobjavljeno u *Službenom časopisu*).

3 Mišljenje izneseno 12. aprila 2000. (još neobjavljeno u *Službenom časopisu*).

4 Mišljenje izneseno 31. maja 2000. (još neobjavljeno u *Službenom časopisu*).

svih oblika rasne diskriminacije i paktovima Ujedinjenih nacija o građanskim i političkim pravima i ekonomskim i kulturnim pravima, te Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čije su potpisnice sve države članice.

- (4) Važno je poštovati osnovna prava i slobode, uključujući tu i pravo na slobodu udruživanja. Takođe je važno, u kontekstu pristupa i opskrbe robama i uslugama, poštovati zaštitu privatnog i porodičnog života, te poslovanje koje se obavlja u ovom kontekstu.
- (5) Evropski parlament usvojio je izvestan broj rezolucija o borbi protiv rasizma u Evropskoj uniji.
- (6) Evropska unija odbacuje teorije koje nastoje da odrede postojanje posebnih ljudskih rasa. Upotreba izraza «rasno poreklo» u ovoj Direktivi ne znači prihvatanje takvih teorija.
- (7) Evropski savet je u Tampereu, na dan 15. i 16. oktobra 1999. godine, pozvao Komisiju da istupi, što je pre moguće, sa predlozima o primeni člana 13 Ugovora Evropske zajednice po pitanju borbe protiv rasizma i ksenofobije.
- (8) Smernice za zapošljavanje iz 2000. g., koje je Evropski savet usvojio u Helsinkiju 10. i 11. decembra 1999. g., naglašavaju potrebu da se neguju uslovi za socijalno inkluzivno tržište rada putem formulisanja doslednog skupa političkih mera koje imaju za cilj borbu protiv diskriminacije usmerene protiv grupa kao što su etničke manjine.
- (9) Diskriminacija zasnovana na rasnom ili etničkom poreklu može umanjiti dostignuća ciljeva Ugovora Evropske zajednice, a posebno ostvarivanje visokog nivoa zapošljavanja i socijalne zaštite, podizanje standarda življenja i kvaliteta života, ekonomsku i socijalnu povezanost i solidarnost. Ona takođe može umanjiti cilj razvoja Evropske unije kao oblasti slobode, bezbednosti i pravde.
- (10) Komisija je u decembru 1995. g. predstavila “Saopštenje o rasizmu, ksenofobiji i antisemitizmu”.
- (11) Savet je 15. jula 1996. usvojio “Zajedničku akciju (96/443/JHA)” koja se bavi delovanjem u borbi protiv rasizma i ksenofobije,⁵ a prema kojoj države članice preduzimaju obezbeđenje delotvorne sudske saradnje po pitanju prekršaja zasnovanih na rasističkom ili ksenofobičnom ponašanju.
- (12) Kako bi se omogućio razvoj demokratskih i tolerantnih društava koja dozvoljavaju učešće svih lica bez obzira na njihovo rasno ili etničko poreklo, posebno delovanje u oblasti diskriminacije zasnovano na rasnom ili etničkom poreklu treba da obuhvati više od delatnosti zapošljavanja i samozapošljavanja, te da pokriva oblasti kao što su obrazovanje, socijalna zaštita, uključujući tu i socijalno osiguranje i zdravstvenu zaštitu, socijalne povlastice i pristup i opskrbu robama i uslugama.

⁵ *Službeni časopis* L 185, 24.7.1996, str. 5.

- (13) U tu svrhu, bilo kakva neposredna ili posredna diskriminacija zasnovana na rasnom ili etničkom poreklu u oblastima pokrivenim ovom Direktivom treba da bude zabranjena u čitavoj Evropskoj zajednici. Ova zabrana diskriminacije treba da važi i za državljane trećih zemalja, ali ne pokriva različitosti u tretmanu zasnovane na državljanstvu i ne ulazi u odredbe koje upravljaju ulaskom i boravkom državljana trećih zemalja i njihovim zapošljavanjem i zanimanjem.
- (14) Primenjujući načelo jednakog tretmana bez obzira na rasno ili etničko poreklo, Zajednica bi trebalo da, u skladu sa članom 3(2) Ugovora Evropske zajednice, teži ka ukidanju nejednakosti, kao i da unapređuje jednakost među muškaracima i ženama, posebno zbog toga što su žene često žrtve mnogostrukih diskriminacija.
- (15) Spoznavanje činjenica iz kojih se može shvatiti da je došlo do neposredne ili posredne diskriminacije stvar je koja se prepušta nacionalnim sudskim ili drugim nadležnim telima, u skladu sa odredbama nacionalnog zakona ili prakse. Takve odredbe, posebno u slučajevima posredne diskriminacije, mogu dozvoliti da diskriminacija bude dokazana bilo kakvim sredstvima, uključujući tu i statističke izvore.
- (16) Važno je da sva fizička lica budu zaštićena od diskriminacije na temelju rasnog ili etničkog porekla. Države članice takođe bi trebalo da obezbede, tamo gde je to odgovarajuće i u skladu sa njihovim nacionalnim tradicijama i praksom, i zaštitu za pravna lica, ukoliko ona trpe diskriminaciju na temeljima rasnog ili etničkog porekla njihovih članova.
- (17) Zabrana diskriminacije treba da bude ostvarena bez uplitanja u održavanje ili usvajanje mera namenjenih sprečavanju ili kompenzaciji nepogodnosti koje trpi grupa lica određenog rasnog ili etničkog porekla, a te mere mogu dozvoliti i organizovanje lica određenog rasnog ili etničkog porekla tamo gde je glavni cilj unapređenje posebnih potreba tih lica.
- (18) U veoma ograničenim okolnostima, različitost u tretmanu može biti opravdana ukoliko karakteristika koja se odnosi na rasno ili etničko poreklo sadrži suštinski i odlučujući zahtev profesije, kada je cilj zakonit, a zahtev srazmeran. Takve okolnosti mogu biti uvrštene u obaveštenja koja države članice dostavljaju Komisiji.
- (19) Lica podvrgnuta diskriminaciji zasnovanoj na rasnom ili etničkom poreklu treba da imaju odgovarajuće mere zakonske zaštite. Kako bi nivo zaštite bio što delotvorniji, udruženja ili pravni entiteti treba da imaju moć da se angažuju u postupcima, na način koji odrede države članice, ili u ime ili u pomoć bilo kojoj žrtvi, bez ulaska u nacionalne odredbe o postupku predstavljanja i odbrane pred sudovima.
- (20) Delotvorna primena načela jednakosti zahteva odgovarajuću sudsku zaštitu protiv viktimizacije.
- (21) Pravila o teretu dokaza moraju biti usvojena kada postoji prima facie slučaj diskriminacije i, da bi se načelo jednakog tretmana delotvorno primenilo, teret dokaza se prenosi na optuženog kada se podnese dokaz o takvoj diskriminaciji.

- (22) Države članice ne treba da primenjuju pravila o teretu dokazivanja u procesima u kojima sud ili neko drugo nadležno telo vrše istragu činjenica o slučaju. Stoga se u pomenutim procedurama od podnosioca tužbe ne zahteva da dokaže činjenice koje sud ili nadležno telo treba da istraže.
- (23) Države članice treba da unapređuju dijalog između društvenih partnera i sa nevladinim organizacijama kako bi se usmerile na različite oblike diskriminacije i borile se protiv njih.
- (24) Zaštita protiv diskriminacije zasnovana na rasnom ili etničkom poreklu će sama po sebi biti ojačana postojanjem jednog ili više tela u svakoj državi članici, sa nadležnošću da analiziraju probleme, proučavaju moguća rešenja i obezbede konkretnu pomoć žrtvama.
- (25) Ova Direktiva postavlja minimum zahteva, dajući tako državama članicama mogućnost da uvedu ili održavaju pogodnije odredbe. Primena ove Direktive ne bi trebalo da služi opravdanju bilo kakve regresije u odnosu na situaciju koja već prevladava u svakoj od država članica.
- (26) Države članice treba da se pobrinu za delovorne, srazmerne i odvrtačajne sankcije u slučaju povrede obaveza utvrđenih ovom Direktivom.
- (27) Države članice, na njihov zajednički zahtev, mogu poveriti društvenim partnerima primenu ove Direktive po pitanju odredbi koje potpadaju u domen kolektivnih ugovora, pod uslovom da države članice preduzmu sve potrebne korake kako bi u svako doba mogle garantovati rezultate nametnute ovom Direktivom.
- (28) U skladu sa načelima subsidijarnosti i proporcionalnosti određenim u članu 5 Ugovora Evropske zajednice, cilj ove Direktive, a to je obezbeđenje zajedničkog visokog nivoa zaštite protiv diskriminacije u svim državama članicama, ne može biti postignut u potpunosti od strane država članica, te stoga može, zbog mere i uticaja predložene aktivnosti, biti i bolje postizanje od strane Zajednice. Ova Direktiva ne ide dalje od onoga što je potrebno kako bi se postigli ovi ciljevi.

USVOJILA JE OVU DIREKTIVU:

POGLAVLJE I

Opšte odredbe

Član 1

Namena

Namena ove Direktive je da postavi okvir za borbu protiv diskriminacije na temeljima rasnog ili etničkog porekla, sa ciljem da u državama članicama u delo sprovede načelo jednakog tretmana.

Član 2

Pojam diskriminacije

1. Za namene ove Direktive, načelo jednakog tretmana znači da ne postoji nikakva neposredna ili posredna diskriminacija zasnovana na rasnom ili etničkom poreklu.
2. Za namene paragrafa 1:
  - (a) smatra se da se neposredna diskriminacija dogodila tamo gde se jedna osoba tretirala sa manje naklonosti nego što se druga tretira, tretirala se ili će se tretirati u sličnoj situaciji na temeljima svoga rasnog ili etničkog porekla;
  - (b) smatra se da se posredna diskriminacija dogodila tamo gde naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa stavljaju lica određenog rasnog ili etničkog porekla u posebnu nepovoljnost u poređenju sa drugim licima, osim ukoliko ta odredba, kriterij ili praksa nisu objektivno opravdane zakonitim ciljem, i ukoliko su sredstva za postizanje tog cilja odgovarajuća i neophodna.
3. Uznemiravanje će se smatrati diskriminacijom u značenju paragrafa 1 onda kada se neželjeno ponašanje izvrši u odnosu na nečije rasno ili etničko poreklo, a sa ciljem ili posledicom vršenja povrede dostojanstva nekog lica ili stvaranja atmosfere zastrašivanja, neprijateljstva, ponižavanja ili napada. U ovom kontekstu, koncept uznemiravanja može biti definisan u skladu sa nacionalnim zakonima i praksama država članica.
4. Navođenje na diskriminaciju lica na osnovu njihovog rasnog ili etničkog porekla smatraće se diskriminacijom u skladu sa paragrafom 1.

Član 3

Cilj

1. Unutar ograničenja moći prenesenih na Zajednicu, ova Direktiva će se primenjivati na sva lica, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, uključujući i javna tela, po pitanju:

- (a) uslova za pristup zaposlenju, samozaposlenju i zanimanju, uključujući tu i kriterije odabira i uslova zapošljavanja, u bilo kojoj delatnosti, i u svim nivoima profesionalne hijerarhije, kao i unapređenja;
  - (b) pristup svim vrstama i svim nivoima profesionalne orijentacije, stručne obuke, više stručne obuke i ponovne obuke, uključujući i praktično radno iskustvo;
  - (c) zapošljavanje i radne uslove, uključujući otpuštanje i plaćanje;
  - (d) članstvo i angažovanost u organizaciji radnika ili poslodavaca, ili bilo kojoj organizaciji čiji članovi obavljaju određeno zanimanje, uključujući tu i pogodnosti koje takve organizacije obezbeđuju;
  - (e) socijalnu zaštitu, uključujući i socijalno osiguranje i zdravstvenu zaštitu;
  - (f) socijalne pogodnosti;
  - (g) obrazovanje;
  - (h) pristup i opskrbu dobrima i uslugama dostupnim javnosti, uključujući i smeštaj.
2. Ova Direktiva ne pokriva različitosti u tretmanu zasnovane na državljanstvu i ne ulazi u odredbe i uslove koji se odnose na ulazak i boravak državljana trećih zemalja i lica bez državljanstva na teritoriji država članica, te na bilo kakav tretman koji proizilazi iz zakonskog statusa državljana treće zemlje i lica bez državljanstva.

Član 4

Suštinski i odlučujući zahtevi zanimanja

Ne uzimajući u obzir član 2(1) i (2), države članice mogu obezbediti da razlika u tretmanu, zasnovana na karakteristikama povezanoj sa rasnim ili etničkim poreklom, ne sadrži diskriminaciju tamo gde, usled prirode određenih profesionalnih delatnosti ili konteksta u kome se one obavljaju, njene karakteristike sadrže suštinski i odlučujući zahtev zanimanja, i pod uslovom da je cilj ovih delatnosti zakonit, a da je zahtev srazmeran.

Član 5

Pozitivno dejstvo

Imajući u obiru obezbeđenje pune jednakosti u praksi, načelo jednakog tretmana ne sprečava bilo koju državu članicu da održava ili usvaja određene mere u cilju sprečavanja ili kompenzacije za nepogodnosti koje stoje u vezi sa nečijim rasnim ili etničkim poreklom.

Član 6**Minimum zahteva**

1. Države članice mogu uvesti ili održavati odredbe koje idu u prilog zaštiti načela jednakog tretmana više od onih postavljenih u ovoj Direktivi.
2. Primena ove Direktive ni pod kojim okolnostima ne znači osnov za smanjenje nivoa zaštite protiv diskriminacije koja je već pružena od strane države članice u oblastima pokrivenim ovom Direktivom.

POGLAVLJE II

Pravni lekovi i sprovođenje

Član 7**Odbrana prava**

1. Države članice obezbeđuju da sudske i/ili administrativne procedure za primenu obaveza prema ovoj Direktivi, uključujući i one koje se smatraju odgovarajućim savetodavnim procedurama, budu dostupne svim licima koja se smatraju oštećenim usled propusta da se na njih primeni načelo jednakog tretmana, čak i nakon što je odnos u kome je navodno došlo do diskriminacije završen.
2. Države članice obezbeđuju da se udruženja, organizacije ili drugi zakonski entiteti, koji imaju, u skladu sa kriterijima postavljenim u njihovom nacionalnom zakonu, zakonski interes da obezbede ispunjavanje odredaba ove Direktive mogu angažovati, za račun ili kao podrška podnosiocu tužbe, sa njegovim ili njenim odobrenjem, u bilo kom sudskom i/ili administrativnom postupku namenjenom primeni obaveza pod ovom Direktivom.
3. Paragrafi 1 i 2 ne ulaze u nacionalne odredbe koje se odnose na vremenska ograničenja za pokretanje pravne akcije po pitanju načela jednakosti tretmana.

Član 8**Teret dokaza**

1. Države članice preduzimaju potrebne mere kako bi, u skladu sa njihovim nacionalnim sudskim sistemima, obezbedile da, kada lica koja se smatraju oštećenima zato što načelo jednakog tretmana nije bilo primenjeno na njih utvrde, pred sudom ili nekom drugom nadležnom vlašću, činjenice iz kojih se može pretpostaviti da je došlo do neposredne ili posredne diskriminacije, bude obaveza optuženog da dokaže kako nije došlo do povrede principa jednakog tretmana.
2. Paragraf 1 ne sprečava države članice da uvedu pravila dokazivanja koja idu u prilog podnosiocu tužbe.

3. Paragraf 1 neće se primenjivati za krivične postupke.
4. Paragrafi 1, 2 i 3 takođe će se primenjivati na bilo koji postupak izveden u skladu sa članom 7(2).
5. Države članice ne moraju primenjivati paragraf 1 u postupcima u kojima sud ili nadležno telo treba da istraže činjenice slučaja.

Član 9

Viktimizacija

Države članice u svoje nacionalne pravne sisteme uvode mere potrebne kako bi se pojedinci zaštitili od bilo kakvog neugodnog tretmana ili štetnih posledica nastalih kao reakcija na optužbu ili na postupke koji za cilj imaju sprovođenje usaglašavanja sa načelom jednakog tretmana.

Član 10

Širenje informacija

Države članice obezbeđuju da se odredbe usvojene tokom sprovođenja ove Direktive, zajedno sa odgovarajućim odredbama koje su već na snazi, podnesu pažnji lica čiji je to interes, uz pomoć svih mogućih sredstava širom svoje teritorije.

Član 11

Društveni dijalog

1. Države članice preduzimaju, u skladu sa svojim nacionalnim tradicijama i praksom, odgovarajuće mere u cilju unapređenja društvenog dijaloga između poslodavaca i zaposlenih, sa namerom da neguju jednak tretman, uključujući i nadgledanje prakse na radnom mestu, kolektivnih ugovora, kodeksa ponašanja, istraživanja ili razmene iskustava i dobrih praksi.

2. Tamo gde je to u skladu sa nacionalnim tradicijama i praksom, države članice podstiču poslodavce i zaposlene, bez ulaženja u njihovu autonomiju, da zaključuju, na odgovarajućem nivou, ugovore koji postavljaju antidiskriminaciona pravila u oblastima na koje se odnosi član 3, a koje potpadaju u domen kolektivnog dogovora. Ovi ugovori poštuju minimum zahteva postavljenih ovom Direktivom i odgovarajućim nacionalnim merama za primenu.

Član 12

Dijalog sa nevladinim organizacijama

Države članice podstiču dijalog sa odgovarajućim nevladinim organizacijama koje imaju, u skladu sa njihovim nacionalnim zakonom i praksom, zakoniti interes za doprinos u borbi protiv diskriminacije na temeljima rasnog i etničkog porekla, i cilj da unapređuju načelo jednakog tretmana.

POGLAVLJE III

Tela za unapređenje jednakog tretmana

Član 13

1. Države članice određuju telo ili tela za unapređenje jednakog tretmana svih lica bez diskriminacije na temeljima rasnog ili etničkog porekla. Ova tela mogu obrazovati deo agencija zaduženih za odbranu prava ili čuvanje prava pojedinaca na nacionalnom nivou.
2. Države članice obezbeđuju da kompetencije ovih tela uključuju:
  - bez ulaska u pravo žrtava i udruženja, organizacije ili drugog pravnog entiteta pomenutog u članu 7(2), obezbeđivanje nezavisne pomoći žrtvama diskriminacije u izvođenju njihovih optužbi za diskriminaciju.
  - Vođenje nezavisnih istraživanja koja se bave diskriminacijom.
  - Objavljivanje nezavisnih izveštaja i sačinjavanje preporuka na bilo koju temu koja se odnosi na takvu diskriminaciju.

POGLAVLJE IV

Završne odredbe

Član 14

Usklađenost

Države članice preduzimaju neophodne mere kako bi obezbedile:

- (a) ukidanje bilo kakvog zakona, regulative i administrativne odredbe koja stoji u suprotnosti sa načelom jednakog tretmana;
- (b) da bilo koja odredba koja se nalazi u suprotnosti sa načelom jednakog tretmana, a koja je uvršćena u pojedinačne ili kolektivne ugovore ili dogovore, interna preduzimačka pravila, pravila koja regulišu profitna ili neprofitna udruženja, i pravila koja regulišu organizacije nezavisne profesije radnika i poslodavaca, jeste ili može biti proglašena, poništena i nevažeća ili se prilagođava.

Član 15

Sankcije

Države članice određuju pravila o sankcijama koje će se primeniti na kršenja nacionalnih odredbi usvojenih u izvršavanju ove Direktive, te preduzimaju sve mere neophodne za njihovu primenu. Sankcije, koje mogu sadržavati isplatu kompenzacije žrtvi, moraju biti delotvorne, srazmerne i

odvraćajne. Države članice naznačavaju ove odredbe Komisiji najkasnije u roku od? i naznačavaju, bez ikakvog zastoja, svako naknadno prilagođavanje koje utiče na njih.

Član 16

Primena

Države članice usvajaju zakone, odredbe i administrativne mere neophodne za usklađivanje sa Direktivom do* ili mogu poveriti društvenim partnerima upravu i usklađivanje, na njihov zajednički zahtev, s tim da primena ove Direktive po pitanju odredbi spada u predmet kolektivnih ugovora. U takvim slučajevima, države članice obezbediće da do**, društveni partneri uvedu neophodne mere putem dogovora, s tim da se od države članice zahteva da preduzme sve neophodne mere koje im omogućavaju da u svako vreme budu na mestu garanata rezultata nametnutih ovom Direktivom. Oni će o tome naknadno obavestiti Komisiju.

Kada države članice usvoje ove mere, one sadrže pozivanje na ovu Direktivu ili su propraćene pozivanjem na nju prilikom njihovog zvaničnog objavljivanja. Metode sačinjavanja takvog pozivanja određuju države članice.

Član 17

Izveštaj

1. Države članice dostavljaju Komisiji?? i svakih pet godina, sva obaveštenja neophodna kako bi Komisija sačinila izveštaj Evropskom parlamentu i Savetu o primeni ove Direktive.
2. Izveštaj Komisije uzima u obzir, kao što je odgovarajuće, mišljenja Evropskog posmatračkog centra za rasizam i ksenofobiju, kao i mišljenja društvenih partnera i odgovarajućih nevladinih organizacija. U skladu sa načelom roda, ovaj izveštaj, inter alia, obezbeđuje i utvrđivanje uticaja koji su preduzete mere ostvarile na muškarce i na žene. U svetlu primljene informacije, ovaj izveštaj će obuhvatati, ukoliko je to potrebno, i predloge za izmenu i dopunu ove Direktive.

Član 18

Stupanje na snagu

Ova Direktiva stupa na snagu na dan svoga objavljivanja u Službenom časopisu Evropske zajednice.

---

* Tri godine po stupanju na snagu ove Direktive.

** Pet godina po stupanju na snagu ove Direktive.

Član 19

Adresati

Ova Direktiva upućuje se državama članicama.

Sačinjeno u

Za Savet
Predsednik

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Dodaci

Odabrana bibliografija

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

ODABRANA BIBLIOGRAFIJA

Amnesty International. *Campaigning Manual (Priručnik za vođenje kampanje)*. London, 2001. Dostupno na adresi: <http://web.amnesty.org/pages/campaigning-manual-eng>.

Amnesty International. *Using the International Human Rights System to Combat Racial Discrimination (Upotreba međunarodnog sistema za ljudska prava za borbu protiv rasne diskriminacije)*. London, 2001.

Bander, Patricia, Ellie Keen i Marie-Laure Lemineur (ur.). *Compass: A Manual on Human Rights Education (Kompas: priručnik za obrazovanje o ljudskim pravima)*. Strazbur: Council of Europe, 2003.

Canadian Human Rights Foundation. *24th Annual International Human Rights Training Programme: Building a Culture of Human Rights, Participant's Manual (24. godišnji međunarodni program obuke u oblasti ljudskih prava: građenje kulture ljudskih prava, priručnik za učesnike)*. Montreal, juni 2003.

Canadian Human Rights Foundation & European Roma Rights Center. *Capacity Building for Roma Rights Advocacy: European Roma Rights Center Summer School (Izgradnja sposobnosti za zastupanje prava Roma: letnja škola Evropskog centra za prava Roma)*. Budimpešta, juli 2004.

Canadian Human Rights Foundation. *Human Rights Monitoring and Advocacy Workshop (Radionica o nadgledanju i zastupanju ljudskih prava)*. Džakarta, 2002.

Center for Reproductive Rights. *From Rights to Reality: How to Advocate for Women's Reproductive Freedom Worldwide (Od prava do realnosti: kako širom sveta zastupati reproduktivnu slobodu žena)*. Njujork, 2003. Dostupno na adresi: www.reproductiverights.org.

Center on Housing Rights and Eviction, European Roma Rights Center, i Fondacija Milan Šimečka. *Defending Roma Housing Rights in Slovakia (Odbrana prava Roma na smeštaj u Slovačkoj)*. Bratislava, 2004.

Clements, Luke. "Litigating cases on behalf of Roma before the Court and Commission in Strasbourg (Sudski sporovi za račun Roma pred Sudom i Komisijom u Strazburu)," *Roma Rights*, Winter 1998. Budimpešta: European Roma Rights Center, 1998. Dostupno na adresi: http://lists.errc.org/rr_wint1998/legalde3.shtml.

Clements, L.J., Nuala Mole, i Alan Simmons. *European Human Rights: Taking a Case under the Convention (Ljudska prava u Evropi: vođenje spora prema Konvenciji)*. London: Sweet & Maxwell, 1999.

Council of Europe. *The Council of Europe and the Protection of Human Rights (Savet Evrope i zaštita ljudskih prava)* (pamflet). Strazbur, juni 2000.

European Roma Rights Center. *Stigmata: Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe (Stigme: segregirano školovanje za Rome u centralnoj i istočnoj Evropi)*. Budimpešta, 2004.

European Roma Rights Center, Interights i Migration Policy Group. *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: From Principles to Practice (Strateško sporenje protiv rasne diskriminacije u Evropi: od načela do prakse)*. Notingem, Engleska: Russell Press Limited, 2004.

European Roma Rights Center. *A Special Remedy: Roma and Schools for the Mentally Handicapped in the Czech Republic (Poseban lek: Romi i škole za mentalno retardirane u Češkoj Republici)*. Budapest, 1999.

Fahey, Joseph i Richard Armstrong (ur.). *Essential Readings on War, Justice, Non-violence and World Order (Čitanka na teme rata, pravde, nenasilja i svetskog poretka)*. Mahwah, New Jersey: Paulist Press, 1992.

Fitsum, Alemu. "Testing to Prove Racial Discrimination (Testiranje u cilju dokazivanja rasne diskriminacije)." *Roma Rights*, No. 3/ 2000. Budimpešta: European Roma Rights Center, 2000. Dostupno na adresi: http://lists.errc.org/rr_nr3_2000/legal-defence.shtml.

Flowers, Nancy (ur.). *Human Rights Here and Now: Celebrating the Universal Declaration of Human Rights (Ljudska prava ovde i sada: u slavu Opšte deklaracije o ljudskim pravima)*. Dostupno na adresi: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hereandnow/Default.htm>.

Giffard, Camille. *The Torture Reporting Handbook (Priručnik o izveštavanju o torturi)*. Kolčester: University of Essex, Human Rights Center, 2000.

Helsinki Foundation for Human Rights. *Human Rights Monitoring (Nadgledanje ljudskih prava)*. Varšava, 2001.

Just Associates. *A New Weave of Power, People & Politics: The Action Guide for Advocacy and Citizen Participation (Novi splet, ljudi i politike: uputstvo za delovanje u oblasti zastupanja i učešća građana)*. Dostupno na adresi: <http://www.justassociates.org/ActionGuide.htm>.

Long, Scott. *Making the Mountain Move: An Activist's Guide to How International Human Rights Mechanisms Can Work for You (Pokrenuti planine: Vodič za aktiviste o korišćenju mehanizama za ljudska prava)*. International Gay and Lesbian Human Rights Commission, 2001. Dostupno na adresi: www.iglhrc.org.

Open Society Institute. *Minority Protection in Bulgaria (Zaštita manjina u Bugarskoj)*. Budimpešta, 2001. Dostupno na adresi: www.eumap.org/reports/content/10/100/minority_bulgaria.pdf.

Ringlold, Dena, Mitchell A. Orenstein i Erika Wilkens. *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle (Romi u Evropi u ekspanziji: razbijanje kruga siromaštva)*. Vašington: The World Bank, 2003.

Steiner, Henry J. i Philip Alston (ur.). *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals (Međunarodna ljudska prava u kontekstu: pravo, politika, moral)*. Njujork: Oxford University Press, 2000.

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. *ABC: Teaching Human Rights (ABC: podučavanje o ljudskim pravima)*. Ženeva: United Nations Publication, 2003.

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. *Minorities, the United Nations and Regional Mechanisms (Manjine, Ujedinjene nacije i regionalni mehanizmi)*. Dostupno na adresi: www.unhcr.ch/html/menu6/2/minorities/pam1.doc.

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. *Training Manual on Human Rights Monitoring (Priručnik za obuku u nadgledanju ljudskih prava)*. Ženeva: United Nations Publication, 1997.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Dodaci

Važni i korisni linkovi

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

VAŽNI I KORISNI LINKOVI

Međunarodne organizacije

Ujedinjene nacije (United Nations, UN)	www.un.org
Savet Evrope (Council of Europe, CoE)	www.coe.int
Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE)	www.osce.org
Evropska unija (European Union, EU)	www.europa.eu.int
Evropski sud za ljudska prava (European Court of Human Rights, ECHR)	www.echr.coe.int
Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava (Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR)	www.ohchr.org
OSCE Kontaktna tačka za pitanja Roma i Sinti (OSCE Contact Point for Roma and Sinti Issues)	www.osce.org/odihr/cprsi
Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (European Commission against Racism and Intolerance)	www.coe.int/ecri
Evropski centar za posmatranje rasizma (European Monitoring Centre for Racism, EUMC)	www.eumc.eu.int/eumc

Nevladine organizacije

Amnesty International (AI)	www.amnesty.org
Centar za prava stanovanja i deložaciju (Centre on Housing Rights and Evictions, COHRE)	www.cohre.org
Evropski centar za pitanja manjina (European Centre for Minority Issues, ECMI)	www.ecmi.de
Evropski centar za prava Roma (European Roma Rights Center, ERRC)	www.errc.org
Internet za ljudska prava (Human Rights Internet, HRI)	www.hri.ca
Human Rights Watch (HRW)	www.hrw.org
Interights	www.interights.org

Biro pravne odbrane za nacionalne i etničke manjine (Legal Defence Bureau for National and Ethnic Minorities, NEKI)	www.neki.hu
Fondacija Milan Šimečka (MSF)	www.nadaciamilanasimecku.sk
Grupa za prava manjina (Minority Rights Group, MRG)	www.minorityrights.org
Institut za otvoreno društvo (Open Society Institute, OSI)	www.soros.org
Inicijativa za pravdu otvorenog društva (Open Society Justice Initiative, OSJI)	www.justiceinitiative.org
Inicijativa za pravo javnog interesa (Public Interest Law Initiative, PILI)	www.pili.org
Program za učešće Roma (Roma Participation Program, RPP – deo OSI)	www.soros.org/initiatives/roma/focus_areas/rpp
Romski pres centar (Roma Press Centre, RSK)	www.romapage.hu
Romska pravda (Romani Criss)	www.romanicriss.ro

Takođe korisno...

Legislationline.org – udružena inicijativa Evropske unije i Kancelarije OSCE za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) – je besplatna internet baza podataka koja sadrži domaće i međunarodno zakonodavstvo koje se odnosi na zaštitu ljudskih prava i vladavinu prava.
www.legislationline.org

Dodaci

Glosar

Upoznajte svoja prava i borite se za njih

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

GLOSAR

Skraćenice

CAT	Komitet protiv torture
CEDAW	Komitet za eliminaciju diskriminacije žena
CERD	Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije
CESCR	Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava
CoE	Savet Evrope
CRC	Konvencija o pravima deteta
ECHR	Evropska konvencija o ljudskim pravima
ERRC	Evropski centar za prava Roma
EU	Evropska unija
ICCPR	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
ICESCR	Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
ICERD	Međunarodna konvencija o sprečavanju svih oblika rasne diskriminacije
IGO	Međuvladina organizacija
NGO (NVO)	Nevladina organizacija
OSCE	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
UDHR	Opšta deklaracija o pravima čoveka
UN	Ujedinjene nacije

Administrativni postupci: Administrativni postupci obično obuhvataju tužbe protiv onih državnih organa/tela koja su zakonom ovlašćena da izvršavaju administrativne dužnosti, kao što su gradske vlasti, lokalni saveti, preduzeća u vlasništvu države, itd. Takvi postupci nikada se ne odvijaju pred sudijom i uvek predstavljaju način koji omogućuje stavljanje na uvid onih postupaka za koje bi formalni pravni slučajevi, sa njihovim dometom proceduralnog jemstva, bili izvan srazmere za dato pitanje.

Asimilacija: Politika asimilacije nastoji da prisili manjinu da postane ista kao “glavni deo” većinske populacije ili kulture. Ovo se radi putem politike sile koja nastoji da “civilizuje” manjinsku grupu. Premda se takva politika često (mada ne uvek) opravdava namerom poboljšanja ili koristi po manjinu, asimilatorska politika je etnocentrična i paternalistička, te nastoji da desetkuje kulturu manjine.

De facto: Latinski izraz za “odista”, “uistinu”, ili “u stvari”. Često se koristi umesto “stvarno” da pokaže da će sud tretirati kao činjenicu autoritet koji se vrši ili entitet koji deluje kao da ima autoritet, čak i tada kada zakonski zahtevi nisu zadovoljeni. U kontekstu školske segregacije, “de

facto” se odnosi na segregaciju koja je činjenica, ali koja, međutim, nije nastala iz svesnog delovanja vlade i ne ispunjava vladinu politiku segregacije.

De jure: Latinski izraz za “zakonski”, često korišćen umesto punopravnog, zakonskog ili ustavnog. Često se koristi u značenju “ispunjen prema zakonu” ili “prema zakonu.”

Deklaracija: Dokument koji ustanovljuje dogovorene standarde, ali koji nije zakonski obavezujući. To su važne političke i moralne obaveze koje preuzimaju države.

Delo izvršenja: Delo izvršenja je kada država hotimično preduzima neko delo protiv lica ili grupe ljudi. Primer jednog dela izvršenja je prisilna deložacija pojedinaca iz njihovih domova.

Delo propuštanja: Dela propuštanja su propusti države da deluje, interveniše i/ili donosi zakone, što ima kao rezultat povrede ljudskih prava lica ili grupa. Primer za to je propust da se obezbede infrastruktura i osnovne usluge kao što su voda, struja i kanalizacija za određene zajednice.

Diskriminacija: Diskriminacija se može definisati kao tretiranje jedne osobe ili grupe kao zasebne, superiorne ili inferiorne prema drugoj, zasnovano na arbitrarnim kriterijima kao što su rasa, boja kože, pol, jezik, veroispovest, političko mišljenje i nacionalno ili socijalno poreklo.

Diskriminacija, neposredna: Neposredna diskriminacija pojavljuje se tamo gde se jedna osoba tretira manje povoljno nego što se neka druga tretira ili će biti tretirana u istoj situaciji na osnovu rasnog ili etničkog porekla. Primer za to mogao bi biti biro za zapošljavanje koji, po uhodanoj politici, odbija da prihvati Rome koji traže posao ili agencija za nekretnine koja namerno i planski daje Romima ispodstandardni smeštaj.

Dokumentacija ljudskih prava: Dokumentacija o kršenju ljudskih prava opšti je izraz koji se odnosi na prikupljanje informacije o standardima, kršenjima, pitanjima i temama ili bilo kojoj javnoj temi koja se odnosi na ljudska prava.

Građanska neposlušnost: Ova aktivnost ima za cilj promenu politike ili zakona putem odbijanja njihovog poštovanja. Dela građanske neposlušnosti su namerna, otvorena i mirna odbijanja da se poštuju zakoni koji se smatraju nepravednima. Građansku neposlušnost mogu upražnjavati pojedinci, grupe ili narodne mase, kao i zastupnici koji nenasilno krše zakon kako bi izvršili pritisak.

Građanske parnice: Ovi postupci su zasnovani na građanskim zakonicima zemalja, običajnom pravu i/ili odredbama zakona o obligacijama. U građanskim parnicama pojedinac može primiti sudski naloženu finansijsku nadoknadu koju plaća odgovorna strana, kao i različite oblike injunktivnog pravnog leka.

Informisana saglasnost: Ovo obuhvata osiguravanje da pojedinac, kada se saglasi sa nečim kao što je podnošene tužbe zvaničnom telu, bude potpuno obavešten, kako o mogućim koristima, tako i o negativnim posledicama predloženog toka delovanja. Istinski rizici nikada ne bi smeli biti skriveni, a saglasnost se mora dati slobodnom voljom.

Integracija: Integraciona politika ima za cilj “privođenje pojedinaca društvu kao punopravnih članova,” uz poštovanje pojedinačnih prava, uključujući i njihova kulturna prava. Rezultati integracije mogu biti raspršivanje mnogih manjinskih običaja, ali ovo nije nepohodno cilj.

Iscrpljenje domaćih pravnih lekova: Ovo zahteva upotrebu svih dostupnih procedura kako bi se zatražila zaštita od povreda ljudskih prava i dobila pravda za kršenja. Pristup međunarodnim mehanizmima sprovođenja je poslednje utočište, nakon što država propusti da ispravi povredu ili da donese pravdu. Lokalni pravni lekovi mogu sezati od podnošenja predmeta sudu do ulaganja tužbe lokalnoj policiji.

Isključenje: Ovakva politika ili praksa ima za cilj isključenje ili segregiranje manjina u aspektima ekonomskog, političkog, socio-kulturnog života kao i u fizičkoj geografiji. Politika i praksa isključenja uopšteno su protekcionističke i zasnovane na ksenofobijskim predstavama, koje nastoje da “zaštite” većinu populacije od opasne “druge” grupe. Ovo rezultira socijalnim isključenjem. Primeri politike isključenja Roma obuhvataju i obrazovnu segregaciju romske dece u škole za mentalno retardirane ili druge ispodstandardne školske aranžmane u izvesnom broju zemalja u Evropi.

Istraga: Sastoji se od prikupljanja informacija o događajima (npr. izborima i procesima) i incidentima (npr. pojedinačnim slučajevima policijskog nasilja), poseta mestima gde se možda dešavaju povrede ljudskih prava (npr. izbeglički ili kažnjenički centri) i/ili provere činjenica i zahtevanje informacija od upravnih vlasti.

Izveštaji iz senke: Za vreme procesa kontrole država od strane ugovornih tela, komiteti pregledaju izveštaje, ispituju državne predstavnike i izdaju komentare zasnovane na svojim nalazima u vezi sa ispunjenjem ugovora od strane jedne države. NVO mogu nadležnom komitetu podneti ono što se naziva “izveštaj iz senke” ili alternativni izveštaj, koji će ili razmatrati detalje određenog pitanja ili naznačiti obrasce povreda ljudskih prava koji nisu usklađeni sa odredbama ugovora. Podnošenje izveštaja iz senke pomaže telu da dostigne tačne zaključke, postavi pitanja, sačini preporuke, itd.

Izvršni pregled: Izvršni pregled nekog izveštaja je često neobavezan element izveštaja. Može obuhvatati pregled istraživanja i rada koji vodi organizacija, uključujući tu i obrasce otkrivene putem posmatranja.

Javne demonstracije: Javne demonstracije su okupljanje ili javna akcija namenjena informisanju javnosti i iznošenju određene poruke. To može biti poruka o neophodnosti promene i socijalne pravde ili komemoracija nekog događaja. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima garantuje slobodu izražavanja (član 19) i pravo na mirno okupljanje (član 21). Evropska konvencija o ljudskim pravima uključuje slične garancije prema članovima 10 i 11.

Koalicija: Koalicije imaju za cilj da obrazuju zajednicu različitih grupa ili pojedinaca u jednu grupaciju koja teži zajedničkom cilju. Koalicija može da ima politiku pojedinačnih, grupnih, zajedničkih i javnih ciljeva.

Konsultativni status: Organizacijama se često daje status od strane drugih IGO ili NVO gde organizacije mogu pružiti tehničku ekspertizu, savete i konsultacije za IGO ili NVO. Takav status naziva se “konsultativni status”.

Konvencija: Obavezujući ugovor između država; koristi se kao sinonim za “ugovor” i “pakt”. Konvencije su jače od deklaracija zato što su zakonski obavezujuće za države koje su ih ratifikovale. Kada Generalna skupština UN usvoji konvenciju, ona stvara međunarodne norme i standarde.

Krivični postupci: Oni koji su pretrpeli nasilje od strane službenih lica (bilo da se radi o policajcu ili nekom drugom službeniku države) ili su žrtve nasilnog zločina koji je počinio činilac iz nedržavne treće strane (uključujući i rasno motivisan nasilni zločin) mogu sačiniti krivičnu tužbu policiji ili javnom tužiocu. Krivični postupci imaju za cilj da kazne prekršioca za počinjeni zločin.

Ksenofobija: Ksenofobija je strah od nepoznatih ili stranaca i često se ispoljava putem odbacivanja, neprijateljstva ili nasilja protiv određene ciljane grupe. Ova vrsta diskriminacije odnosi se na Rome koji se često gledaju kao “stranci” u zemljama njihovog porekla, bez obzira na to koliko generacija žive kao stanovnici ili građani svoje države. Ona takođe ima posebno značenje za Rome izbeglice i migrante, koji previše često doživljavaju udare ksenofobijske netolerancije i rasne diskriminacije u zemljama u koje pobjegnu/se presele. Ksenofobiju ponekad raspiruju političke elite koje zagovaraju rasističku i diskriminatornu politiku kako bi “zaštitili” svoju zemlju od “onih izvana.”

Lobiranje: Lobiranje je strategija zastupanja koju koriste aktivisti. Ono nastoji da utiče na zakonodavstvo putem vršenja uticaja na mišljenje zakonodavaca, zakonodavno osoblje i državnu upravu koji neposredno učestvuju u donošenju zakonodavnih predloga.

Ljudska prava: Svi ljudi, zbog činjenice da su ljudska bića, poseduju od rođenja određena prava poznata kao ljudska prava. Ljudska prava su univerzalna, jednako pripadaju svim ljudskim bićima

bez obzira na njihovu dob, rasu, etnicitet, pol, seksualnu orijentaciju, politička ubjeđenja, veroispovest, nacionalno ili socijalno poreklo, jezik, svojinu, rođenje ili neki drugi vanjski faktor. Ljudska prava su suštinska. Ona se ne mogu kupiti, zaraditi ili naslediti. Ljudska prava su neotuđiva i ne mogu se oduzeti, predati ili preneti. Ljudska prava su međusobno zavisna. Povreda jednog prava utiče na uživanje drugog. Ona su međusobno povezana, nedeljiva i sva jednako bitna za zaštitu ljudskog dostojanstva.

Negativna prava: Prema nekim teorijama ljudskih prava, negativna prava su ona prava koja ne zahtevaju delovanje kako bi se ispunila. Negativna prava se ispunjavaju samo odsutnošću aktivnosti. Primeri negativnih prava obuhvataju pravo na život, slobodu od mučenja i slobodu izražavanja. Lice je slobodno da uživa ova prava sve dok ih neko (ili neka sila) ne povredi.

Neposredno delovanje: Neposredno delovanje po pitanjima ljudskih prava podrazumeva javno i često kolektivno delovanje od strane pojedinaca i grupa kako bi se suprotstavili kršenjima ljudskih prava i ostvarila socijalna pravda i ljudska prava.

Posredna diskriminacija: Posredna diskriminacija se pojavljuje “tamo gde bi naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa stavili osobe u posebnu nepogodnost u poređenju sa drugim osobama, osim ukoliko ta odredba, kriterij ili praksa nije objektivno opravdana zakonitim ciljem i sredstvima za postizanje tog cilja koja su odgovarajuća i neophodna.” Primeri mogu biti robna kuća koja zahteva da nijedna osoba u dugoj suknji ne ulazi u prodavnicu ili vladina kancelarija koja zabranjuje ulazak osobama sa pokrivenim glavama. Ova pravila, mada imaju neutralno lice prema etnicitetu, u stvari mogu nesrazmerno dovesti u lošiji položaj članove određenih manjinskih grupa koje imaju tendenciju da nose duge suknje ili pokrivaju glavu.

Pozitivna prava: Prema teorijama ljudskih prava koja priznaju “pozitivna” i “negativna” prava, pozitivna prava su ona prava koja zahtevaju da neka druga strana preduzme određenu aktivnost kako bi se to pravo ostvarilo. Neka prava se ne mogu ostvariti bez angažovanja drugih – što je odgovornost koja uopšteno pada na vlade. Primeri pozitivnih prava uključuju pravo na obrazovanje i pravo na zdravlje. Bez vladine intervencije i utemeljenja određenih institucija (npr. škola i bolnica), ova prava ne mogu biti ostvarena.

Prava manjina: Politika koja podržava prava manjina daje određenu zaštitu manjinama kao grupi. To znači da članovi manjinske grupacije imaju univerzalno dato pojedinačno ljudsko pravo kao i određene zaštite koje proističu iz njihovog statusa kao članova manjinske grupe. Ta “posebna prava” nisu privilegije već mere usvojene kako bi se manjinskim grupama omogućilo da sačuvaju svoj identitet, karakteristike i tradicije.

Procedura 1503: Neugovorni mehanizam pri Ujedinjenim nacijama koji omogućava ljudima da podnose direktne molbe Komisiji za ljudska prava u vezi sa istragom obrazaca povreda ljudskih prava.

Protokol: Ugovor koji modifikuje drugi ugovor (npr. dodaje procedure ili nezavisne odredbe.)

Putnici (Travellers): Putnici su grupa koja živi uglavnom u Velikoj Britaniji i Irskoj i suočava se sa sličnom diskriminacijom kao Romi drugde u Evropi, te su kao takva grupa u međunarodnom okviru posmatrani zajedno sa Romima.

Radne grupe: Radne grupe su komiteti unutar sistema za ljudska prava Ujedinjenih nacija, koja nadgledaju određena pitanja i brzo reaguju putem pisama datoj vladi tražeći odgovore na optužbe o povredi ljudskih prava.

Rasizam: Rasna diskriminacija – posebno neposredna rasna diskriminacija – zasnovana je na ili podržana predrasudama i stereotipima o određenim grupama, kao i na verovanju da je rasa osnovni faktor koji određuje ljudsko ponašanje i sposobnosti. Obično poznato kao rasizam, ovo verovanje smatra da genetske ili nasledene razlike proizvode suštinsku superiornost ili inferiornost jedne rase nad drugom.

Rezerva: Zahtev koji podnosi jedna država prilikom ratifikovanja ugovora, koji naznačava želju države da ne bude obavezana određenim odredbama ugovora.

Segregacija: Segregacija je politika ili praksa podvajanja ljudi različite rase, klase ili etničkih grupa, u školama, smeštaju i javnim ili komercijalnim objektima.

Specijalni izveštači: To su nezavisni stručnjaci u oblasti brige za ljudska prava, koji o svojim nalazima izveštavaju godišnje Komisiju za ljudska prava.

Sporenje: Sporenje je delo ili proces iznošenja zakonskog spora ili parnice. Uopšteno se sastoji od pravnog postupka u sudu kako bi se odredila i sprovela zakonska prava.

Strateško sporenje: Strateško sporenje je zakonska aktivnost u službi društvene promene. Ono nastoji da donese promenu u društvenoj realnosti putem upotrebe zakonodavstva. Strateško sporenje bori se protiv sistemskih nepravdi.

Stvaranje mreže: Ova aktivnost obuhvata stvaranje saveznika među drugim NGO, narodnim pokretima, političkim simpatizerima, vođama, stručnjacima i akademikima, te doprinosi pokretu koji podržavate i jača vaš rad.

“Testiranje” u cilju dokazivanja rasne diskriminacije: Testiranje je tehnika koja se koristi za prikupljanje dokaza kada postoji optužba za diskriminaciju. Testiranje se primenjuje uglavnom od strane organizacija za građanska prava kako bi se otkrila dela diskriminacije. Ono se primenjuje ukoliko član zaštićene klasne grupe posumnja na nejednak tretman na temelju njegovog ili njenog nacionalnog porekla, veroispovesti, roda, boje kože, ili drugih karakteristika pokrivenih pravnim zabranama diskriminacije.

Ugovorna tela: Komiteti nezavisnih stručnjaka koji posmatra primenu odredbi ugovora o ljudskim pravima. Članove komiteta imenuju i biraju države koje su ratifikovale ugovor.

Zastupanje ljudskih prava: Zastupanje ljudskih prava je tok strateških delovanja i mobilizacija namenjena promeni ponašanja, kulturnih stavova, odnosa i politike koja se odražava na društvene institucije, zasnovano na pažljivom istraživanju i dokumentaciji o određenom pitanju. Ono identifikuje pitanja i iznosi ih pred javnu političku svest u svrhu društvene promene. To je aktivnost od javnog interesa.

UPOZNAJTE SVOJA PRAVA I BORITE SE ZA NJIH

Naslov

Upoznajte svoja prava i borite se za njih; Vodič za romske aktiviste

Izdavač

Evropski centar za prava Roma (European Roma Rights Center)

Urednik

Tatjana Perić

Prevod na srpski

Impact Training Company

Dizajn korica

Istvan Fenyvesi

Kompjuterska priprema

Emil Otrupčak

Štampa

Maxima

Tiraž

400 primeraka

Novi Sad, Mart 2005

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

342.7(=214.58)

UPOZNAJTE svoja prava i borite se za njih : vodič za
romske aktiviste / [urednik Tatjana Perić]. – Novi Sad :
Evropski centar za prava Roma, 2005 (Novi Sad : Maxima).
– 270 str. ; 25 cm

tiraž 400.

а) Људска права – Роми – Зборници

COBISS.SR-ID 201710855